

J. Krishnamurti

Kendimize Dair

J. KRISHNAMURTI

KENDİMİZE DAİR

İngilizceden Çeviren:
Orhan Düz

Jiddu Krishnamurti (12 Mayıs 1895 - 17 Şubat 1986)

Hindistan'ın Madanapalle kentinde doğdu. 1909 yılında C. W. Leadbeater tarafından keşfedildi. 13 yaşındayken Theosophical Society tarafından "dünya öğretmeni" seçildi. Konuşmaları ve yazıları herhangi bir dinle bağlantılı değildi. Kendisine mesihlik yakıştırılmış olmasına rağmen bunu hiçbir zaman kabul etmedi. Dünyanın her yerinde geniş bir izleyici kitlesine ulaşmış olmasına rağmen iradesi dışında oluşturulan bu topluluğu kendi isteğiyle dağıttı. Çünkü hiçbir zaman kendisini bir otorite olarak görmedi ve çevresinde müritlerin oluşmasına izin vermedi. Onun yaklaşımı bir birey olarak başka bir bireyle iletişim kurmak üzerineydi.

Eserleri, dünyayı dolaşarak yaptığı konuşmalardan, başkaları tarafından derlendi. Konuşmalarında "hakikatin/gerçeğin, yolları olmayan bir ülke" olduğuna ve bireyin ancak farkındalıkla ve yaşamla bütünleşerek gerçeğe/hakikate ulaşabileceğine işaret etti. Ölümle yaşamın bir ve tekliği, yaşamın durağan olamayacağı, korku, özgürlük, şiddet, doğa ve çevre üzerine konuşmalar yaptı.

Yaşamının büyük bölümünü Hindistan, İngiltere ve Amerika arasında gidip gelerek geçiren Jiddu Krishnamurti ardında sayısız eser bırakarak, 17 Şubat 1986'da 91 yaşındayken kanserden öldü.

J. Krishnamurti'nin Omega Yayınları'ndan Çıkan Kitapları

Bunları Düşün

Bilinenden Kurtulmak

Sen Dünyasın

İlk ve Son Özgürlük

İçsel Devrim

Yeni Bir Yaşam

Zihinsel Kurtuluş

1. baskı: Omega Yayınları, 2012

J. Krishnamurti

KENDİMİZE DAİR

Krishnamurti Kitaplığı – 8

Özgün Adı: *Reflections on the Self*

Copyright © 1997 Krishnamurti Foundation Trust
and Krishnamurti Foundation of America

Krishnamurti Foundation Trust Ltd.,
Brockwood Park, Bramdean, Hampshire SO24 0LQ, England.
E-posta: info@kfoundation.org - İnternet sayfası: www.kfoundation.org

Krishnamurti Foundation of America P.O. Box 1560,
Ojai, California 93024 USA
E-posta: kfa@kfa.org - İnternet sayfası: www.kfa.org

Yayın Hakları © Omega Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Okullar, rehabilitasyon merkezleri ve diğer yayınlar hakkında daha fazla bilgi için, yukarıda adı geçen kuruluşlarla iletişime geçiniz.

J. Krishnamurti ve dünya çapındaki Krishnamurti vakıfları hakkında daha fazla bilgi için, www.jkrishnamurti.org sitesini ziyaret ediniz.

ISBN 978-605-02-0091-1
Sertifika No: 10962

İngilizceden Çeviren: Orhan Düz
Editör: Sinan Köseoğlu
Sayfa Düzeni: Mehmet İlhan Kaya
Düzeltili: Yasemin Ertuğrul

Baskı: Lord Matbaası
Topkapı/İstanbul • Tel.: (0212) 674 93 54

Omega Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
www.omegayayincilik.com • e-posta: omega@omegayayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
online satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Editörün Önsözü.....	7
Giriş.....	11

Sorgulama

Diyalog.....	23
Otorite.....	26
İnsan Olarak.....	44

Duygu

Korku.....	67
Yalnızlık.....	85
Hoşnutsuzluk.....	92
Gurur / Hırs.....	101
Öfke.....	120
Suçluluk.....	132
Arzu.....	139
Mutluluk.....	149

Benlik ve Özdeşleşme

Benlik ve Özdeşleşme.....	159
---------------------------	-----

Özgürlük

Özgürlük.....	227
Notlar.....	251

*Bizi özgürleştiren şey,
özgürleşme çabamız değil, hakikattir.*

Krishnamurti
Ojai, Kaliforniya, 1946.

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

I 993 yılının ilkbaharında Krishnamurti Foundation of America adlı kuruluş J. Krishnamurti'nin konuşmalarından ve yazılarından derlenen bir kitap hazırlamamı istedi benden. Onların fikri, özellikle akademik felsefecilerin ve felsefe öğrencilerinin ilgisini çekecek bir derleme yapmaktı. Bu istek bana yirmi yıl önce Krishnamurti'nin söylediklerini ve onların bir felsefeci olarak benim çalışmalarımı ilişkisini anlamamanın ne kadar zor olduğunu hatırlattı. Bazı çekincelerim olduysa da ricayı kabul ettim.

Başlıca çekincem görünüşe bakıldığında Krishnamurti'nin düşüncesinin akademik felsefeden, özellikle analitik gelenekten epey dışlanmış olmasıydı. Bunun yalın sebebi şuydu: Krishnamurti kuram sunmakla ilgilenmemişti ve kuramlar akademik felsefe için her şeydir. İkinci çekincem görünüşe bakıldığında, analitik felsefeci olarak benim Krishnamurti'yi anlamamın bir hayli güç olmasıydı. Bunun nedenleri ise karışıktır ve şimdi bile benim için yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Zorluğun temelinde yatan şey ise Krishnamurti'nin söyledikleri "açık" olana değin onu anlayamamamdı. Bir analitik felsefeci olarak benim ele aldığım herhangi bir görüş için öngördüğüm açıklık Krishnamurti için de geçerliydi. Ne var

ki Krishnamurti'nin sözlerine bu açıklık kıstasını uygulamak elbette zordur. (Burada karşılaştığım sorun, sanırım, Budist bilginlerin bu kitabın "İnsan olarak" bölümünde karşılaştıkları soruna benzemektedir.)

Sonunda bu kitabı hazırlamakla ilgili çekincelerimi aşmamı sağlayan şey, Krishnamurti'nin düşüncelerinden etkilenmem ve onlardan çok şey öğrenmemdi. Bu minvalde onun düşüncelerini felsefedeki akademik ilgi alanlarımla, özellikle benlik ve kişisel kimlik gibi konularla doğrudan ilişkilendirdim. Sözgelimi Krishnamurti'nin özdeşleşme ve gözlemci/gözlemlenen ayrımı konularındaki görüşleri yaşam mücadelesiyle ilgili Parfit sonrası meselelerle önemli bir ilişkiye sahiptir. Ve benim görüşüme göre Krishnamurti'nin sözlerinin akademik felsefeyle ilintisinden ayrı olarak kendi başına önemlidir.

Başkalarının da kendi çekinceleri vardı. The Krishnamurti Foundation Trust (İngiltere) adlı kuruluşun çekincesi şuydu: Benim Krishnamurti'nin benlik hakkında söylediklerine ve benlikle doğrudan ilişkili konulara bilhassa odaklanmam okurlarda sanki yazarın bunlardan başka bir şey söylemediği yönünde yanlış bir kanı uyandırabilirdi. Krishnamurti'nin sözleri bunlardan ibaret değildi. Onun ilgi alanlarının yelpazesi hayli geniş, hayat kadar zengindir. Bu kitabın amacı Krishnamurti'nin sözlerinin dengeli bir sunumunu yapmak değil, sadece o sözlerin özellikle felsefeciler ve felsefe öğrencileri için en ilgili çekici olan kısmını sunmaktır. Okurlar, eğer isterlerse Krishnamurti'nin yazılarından derlenmiş başka kitapları da bulup okuyabilirler.

Seçilen bölümler Krishnamurti'nin ele aldığı konuların bazılarına diğerlerinden daha fazla vurgu yapmaktadır ve kapsamlı bir düzeltme işleminden geçmiştir. Bu yoğun edisyonun nedeni öncelikle yazıların Krishnamurti'nin dinleyici-

lerle yaptığı canlı konuşmalardan derlenmiş olmasıdır. Bu konuşmalarda Krishnamurti'nin düşünce akışı sık sık dinleyicilerin soruları ve tepkileriyle kesintiye uğramaktadır. Krishnamurti sorulara cevap verirken bu kitabın öngörülen okur kitlesinin ilgisini çekecek konulara değinmekten ziyade kendi özgün temasının gelişimine hizmet eden yönlere sarmaktadır. Dolayısıyla Krishnamurti'nin düşüncelerinin muntazam akışını engellediğini düşündüğüm kısımları çıkardım. Elbette bunu yaparken Krishnamurti'nin söylemek istediği şeyleri kasıtsız olarak çarpıtmış olabilirim. Benim bu konudaki çekincelerimi hafifleten şey, konuşmaların özgün versiyonlarına okurların ulaşabilme imkânıdır. The Krishnamurti Foundation Trust adlı kuruluş Krishnamurti'nin 1933 ile 1986 yılları arasında yayımladığı külliyatı bir CD-ROM olarak piyasaya sürdü. Bu kitapta yer alan bölümlerin hepsi o kaynaktan alınmıştır.

Bu çalışmamda birçok kişiden yardım aldım. Özellikle The Krishnamurti Foundation of America adlı kuruluşun Tom Heggstad büyük çaplı teknik desteği sunmanın yanı sıra metinlerin seçilip düzenlenmesine de yardım etti. Froda Sten, Michael Lommel, Kathleen Quinn, Hilary Rodriguez, Ray McCoy, Rama Rao Rappu ve Mark Lee de değerli katkılarda bulundu. Böyle bir derlemenin yapılması gerektiği fikrini esasen Albion Patterson'a borçluyuz. Son olarak, daha önce Krishnamurti'nin yazılarına aşina olmayan ve bu derlemenin ilk halini okuyup eleştiriler, öneriler ve teşvikler sunan çoğu felsefeci veya psikolog olan arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunuyorum. Bu arkadaşları arasında Allen Stairs, Rihard Garner, Anna Taam, Michelle Higginbotham, Lynn Bernstein, John Barresi, Tara Brach, Magali Theodore, Stiv Fleishman, Tina Angle, Supriya Goyal ve Udaya yer almaktadır.

GİRİŞ

Otoriteye psikolojik olarak bel bağlamadan yaşamak mümkün müdür? Bu bizim dışımızdaki bir otorite olabilir, hatta kendi deneyimlerimizden doğan bir otorite olabilir. Jiddu Krishnamurti'ye göre anahtar soru budur. Onun bu soruya cevabı, mümkündür şeklindedir ve ona göre ancak bu yolla insan gerçeğe tam bir temas kurabilir.

Krishnamurti klasik anlamda bir düşünür değildir. O kuramlar ortaya atmakla veya kendi görüşlerini savlamakla ilgilendi. Yine de yaptıklarının felsefeyle yakından bağlantısı vardır. Dinleyicilerine inançlarının dayandığı varsayımları kendisinin yaptığı gibi eleştirel yolla sorgulamalarını salık veren Sokrates gibi Krishnamurti de dinleyicilerine kendilerine ve dünyaya dair deneyimlerinin dayandığı varsayımları eleştirel sorgulamaya tabi tutmalarını önerir. Başka bir deyişle, Sokrates, bugün bizim *eleştirel düşünce* (ya da basitçe *felsefe*) dediğimiz şeyi teşvik ederken, Krishnamurti *eleştirel bakışı* (ve bazen kendisinin *seçimsiz farkındalık* dediği şeyi) teşvik eder.

Sokrates'in Atinalılardan yapmalarını istediği şey bugün artık en azından felsefeciler ve felsefe öğrencileri için sıradan, bilindik bir şey. Onun vermeye çalıştığı dersi öğrendik. Fakat onun özgün dinleyicilerinden, Atinalılardan yapmalarını istediği şey, onların gözüne acayip ve hatta anlamsız görünüyordu. Çoğu, "Geleneksel bilgeliğe yüz çevirmenin ne faydasını göreceğiz ki?" diye düşünmüştür herhalde. "Bunca şeyi

biriktirdikten sonra neden baştan başlayalım ki?" diye sormuş olmalılar. Ne var ki Sokrates'in işaret etmek istediği sorun tam da biriktirdiğiniz şeylerin ağırlığıdır.

Sokrates'in eleştirel düşünmeyi önerdiği zamanda Atinalıların bunun meyvelerini ileride alacaklarına inanmaları için fazla sebep yoktu. Ama gerçekte meyvelerini alacaklardı. Sözgelimi bilim bunun bir meyvesidir. Keza kabullenilmiş görüşlerin otoritesini sorgulamak da öyle.

Öğrenmemiz gereken tek şey otoriteyi sorgulamak değil midir? Bu kadar ileri gidebildik mi? Sorgulamamız hâlâ ciddi ölçüde sınırlı mı? Çağdaş felsefeciler ve felsefe öğrencileri sorgulama sürecini olabildiğince ileriye taşıdıklarına inanmaya yatkınlar. Hatta çoğu onu fazla ileriye taşıdığımız görüşünde. Fakat bu noktaya kadar bizler esasen sadece aşikâr, açık görüşleri sorguladık. O görüşlerin yanı sıra kabullendiğimiz ama sorgulanması gereken çok şey yok mu? Eğer varsa aşılması gereken bir engel olarak önümüzde durmaktadır.

Krishnamurti şüphelenme konusunda yeterince mesafe kat etmediğimizi savunuyor. Sorgulamamız ciddi ölçüde sınırlı olduğunu ve bunun üstesinden gelmemiz gereken büyük bir sorun oluşturduğunu düşünüyor. Haklı olamaz mı?

Krishnamurti eleştirel bakışı öneren ilk kişi değildi. Buddha gibi başkaları da aynı bakışı öne sürmüşlerdi. Ne var ki Krishnamurti'nin yaklaşımı farklıydı ve belki de şüpheli felsefecilere ve felsefe öğrencilerine daha uygundu. Öncelikle Krishnamurti çok az düşünürün ulaşabildiği ölçüde otoritekarşıtıdır. İnançlara ve kuramlara yüz vermez. İnsanların kendilerini kurumsal bir ortamda ya da ruhsal bir disipline bağlı kalarak incelemelerini teşvik etmez. İnsanların kendilerini incelerken önceki denemelerde öğrendiklerine bel bağlamaları gerektiğini düşünür. "Doğru olanı görmek için ihtiyacımız olan özgürlük bilinenden kurtulmaktır," der. Ve bi-

ze çağdaş bir söylemle seslendiği için onun sözlerini anlamamız kolaylaşmaktadır.

Krishnamurti akademik felsefeyi pek kullanmaz. Hatta bazen onu zaman kaybı diye bir kenara atar. Daha kötüsü, bu felsefenin geliştirdiği kuramların insanların kendilerini anlamalarına engel teşkil ettiğini de düşünür. Öte yandan bu kitapta yer alan yazıların kendi deneyimlerini ve davranışlarını irdeleme çağrısına uymuş kişilere ifşa edeceği üzere, Krishnamurti'nin sözlerinin çoğu felsefeyle derinden ilintilidir. Bu ilinti onun sunacak kuramlarının olması veya sunulmuş kuramları eleştirmesi dolayısıyla söz konusu değildir. Krishnamurti içgörüyü odaklanır. Hoca olarak onun becerisi içgörülerini kolaylaştırmasıdır. Okurlarının kazanmasına yardım ettiği içgörülerin çoğu temelde çağdaş felsefeyle, özellikle insanın öznelliği ve değerleriyle ilintilidir. Ve o, insanı durumla ilgili içgörülerin edinilmesini kolaylaştırmaktadır.

Krishnamurti bir teorisyen olmaktan ziyade geleceği gören bir hocadır. Gördüğünü düşündüğü şeyler arasında hemen hemen herkesin bilincindeki "gözlemci" ve "gözlemlenen" ayrımını doğuran içsel çarpıklık taşıyan kimi psikolojik yapılar vardır. Ona göre bu bölünme hem bireyin içsel çatışmasının hem de bir bütün olarak toplumdaki çatışmanın asıl kaynağıdır. Krishnamurti bu zararlı yapıları ortadan kaldırmanın, daha doğrusu onları yıkılmasını hızlandırmanın bir yolu sunar. Nitekim bu kitaptaki yazıları da bu amacı taşımaktadır: İnsan bilincinde radikal bir dönüşüm gerçekleştirmek.

Krishnamurti yazmaktan ziyade konuşmayı tercih eden biridir. Bu kitaptaki seçki metinlerin hepsinin kaynağı olan konuşmaları ders niteliğinde değildi; onun yerine, kendisiyle birlikte dinleyicilerinin deneyim veya davranışın aynı yanına odaklandıkları bir diyaloga girme çabasıdır. Onun konuşmaları aslında yönlendirilmiş meditasyondur. Yani, Krishna-

murti'nin dinleyicileriyle –sizinle– birlikte deneysel bir süreçten geçme çabasıdır. Bu sürecin sonunda kendi deneyimlerinizi ilgili anlayışınız ve onun davranışlarınız üzerindeki etkisi açıklık kazanacaktır. Burada edisyondan geçirilip yazıya dökülen konuşmaları okurdan sıra dışı taleplerde bulunmaktadır; özellikle okur felsefi görüşler öne sürer gözükken bir şey okurken kuramsal sözler arama alışkanlığına sahip bir felsefeciyse. Krishnamurti'nin düşüncesinde kuramsal hatlardan ziyade sözgelimi özdeşleşmenin doğası ve onun benliğinin oluşumundaki rolü üzerine önemli içgörülere açılma söz konusudur. Krishnamurti bu içgörülere sahip olmak için insanın yeni bir gözle bakmasını öğütler.

Krishnamurti kendine özgü bir sesle konuşuyor. Otoritenin amansız bir düşman olarak doğrudan güncel deneyimlere odaklanır. Kitapları ve teorileri tartışmayı reddederek insanları özellikle diğer insanlar, nesnelere ve etkinliklerle ilişkilerinde kendilerine bakmaya teşvik eder. Kendilerini gözlemlediklerinde görececeklerinin onlara yeteceğini savunur. Kendimizi bilindik yollarla anlama alışkanlığından muzdarip olan bizler deneyim düzeyinde bile teorilere saplanmış durumdayız. Krishnamurti insanları bir şeye takılıp kalmaktan kurtulmaya, düşüncelerinin derinlerine kök salmış kalıpları kırarak içgörüler edinmelerine son derece yardımcı olmaktadır. Başka bir deyişle, onun önemseydiği husus gözlemlerinin kuramla ilintili olması değil –her ne kadar çoğu zaman ilintili olsa da– daha ziyade hayatla ilintili olmasıdır. Onun niyeti kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyayı tutkuyla anlama çabasındaki insanlarla yakın ilişki kurmaktır. Bu ilişkinin can alıcı noktası insanın kendisi olmasının ve bu dünyada yaşamasının ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmasıdır. Benim görüşüme göre Krishnamurti bu noktada, çok az insana nasib olmuş bir başarıya imza atmıştır.

Felsefeciler ve felsefe öğrencileri hiç kuşkusuz kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyayı hevesle anlama çabasında olan insanlardır. Çoğumuz hayatımızın önemli bir kısmını bu çabaya adanır. Öte yandan Krishnamurti'nin salık verdiği cinsten bir arayışa, sorgulamaya ne kadar az zaman ve enerji harcadığımızı görünce şaşırabiliriz. Bunun nedeni ise Krishnamurti'nin temel felsefe meselelerine yaklaşımı rasyonel söylemden ziyade meditatifdir. Dolayısıyla felsefecilerin ve felsefe öğrencilerinin bu kitabı ne ölçüde ciddiye almaları gerektiği sorusu, onların geniş anlamda felsefi olan ama alışageldikleri felsefe türünden çok farklı bir yaklaşımı denemeye ne denli istekli olduklarına bağlıdır. Nitekim onlar için bu kitabın alışıldık felsefeyle ilişkisini ilk etapta görmeleri biraz zor olabilir. Hakiki felsefeciler her zaman yeni yaklaşımlara açıktırlar. Aslında bir yaklaşım gelecek vaat ediyorsa, ne kadar kökten yeniyse o kadar iyidir. Bu kitapta böyle bir yaklaşımı bulacaksınız.

***

Ne açıdan bakılırsa bakılsın Krishnamurti çarpıcı bir hayat sürmüştür. 11 Mayıs 1895'te Hindistan'ın Madras şehrinin kuzey batısında bulunan Madanape adındaki küçük bir kasabada dünyaya gelmiştir. On bir çocuklu bir ailenin sekizinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir ve yetişkinliğe adım atabilmiş altı çocuktan biri olmayı başarmıştır. Madras Üniversitesi'nden mezun olan babası Britanya Gelirler Dairesi için çalıştı. Annesi geleneksel bir Brahmin evini çekip çeviriyordu. Krishnamurti Brahminliğe giriş ritüelinden sonra resmi eğitimine başladı ama iyi bir öğrenci değildi.

On yaşına geldiğinde annesi öldü. Dört yıl sonra 1909'de babası Britanya İdaresi'nden emekli oldu ve Madras kentinin yakınında Adyar'daki Theosophical Society (Teosofi Cemiyeti) adlı cemiyetin şubesinde işe girdi. Bu iş anlaşması gereği Krishnamurti ve kardeşi Nityananda (Nitya) dâhil dört öğ-

luyla birlikte Teosofi Cemiyeti'nin 260 dönümlük arazisinde küçük bir evde kalmaya başladı. O zamanlar çocuklarının hepsi çelimsiz ve zayıftı.

Teosofi Cemiyeti otuz dört yıl önce New York'ta Madam Blavatsky ve Albay Olcott tarafından kurulmuştu. Blavatsky Tibet'te yaşamış ve "Üstatlar"dan gizli ilimleri ve irfanı öğrenmişti. Sözü edilen Üstatlar düşünceleri ve çabalarıyla insanlığın seyrini yönlendirmek amacıyla yeni bir din kurmak için zaman zaman zaman yeryüzüne gelen kişilerdi. 1882'de Blavatsky ve Olcott cemiyetin Adyar'daki yerleşkesini satın aldılar. Yedi yıl sonra Annie Besant cemiyete katıldı ve bir yıl sonra Charles Leadbeater ile tanıştı. İngiltere Kilisesi'nde eski bir rahip olan Leadbeater 1883'te cemiyete katıldı. Kendisine ruhsal güçlerini oldukça geliştirmiş bir insan gözüyle bakılıyordu. Diğer becerilerinin yanı sıra auraları görebiliyor, astral seyahatler yapabiliyordu. 1907'de Blavatsky ve Olcott'un ölümünün ardından ve Krishnamurti'nin cemiyetin yerleşkesine gelişinden iyi yıl önce Besant cemiyetin başkanı olmuştu.

Teosofi Cemiyeti'nin temelinde yatan esas, yedi kök soyun sırayla ortaya çıktığı bir yol üzerinde evrensel kardeşliğe doğru insanları sevk etme öğretisiydi. Kök soyların her birinin kökeninde bir dünya öğretmeni yeniden bedenlenip ruhsal bir mesaj verirdi. Sıradaki öğretmen Gautama Buddha'nın rolünü üstleneceği düşünülen Maitreya olacaktı. Teosofistin görevi Maitreya olacak çocuğu bulup yetiştirip eğitmektir.

1909 yazının başında yerleşkenin dışında gezinen Leadbeater'in dikkatini o zamanlar on dört yaşında olan Krishnamurti çekti. Krishnamurti'nin aurasından fevkalade etkilenen Leadbeater onun büyük ruhsal hoca olacağına oracıkta kanaat getirdi. Sonunda teosofistler Krishnamurti'nin Maitreya için fiziksel araç olacağına karar verdiler. Böylece Krishnamurti ve kardeşi Nitya yerleşkeye getirildi, yıkandı, giydi-

rildi ve hatta Krishnamurti'nin dişleri düzeltildi. Onlara özel dersler verildi. Sonunda Bayan Besant, Krishnamurti'nin yasal velisi oldu. 1911'de sonradan "Order of the Star in East" (Doğu'da Yıldız Düzeni) adlı bir organizasyon kuruldu. Bu organizasyonun amacı yeni dünya öğretmeni Krishnamurti'nin gelişini müjdelemektir.

Sonraki on yıl boyunca Krishnamurti ve Nitya, Avrupa'da eğitildi. Krishnamurti İngiltere'deyken analığı olarak gördüğü ve onun sayesinde İngiliz aristokrasisiyle tanıştığı Leydi Emily Lutyens'le yakın ilişki içinde oldu. Sandow'un spor salonunda spor yaptı, balelere, sinemalara, tiyatrolara, sanat galerilerine gitti ve bol bol seyahat etti. Bu dönemde golf oynadı ve araba motorunun aksamalarını söküp takmayı öğrendi. Ayrıca kapsamlı okumalar yaptı. Okuduğu yazarlar arasında Stephen Leacock, P.G. Wodehouse, Turgenyev, Dostoyevski, Nietzsche, Bergson, Shelley ve Keats vardı. 1921'de Krishnamurti Paris'e gidip Sorbonne'da eğitim aldı ve Sanskritçeyi öğrendi.

1922'de Krishnamurti ve Nitya Kaliforniya, Ojai'ye taşındı. Oradaki kurak iklimin Nitya'nın tüberkülozla mücadelesine iyi geleceğini umuyorlardı. O yılın yaz mevsiminde günlük meditasyonuna başlamasından kısa bir süre sonra Krishnamurti hayatını değiştiren bir deneyim yaşadı. Kendi ağzından dinleyelim:

"Yolu onaran bir adam vardı; o adam bendim. Elinde tuttuğu balta bendim; kırdığı taş benim bir parçamdı. Çimen tırmığı benim ta kendimdi. Adamın yanında duran ağaç bizzat bendim."¹

Ertesi gün civardaki bir biber ağacının altında otururken başka deneyimler de yaşadı. Bu deneyimleri şöyle anlatıyor:

“Gördüklerimden dolayı müthiş mutluydum. Hiçbir şey aynı olamazdı artık... Bütün acıları ve yaraları iyileştiren şefkate dokunmuştum, kendim için değil, dünya için. Bir dağın tepesinde durmuş kudretli Varlıklara bakıyordum. Asla karanlıkta kalamazdım. Şifa veren görkemli Işığı görmüştüm zira. Hakikatin çeşmesi bana gösterilmişti ve karanlık dağılıp kaybolmuştu. Bütün görkemiyle sevgi kalbimi mest etti; kalbim artık asla kapanamazdı. Saadetin ve ebedi Güzelliğin çeşmesinde sarhoş olmuştum.”²

Krishnamurti kendini “Tanrının sarhoş ettiği” kişi olarak betimler. 1925 yılının Kasım ayında Nitya öldü ve Krishnamurti hayatının en derin kederini yaşadı.

Sonraki birkaç yıl boyunca kendini Teosofi’den uzak tuttu ve kendi öğretilerinin kimi özgün temalarını geliştirdi. Teosofi ile kesin kopuş 1929 yılının Ağustos ayında gerçekleşti. Cemiyetin üç bin üyesinin huzurunda “Doğu’da Yıldız Düzeni” organizasyonunu ilga etti ve süreç içinde kendi misyonunu şöyle beyan etti:

“Hakikatin yolsuz bir diyar olduğunu savunuyorum. Ona hiçbir yolla, hiçbir dinle, hiçbir mezheple ulaşamazsınız. Benim görüşüm budur ve bu görüşe kayıtsız şartsız mutlak surette bağlıyım. Sınırsız, koşulsuz, hiçbir yolun varamayacağı hakikat organize edilemez, kurumsallaşamaz. İnsanlara yol göstermek veya onları bir yol üzerinde bir araya getirmek için hiçbir organizasyon kurulmamalı... Muhtemelen başka kurumlar kuracak, hakikat arayışı içinde başka organizasyonlara katılmaya devam edeceksiniz... Eğer bu amaçla bir organizasyon kurulursa o bir payanda, zayıflık, pranga

olur ve bireyin gelişimini engelleyerek onu köreltir ve mutlak, koşulsuz hakikati kendi başına keşfetmesinde yatan biricikliğini tesis etmesine köstek olur... Ben kısmi, izafi olmadığım, özgür, koşullanmamış ve bütün olduğum için, ebedi hakikat olduğum için beni anlamak isteyenlerden beni takip etmemelerini, beni bir kafes haline getirip, bir dine, mezhebe dönüştürmemelerini, aksine özgür olmalarını istiyorum... Başkan olduğum bu organizasyonu ilga etmeye karar verdim. Başka organizasyonlar kurup başka birine umut bağlayabilirsiniz. Bu beni ilgilendirmiyor. Yeni kafesler, o kafesler için yeni dekorasyonlar hazırlamak benim işim değil. Benim tek derdim insanları koşulsuz ve kesin özgürlüğe ulaştırmak.”³

Ertesi yıl 1930’da Krishnamurti, Teosofi Cemiyeti’nden resmen istifa etti.

1931’de dinlenmek, meditasyon yapmak ve düşünmek için Ojai’ya döndü. Bu dönemde Leydi Emily’e mektup yazıp söylemek istediklerini kelimelere dökmede çektiği sıkıntıdan söz etti. Ne var ki yeniden yazmaya ve konuşmaya başladığında çarpıcı şekilde akıcı ve tutarlıydı.

1933 ile 1939 yılları arasında bolca yolculuk yapıp geniş dinleyici kitlelerine seslendi. Savaş sırasında seyahat yapma imkânı bulamadı ve çokça ziyaretçi ağırladığı Ojai’de nispeten bir inziva hayatı sürdü. Onu yazmaya cesaretlendiren Aldous Huxley’le yakın arkadaş oldu. Savaştan sonra Krishnamurti yolculuklara ve konferanslara yeniden başladı. Hayatının son kırk yılda yılda ortalama yüz konuşma yapıyor ve bu konuşmalarda genellikle birkaç birlik bir dinleyici kitlesine sesleniyordu. Ayrıca kendisini görmeye gelen küçük ziyaretçi gruplarıyla bizzat sohbet de ediyordu. Bu dönemde ne-

şeli bir zamanında Kaliforniya'da Bertrand Russell, Charlie Chaplin, Greta Garbo, Aldous Huxley ve Christopher Isherwood ile pikniğe gitti. Yerel şerif kim olduklarına inanmadığı için seçilmiş piknik yerinden onları tahliye etti.

1953'te *Eğitim ve Hayatın Anlamı* adlı kitabını yazdı. Peşinden 1954'te Huxley'in önsözünü yazdığı *İlk ve Son Özgürlük* kitabını yayımladı. Sonra üç ciltlik *Yaşam Üzerine* kitabını yazdı. Çoğunlukla 1961 sonrasını içeren kişisel günlüğü *Krishnamurti'nin Defteri* eserini kaleme aldı. 1973 ile 1975 arasındaki yazılarını ve kendi adıyla okullara gönderdiği iki ciltlik mektupları *Krishnamurti'nin Günlüğü* adlı günlüğünde topladı. Son sesli günlüğü, *Krishnamurti'den Kendine Son Günlüğü* 1983'te çıktı.

Krishnamurti'nin geri kalan kitapları (şimdilerde sayısı yüzü geçmiş olup halen artmakta) dünyanın çeşitli yerlerinden yaptığı konuşmalardan ve tartışmalardan derlenmiş kitaplardır. Çoğu zaman sıradan insanlara seslenmekle birlikte sık sık Nobel Ödülü sahibi Maurice Wilkins ve Jonas Salk, kuramsal fizikçi David Bohm ve Budist âlim Walpola Rahula gibi ünlü kişilerle de sohbet etmiştir. Bu konuşmaların çoğunun video kaydı mevcuttur. Bu video kayıtlardan örnekler Krishnamurti hakkında yapılmış filmlerde kullanılmıştır. Bu filmlerden ikisi: *Krishnamurti: Değişimin Daveti* ve *Yalnız Yürüyen Kâhin*. Ayrıca Krishnamurti'nin 1933 ile 1986 yılları arasında yaptığı konuşmalar ve tartışmalar CD-ROM formatında mevcuttur.

Krishnamurti 17 Şubat 1986'da Kaliforniya, Ojai'de pankreas kanserinden ölmüştür.

Raymond Martin
Maryland Üniversitesi

SORGULAMA

DİYALOG

Ders sizin öğrenmeniz gereken belli bir konuyu açıklamak anlamına gelir. Ben burada ders veremeyeceğim. Biz burada, ağaçlar, güzel çiçekler, öten kuşlarla dolu sakin bir çimenlikte bir banka oturup baş başa konuşan iki dost gibi sohbet ediyoruz çünkü bizler, konuşmacı olarak ben ve sizler günlük hayatla ilgileniyoruz, ötelerdeki romantik ve fantastik bir şeyle değil. Zira eğer biz hayatımızı keşmekeşten arınmış, berrak ve düzenli kılmazsak ne yaparsak yapalım bir anlamı olmayacak.

Öyleyse çok yakınımızdan başlayıp uzağa gitmeliyiz. Yakın olan biziz. Burada sizin yapmanız gereken söylediklerimi hemen kabullenmek değil birlikte düşünmektir çünkü insan olabildiğince şüpheli olmalıdır ama bu, korkudan kaynaklanan bir şüphelilik olmamalı. Bu sayede sadece konuşmacının söylediklerini değil ayrıca kendi düşüncelerinizi, kendi inançlarınızı, çıkarımlarınızı ve dininizi sorgulamaya başlarsınız. İnsan kabullenmemeli, olabildiğince sorgulamalı, şüphelenmeli, araştırmalı, derinlemesine inceleyip keşfetmelidir. Ne de olsa dünyanın her yerinde din zihni daraltmada, araştırmayı kısıtlamada fevkalade rol oynadı. Biz burada günlük hayatımızdaki içindeki pek çok şeye birlikte göz atacağız. Herhangi bir felsefeden veya dogmadan bahsetmeyeceğiz ya da herhangi bir inancı teşvik etmeyeceğiz; onun yerine sorgula-

yan, şüphelenen ve talep eden bir zihinle neyin doğru, neyin de yanlıtıcı, fantastik ve hatalı olduğunu kendi başımıza ortaya çıkaracağız.¹

Bazı şeyleri açıklığa kavuşturmamız gerekiyor. Öncelikle iletişimden ne kast ettiğimizi, bu kelimenin bizim için ne anlama geldiğini, içeriğini, yapısını, doğasını bilmemiz lazım. Eğer siz ve ben birbirimizle iletişim kuracaksak sadece zihinsel düzeyde söylenenlerin sözel anlamı söz konusu olmamalı, ayrıca ima, dinleme ve öğrenme de devreye girmelidir. Nitekim birbirimizle iletişim kuracaksak şu iki şey vazgeçilmezdir: Dinlemek ve öğrenmek.

İkinci hususa gelince, her birimizin bilgi, önyargı ve deneyimin yanı sıra, ilişkilerde yer alan sayısız karmaşık mesele ve acıyla ilgili deneyimlere sahip olduğu açıktır. Hepimizin böyle bir geçmişi var ve bu geçmişle birlikte dinlemeye çalışacağız. Her şeyden önce her birimiz kültürel açıdan karmaşık bir hayatın ürünüyüz. Eğitim ve deneyimle birlikte sadece birkaç yıl değil asırlar boyu gelen tüm insanlık kültürünün ürünüyüz.

Bilmiyorum, nasıl dinlediğinizi hiç düşündünüz mü; neyi dinlediğiniz önemli değil, ister bir kuş, ister yaprakları oynatan rüzgâr, ister coşkun akan ırmaklar olsun, ister kendinizle kurduğunuz diyalog olsun, isterse de yakınlarınızla, örneğin eşinizle olan çeşitli ilişkilerinizdeki konuşmalarınız olsun. Dinlemeye çalıştığımızda bunun ne denli zor olduğunu görürüz çünkü biz her zaman kendi düşüncelerimizi, idealarımızı, önyargılarımızı, geçmişimizi, eğilimlerimizi, dürtülerimizi yansıtırız; bunlar baskın çıkınca söylenenleri pek dinlemeyiz. İnsan ancak bir dikkat hali içinde, bütün bu geçmişin susup devre dışı kaldığı bir sessizlik hali içinde dinleyip öğ-

renebilir. Bana öyle geliyor ki ancak o zaman iletişim mümkün olabilir.

Başka hususlar da söz konusu. Eğer geçmişinizle ya da konuşmacıya dair yarattığınız imajla, sahip olduğu veya olmadığı bir otoriteye sahip bir konuşmacıyı dinlerseniz, o zaman aslında kesinlikle dinlemiyorsunuzdur. Öne çıkardığınız, dinlemenizi engelleyen bir projeksiyonu dinliyorsunuzdur. Bu durumda da iletişim olanaksızlaşır. Açıkçası, gerçek iletişim veya birliktelik ancak sessizlikte mümkün olabilir. İki insan, bütün zihinleri, kalpleri, sınırları, gözleri, kulakları, kısaca bütün benlikleriyle bir şeyi kavramaya ciddiyetle niyetlendiğinde, işte bu dikkat hali içinde belli nitelikte bir sessizlik oluşur; işte o zaman asıl iletişim, asıl birliktelik gerçekleşir. Bunda sadece dinlemek değil, ayrıca tam bir kavrayış da vardır. Ve bu kavrayış ani eylemden farklı bir şey değildir. Demek oluyor ki insan bütün fikirleri, çıkarımları, deneyimleri bir kenara koyup kasıtsız, engelsiz dinlediğinde, bu halde sadece söylenenin doğru olup olmadığını anlamakla kalmaz, ani eylemin devreye girip girmediğini de anlar.²

Bizim burada ele alacağımız konu şudur: Benliğin çeşitli etkinliklerini ve zihnin örttüğü benliğin gizli formlarını nasıl tanıyacağız? Benliğin, onun etkinliğinin ve eyleminin bir fikre dayandığını görüyoruz. Bir fikre dayalı eylem benliğin bir formudur çünkü o, bu eyleme bir süreklilik, bir amaç katar. Böylece pratiğe dökülmüş fikir benliği sürdürmenin bir aracı olur. Eğer fikir olmasaydı, eylem benlikten doğmayan tamamen farklı bir anlama sahip olurdu. Güç, mevki, otorite arayışı, hurs ve benzeri şeyler tüm farklı çehreleriyle benliğin formlarıdır. Ne var ki önemli olan nokta, benliği anlamaktır; bu konuda aramızda fikir birliği olduğuna eminim. Bu konuda ciddi olmamız gerektiğini eklemeliyim. Zira belli bir gruba, cemiyete, coğrafyaya ait olan bir insan grubu olarak değil

de bireyler olarak siz ve ben bu konuyu anlayıp ona göre hareket edebilirsek, işte o zaman hakiki devrim gerçekleşir. Bunun daha iyi organize olup evrenselleşmesi halinde benlik buna sığınabilir; diğer yandan bireyler olarak siz ve ben birbirimizi sevip bunu günlük hayata fiilen taşıyabilirsek, o zaman elzem olan devrim varlık sahasına çıkar, siz çeşitli grupları bir araya getirip onu organize ettiğiniz için değil bireysel olarak her zaman gerçekleşen bir devrim olduğu için.³

OTORİTE

Dünyadaki kargaşadan, sefaletten ve acıdan sorumlu olan her birimizin insan olarak kendi içimizde köklü bir devrim gerçekleştirmemiz gerektiğine canı gönülden inanıyorum. Zira her birimiz kendi içimizde hem toplum hem de bireyiz, hem şiddet hem de huzuruz; zevk, nefret, korku, saldırganlık, zorbalık ve kibarlığın bu garip karışımıdır. Bazen bir kişi diğeri üzerine hâkimiyet kurar ve hepimizin içinde büyük ölçüde dengesizlik vardır.

Bizler sadece dünyaya karşı değil, kendimize, yaptıklarımıza, düşündüklerimize, eylemlerimize, duygularımıza karşı da sorumluyuz. Bu tuhaf karışımı, şiddetle inceliğin, şefkatle vahşet, kıskançlık, açgözlülük, haset ve endişenin bu ilginç çelişkisini anlamadan salt hakikatin veya zevkin peşine düşmek bir anlam ifade etmez. Kendimizin asıl temelinde köklü bir dönüşüm gerçekleşmedikçe, salt hakikatin veya zevkin peşinde koşmak beyhudedir. İnsan çok eski zamanlardan beri hakikat dediğimiz şeyi, Tanrı dediğimiz zamansız hali, ölçülemez ve tarif edilemez varlığı arayıp durmuştur. İnsan hep bunu aramıştır çünkü hayatı çok sönüktür. Her za-

man hayatında ölüm, ihtiyarlık, onca ıstırap, çelişki, çatışma, dayanılmaz sıkıntı ve anlamsızlık var. Biz bu duruma hapsolmuş durumdayız ve bundan kurtulmak için –ya da bu karmaşık varoluşu biraz olsun anladığımız için– daha fazlasını bulmak istiyoruz, zamanla, düşünceyle, insani çürümeyle bozulmayacak bir şeyi istiyoruz. Nitekim insan hep bunu aramıştır ve bulamadığında da inancı yeşertmiştir. Bir tanrıya, kurtarıcıya veya düşünceye duyulan inancı...

İnançm kaçınılmaz olarak şiddeti körüklediğini fark ettiniz mi, bilmiyorum. Bunu düşünün. Bir fikre, bir kavrama inanç beslediğimde o fikri, o kavramı, o sembolü korumak isterim; o sembol, o fikir, o ideoloji kendimin bir yansımasıdır. Onunla özdeşleşmişimdir ve her ne pahasına olursa olsun onu korumak isterim. Bir şeyi korumak istediğimde şiddete yönelirim. Ve giderek şiddet arttıkça inanç kaybolur; artık Tanrı sayesinde hiç kimse hiçbir şeye inanmaz olur. Bu durumda kişi ya kinik ve sert olur ya da düşünsel doyum sağlayan bir felsefe icat eder ama asıl sorun çözülmüş değildir.

Asıl sorun şudur: İnsan çatışmayla dolu bu karmaşık, mutsuz dünyada sadece dışsal olarak değil içsel olarak da esaslı bir dönüşümü nasıl gerçekleştirecek? Bu endişe ve çelişki dünyasında köklü bir devrimi nasıl yapacak? Zira bu değişim gerçekleştiğinde insan istiyorsa daha ilerisine gidebilir. Fakat eğer bu radikal, esaslı değişim olmazsa her türlü çaba boşa gidecektir. Hakikat arayışı, bir tanrının, zamansız bir boyutun olup olmadığı sorusu başka birisi tarafından, bir rahip, bir kurtarıcı tarafından değil de bizzat sizin tarafınızdan cevaplanacak bir sorudur; bu soruyu, ancak sözünü ettiğimiz köklü değişim her insanda gerçekleştiği zaman kendi başınıza cevaplandırabilirsiniz. İşte bütün bu konuşmalarda bizim ele aldığımız mesele de budur. Bizler sadece dışımızdaki bu sefil

dünyada nesnel bir değişimi nasıl gerçekleştireceğimizle değil aynı zamanda içsel bir devrimi nasıl başlatacağımızla da ilgileniyoruz. Çoğumuz öylesine dengesiz, öylesine şiddete yatkın, açgözlü ve bir şeyler ters gittiğinde hemencecik incinen insanlarız ve bana öyle geliyor ki asıl meselemiz, bu dünyada yaşayan sizin ve benim gibi bir insanın ne yapacağıdır.

Sahiden yapabileceğimiz bir şey var mı? Bu soruyu kendinize ciddiyle sorduğunuzda cevabınızın ne olacağını merak ediyorum. Biliyorsunuz, hayati bir soru soruyoruz. İnsan olarak siz ve ben ne yapabiliriz, sadece dünyayı değil aynı zamanda kendimizi de değiştirmek için ne yapabiliriz? Cevabı birisi bize söyleyecek mi? İnsanlar bize çok şey söylediler, bu meseleleri sıradan insanlara kıyasla daha iyi anlaması beklenen din adamları bizlere çok şey söylediler ama fazla ileriye taşıyamadılar. Onların onca bilgilerine rağmen bizi ileri noktalara taşıyamıyorlar.

Birisine bel bağlayamayız; rehber yok, öğretmen yok, otorite yok, sadece insanın kendisi ve başkalarıyla ve dünyayla ilişkisi var; başka da bir şey yok. İnsan bunu anladığında, bununla yüzleştğinde, ya kinikliğe, sertliğe ve benzeri şeylere yol açan büyük bir çaresizliğe ulaşır ya da bu yüzleşmeyle başka birinden değil de sadece kendisinden ve dünyadan tamamen sorumlu olduğunu kavrar. İnsan bununla yüzleştğinde artık kendine acımaz. Çoğumuz kendimize acıyoruz, başkalarını suçluyoruz ve bu eğilim berraklık doğurmuyor.

Bu dünyada çatışmadan, nefretten, şiddetten uzak akıllı, mantıklı, sağlıklı yaşayıp, aynı zamanda içimizde büyük bir dengeye ulaşabilmek için siz ve ben ne yapabiliriz? Bana kalırsa bu soru her birimizin kendi başımıza cevaplamamız gereken bir sorudur.⁴

Çoğumuz ne yapmamız gerektiğini öğrenmek veya yeni bir şablona uymak için dinliyoruz. Yahut salt yeni bilgiler

edinmek için dinliyoruz. Eğer bu tutumla buradaysanız bütün bu konuşmalarda yapmaya çalıştığımız şey açısından fazla bir ilerleme kaydedemezsiniz. Ne yazık ki hepimiz bize bir şeylerin anlatılmasını istiyoruz. Birileri bize bir şeyler öğretsin diye dinliyoruz; sadece kendisine bir şeylerin anlatılmasını isteyen zihin açıkçası öğrenme yetisinden yoksundur.

Kendisine bir şeylerin öğretilmesini istemekle alakası olmayan bir öğrenme sürecinin olduğunu düşünüyorum. Çoğumuzun kafası karışık olduğu için bu karışıklıktan kurtulmamıza yardım edecek birini arıyoruz, dolayısıyla sadece belli bir kalıba uymak için öğreniyor ya da bilgi ediniyoruz; bana öyle geliyor ki, bütün bu öğrenme türleri kaçınılmaz olarak yalnızca daha fazla karmaşaya değil aynı zamanda zihnin bozulmasına da yol açar. Farklı bir öğrenme türünün olduğuna inanıyorum; içinde ne öğretmenin ne de öğrencinin, ne gurunun ne de müridin olduğu, kendimizi sorguladığımız bir öğrenme. Zihninizin işleyişini sorgulamaya başladığınızda, düşüncelerinizi, günlük etkinliklerinizi ve duygularınızı gözlemlediğinizde, bir şey öğrenemezsiniz çünkü size öğretecek birisi yoktur. Sorgulamanızı bir otoriteye, varsayuma, ön bilgiye dayandıramazsınız. Aksi halde sadece zaten bildiğiniz bir kalıba uyum sağlamış olursunuz ve dolayısıyla artık kendinize dair bir şeyler öğrenmiyorsunuz demektir.⁵

İnsan en tatmin edici, en konforlu, en zevkli yolu kolayca kabul eder. Bu limana sığınmak çok kolaydır. Ve otorite bir dinsel ya da psikolojik sistem içinde bir yöntemi önünüze koyup size dayatır. Bu yöntemle güvenliğe nasıl ulaşacağınızı size söyler. Fakat bu otoritede güvenliğin olmadığını fark ederseniz o zaman herhangi bir rehberlik, kontrol, psikolojik çaba olmadan yaşamının mümkün olup olmadığını keşfedebilirsiniz. Böylece zihnin meselerin özünü kavramak için özgür olup olamayacağını araştırmaya, görmeye başlarsınız; bu sa-

yede ne olursa olsun asla herhangi bir psikolojik kalıba uyum sağlamazsınız.

Bu çok şey talep etmek demektir. Çünkü bizler eğitimliyiz, çünkü otoriteyi kabullenmeye şartlandırılmışız, çünkü bu yaşamın en rahat ve kolay yolu. Derin bir tatmin, derin bir güvence bulma umuduyla bütün inançlarımızı, birisine, bir düşünceye, bir kanaate veya bir öğretiye olan güvenimizi, ona kendimizi teslim etmeyi bir kenara bırakalım. Zira o gurular, o öğretiler yapacaklarını yaptılar ve siz sadece onları takip ettiniz.

Şimdi akıllı, oldukça uyanık, kelimenin normal anlamında farkında olan kişi bütün bunlara toptan karşı çıkar. Konuşma özgürlüğü ve diğer özgürlüklerin olduğu, sizinki gibi özgür bir ülkede yaşayan insanlar olarak sizler totaliter bir devlete şiddetle karşı çıkarsınız ama psikologların, guruların, şimdi değil de gelecekte harika bir şey vaat eden öğretilerin otoritesini kabulleniyorsunuz; çok tatmin edici olduğu için bu otoriteyi benimsiyorsunuz. Bu nedenle istediğiniz takdirde bütün bunları ortadan kaldıracaksınız; aksi halde sözünü ettiğimiz zekâyı uyandıramayız.

Psikolojik otoritenin olduğu yerde uyum da olur; başkalarının çeşitli onaylarla koyduğu kalıba uyum ya da deneyimlediğiniz, hissettiğiniz ve onunla güven bulduğunuz kendi otoritenize uyum. Psikolojik otoritede, öğretilerde –konuşmacının öğretileri, dinsel öğretiler ve tanıdığınız en iyi gurunun öğretileri de dâhil– güvence var mıdır? Ve gördüğünüz gibi, milyonlarca insan sonunda bir gün, gelecek hayatta güvenceye ulaşma umuduyla bu yolu, bu düşünce biçimini takip ediyor. Şimdi biz bunda bir hakikat payı olup olmadığını kendimize soracağız.

Lütfen birlikte ilerleyelim. Tamam mı? Birlikte keşfediyoruz. Bu sorunu birlikte ele alıyoruz yani ben düşünüyorum

siz de sadece dinliyor değilsiniz; insanın güvenlik ve mutluluk bulma umuduyla öteden beri taşıdığı bu ağır yükün hakikatini ortaya çıkarmak için meseleyi birlikte paylaşıyoruz. Uyuma, taklide, herhangi bir geleneği takip etmeye dayanmayan bir günlük hayatı yaşayıp yaşayamayacağımız sorunu çok ama çok dikkatlice ele almak hem konuşmacının hem de sizin sorumluluğunuzdadır çünkü eğer bir geleneğe, bir onaya, bir şablona sahip olursanız kaçınılmaz bir şekilde bilinçli veya bilinçsiz olarak ona uyum gösterirsiniz.

İnsan dinsel veya psikolojik bir şablona ya da kendisinin oluşturduğu bir şablona uyum gösterdiğinde fiilen olan ile şablon arasında hep bir çelişki söz konusu olur. Her zaman bir çatışma yaşanır ve bu çatışma hiç bitmez. Kişinin bir şablonla işi bittiğinde bir başkasına geçer. Bu idealler, şablonlar, çıkarımlar, inançlar ve benzeri şeyler yüzünden insan bu çatışma alanında yaşamak için eğitilmiştir. Bir şablona uyan insan asla özgür olamaz; sevginin ne olduğunu asla bilemez, her zaman mücadele içinde olduğundan kendine önem verir; benlik kendini geliştirme fikriyle olağanüstü önem kazanır.

Öyleyse şablonsuz yaşamak mümkün müdür? Şablon derken, gelenekleri, çıkarımları, idealleri, gelecekte gelişmenize yardım edecek ilahi bir varlığın olduğu varsayımını kast ediyoruz; bütün bunları zaten biliyorsunuz. Şimdi tüm insanlığın eksiksiz bir temsilcisi olarak insan bu meselenin hakikatini nasıl ortaya çıkaracak? İnsanın bilinci köklü, esaslı bir şekilde değiştiğinde –değişmekten ziyade dönüştüğünde– o zaman o insan bütün insanlığın bilincini etkiler. Lütfen meselenin özünü görün, o zaman çok sorumlu olursunuz, o zaman kendi küçük dertlerinize, seks yapıp yapmamaya, sigara içip içmemeye –bildiğiniz bütün bu eften püften meselelere– kafa yormakla yetinmezsiniz.

İçinde otorite kıvılcımının yanmadığı bir hayatın olup olmadığını birlikte araştırıp göreceğiz. Bu meseleyi nasıl irdeleyeceğiz? Hangi kapasiteyle araştıracağız? Araştırmak için güdüden kurtulmak gerekir. Kişi otorite meselesini araştırmak istediğinde, geçmişi ona şöyle der: İtaat etmeliyim, takip etmeliyim. Ve süreç içinde insanın geçmişi hep korumacı davranır, kişinin araştırmasını çarpıtır. Geçmişi hiçbir surette araştırmasına müdahale etmesin diye kişi geçmişinden sıyrılabilir mi?

İnsanın acilen hakikati bulma gereği, bu zaruret, bu talep geçmişi susturur; insanın keşfetme hevesi öylesine yoğunur ki geçmiş artık müdahale edemez. Her ne kadar kişinin geçmişi, aldığı eğitim, şartlanması çok güçlü olsa da –ki asırlar boyu birikmiştir; insan bilinçli olarak onunla mücadele edemez, onu bir kenara atamaz; onunla savaşılamaz çünkü onunla savaşmanın yalnızca onu güçlendirmeye yaradığını görür– otoritenin hakikatini bulmaya dönük kararlılığı geçmişi çok uzağa atar; öyle ki geçmiş artık onun zihnini meşgul etmez.

İnsanların diğer insanlara psikolojik olarak, hariçten dayattığı otorite meselesini incelemeye, onun hakikatini öğrenmeye hazır mısınız? Hakikati bulmak için otoritenin özünü araştırmaya dönük bir saik veya sebep olmamalıdır. Bu çok şeyi gerektiren bir iştir, öyle değil mi? Buna hazır mıyız? Yoksa hepimiz çok mu yaşlıyız? Eğer çok yaşlıysanız bu sizin sorununuz, eğer kararlı değilseniz bu da sizin sorununuz.

Bir insan olarak meselenin özünü öğrenmek istiyorum. İnsanlığın bir temsilcisi olduğumu kabul ederek ben kendime “Bu meselenin hakikatini öğrenmek istiyorum,” diyorum. Sözünü ettiğim mesele ise hiçbir uyum, hiçbir çatışma, hiçbir amaç, hedef, ideal –ki bunların hepsi çatışma yaratır– olmaksızın bir hayat yaşamının mümkün olup olmadığıdır. Araştırmanın yoğunluğu meselenin aslını öğrenme aciliyetine, keşfetmeye dönük muazzam enerjiye sahip olmaya dayanır.⁶

Kâğıt üzerinde parlak bir ütopyanın, cesur yeni bir dünyanın taslağını çizebiliriz fakat bilinmeyen bir gelecek uğruna şimdikiyi feda etmek kesinlikle sorunlarımızın hiçbirini çözmez. Gelecekle şimdinin arasına giren o kadar çok unsur var ki hiç kimse geleceğin nasıl olacağını bilemez. Ciddiyet taşıyan biri olarak bizlerin yapabileceği ve yapması gereken iş sorunlarımızı geleceğe ertelemeden şimdi ele almaktır. Sonsuzluk geleceğin içinde değildir; sonsuzluk şimdidir. Sorunlarımız şimdide mevcut ve ancak şimdiki zamanda çözülebilir.

Ciddi insanlar olarak kendimizi yeniden oluşturmalıyız ama yeniden oluşum ancak kendimizi korumak ve saldırgan arzularla aracılığıyla yarattığımız değerlerden kopmakla mümkün olabilir. Kişinin kendini bilmesi özgürlüğün başlangıcıdır ve ancak kendimizi bildiğimizde düzeni ve huzuru sağlayabiliriz.

Şimdi bazıları şunu sorabilir: "Tek bir birey tarihi etkileyecek ne yapabilir? O, yaşam tarzıyla sahiden bir şey başarabilir mi?" Elbette başarabilir. Sizler ve ben tabii ki mevcut savaşları hemen durduramayız veya uluslar arasında ani bir anlayış yaratamayız ama en azından günlük ilişkiler dünyasında kendi etkisini doğuracak temel bir değişimi meydana getirebiliriz.

Ancak ve ancak insan sonuç alma hevesine kapılmazsa bireysel aydınlanma kalabalık insan gruplarını etkileyebilir. Eğer insan kazanç ve sonuç açısından düşünürse doğru bireysel dönüşüm mümkün olmaz.

İnsani sorunlar basit değildir, çok karmaşıktır. Onları anlamak sabır ve içgörü gerektirir ve birey olarak bizlerin o sorunları kendi başımıza anlayıp çözmemiz hayati önem taşımaktadır. Onlar ne kolay formüllerle ne de sloganlarla anlaşılabilir. Keza onlar sadece daha fazla kargaşa ve sefalet do-

ğuran belirli bir çizgide çalışan uzmanlar tarafından çözülemez. Ancak topyekûn bir süreç olarak kendimizin farkına vardığımızda, yani tüm psikolojik yapımızı kavradığımızda sorunlarımızı anlayıp çözebiliriz. Ve hiçbir dini veya siyasi lider bize bu anlayışın anahtarını sunamaz.

Kendimizi anlamak için sadece başka insanlarla ilişkimizin değil mülkiyetle, fikirlerle ve doğayla olan ilişkimizin de farkına varmalıyız. Bütün toplumların temeli olan insanı ilişkilerde hakiki bir devrim yapacaksa değerlerimizde ve bakış açımızda köklü bir değişim gerçekleştirmemiz gerekir; ama kendimizi gerekli ve esaslı dönüşümden geçirmekten uzak duruyoruz ve dünyada her zaman kan dökmeye ve felaketlere yol açan siyasi devrimler yapmaya çalışıyoruz.

Duyuma dayanan ilişki asla benlikten kurtulmanın yolu olamaz; buna rağmen ilişkilerimizin çoğu duyuma dayalıdır; onlar şahsi avantaj, rahatlık, psikolojik güvence arzusunun ürünüdür. Her ne kadar bu ilişkiler bize benlikten geçici olarak kurtulma fırsatı sunsa da dışa kapatan ve bağlayıcı etkinlikleriyle benliğe güç katmaktan öteye geçmezler. İlişki benliğin ve onun tüm etkinliklerinin görüldüğü bir aynadır ve ancak benliğin halleri ilişkilerdeki tepkiler içinde anlaşıldığında belikten yaratıcı şekilde sıyrılış mümkün olabilir.

Cehalet benliğin hallerinin bilgisinden yoksun olmaktır ve bu cehalet yüzeysel etkinlikler ve reformlarla yok edilemez; ancak kişinin tüm ilişkilerinden benliğin tepkilerinin ve hareketlerinin her daim farkında olmasıyla söz konusu cehalet ortadan kaldırılabılır.

Anlamamız gereken husus, bizlerin sadece çevre tarafından şartlanmış olduğumuz değil, ayrı zamanda bizzat çevre olduğumuzdur; bizler çevreden ayrı bir şey değiliz. Düşüncelerimiz ve tepkilerimiz bir parçası olduğumuz toplumun bize dayattığı değerlerle şartlandırılmış durumdadır.

Bizlerin topyekûn çevre olduğumuz gerçeğini görmüyoruz, çünkü "ben" in, benliğin çevresinde dönen çeşitli unsurlar var içimizde. Benlik değişik türlerdeki arzular olan bu unsurlardan ibarettir. Arzuların bir araya gelişinden merkezi figür, düşünen kişi, "ben" ve "benim" iradem ortaya çıkar; böylece benlik ve benlik-olmayan, ben ve çevre ya da toplum arasında bir bölünme oluşur. Bu bölünme gerek içsel gerekse dışsal çatışmanın başlangıcıdır.

Gerek bilinçli gerekse bilinçdışı tüm bu sürecin farkındalığı meditasyondur ve meditasyon yoluyla arzuları ve çatışmalarıyla benlik aşılır. İnsan benliği koruyan etkilenimler ve değerlerden arınmak istiyorsa kendini bilmesi şarttır ve ancak ondan sonra kazanacağı özgürlük içinde yaratım, hakikat, Tanrı veya ne dersiniz deyin o olur.

Fikirler ve gelenek çok küçük yaşlardan itibaren düşüncelerimizi ve duygularımızı şekillendirir. Anlık etkilenimler ve izlenimler hem bilinçli hem de bilinçdışı hayatımızı şekillendiren uzun süreli güçlü bir etki yaratır. Uyum, eğitim ve toplumun tesiriyle çocuklukta başlar.

Taklit etme isteği hayatımızda sadece yüzeysel seviyede değil derinlerde de çok güçlü bir faktördür. Bizler bağımsız düşüncelere ve hislere pek sahip değilizdir. Düşüncelerimiz ve hislerimiz salt tepkiler olarak oluşur ve bu nedenle yerleşik kalıplardan bağımsız değildirler çünkü tepkide özgürlük yoktur.

Felsefe ve din kimi yöntemler ortaya koyar ve bu yöntemlerle biz Tanrıyı veya hakikati anlamaya çalışırız; ne var ki salt bir yöntemi takip etmek, o yöntem günlük sosyal yaşamımızda ne kadar faydalı olursa olsun bizi düşüncesiz ve bölük pörçük bırakır.

Uyum sağlama dürtüsü yani güvenlik isteği korkuyu besler ve köleliği teşvik eden ve bizi az ya da çok boyunduruk al-

tına alan siyasi ve dinsel otoriteleri, liderleri ve kahramanları öne çıkarır ama itaat etmemek sadece otoriteye karşı bir tepkidir ve hiçbir surette bizlerin bütünlüklü insan olmamıza yardım etmez. Tepki bitimsizdir; daha fazla tepkiye yol açmaktan öteye geçmez.

Temelindeki korkuyla birlikte uyum bir engeldir ama bu gerçeğin sadece zihinsel olarak farkına varmak engeli ortadan kaldırmaz. Ancak tüm varlığımızla engellerin farkına varırsak daha fazla ve daha derin blokajlar yaratmadan onlardan kurtulabiliriz.

İçsel anlamda bağımlı olduğumuzda gelenek üzerimizde büyük söz sahibi olur ve geleneksel çizgilerde düşünen bir zihin yeni olanı keşfedemez. Uyum sağlayarak ikiyüzlü taklitçiler, zalim bir sosyal mekanizmanın dişlileri oluruz. Önemli olan başkalarının bizden düşünmemizi istediği şeyler değil bizzat bizim ne düşündüğümüzdür. Geleneğe uyum sağladığımızda çok geçmeden olmamız istenilen şeyin kopyalarına dönüşürüz.

Olmamız istenilen şeyi taklit etmek korkuyu besler ve korku yaratıcı düşünceyi öldürür. Korku zihni ve kalbi köreltir, böylece hayatın anlamına karşı duyarsız kalırız; kendi acılarımızı, kuşların kanat çırpışlarını, başka insanların sevinçlerini ve üzüntülerini umursamayız.

Bilinçli ve bilinçdışı korkunun birçok değişik nedeni vardır ve o nedenleri ortadan kaldırmak uyanık bir gözlemciliği gerektirir. Korku disiplin, itaat ve iradenin diğer edimleriyle ortadan kaldırılamaz; onun nedenlerinin araştırılıp anlaşılması gerekir. Bu ise hiçbir yargı taşımayan farkındalığı ve sabrı gerektirir.

Bilinçli korkularımızı anlayıp yok etmek nispeten kolaydır. Fakat bilinçdışı korkularımızı çoğumuz keşfetmemiştir bile çünkü onların su üstüne çıkmasına izin vermeyiz ve en-

der durumlarda onlar su üstüne çıktıklarında onları alelacele kılıfa bürür, onlardan kaçmaya çalışırız. Gizli korkuların çoğunlukla rüya ve diğer ima yollarıyla farkına varırız ve onlar yüzeysel korkulardan daha büyük bozulma ve çatışma doğurur.

Hayatımız sadece yüzeyde akmaz, hayatımızın büyük bir kısmı nedensel gözlemden gizlenmiştir. Gizli korkularımız ortaya çıkıp çözülsedydi bilinçli zihnimiz sürekli meşguliyetten kurtulup bir parça dinginlik bulurdu; öyleyse gizli korkular yüzeye çıkınca hiçbir engel olmaksızın gözlemlenmelidir çünkü her tür kınama veya haklı çıkarma korkuyu pekiştirmekten öteye geçmez. Tüm korkulardan arınmak için onların karanlık etkisinin farkına varmalıyız ve ancak sürgit bir temkinlik korkunun birçok nedenini açığa çıkarabilir.

Korkunun sonuçlarından biri insani hadiselerde otoriteyi kabul etmektir. Otorite bizim haklı olma, güvende olma, rahat olma, bilinçli çatışmalardan ve rahatsızlıklardan kurtulma isteğimiz tarafından yaratılır ama ve sözüm ona bilgeye itaat ve saygı kılıfına bürünse de korkudan doğan hiçbir şey sorunlarımızı anlamamıza yardım etmez.

Bilge otoriteye başvurmaz ve otorite olanlar bilge değildir. Ne tür olursa olsun korku kendimizi ve başkalarıyla olan ilişkilerimizi anlamamıza engel olur.

Otoriteyi takip etmek zekânın inkârı demektir. Otoriteyi kabullenmek egemen olana teslim olmak, bir bireyin, bir grubun veya ister siyasi ister dinsel olsun bir ideolojinin buyruğu altına girmek demektir ve kişinin kendini otoritenin emri altına sokması sadece zekânın değil, aynı zamanda bireysel özgürlüğün de inkârı demektir. Bir dinsel inanca veya düşünce sistemine boyun eğmek kendini korumaya yönelik bir tepkidir. Otoritenin kabulü sıkıntılarımızı ve sorunlarımızı geçici olarak örtbas etmeye yardım edebilir ama bir sorundan

kaçmak o sorunu derinleştirmekten öteye geçmez ve süreç içinde kendilik bilgisi ve özgürlük terk edilir.

Özgürlük ve otoritenin kabulü nasıl uzlaşabilir ki? Eğer bir uzlaşma varsa özgürlük ve kendilik bilgisini aradığını söyleyen insanlar bu çabalarında samimi değillerdir. Özgürlüğün nihai bir amaç, bir son olduğunu düşünüyoruz ve özgür olmak için kendimizi değişik baskı ve sindirme biçimlerine teslim etmemiz gerektiğini sanıyoruz. Uyum yoluyla özgürlüğe ulaşmayı umuyoruz ama araçlar da amaçlar kadar önemli değil mi? Araçlar amaçları şekillendirmiyor mu?

Barışa ulaşmak için barışçıl araçlar kullanmalıyız, eğer araçlar şiddet içerikli olursa sonumuz nasıl barış olabilir ki? Eğer son özgürlükse başlangıç da özgür olmalı çünkü son ve başlangıç birdir. Ancak başlangıçta özgürlük olursa kendilik bilgisi ve zekâ elde edilebilir ve otoriteyi kabullenmek özgürlüğü yadsımak demektir.

Bizler değişik türlerdeki otoriteye –bilgi, başarı, iktidar ve benzeri– tapınıyoruz. Gençler üzerinde otorite uyguluyoruz, aynı zamanda hâkim üstün otoriteden korkuyoruz. İnsanın içsel bakışı olmadığı sürece harici iktidar ve mevki büyük önem kazanır; o zaman birey giderek daha fazla otoriteye ve zorlamaya telşim olur, başkalarının oyuncağı haline gelir. Çevremizde işleyen bu süreci görebiliriz; kriz zamanında demokratik ülkeler totaliter tutumlar sergileyip demokrasiyi unuturlar ve insanları itaate zorlarlar.

Hükmetme veya hükmedilme isteğimizin ardındaki zorlamayı anlayabilirsek, o zaman belki otoritenin kargaşa yaratan etkilerinden kurtulabiliriz. Emin olma, haklı olma, başarılı olma, bilme özlemi içindeyiz ve kesirliğe, kalıcılığa duyduğumuz bu özlem dışsal alanda toplumun, ailenin, dinin ve benzeri şeylerin otoritesini tesis ederken içimizde de kişisel deneyimin otoritesini kurar. Öte yandan sadece otoriteyi göz

ardı etmek, onun harici sembollerini yıkmak çok fazla anlam ifade etmez.

Bir gelenekten kopup başka bir geleneğe uyum sağlamak, bir lideri bırakıp başka lideri izlemek yüzeysel bir harekettir. Eğer otoritenin tüm sürecinin bilincinde olacaksak, onun içselliğini göreceksak, kesinlik isteğini kavrayıp aşacaksak, adamakıllı farkındalığa ve içgörüyeye sahip olmalıyız; özgür olmalıyız, en sonda değil başlangıçta.

Kesinlik ve güvence özlemi benliğin belli başlı etkinliklerinden biridir ve bu dayatmacı dürtünün bükülüp zor kullanılarak başka bir yöne sevk edilmesi veya istenilen bir kalıba uydurulması değil sürekli gözlemlenmesi gerekir. Benlik, "ben" ve "benim", çoğumuzun içinde çok güçlüdür; uykuda ve diğer zamanlarda hep uyanıktır, her zaman kendini güçlendirir. Fakat benliğin farkına varırsak ve onun tüm etkinliklerinin, ne kadar örtük olursa olsun kaçınılmaz olarak çatışma ve acıya yol açtığını anlarsak o zaman kesinlik ve güvence isteği son bulur.

Benliğin hallerini ve oyunlarını açığa vurması için kişinin sürekli onu gözlemlemesi gerekir. O halleri ve oyunları, otoritenin sonuçlarını, bunda bizim kabulümüzün ve reddimizin rol oynadığını anlamaya başladığımızda, kendimizi otoreden sıyırmaya başlamışız demektir.⁷

Çoğumuzun gözünde hayatın sorunları çok ciddi değil ve bizler hazır çareler istiyoruz. Sorunun içine dalmak istemiyoruz, sorunu enikonu ele almak ve onun anlamına ulaşmak istemiyoruz; bize çözümün söylenmesini bekliyoruz ve çözüm ne kadar tatmin ediciyse onu o kadar çabuk kabul ediyoruz. Bir sorunu ele almamız gerektiğinde, o soruna eğilmek zorunda kaldığımızda zihnimiz isyan eder çünkü sorunları irdelemeye alışık değilizdir.

Bu meseleleri düşünürken benden sadece hazır bir cevap bekliyorsanız, korkarım hayal kırıklığına uğrayacaksınız ama

meseleye birlikte girersek, eski bakış açılarını bir kenara atıp meseleyi yeni bir gözle değerlendirirsek, o zaman belki karşılaştığımız ama genellikle görmeye pek yanaşmadığımız pek çok sorunu çözebiliriz. Onları görmek zorundayız yani gerçeklerle yüzleşme kapasitemizin olması gerekir ve açıklamalara sığındığımız, zihinlerimizi kelimelerle doldurduğumuz sürece hiçbir gerçekle yüzleşmeyiz.

Zira kelimeler, açıklamalar, anılar gerçeğin anlaşılmasını perdeler. Gerçek hep yenidir çünkü gerçek bir meydan okumadır; ama eğer biz gerçeği eskimiş gibi görüp devre dışı bırakırsak o artık yeni olmaktan, bir meydan okuma olmaktan çıkar. Dolayısıyla bu mevzuları ele alırken sorunu birlikte masaya yatırmamızı bekliyorum. Ben cevap sunmuyorum, onun yerine her bir sorunu beraberce irdeleyip aslama inmeyi öneriyorum.

DİNLEYİCİ: Yüksek entelektüellerin gözde kaçıışı olan bir tür felsefi anarşizmi salık veriyorsunuz. Bir topluluk her zaman bir tür nizama ve otoriteye gerek duymaz mı? Savunduğunuz değerleri hangi sosyal düzen ifade edebilir?

KRISHNAMURTI: Bayım, hayat çok zor olduğunda, sorunlar arttığında, ya zekâ ya da mistisizm yoluyla kaçıyoruz. Zekâyla kaçıışı biliyoruz: Mantığa bürüne, daha kurnazca araçlar, daha çok teknik, hayata daha fazla ekonomik tepkiler, bunların hepsi çok ince, örtük ve zihinseldir. Ayrıca mistisizm, kutsal kitaplar ve yerleşik bir ideaya –bir imge, sembol, üstün varlık veya ne diyorsanız o olarak idea– tapınma yoluyla kaçış da söz konusu, sanki onlar zihne ait değilmiş gibi; oysa gerek entelektüel olan gerekse mistik olan zihnin ürünleridir.

Entelektüeli üstün görüp mistiği küçümsüyoruz çünkü mistiğe tekmeyi vurmak şimdilerde moda ama her ikisi de zihin yoluyla işliyor. Entelektüel konuşabilir, kendini daha açık ifade edebilir ama o da kendi düşüncelerine sığınıp orada sessiz sedasız yaşıyor, toplumu umursamıyor ve zihninin ürünü olan yanulsamaların peşinden gidiyor. Bu nedenle entelektüel ile mistik arasında bir fark görmüyorum. Her ikisi de zihnin yanulsamalarının izinde ve ikisi de ne üstün ne de aşağıda. Ne mistik veya yogi dünyadan geri çekiliyor ne de entelektüelin bir cevabı var.

Entelektüel veya mistik olmadan, ne mantığa bürümeyle ne de muğlâk ifadelerle, kaçmadan ve sözlerin, kendi zihnimizin ürünü yöntemlerin büyüüne kapılmadan bu sorunu çözmek zorunda olan kişiler siz ve ben gibi sıradan insanlardır.

Siz neyseniz dünya da odur ve kendinizi anlamadığınız sürece yaratacağınız şey daima kargaşayı ve sefaleti artıracak; fakat harekete geçmek için kendinizi anlama sürecinden geçmeniz gerekmez. İlk kendinizi anlayıp sonra eylemde bulunacak değilsiniz. Aksine eylem kendinizi anlamak için kurduğunuz ilişkidir. Eylem, içinde kendinizi anladığınız, kendinizi apaçık gördüğünüz ilişkidir: Ama eğer mükemmel olmak veya kendinizi anlamak için beklerseniz bu bekleyiş ölümdür. Çoğumuz aktifiz ve bu aktiflik bizi boş, kuru insanlar haline getirdi. Bir kez yenilgiye uğradığımızda yeni bir eylemde bulunmayı bekliyoruz ve şöyle diyoruz: "Anlayana kadar eylemde bulunmayacağım."

Anlamayı beklemek bir ölüm sürecidir; ama beklemeyi gerektirmeyen eylemin, anbean yaşamanın tüm sürecini anlarsanız o zaman bu anlayış, yaptığınız şeyin içinde yer alır, bizzat kendisi faaldir, yaşamdan ayrı bir şey değildir. Yaşa-

mak eylemdir, yaşamak ilişkidir ve ilişkiyi anlamadığımız için, ilişkiden kaçtığımız için, kelimelere takılıyoruz ve kelimeler bizi büyüleyip daha çok kaos ve sefalet doğuran eylemlere sürüklüyor.

DİNLEYİCİ: Bir toplum her zaman nizam ve otoriteye ihtiyaç duymaz mı?

KRISHNAMURTI: Toplum şiddete dayalı olduğu sürece elbette otorite de olacaktır. Şimdiki toplumsal yapımız şiddete, hoşgörüsüzlüğe dayalı değil mi? Toplum ilişki içindeki siz ve başkalarından ibarettir. Keza ilişkiniz şiddete dayalı değil mi? Nihayetinde kendiniz için yaşamıyor musunuz? Şimdiki ilişkimiz şiddete –kendini kapatma, tecrit olarak şiddet– dayalı değil mi? Günlük edimlerimiz bir tecrit işlemi değil mi? Ve herkes kendini izole ettiği için birlikteliği sağlayacak bir otoriteye gerek duyuluyor, bu otorite devlet otoritesi de olabilir, yerleşik dinin otoritesi de.

Şimdiye dek bizler bir arada tutulabilmişsek bu dinden duyulan korku ya da devletten duyulan korku yoluyla gerçekleştirilebilmiştir; ama ilişkiyi anlayan ve hayatı şiddete dayanmayan bir kişi otoriteye ihtiyaç duymaz. Otoriteye ihtiyaç duyan insan aptal, şiddete eğilimli ve mutsuzdur, tıpkı sizler gibi.

Otoritesiz kendinizi kaybedeceğinizi düşündüğünüz için otorite peşindesiniz; bütün bu dinlerin, bu yanılışmaların ve inançların sebebi de bu; keza siyasi ya da dini onca liderin varlık sebebi de bu. Karışıklık anlarında ortaya lider çıkarıyorsunuz ve onu takip ediyorsunuz ve o lider, sizin karışıklığınızın ürünü olduğu için elbette onun da kafası karışık oluyor. Demek ki ilişkilerinizde çatışma, sefalet ve şiddet ürettiğiniz sürece otorite kaçınılmaz olacak.

DİNLEYİCİ: Savunduğunuz değerleri nasıl bir sosyal düzen ifade edebilir?

KRISHNAMURTI: Bayım, hangi değerleri savunduğumu anlıyor musunuz? Ben bir şey savunuyor muyum, en azından beni ciddiyetle dinlemiş az sayıda insan için? Eski bir dizi değer yerine yenilerini sunmuyorum. Yerlerine başka bir şey atamıyorum; diyorum ki: Savunduğunuz şeylere bir bakın, onları inceleyin, onların aslını öğrenin; ondan sonra tesis edeceğiniz değerler yeni bir toplum yaratacaktır. Başka birisinin sizin için çizdiği taslağı derinlemesine bilmeden körce takip etmeyin. Her bir sorunun hakikatini, değerini keşfedecek olan sizsiniz.

Eğer kulak verirsiniz söylediklerimin gayet açık ve yalın olduğunu anlarsınız. Toplum sizin ürününüz, sizin yansımanız. Dünyanın sorunu sizin sorunuz ve bu sorunu anlamak için kendinizi anlamanız şart ve kendinizi ancak ilişki içinde anlayabilirsiniz, kaçarak değil. Dinlerle, başka şeylerle kaçtığınız için de bildiklerinizin bir değeri ve geçerliliği yok. Başkalarıyla olan ilişkinizi temelden değiştirmeye yanaşmıyorsunuz çünkü bu sizin gözünüzde sıkıntı demek, çile demek, devrim demek; bu yüzden yüksek entelektüelden, mistikten ve tüm o saçmalıklardan bahsediyorsunuz.

Yeni bir toplum, yeni bir düzen başkaları tarafından kurulamaz, sizin tarafınızdan kurulmak zorundadır. Bir fikre dayalı bir devrim hiç de devrim değildir. Gerçek devrim içten gelir ve bu devrim kaçış yoluyla hayata geçmez. Ancak ilişkilerinizi, günlük faaliyetlerinizi, davranma biçiminizi, düşünme tarzınızı, konuşma üslubunuzu, eşinize, komşunuza ve çocuklarınıza karşı tutumlarınızı anladığınızda sözünü ettiğim devrim meydana gelir. Kendinizi anlamadan, ne yaparsanız yapın, ne kadar uzağa kaçarsanız kaçın, yalnızca daha

fazla sefalete, daha fazla savaşa, daha fazla yıkıma neden olursunuz.⁹

İNSAN OLARAK

Burada sıradan bir insan olarak bulunuyorum. Herhangi bir şey okuyup gelmedim. Bilmek istiyorum. Nereden başlayacağım? Bir bahçede, bir restoranda, bir fabrikada veya bir ofiste çalışmak zorundayım. Çalışmam gerek. Ayrıca eşim ve çocuklarım var. Onları seviyorum, onlardan nefret ediyorum, seks bağımlısı biriyim çünkü hayatta bana sunulan tek kaçış yolu bu. İşte ben buyum. Benim hayat haritam bu ve ben buradan yola çıkıyorum. Başka bir yerden başlayamam. Buradan başlıyor ve kendime soruyorum: Bütün bunlar ne demek oluyor?

Tanrı hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Siz icat edebilir, rol yapabilirsiniz ben ise rol yaparken dehşete düşerim. Bilmiyorsam bilmiyordumdur. Shankara, Buddha veya başka birinden alıntı yapacak değilim. Öyleyse diyorum ki; başlayacağım yer burası. Hayatımda düzen sağlayabilir miyim? Benim ya da başkalarının icat ettiği düzeni değil de erdem olan düzeni. Onu tesis edebilir miyim? Erdemli olmak için içimde ve dışımda kavganın, çatışmanın olmaması gerekir. Dolayısıyla saldırganlığın, şiddetin, nefretin ve düşmanlığın olmaması gerekir. Korkak olduğumu fark ediyorum. Korkudan sıyrılmam lazım. Korkunun farkında olmak, bütün bunların farkında olmak, nerede olduğumun farkında olmak demektir.

Sonra hafızanın onca yükünü taşımadan yalnız kalabileceğimi fark ediyorum. Yalnız olabilirim çünkü hayatımdaki düzeni kavradım ve düzensizliği reddettiğim için düzeni anladım. Dü-

zensizlik çatışma, otorite, itaat, riayet, taklit, bütün bunlar demek. Bu düzensizliktir, toplumsal ahlak düzensizliktir. Bu gerçekten yola çıkarak kendi içimde düzeni sağlıyorum, arka bahçedeki küçük zavallı bir insan olarak değil İnsan olarak.

Her insan bu cehennemi yaşıyor. Dolayısıyla eğer ben insan olarak bunu anlarsam bütün insanların keşfedebileceği bir şeyi keşfetmiş olurum.⁹

KRISHNAMURTI: Öyleyse benlik nedir? Tüm o özdeşleşme süreci: Evimle, ismimle, mülk edidindiklerimle ne olacağımla, başarıyla, güçle, konumla, itibarla özdeşleşme süreci benliğin özüdür.

Eğer düşünce zevk, mevki, güvence bulduğu için kendini mülkiyetle özdeşleştirmese bu özdeşleşme süreci sona erer mi? Benliğin kökü düşüncenin devinimidir.

Düşünce sona erdiğinde bu yaşarken ölmenin bir şekli olur. Peki, düşünce sona erebilir mi? Her insan kendini bu ya da şunla özdeşleştirir ve dolayısıyla şartlandırır. Ben yaşarken bu ölüm yani düşüncenin sona ermesi gerçekleşebilir mi?

WALPOLA RAHULA: Hayatınızın sonuna kadar beklemeniz gerekmiyor derken dize katılıyorum. Buddha da kendisine bu soru yöneltildiğinde aynı şeyi söylemiştir. Ölümünden sonra Buddha'ya ne olacağı sorulduğunda müridine şu cevabı vermiştir: "Buddha nedir? Bu beden midir? Tıpkı sizin ismi, formu sorarken söylediğiniz gibi. Budist terminolojide buna *kamarupa* denir.

KRISHNAMURTI: Bayım, umarım şu soruyu sorduğum için kabalık etmiyorumdur: Neden araya Buddha'yı soktuk? Biz insanlar olarak meseleyi konuşuyoruz.

WALPOLA RAHULA: Ben soruyu Buddha'nın bakış açısından sorduğum için.

KRISHNAMURTI: Ah, hayır, ben bir insan olarak şunu bilmek istiyorum: İnsan günlük hayatta benliksiz yaşayabilir mi?

WALPOLA RAHULA: Benim sorum bu değildi tabii. Benim sorum şu: Hakikati kavrayan, zincirlerinden kurtulup özgür olan insana ne olur?

KRISHNAMURTI: Ben bu soruyu asla sormam, çünkü bu olabilir veya şu olabilir ya da hiçbir şey olmaz diye cevap verilebilir bu soruya. O zaman cevap benim için bir teoriye yani bir fikre dönüşür.

WALPOLA RAHULA: Sizden bunu açmanızı istiyorum.

KRISHNAMURTI: Aha, benden istiyorsunuz.

WALPOLA RAHULA: Teori değil.

KRISHNAMURTI: Eğer onu bu konuşan insandan istiyorsanız, onun sorguladığı şeyi sorguluyorsunuz demektir. Öyleyse o soruyor: Düşüncenin sonucu olan benliğin doğasını ve yapısını meydana getiren bu özdeşleşme süreci olmadan günlük hayatta –varlığın sonunda değil, içinde– yaşamak mümkün müdür?

Ben yaşarken düşüncenin devinimi sona erebilir mi? Asıl mesele budur, ben ölünce ne olacağı değil. "Ben" yalnızca düşüncenin bir devinimidir. Düşüncenin kendisi çok sııırlıdır. Öyleyse bir insan olarak siz veya ben ya da bir başkası benliğin özü olan düşüncenin devinimi olmadan yaşayabilir mi?

Varsayalım ki konuşmacı, bu gördüğünüz zat, bunun mümkün olduğunu söyledi. Mümkün olduğunu biliyorum, sonra ne olacak? Bu cevabın sizin için anlamı nedir? Ya kabul ederseniz ya da "Aptal olmayım," deyip, çekip giderseniz; mümkün olmadığı için bırakırsınız. Ama eğer irdelemek ve bakalım, o mümkün müdür diye sormak isterseniz, ben de size şunu derim: Gelin, bunu keşfedelim, bir idea olarak değil de günlük hayattaki bir gerçeklik olarak.

G. NARAYAN: Dr. R, Budist meditasyonun, hazırlığın, pratiğin, farkındalığın anlamı bağlamında konuşuyorduk. Düşüncenin sonlandırılması bağlamında çok önemli bir şey olarak uygulanan, Budist literatüründe ifade edilen bütün bu hususların anlamı nedir?

KRISHNAMURTI: Bayım, umarım benim Buddha'nın söylediklerine karşı kabalık veya saygısızlık ettiğimi düşünmüyorsunuzdur. Ben şahsen bütün bu şeyleri okumadım. Bütün bu mevzular hakkında tek bir şey okumak bile istemiyorum. Onlar doğru veya yanlış olabilir, yararı veya isabetli olabilir; onlar müritleri tarafından toplanıp derlenmiş olabilir ve müritlerin gurularıyla yaptıkları şeyler çok berbat olabilir, her şeyi çarpıtabilir.

O halde ben şunu diyorum: Bakın, ben birisinin bana ne yapmam veya ne düşünmem gerektiğini söylemesiyle işe başlamak istemiyorum. Benim otoritem yok, diyorum. Bakın, acı çeken, ıstırap, seks, aşırılıklar, terör ve benzeri şeyler yaşayan bir insan olarak bütün bunları sorgulayıp asıl mesele-ye geliyorum ki o da düşüncedir. Hepsi bu.

Dünyadaki tüm literatürü bilmeme gerek yok, o literatür sadece düşüncemi daha fazla şartlandırmaya yarardı. Öyleyse şunu dediğim için lütfen beni bağışlayın: Bütün bunları si-

lip atıyorum. Yaptığımız şudur: Hıristiyanlarla, Benedikt keşifleriyle, Cizvitlerle, büyük âlimlerle karşılaşyoruz, buna veya şuna inanarak hep alıntı yapıp duruyoruz. Beni anlıyor musunuz beyefendi? Umanım benim hürmetsiz biri olduğumu düşünmüyorsunuzdur.

Gördüğünüz üzere, ben ancak benim için gerçek olanla yola koyulurum. Bazı filozoflara, din âlimlerine, rahiplere göre olan gerçek değil de bana göre gerçek. O gerçek de şudur ki, ben acı çekiyorum, korkuyorum, cinsel isteklerim var. Benim hayatımı oluşturan bunca kargaşayla nasıl başa çıkacağım? Ben oldukça sefil ve mutsuzum. Buradan yola koyuluyorum, başkasının ne söylediğinden değil, zira başkasının söylediklerinin hiçbir anlamı yok benim için. Ben Buddha'yı küçümsemiyorum, bunu yapmam.

WALPOLA RAHULA: Bunu biliyorum. Buddha'ya layıkıyla saygı duyduğunuzu biliyorum. Aynı tutumu sergiliyoruz ve ben bu tutumu sizinle birlikte incelemek istiyorum. İşte bu nedenle sorumu sormuştum.

KRISHNAMURTI: Hayır bayım, hiç de değil, bunu söylediğim için beni affedin, ama durum dediğiniz gibi değil. Ben hepimiz için ortak olan bir şeyle işe başlıyorum. Buddha'ya, bir Hıristiyan veya Hindu Tanrısı'na ya da bir gruba göre değil; bütün bunlar benim gözümde tamamen önemsiz. Onların bende bir yeri yok, çünkü ben acı çekiyorum ve bu acıyı dindirmek istiyorum.

Bütün bu kargaşanın, belirsizliğin, güvensizliğin, didinip çırpınmanın kökeninin benlik, "ben" olduğunu görüyorum. Şimdi, gerek dış dünyada siyasi, dini, ekonomik ve diğer açılardan bütün bu keşmekeşi, gerekse içimizde bu bitmeyen mücadeleyi, sürgit savaşı, devamlı çabalamayı üreten bu

“benlik”ten kurtulmak mümkün müdür? Düşüncenin sona erip eremeyeceğini soruyorum. O zaman düşüncenin geleceği olmaz; o zaman biten şey tamamen yeni bir başlangıca sahip olur, “ben”in başlangıcı değildir bu, bir şeyin bitip sonra tekrar başlaması değil.

Bu düşünce sona erebilir mi? Din adamı gelip şöyle der: “Evet sona erebilir, sadece kendini İsa ile, Buddha ile özdeşleştir yeter.” Anlıyor musunuz? Özdeşleş, kendini unut. Bazı insanlar bunu söylediler, kendini bastır, benliği yüce olanla, yani yine düşüncenin bir devinimiyle özdeşleştir dediler. Bazı insanlar bütün duyularını körelt dediler. Bunu yaptılar, oruç tuttular, bu uğurda her şeyi yaptılar.

Benim gibi biri de çıkıp şöyle diyor: Çabalamak benliğin esas özüdür. Bunu mu istiyoruz? Yoksa o bir fikre büründüğünde o fikri gerçekleştirmek mi istiyoruz? Benim gibi biri şöyle diyor: Her türlü çabalama yalnızca benliği güçlendirir. Şimdi bu cümleyi nasıl anlıyorsunuz? Yediğinizde yiyorsunuzdur çünkü açsınızdır. Mide yemeği sindirir, yemeği sindirmenin bir fikri yoktur. Öyleyse özümseme, kabullenme veya karşı çıkma, tartışma fikri olmadan sadece bir cümleyi dinleyebilir misiniz? O cümle yanlış veya doğru olabilir, siz sadece onu dinleyin. Bunu yapabilir misiniz?

Kendini formula, isimle, bu ya da şu varlıkla özdeşleştiren düşünce halini dikkatlice açıkladıktan sonra, düşüncenin benliğin esas kökeni olduğunu söylüyoruz. Şimdi bu gerçeği yani düşüncenin benliğin esas kökeni olduğunu hakikatini nasıl algılıyor, nasıl dinliyoruz? Bu, bir fikir, bir çıkarım mıdır yoksa mutlak, değişmez bir gerçek midir?

WALPOLA RAHULA: Bana soruyorsanız, bir gerçektir. Gördüğünüz gibi, onu dinliyor, algılıyor, görüyorum.

KRISHNAMURTI: Böyle sorduğum için beni mazur gör ama bir Budist olarak mı dinliyorsun?

WALPOLA RAHULA: Bilmiyorum.

KRISHNAMURTI: Hayır, bilmen gerek.

WALPOLA RAHULA: Kendimi herhangi bir şeyle tanımlamıyorum. Sizi bir Budist veya Budist-olmayan olarak dinlemiyorum.

KRISHNAMURTI: Size soruyorum bayım, bir Budist olarak mı dinliyorsunuz? Buddha ve söyledikleri hakkında çok şey okumuş ve dolayısıyla kıyaslama yapan ve dinlemekten uzaklaşan biri olarak mı dinliyorsunuz? Yani, dinliyor musunuz? Kişisel olarak sormuyorum bayım, lütfen beni yanlış anlamaym.

WALPOLA RAHULA: Ah, bana karşı oldukça özgür davranabilirsiniz. Sizi yanlış anlamam, siz de beni yanlış anlamazsınız.

KRISHNAMURTI: Yo, hayır. Beni yanlış anlamanız hiç sorun değil. Yanlış anlamayı düzeltebilirim. Fikri, sözcükleri ve sözcüklerin anlamlarını mı dinliyorsunuz, yoksa hiçbir sözel kavrayış olmadan dinleyip dosdoğru hızla ilerleyerek "Evet, bunun mutlak hakikatini görüyorum," mu diyorsunuz?

WALPOLA RAHULA: Benim söylediğim de bu zaten.

KRISHNAMURTI: Öyle mi?

WALPOLA RAHULA: Evet.

KRISHNAMURTI: Hayır, beyefendi. O zaman biter. Bu, son derece tehlikeli bir şeyi görmeye benzer; bu durumda o biter, ona dokunmazsınız. Bunu anlayıp anlamadığınızı merak ediyorum.

Bana, Buddha'nın söylediği bir şey aktardığınızda, sizi dinler ve sadece Buddha'nın söylediğini almtıladığınızı düşünün ama o, benim öğrenmek istediğim bir şeyi söylemiyor. O, Buddha hakkında bir şey söylüyor ama ben sizin ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum, Buddha'nın ne düşündüğünü değil; çünkü ancak o zaman sizinle benim aramda bir ilişki kurabiliriz, siz, Buddha ve benim aramda bir ilişki değil. Beni anlıyor musunuz?

DAVID BOHM: Bana öyle geliyor ki bu özdeşleşme meselesi çok ince ve esaslı bir mesele. Bütün bu söylediklerinize rağmen özdeşleşme yine devam ediyor.

KRISHNAMURTI: Kesinlikle.

DAVID BOHM: İçimize yerleşmiş gibi.

DİNLEYİCİ: Ve eğer doğru anladıysam bu durum, özdeşleşmenin sona erdirilip erdirilemeyeceği sorusunu önümüze koyuyor.

DAVID BOHM: İnsan özdeşleşerek dinlediği için bu durum özgür, açık dinlemeye engel oluyor.

KRISHNAMURTI: Özdeşleşme ne anlama geliyor? İnsanlar neden kendilerini bir şeylerle, arabayla, evle, karı ya

da kocayla, çocuklarla, ülkeyle, tanrıyla ve benzeri şeylerle özdeşleştiriyor? Anlıyor musunuz? Neden?

DİNLEYİCİ: Bir şey olmak için belki de.

KRISHNAMURTI: Gelin, neden olduğuna bakalım. Sadece harici şeylerle değil, içsel olarak deneyimimle de kendimi özdeşleştiririm. Kendimi deneyimle özdeşleştirip, bu benim deneyimim derim. Neden insanlar süreli bunu yapıyorlar?

DAVID BOHM: Bir yerde sezilerimizle, örneğin duyularımızla özdeşleştiğimizi ve bunun çok güçlü olduğunu söylediniz. sezilerimizle özdeşleşmemek nasıl olabilir?

KRISHNAMURTI: Dinlediğimde, kendimi gerçekte özdeşleştirmek için mi dinliyorum, yoksa hiç özdeşleştirme yok da tamamen farklı bir kulakla mı dinliyorum? Duyduğum kulaklarla mı dinliyorum, yoksa tam bir dikkatle mi dinliyorum? Eksiksiz bir dikkatle mi dinliyorum, yoksa zihnim dağılıp "Aman Tanrım, bu çok sıkıcı!" mı diyor?

Dinlemekten başka hiçbir edime, özdeşleşmeye yer vermeden kendimi dinlediğim şeye büsbütün verebiliyor muyum? Evet, bu iyi bir fikir, bu kötü bir fikir, bu doğru, bu yanlış demeden –ki bunların hepsi özdeşleşme süreçleridir– dinleyebiliyor muyum?

Böyle dinlediğimde sonra ne olur? Düşüncenin benliğin özü olduğu ve benliğin bütün bu sefaleti yarattığı gerçeğinin sonuna gelirim. Meditasyon yapmak zorunda değilim. Pratik yapmak zorunda değilim. Bu şeylerin tehlikesini gördüğümde iş bitmiştir. Benliğin olmadığı tam bir dinleme mümkün müdür? Ülkemizle, sevdiğimiz güzel gökyüzüyle veya başka

şeylerle özdeşleştirdiğimiz benlik olmadan bir şeyi görebilir, gözlemleyebilir miyim? Düşüncenin sona ermesi, benliğin esas kökünün sona ermesi veya kesilmesidir. Böylesine aktif, uyanık, özdeşleşmeyen bir dikkat olduğunda benlik var olabilir mi?

Bir eve ihtiyacım var; bu eve sahiplenmekle niçin özdeşleşeyim ki? Ona sahip oluyorum; onu sahip olmak bir olgudur. Öyleyse aktif dinleme duyuları, tatları, tüm duyumusal hareketi dinlemeyi ima eder. Demek istediğim, duyuları durduramazsınız, durdurursanız felç olursunuz. Fakat "Bu harika bir tat, ondan daha fazla edinmeliyim," dersiniz özdeşleşme başlar.

DAVID BOHM: Bana öyle geliyor ki duyularla özdeşleşmek insanlığın genel durumudur. Şimdi, bunu nasıl değiştireceğiz?

KRISHNAMURTI: Tüm mesele de bu, bayım. İnsanlık her şeyle, guruyla, evle, tanrıyla, ülkeyle, kralla, kraliçeyle ve sürüp giden diğer feci şeylerle özdeşleşmesi için bin yıldır eğitildi, şartlandırıldı.

DAVID BOHM: Gördüğünüz gibi, bunların her birinde duyum var.

KRISHNAMURTI: Evet, bu bir duyum, siz deneyim diyorsunuz. Benlik sona erdiğinde ne olur? Hayatımın sonunda değil, beyin bozulduğunda değil. Beyin çok ama çok aktif, dingin, canlı olduğunda, benlik olmadığında, ne olur? Şimdi bunu nasıl öğrenebilirsiniz bayım?

Diyelim ki, X kişisi benliğini tamamen sona erdirdi, gelecekte, başka bir günde onu yeniden canlandırmamak üzere

tamamen sona erdirdi; o zaman der ki, "Evet benlik olmayan büsbütün yeni bir etkinlik vardır." Bunun benim veya sizin için faydası nedir? O kişi diyor ki, "Evet, benlik sona erebilir, bu tamamen farklı bir dünya, farklı bir boyuttur: Duyusal bir boyut değil, düşünsel olarak yansıtılmış bir boyut değil, tamamen farklı bir boyut." Bu kişinin ya bir kaık, bir şarlatan ya da ikiyüzlü biri olduğunu söylüyorum. Öte yandan ben gerçeği bulmak istiyorum, o kişi böyle dediği için değil, ben bulmak istediğim için.

Ekonomik, sosyal, ahlaki ve diğer açılardan feci çirkin, vahşi, şiddet dolu bu dünyada yaşayan bir insan olarak ben benliksiz yaşayabilir miyim? Bunu öğrenmek istiyorum. Ve bir idea olarak öğrenmek istemiyorum; bunu yapmak istiyorum, bu benim tutkum. Sonra sorgulamaya başlıyorum: Neden formla, isimle özdeşleşme var? Sizin A veya B kişisi olmanız çok önemli değil. Dolayısıyla bunu çok ama çok dikkatli inceliyorsunuz ama kendinizi herhangi bir şeyle, duyumla, idealarla, bir ülkeyle, bir deneyimle özdeşleştirmek için değil. Anlıyor musunuz beyefendi? Bunu yapabilir misiniz? Zaman zaman belirsiz bir şekilde değil de tutkuyla, keşfetme kararlılığıyla.

şu halde düşüncenin yeri nedir? Anlıyor musunuz bayım? Düşüncenin yeri nedir? Onu bir yeri var mı? Kuşkusuz ben konuşurken sözcükleri kullanıyorum, sözcükler hafızayla bağlantılıdır; yleyse orada -bende değil- düşünce söz konusudur; ben konuşurken çok az düşünce söz konusudur.

Demek ki düşüncenin bir yeri var. Treni yakalamak zorunda kaldığımda, dişiye gitmeye mecbur kaldığımda, bir şey yapmaya gittiğimde düşüncenin rolü vardır. Fakat zdeşleşme süreci işlerken düşünce psikolojik bir rol oynamaz. Doğru mu? Acaba, beni anlıyor musunuz?

DAVID BOHM: Düşüncenin bütün bu yanlış şeyleri yapmasına yol açan şeyin özdeşleşme olduğunu söylüyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Evet, doğru. Özdeşleşme düşünceye yanlış şeyler yaptırıyor.

DAVID BOHM: Diğer türlü olsaydı doğru olurdu.

KRISHNAMURTI: Diğer türlü düşünce kendi konumuna sahiptir.

DAVID BOHM: Fakat özdeşleşmeye hayır dediğinizde benliğin boş olmasını yani içeriksiz olmasını kast ediyorsunuz, değil mi?

KRISHNAMURTI: Sadece duyumlar var.

DAVID BOHM: Duyumlar ama özdeşleşmemiş duyumlar. Onlar sadece işlemeye devam ediyor, bunu mu kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Evet, duyum devam ediyor.

DAVID BOHM: İçeride ve dışarıda.

KRISHNAMURTI: İçeride.

G. NARAYAN: Ayrıca geri adım atma diye bir şeyin olmadığını ima ediyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Elbette, olmaz. Çok tehlikeli bir şey gördüğünüzde geri adım atmaz veya ileriye atılmazsınız; o

tehlikelidir. Bayım, o zaman bu ölüm müdür? Bu soruyla yo-
la çıktık. Duyumların tamamen uyandığı bir hayat var mıdır?
Duyumlar uyanmıştır, canlıdır ama duyumlarla özdeşleşme-
mek benliği siler, yok eder. Bunu söylemiştik. Benliğin sonu
olan ölümle günlük bir hayat yaşamak mümkün müdür? İç-
görüyü sahip olduğunuz anda benlik bitmiştir.

DAVID BOHM: İçgörünün kişiyi dönüştürdüğünü söy-
leyebilir misiniz?

KRISHNAMURTI: İçgörü sadece zihin durumunu dö-
nüştürmekle kalmaz, aynı zamanda beyin hücreleri bir deği-
şim yaşar.

DAVID BOHM: Bu nedenle farklı bir halde olan beyin
hücreleri farklı davranır, içgörüyü tekrarlamak gerekli de-
ğildir.

KRISHNAMURTI: Öyledir ya da değildir. Ben şimdi bu-
nunla baş başa kalıyorum; ölüm nedir sorusuyla baş başa ka-
lıyorum. Benliğin sonu ölüm –kelimenin sıradan anlamıyla
ölüm- müdür? Elbette değildir çünkü kan dolaşımı devam
ediyordur, beyin çalışıyordu, kalp atmaya devam ediyordur
ve saire.

DAVID BOHM: Hâlâ canlıdır.

KRISHNAMURTI: Canlıdır ama benlik yoktur çünkü
hiçbir türden özdeşleşme yoktur. Bu çok önemli bir şeydir.
Herhangi bir şeyle, deneyimle, inançla, ülkeyle, idealarla, ka-
nyla, kocayla, sevgiyle özdeşleşmemek; hiç özdeşleşmemek.

Bu, ölüm müdür? Bunu ölüm diye adlandıran kişi şöyle der: "Tanrım, eğer kendimi bir şeyle özdeşleştirmezsem neden bir hiç oluyorum?" Bu nedenle hiç olmaktan korkarlar, sonra özdeşleştirme yaparlar. Fakat hiçlik bir şey değildir -anlıyor musunuz bayım, bir şey değildir o-, dolayısıyla o, oldukça farklı bir zihin halidir. Şimdi yaşarken, nefes alıp verirken, duyumlar işlerken, kalp atarken, kan dolaşırken, beyin sapasağlam çalışırken, yaşanan ölümdür bu. Ama beyinlerimiz hasarlı.

DAVID BOHM: Bu hasar onarılabilir mi? Hasarı tedavi etmek mümkün müdür?

KRISHNAMURTI: İçgörü, gelmek istediğim nokta bu. Beyinlerimiz hasarlı. Binlerce yıldır içsel, psikolojik olarak incindik, örselendik ve bu örselenme, anımsanan kurgunluklar beyin hücrelerimizi etkiledi. İki bin yıldır Ben Hıristiyan'ım, ben İsa'ya inanıyorum ya da ben Budist'im propagandası yapıldı ki bu bir hasardır; anlıyor musunuz bayım? Demek ki beyinlerimiz hasarlı. Bu hasarı iyileştirmek çok dikkatli dinlemek ve dinlerken söylenene dair içgörüyü sahip olmak, bu sayede beyin hücrelerinde ani bir değişim başlatmak gerek. Böylece özdeşleşme olmaz, kişi tam ve bütün olur.

Özdeşleşmenin düşünce ve geri kalanlarla birlikte benliğin kökeni olduğu gerçeğini görebiliyor musunuz? Kobra gibi, tehlikeli bir hayvan gibi, uçurum gibi, ölümcül bir zehir içmek gibi varlığı kesin bir gerçektir. Öyleyse tehlikeyi gördüğünüzde kesinlikle özdeşleşme olmaz.

Ayrıca benim dünyayla, doğayla, karımla, kocamla, çocuğumla ilişkim nedir? Özdeşleşme olmadığında, duyarsızlık, vurdumduymazlık, vahşet mi olur? "Ben özdeşleşmiyorum," deyip burnumu havaya mı dikerim?

Soruyorum beyefendi; bu özdeşleşmeme onunla yaşayacağım bir ideal, bir inanç, bir idea mı? Öyleyse, benim köpek- le, karımla, kocamla, kızımınla veya her neyse onla ilişkim çok yüzeysel ve gelişigüzel olur. Ancak özdeşleşme kişinin hayatından tastamam atıldığında, kayıtsızlık ortadan kalkar çünkü o zaman ilişki hakikidir.¹⁰

Konuşmacıyla sizin aranızdaki ilişkiyi anlamamanın çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü bu ilişkinin, apaçık anlaşılmadıkça, büyük bir karışıklığa yol açacağı kesindir.

Konuşmacı hiç de önemli değildir; o sadece bir ses, telefondur ama onun ne dediği, eğer dinleyen öğrenme süreci içindeyse, fevkalade önemlidir. Eğer konuşmacıyı bir öğretmen olarak önemseniz onu takip etmenin ötesine geçemezsiniz, böylece hem kendinizi hem de konuşmacının söylediklerini mahvetmiş olursunuz. Hem takipçi hem de öğretmen öğrenme sürecine zarar verir ve eğer kişi öğrenmeye niyetliyse ne öğrenci ne de öğretmeni olmalıdır.

Topluma karşı olan veya bu ya da şu gruba bağlı olan bir birey olarak sizinle konuşmadığımı anlamamanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bana göre sadece insan vardır, ister Hindistan'da, ister Amerika'da, ister Rusya'da, ister Almanya'da, isterse de başka bir yerde yaşamı fark etmez. Belli bir inanç sistemine sahip bir Hintli olarak konuşmuyorum sizinle; onun yerine bizler birlikte tüm bu yaşam sürecinin anlamını bulmaya çalışıyoruz.

Bu bizim dünyamız, İngiliz'in, Rus'un, Amerikalı'nın veya Hintli'nin dünyası değil; bu bizim, siz ve benim üzerinde yaşadığımız yeryüzüdür. Bu yeryüzü ne komüniste, ne kapitaliste, ne Hıristiyan'a ne de Hindu'ya aittir. Bu dünya bize ait, yeryüzüne yayılıp dolu dolu, derinlikli yaşayalım diye; ama bu yaşam milliyetçi olduğunuzda, bir partiye veya organize bir dine bağlı olduğunuzda inkâr edilir. Lütfen bana inanın, bunlar insanları mahveden şeylerin ta kendisidir.

Milliyetçilik bir beladır. İnsanın kendini Hindu veya Hıristiyan diye adlandırması da bir beladır çünkü bu adlandırmalar bizi bölüyor. Bizler insanlarız, bir mezhebin üyeleri veya bir sistemin hizmetçileri değiliz. Fakat çıkarını bağladığı bir fikriyata veya sisteme sadık bir insan olarak politikacı milliyetimizle, duygusallığımızla, kendimizi beğenmişliğimizle her birimizi sömürür, tıpkı din adamının sözümona din adına bizi sömürmesi gibi.

Bu meseleleri birlikte ele alırken, duymanın bir şey, eylemi doğuran dinlemenin ise bambaşka bir şey olduğunun ayırtına varmamızın her birimiz için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Tüm duygusallığıyla ve verili çıkarlarıyla milliyetçiliğin sömürüye ve insanlar arasında husumet tohumları ekmeye yol açtığını duyduğunuzda bu fikre yüzeysel olarak katılabilirsiniz ama zihinlerinizi milliyetçilik zilletinden adamakıllı kurtarmak başka bir meseledir.

Eğer zihin genç, taze, masum yani bir devrim hali içinde kalacaksa sadece milliyetçilikten değil, ayrıca organize dinlerin ve siyasi sistemlerin tüm çıkarımlarından kurtulmak elzemdir ve ancak böyle bir zihin yeni bir dünya yaratabilir, ne ölü olan siyasetçiler, ne de kendi dini sistemlerine hapsolmuş din adamları.

Sizin için iyi ya da kötü ama kesinkes doğru olan bir şeyi duyduunuz ve eğer onu sadece duymakla yetindiyseniz ve zihninizi daraltan, onu kurcalayan her şeyden kurtulmaya başlamasını sağlayacak şekilde bilfiil sarsılmadıysanız, o zaman duyduğunuz hakikat zehre dönüşür. Eğer duyduğunuz hakikat zihninizde etkin olmuyorsa, o hakikat pekâlâ zehre dönüşebilir, tıpkı bir yarayı iltihaplandırmak gibi. Fakat kişinin kendi başma neyin doğru, neyin yanlış olduğunu keşfetmesi, şerdeki hayrı görmesi, hakikatin devreye girip kendi eylemini meydana getirmesine izin vermek demektir.

Tekil bireyler olarak tüm bu öğrenme sürecini anlamamızın son derece önemli olduğu ortadadır. Yaşamak sadece çalışmak ve mevki değildir. Ve eğer bizler belli bir mevkide çalışan olmakla yetinirsek mekanikleşiriz; o zaman hayatı ıskalarız. Bana öyle geliyor ki eğer kişi hayata adanmış katılmazsa, kalbini yaşamla doldurmazsa, o zaman zihni küçük, dar ve hâlihazırda insanları hüsrana sürükleyen dogmatik inançlarla dolu hale gelir.

Eğer içinizi derinlemesine yoklamışsanız, yalnızlık dediğimiz o halle, tam bir tecritlik duygusuyla, ilişkisiz olma durumuyla karşılaşmışsınızdır. İnsan olarak bazen bu çaresizlik taşıyan, acı veren, kaçınılmaz yalnızlığı yaşamalıyız; oysa biz ondan bilinçli ya da bilinçsizce sürekli kaçıyoruz. Bu sıra dışı yalnızlık duyusunun gerçekliğinden kaçarken kitaplar, müzik, çalışma ve etkinlik, mevki, güç, prestij yoluyla sürekli tatmin aramaya dönük derin bir dürtünün peşinden sürükleniyoruz.

Eğer herhangi zamanda bu mutlak yalnızlık duyusunuz hissetmişseniz ya da bilinçli olarak, kasten bu duygunun farkına varmışsanız, hemen ondan kaçmak, uzaklaşmak istediğinizi de fark etmişsinizdir. Bu durumda ibadethaneye gidersiniz, bir tanrıya tapınırsınız, sürekli etkinlikten etkinliğe koşarsınız, hiç durmadan konuşursunuz, açıklamalarda bulunursunuz, radyo dinlersiniz. Hepimiz bunu yapıyoruz, bunun gayet farkındayız, eğer kendimizi bir parça tamyorsak.

Şimdi, hangi türden olursa olsun kaçışın, kendini tatmin etmeye yönelik derin dürtüyü asla gideremeyeceğini kavramak, onun tatmin edilemez, dipsiz bir çukur olduğunu görmek için, kaçışın tamamen farkında olmanız gerekir yani kaçışın, gerçekliği olmadığı hakikatini görmelisiniz. Tanrı veya içki yoluyla kaçabilirsiniz ama her ikisi de aynıdır; tek farkları, biri kutsalken diğeri değildir.

Bu gizli dürtüyü kavrayıp onun ötesine geçmelisiniz ve eğer sözünü ettiğimiz sıra dışı yalnızlığı, çıkışı olmayan, umut taşımayan o karanlığı tatmamışsanız kendini tatmin etmeye dönük gizli dürtüyü de kavrayıp aşamazsınız. Çaresizlik varsa umut varlık kazanır. Zihin umut konusunda hayal kırıklığına uğramışsa çaresizliğe düşer. Bu derin dürtüyü, bu gizli isteği kavramak için onu eksiksiz algılamanız gerekir, tıpkı bir ağacı ya da güzel bir çiçeği kavradığınız gibi. Sonra onun ötesine geçebilirsiniz ve onun ötesine geçtiğinizde yalnız olmaktan tamamen farklı olan tam bir kimsesizlik duygusunu yaşarsınız. Kendini tatmin etmeye, yalnızlıktan kaçmaya dönük derin dürtüyü anlamadan tam bir kimsesizlik halini keşfedemezsiniz.

Bütün bu söylediklerim size acayip, gerçekdışı gelebilir ve belki de şöyle diyebilirsiniz: "Bunların bizim günlük hayatımızla alakası ne?" Söylediklerimin günlük hayatınızla yakından bağlantılı olduğunu düşünüyorum çünkü günlük hayatınız hüsrana ve sefaletle dolu; bu derin dürtünün, bu gizli isteğin bir sonucu olan bir şey olmak, bir paye kazanmak için sürekli çabalayıp duruyorsunuz. Yüzeyde disiplinli olabilir, zihninizi kontrol edebilir, meditasyon yapabilir, huzurdan veya başka şeylerden söz edebilirsiniz ama sizi peşinden sürükleyen o gizli isteği anlamadığınız sürece tüm bu yaptıklarınız anlamsız olur.

Bu yalnızlık hali elzemdir çünkü zihinlerimiz çabalayıp durmaktan bitkin düştü. Nasıl bir hayat yaşıyorsunuz? Bir şey olmak için didinip duruyorsunuz, ünlü olmak, daha iyi bir iş bulmak, daha nüfuzlu olmak için hiç durmadan çabalyorsunuz; bitmeyen bir mücadele içindesiniz, değil mi? Nasıl sefil bir hayat yaşadığımızı, bir şey olmak, iyi olmak, şiddetten uzak durmak için sürekli çaba sarf ettiğimizi, siyasi duygusallığa bulaşıp savaşa hazırlanırken durmadan barıştan

söz ettiğimizi hiç fark ettiniz mi, bilmiyorum. Hayatımız çatışma, çalkantı ve didinmeyle dolu ve bu haldeki bir zihin asla genç, taze ve yeni olamaz.

Hiç kuşkusuz bu durumun farkına varan kişi kendine şu soruyu sormuştur: Bu dünyada yaşamak için bunca çabaya gerek var mı? Tamamen farklı, çilesiz bir hayat tarzı olabilir; ne inek gibi aşağı bir düzeyde, ne de sürekli her istediği yapan bir insan düzeyinde; en yüksek düzeyde, çabanın olmadığı bir düzeyde.

Öte yandan şunu diyemezsiniz: “Çabanın olmadığı bu zihin halini nasıl kavrayacağım?” Çünkü bu hale ulaşmaya dönük isteğin ta kendisi bağlanmanın bir başka türüdür. Ve ölen ya da ölmüş olan şeylere bağlanıyorsunuz. Ölüye bağlanıyorsunuz, canlıya değil. Canlı bir insan olan kanınıza değil, hoş bir anızdaki kanınıza bağlanıyorsunuz. Canlı bir şeye, çağıl çağıl akan ırmağa bağlanamazsınız; o ırmağı görmüş olmanın zevkine yani bir anıya, ölü bir şeye bağlanırsınız.

Tamamen çabasız bir yaşam tarzı vardır. Sizden bunu kabul etmenizi beklemiyorum. Bunun kabul veya retle bir ilgisi yok. Basitçe onu bilmiyor olabilirsiniz. Tek bildiğiniz çaba, mücadele. Sürekli şu olmak veya bu olmamak için koşturup duruyorsunuz. Ve bütün gerilimleri ve çelişkileriyle hırslarınızın peşinden tuttuğunuzu koparıncasına gitmeniz bu gizli isteğin bir sonucudur.

Kendinizi uyuşturarak bu gizli isteği yok edemezsiniz. Ona bakmak zorundasınız ve kaçtığınız sürece ona bakamazsınız. O bir gerçek olduğu için ancak korkusuzca onunla yüzleştiğinizde ona bakabilirsiniz. Gerçeğin ne olduğunu dikte etmeyin; gerçek ne olduğunu size dikte etsin. Çoğumuz gerçeğe dair bir fikirle, bilgiyle, inançla onun karşısına çıkarız; oysa bunu yapmak toyca, çocukça bir iştir. Gerçekle masumca, yürekten yüzleşmelisiniz ki bu tevazudur. O zaman gerçek ne olduğunu size söyler.

Bu gizli istek fevkalade derin ve giriftir; ama eğer hiçbir fikir, hiçbir korku taşımadan ona bakabilirseniz, o zaman onun karanlığının ötesine geçip, zihnin tamamen yalnız olduğu, dolayısıyla artık bir etkilenimin ürünü olmayan bir hale erişebilirsiniz. Bu yalnızlık dikkat halidir.

Bir dikkat hali olan bu yalnızlık içinde konsantrasyonun gölgesi bulunmaz. Fikre kapılmadan, hiçbir şeyden etkilenmeden yalnız olan zihin tümüyle dikkatlidir; hareketsizdir, sessizdir, tamamen dingindir. Fakat siz zihni dingin kılamazsınız. Kimi sözleri tekrarlayarak zihni uyuşturabilirsiniz veya ibadetle onu susturabilirsiniz ama bu dinginlik değildir, ölümdür bu. Bu, zihni dingin tutmak için düz bir ceketin içinde asmaya benziyor. Böylece zihin çürüyor.

Hayati önem arz eden nokta, sürekli değişen –onun güzelliği de budur– bu derin, gizli isteği anlamaktır. Onu anladığınızı sanıyorsunuz ama o başka bir yere gitmiş oluyor. Dolayısıyla insan bu gizli isteği zihnin karanlık koridorları boyunca takip etmek zorundadır. O zaman yalnızlık yani dikkat ve aslında hareketsiz hal ortaya çıkar. *Hareketsiz* sözcüğünü etkinliğe zıt anlamda kullanmıyorum. Hareketsiz, dingin bir zihin ölü bir zihin değildir. O etkin bir zihindir, bizzat etkinliğin kendisidir çünkü o dingindir ve ancak böyle bir zihin yaratıcı olabilir.¹¹

DUYGU

KORKU

Korkudan kurtulmayı ne sağlar? Ve sizi temin ederim, tam özgürlük sözcüklere başvurmadan, korkudan kaçmadan veya onu inkâr etmeden, başka bir durum içinde olmayı istemeden korkunun farkında olmak demektir. Eksiksiz bir dikkatle korkunun var olduğu gerçeğinin farkına varırsınız; o zaman gözlemleyen ile gözlemlenenin bir olduğunu, aralarında ayırım olmadığını fark edersiniz. “Ben korkuyorum,” diyen bir gözlemci yoktur; sadece bu hali ifade eden sözcük olmaksızın korku vardır. Zihin kaçmaz, korkuyu yok etmeye çalışmaz, artık sebep bulmaya uğraşmaz ve dolayısıyla artık sözcüklerin kölesi olmaz. Sadece masumiyetin ürünü olan bir öğrenme etkinliği vardır ve masum bir zihin korku taşımaz.¹

Fiziksel veya psikolojik herhangi bir korkunuz var mı? Eğer kişinin psikolojik korkuları varsa onlarla nasıl başa çıkacak? Mevkimi, prestijimi kaybetmekten korkuyorsam beni desteklemesi için dinleyiciye, size bel bağlıyorumdur. Konuşarak bana canlılık kazandırmanız için size bel bağlıyorumdur. Yaşlandığımda bunamaktan korkarım. Yoklukla karşılaşmaktan korkarım. Ya da size bağlı olmaktan korkarım. Geçmişte pişmanlık duyduğum veya utandığım bir şey yapmış olmaktan korkarım ve o yaptığımı bilmenizi istemem. Dolayısıyla ondan, onu öğrenmenizden korkarım. Ve kendimi

suçlu hissederim. Ya da ölüm, hayat, insanların ne söyleyeceği veya ne söylemeyeceği, bana nasıl bakacakları konusunda kendimi feci halde tedirgin hissederim; derin bir önsezi, endişe duygusu, aşağılık kompleksi, anlamsız bir hayat yaşama hissi.

Bu endişemden dolayı insani ilişkilerde bir güven ararım ya da belli bir inançta, ideolojide, Tanrıda veya benzeri şeylerde güvence duygusu ararız. Ayrıca bu hayatta yapmak istediğim her şeyi yapamamaktan korkarım. Kapasitem veya zekâm yoktur ama bir şey başarmak için müthiş hırslıyım. Dolayısıyla bundan da korkarım. Ve tabii ölümden de korkarım. Dahası, yalnız kalmaktan, sevilmemekten de korktuğum için bu korkunun, bu endişenin, bu yalnızlık duygusunun, bu ayrılığın olmadığı bir ilişki kurmak isterim insanlarla. Ayrıca karanlıktan da korkarım. Keza insan sayısız nevrotik korkulara sahiptir.

Peki, bu korku nedir? Bu korku neden var? İncinmiş, yaralanmış olmaya mı dayanıyor? Yoksa insan tam bir güvence isteyip de onu fiziksel, duygusal, psikolojik ve zihinsel olarak bulamayınca, bu tam teminat, güvence, korunma hissini bulamayınca yaşamdan feci halde endişeleniyor mu?

Farkında olalım ya da olmayan en büyük sorunlarımızdan biri korkudur. İster ondan kaçalım, ister onu örtbas edelim, isterse de ona karşı koymaya, cesaretimizi pekiştirmeye falan çalışalım hâlâ korku vardır. Zihin çok hassas, çok duyarlı olduğu için, çocukluktan beri yaralanmak istemez. Ve böylece örselenmek istemeyen kişi çevresine duvar örer, çok çekingen veya saldırgan olur. Siz saldırıya geçmeden önce ben size düşünceyle sözel olarak saldırmaya hazırım çünkü ben çok hassasım. Hayatımda, çocukluğumda çok incinmişimdir. Ofiste, fabrikada herkes birbirine çelme takmaya çalışıyor ve ben incinmek istemiyorum. Bu, korkunun var olma

nedenlerinden biri değil mi? İncindiniz, değil mi? Ve bu incinmişlikten dolayı her şeyi yapıyoruz, büyük ölçüde direniyoruz, rahatsız edilmek istemiyoruz. Keza bu incinmişlik duygusu yüzünden bizi koruyacak bir şeye sarılıyoruz. Dolayısıyla korunmak için tutunduğum dala saldıran her şeye karşı saldırganlaşırım.

İnsan olarak korktuğunuz şey nedir? Fiziksel bir korku mu? Daha fazla fiziksel acı çekme korkusu mu? Yoksa tehlikeyle ilgili psikolojik bir korku mu? Ya da belirsizlik korkusu mu? Daha fazla incinme korkusu mu? Tam, eksiksiz bir güvence, kesinlik bulamama korkusu mu? Boyunduruk altında olduğumuz halde bu durumdan kurtulma korkusu mu? Şu halde insan olarak neden korkuyorsunuz? Korkunuzun farkında mısınız?²

Korku, zevk ve acı düşünemediğimiz kadar eski zamanlardan beri vardır. İnsan hayatında bu üç faktör her zaman yer etmiştir: Korku, zevk arayışı ve acı. Ve açıkçası insan bunun ötesine geçememiştir. Aklınıza gelebilecek her yöntemi, her sistemi denedik. Bastırmaya, kaçmaya, bir tanrı icat etmeye ve her şeyi bu icada teslim etmeye çalıştık. Ama bunların hiçbiri işe yaramadı. Öyleyse acının sona erip eremeyeceğini öğrenmeli ve acının doğasını ve sebebini anlamalıyız. Sebep korkudan farklı mıdır? Sebep zevkten –başarı zevki, mülkiyet zevki, büyük güce, yeteneğe, zenginliğe sahip olma zevki– farklı mıdır?

Ö halde acı ve korkunun sona erip eremeyeceğini ortaya çıkaralım. Zevk arayışı, sadece cinsel zevk değil, ayrıca bir şey olma zevki, başarı zevki, ister bir insan, ister bir fikir, isterse de bir inanç olsun bir şeye bağlanma zevki de sonsuzdur, bitimsizdir. Ve siz bu zevkin peşinde koşarken korku daima bir gölge gibi peşinizden gelir. Korkunun olduğu yerde ıstırap da vardır. Korku ayrı değildir, hepsi birlikte; bir-

biriyle ilişkilidir ve insan onları ayrı ayrı değil topyekûn ele almalıdır. Bütün bu meseleye parçalı değil bütüncül yaklaşmalısınız. Eğer parçalı yaklaşırsanız asla çözemezsiniz.

Açgözlülük, acı, çile hayatın tam bir devinimidir, hayattan ayrı bir şey değildir. Bu bizim günlük hayatımız... Ve bütün bunlara –sefalete, çatışmaya, acıya, ıstıraba ve korkuya– bir son vermenin mümkün olup olmadığını öğrenmek için, bütün bunları algılamalı, bunların farkına varmalıyız. Öyleyse algının ne olduğunu, onu nasıl değerlendirmek gerektiğini kavramalıyız. Yoksulluk, yalnızlık, endişe, belirsizlik, ıstırap gözlemciden farklı mıdır yoksa bizzat o mudur?

Bizler gözlemci olan “ben”i, gözlemlediği şeyden ayırdık. Kendi kendime acı çekiyorum ve bu acı bitmeli diyorum ve onu bitirmek için onu bastırmalıyım, ondan kaçmalıyım, belli bir sistemi izlemeliyim. Böylece korkudan, zevkten, acıdan, ıstıraptan ayrı olurum. Bütün bunlardan ayrı mısınız? İçinizde bütün bunlardan tamamen ayrı olan bir yanınız mı olduğunu düşünebilirsiniz ama biraz düşünürseniz, bunun sizin düşüncenizin bir parçası olduğunu fark edersiniz, dolayısıyla orada kutsal bir şey yoktur. Gözlemci gözlemlenenden farklı mıdır?

Saçma gibi görmeyin. Bir ağaç görüyorsunuz ve “Ben bu ağaçtan ayrı mıyım?” dediğinizde, ayrısınızdır. Fakat öfkeli, kıskanç, gaddar, şiddetli değil misiniz? Bu konunun önemini iyi kavrayın. Gözlemciyle gözlemleneni birbirinden ayırdık. Bu da demektir ki gözlemleyen ile gözlemlenen arasında bir ayrım var. Bu yüzden çatışma da var. Onu kontrol ediyorsun, bastırıyorsun, yenmeye çalışıyorsun ama sen oysan, acıysan, korkuysan, hazzsan, sen bütün bu birikimsindir. Ve bu gerçeğin farkına varmak son derece önemlidir. Demek ki bölünme ve dolayısıyla çatışma diye bir şey yok. O zaman gözlemci gözlemlediğidir. O zaman tamamen farklı bir eylem gerçek-

leşiyor, tamamen değişik bir kimyasal eylem meydana geliyor.

Bunun hakikatini görmem, zihinsel hakikat kavramını değil de senin, niteliklerinden ayrı olmadığın gerçeğini görmem zihinsel bir başarı değildir. Sen öfkenden, kıskançlığından, nefretinden farklı değilsin, sen onlarsın. Bunu fark ettiğinizde ne olacağını, sözde değil de içsel anlamda ne olacağını biliyor musunuz? Bunu siz bulun. Cevabı ben size söylemeyeceğim. Zihninizin nasıl çalıştığını görüyorsunuz. Size cevabı söylememi bekliyorsunuz. Kendiniz bulmak istemiyorsunuz. Eğer cevabı ben söylersem, evet, doğru veya yanlış dersiniz ama yolunuza devam edersiniz. Fakat işin aslını, gözlemcinin gözlemlenen olduğunu, seyredenin seyredilen olduğunu siz kendi başınıza keşfedin.

Dolunayı seyrederken dolunay siz değilsinizdir, deli olmadığınız sürece. Ama siz bilincinizin tüm o yumağısınız. Bilincinizin içeriği sizsiniz ve bu içerik düşünceyle bir araya getirilmiştir. Şimdi düşüncenin sonunu değil de içeriğini nasıl gözlemleyeceğimizi keşfedelim. Bölünmesiz gözlemlediğinizde o zaman tamamen farklı bir eylem meydana gelir. Sevginin olduğu yerde gözlemci yoktur, ne siz varsınızdır, ne de sevdiğiniz şey, sadece sevginin niteliği vardır.³

DİNLEYİCİ: Eğer dediğiniz gibi, korkuyla zevk birbiriyle ilişkilirse insan korkuyu yok edip tamamen zevkin tadını çıkarabilir mi?

KRISHNAMURTI: Güzel olurdu bu, değil mi? Bütün korkuları sileyim ki zevkin tadını çıkarabileyim. Dünyanın her yerinde insanlar aynı şeyi istiyorlar, bazıları biraz kabaca, bazıları da kibarca: Korkudan kaçıp hazza sarılmak. Sigara içiyorsunuz, bundan zevk alıyorsunuz ama onun içinde de

acı da var, çünkü hasta olabilirsiniz. İster kadın ister erkek olsun, ister cinsel ister başka şekilde olsun zevk alıyorsunuz, rahatlıyorsunuz vesaire; başka insanlar sizden yüz çevirdiklerinde kıskanç, kızgın, yalın ya da gücenik oluyorsunuz.

Zevk kaçınılmaz olarak acıyı doğurur. Zevk almayalım demiyorum ama tüm yapıyı gördüğünüzde, neşenin, gerçek keyfin, sevinmenin güzelliğinin, onun özgürlüğünün zevkle ve dolayısıyla korku ve acıyla ilgisinin olmadığını fark edersiniz. Eğer bunu anlarsanız, meselenin özünü idrak ederseniz, o zaman zevki anlar ve ona gereken yeri verirsiniz.

DİNLEYİCİ: Faydalı olan, en azından hayatta kalmaya yarayan bazı korkular var mı? Örneğin, Empire State binasından aşağı atlamaktan çok korkuyorum.

KRISHNAMURTI: Elbette öyledir. Bir tehlikeyle fiziksel olarak karşılaştığınızda, doğal tepki kendini korumaktır. Fiziksel olarak hayatta kalmak: Korku mudur yoksa zekâ mı? Şimdi biz aynı zekâyı korku, içsel korkular, psikolojik korkular durumunda kullanmıyoruz. Bu noktaya dikkat edin bayım, çok basit. Dünya milletlere, dini ve siyasi gruplara ayrılmış. Bu bölünme savaş ve nefret doğuruyor. Ve her ne kadar milliyetçilikle kendimizi güvenceye alacağımızı sansak da savaşlar bizi yıkıma sürüklüyor. İnsan bunun bilincine vardığında, zekâ olağanüstü önem kazanır. Ve zekâ ancak korku olmadığında işler.⁴

MARY ZIMBALIST: Beyefendi, bir konudan pek çok defa bahsettiniz; yine de bu konu insanların sorularıyla tekrar gündeme geliyor. Sözünü ettiğim konu korkudur. Bu konudan söz etmek ister misiniz?

KRISHNAMURTI: Bu oldukça karmaşık bir konudur. Çok ince, çok değişik ve çok soyut olduğundan büyük ölçüde sorgulama gerektiriyor. Ve ayrıca her ne kadar onu soyutlamaya çalışsak da gayet gerçek bir konu. Korkunun gerçekliği ve korku fikri yani korkunun soyutlanarak bir fikre dönüştürülmesi. Öyleyse neden bahsettiğimiz konusunda çok net olmamız lazım. Korku fikri olarak soyutlama mı yoksa korkunun gerçekliğinden mi söz ediyoruz? Siz ve ben oturuyoruz, hepimiz oturuyoruz, şu anda içimizde korku yok. Korku ya da kuruntu duygusu yok. Şu anda korku yok.

Öyleyse korku bir fikir, bir sözcük olarak hem bir soyutlamadır, hem de bir gerçek. Öncelikle bu ikisini ele alalım. Neden genellikle varlıkları soyutluyoruz? Neden gerçek bir şeyi görüp onu bir fikre dönüştürüyoruz? Fikrin peşinden gitmek kolay olduğu için mi? Yahut ideal bizim şartlanmamız mıdır? Yoksa ideal için mi ya da idealar içinde mi eğitildik? Gerçeklerle başa çıkmak için eğitilmedik mi? Neden böyle? Niçin dünyanın her yerinde insanlar soyutlamalarla uğraşıyorlar. İdeal olan ne, ne olmalı, ne olacak, ideolojiler ve idealizm dünyası. İster Marx ve Lenin'e dayalı komünist ideoloji olsun, isterse güya serbest girişimin kapitalist anlayışı olsun, isterse de teologların savunduğu tüm dünyanın dinsel kavramları, inançları, fikirleri ve teolojileri olsun durum değişmiyor; herkes soyutlamalarla meşgul. Neden bu fikirler, idealler böylesine müthiş önem kazandı? Eski Yunanlardan beri, hatta ondan da önce fikirler baskındı. Ve şimdi bile fikirler, idealler insanları birbirlerinden ayırıyor ve her türden savaşı körüklüyor. Neden insanların beyinleri bu şekilde çalışıyor?

Gerçeklerle doğrudan başa çıkamadıkları için idealleştirmeye mi sığınıyorlar? Fikirlerin sahiden çok bölücü unsurlar olduğunu, sürtüşme doğurduğunu, toplumları ve ülkeleri,

dinleri, mezhepleri böldüğünü fark etmeliyiz. Fikirler, inançlar, iman, bütün bunlar düşünceye dayalıdır. Gerçeklere gelince, nedir gerçekler? Gerçek tastamam nedir, gerçek hakkındaki fikir veya gerçeğe dönüşmüş fikir değil de gerçeğin kendisi nedir?

MARY ZIMBALIST: Korkunun gerçeği nedir, bayım?

KRISHNAMURTI: Bu mevzuya geliyorum. Öncelikle korku fikri, sözcük olarak korkunun soyutlanması ile fiili korku arasında bir ayırım yapmalıyız. Fiili korku gerçektir, soyutlama değil. Eğer soyutlamaya sırt çevirirsek o zaman korkuyu halledebiliriz. Ama eğer onlar her zaman paralel gidiyorlarsa, o zaman aralarında bir çatışma vardır. Yani gerçeğe baskın çıkan fikir, ideoloji ve bazen fikre baskın çıkan gerçek.

MARY ZIMBALIST: Çoğu insan korkunun gerçeğinin çok acı verici bir duygu olduğunu söylüyor.

KRISHNAMURTI: Öyleyse gelin gerçeğe bakalım. Ben de bu hususa geliyorum, fiili korkunun hakikatine. Ve bu gerçekle kalmak büyük ölçüde içsel disiplin gerektirir.

MARY ZIMBALIST: “Korku gerçeğiyle kalmak” derken sahiden ne kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Bu, bir sanatçının yaptığı olağanüstü zarif mücevheri elinde tutmasına benziyor. Ona bakarsınız, onu kınamazsınız, “Ne kadar güzel?” deyip sözcüklerle kaçırmazsınız; onun yerine maharetli parmakların ve beynin meydana getirdiği bu muhteşem nesneye bakarsınız. Gözlerinizi

ondan alamadan, onu seyredersiniz. Onu çevirir, etrafına bakarsınız, önüne, sağına ve soluna göz atarsınız, onu hiç bırakmazsınız.

MARY ZIMBALIST: Onu büyük bir dikkatle, çok yoğun, çok derin hissettiğinizi mi kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Dikkatle; olan biten bu.

MARY ZIMBALIST: Ama o bir duygu olduğu için hissediyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Elbette. Güzellik duygusuna, incelik duygusuna, pırıltı ve parlaklık duygusuna vs. sahipsiniz. Öyleyse korkunun gerçeğine bakabilir miyiz, ona bu şekilde bakabilir miyiz; ondan kaçmadan, "Şey, ben korkudan hoşlanmıyorum," demeden, sinirlenmeden, ürkmeden, onu bastırmadan, kontrol etmeden, inkâr etmeden ya da onu farklı bir alana kaydırmadan. Eğer bunu yapabilirsek, sadece korkuyla kalabilirsek, o zaman korku, onun farkında olun ya da olmayın, onu çok ama çok derinlere saklayın ya da saklamayın var olan fiili korkuya dönüşür.

O halde çok dikkatli ve temkinli bir halde bu korkunun ne olduğunu sorabiliriz. O muazzam evrimden sonra insanlar neden hâlâ korkuyla yaşıyorlar? Korku, kanser veya dayanılmaz acı veren herhangi bir hastalık gibi üzerinde çalışılıp yok edilebilen bir şey midir? Korkuyu tedavi edebilir miyiz? Bu da demektir ki üzerinde çalışılacak bir varlık var ama tam da bu varlık korkuyla ilgili bir şey yapmaya çalışmanın soyutlanmasıdır, bu varlık gerçek değil. Gerçek olan ise korkudur.

Bu hakikati kavramak "Korkuyu gözlemliyorum" ya da "Korkuyu bir kenara atıyorum veya kontrol ediyorum" di-

yen kişinin bu soyutlamasına saptanmadan, çok dikkatli bir ilgi gerektirir. Gözlemleyen kişi de korkunun ürünüdür. Eğer gözlemleyen –eski sözumüze dönecek olursak– gözlemle- nendir, düşünen düşünüldür, yapan yapılandır gerçeğini anlarsak, o zaman bölünme olmaz. Ve bölünmenin olmadığı anlaşılması gereken sıra dışı bir gerçektir, bir fikir olarak de- ğil gerçek olarak kavranması gereken sıra dışı bir gerçek: Gözlemleyen ile gözlemlenen arasında bölünme yoktur, bu nedenle çatışma da yoktur. Nitekim gözlemleyen gözlemle- nenden farklı olduğunda çatışma var olur. Ki çoğumuza gö- re çatışma vardır ve bu yüzden sürekli çatışmayla yaşıyoruz. Fakat bu başka bir mesele.

Şu halde korkuya bakabilir miyiz ve tam da bu bakma, seyretme edimi içinde korkunun kaynağını, başlangıcını, ne- denini keşfetmeye başlayabilir miyiz? Çünkü tam da korku- ya bakma eylemi onun nasıl ortaya çıktığını görmektir. Kor- kuyu analiz etmiyoruz çünkü analizci analiz edilendir; kor- kuyu parçalamıyoruz; ancak yakından, ince gözlem korku- nun içeriğini, kaynağını, başlangıcını, nedenini açığa çıkarır. Nedenin olduğu yerde son vardır. Neden sonuçtan asla ayrı olamaz. Gözlemde, izlemede neden açığa çıkarılır.

MARY ZIMBALIST: Beyefendi, sözünü ettiğiniz neden sanırım münferit bir korku, belirli bir korku değil? Siz biz- zat korkunun nedeninden söz ediyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Korkunun kendisinden bahsediyö- rum, değişik korku türlerinden değil. Korkuyu nasıl parçala- dığımızı bakın. Bu bizim geleneğimizin bir parçası yani kor- kuyu parçalamak ve böylece sadece bir tür korkuyla ilgilen- mek, bütün korku ağacıyla değil; korku ağacının tüm doğa- sıyla, yapısıyla, niteliğiyle değil de bir yaprağıyla, bir dalıyla

ilgileniyoruz. Ve tam da korkuyu çok yakından gözlemleme, izleme eyleminde neden açığa çıkar. Nedeni bulmak için analiz etmiyorsunuz, fakat gözlemlemek nedeni size gösteriyor. Neden ise elbette zaman ve düşüncedir. Bu şekilde söyleyince basitleşiyor. Nedenin zaman ve düşünce olduğunu herkes kabul edecektir. Zaman ve düşünce olmasaydı korku da olmazdı.

MARY ZIMBALIST: Bu konuyu biraz açabilir misiniz, çünkü çoğu insan bir şeyin olduğunu düşünüyor. Bir şey, nasıl desem, geleceğin olmadığını görmüyorlar, bir nedenden dolayı, "Şimdi korkuyorum," diye düşünüyorlar, işin içindeki zaman faktörünü görmüyorlar.

KRISHNAMURTI: Bunun gayet basit olduğunu düşünüyorum. Eğer zaman olmasaydı, geçmişte bir şey yaptığım veya acı çektiğim ya da biri tarafından incitildiğim ve artık incitilmek istemediğim için korkuyorum denilmeseydi, korku olmazdı. Geçmiş, önceden yaşananlar, yani zaman faktörü. Ve gelecek, yani ben şimdi filancaym, ileride öleceğim ya da işimi kaybedebilirim ya da karım bana kızacak ve benzeri şeyler söylemek. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek var ve bizler bu ikisi arasına hapsolmuşuz.

Geçmişin gelecekle ilişkisi var, gelecek geçmişten ayrı bir şey değil; geçmişten geleceğe, yarına bir değişimin devinimi vardır. Bu zamandır; geçmişin devinimidir yani olmuş olduğum geçmiş ve olmuş olacağım gelecek; sürekli oluş hali. Bu da şimdi değinmeyeceğimiz bir başka girift mesele. Oluş korkunun nedeni olabilir.

Demek ki zaman bir faktördür, korkunun temel bir faktörü. Bundan şüphe yok. Şimdi bir işim var; param var. Başımı sokacak bir yuvam var ama yarın veya çok zaman sonra bü-

tün bunları kaybedebilirim, bir kazayla, bir yangınla, sigortasızlık yüzünden vesaire. Bütün bunlar zaman faktörüdür. Zamanı sonlandırmaya çalışmak yerine korkunun zamanın bir parçası olduğu gerçeğini görün; "Zamanı sona erdirebilir miyim?" demeyin, bu ahmakça bir sorudur. *Ahmakça* sözcüğünü kullandığım için özür dilerim.

Ayrıca düşünce de korkunun bir faktörüdür: Şöyleydim, şimdi böyleyim ama öyle olmayabilirim gibi düşünceler. Sınırlı olan düşünce faktörü başka bir meseledir. Ama bu da başka bir meseledir. Düşünce sınırlıdır çünkü bilgiye dayalıdır. Bilgi ise her zaman birikimseldir yani eklenerek artar ve hep sınırlıdır. Demek ki bilgi de, düşünce de sınırlıdır çünkü düşünce bilgiye, hafızaya ve benzeri şeylere dayalıdır.

Düşünce ve zaman korkunun temel faktörleridir. Düşünce zamandan ayrı değildir. Onlar birdir, kopmuş veya ayrılmış değildir, gerçeklerdir. Korkunun nedeni budur. Şimdi bu bir gerçektir, bir fikir değil, bir soyutlama değil. Zaman ve düşünce korkunun nedenidir, nedenleri değil –çoğul değil, tekil kipte.

O zaman insan şunu sorar: Zamanı ve düşünceyi nasıl sonlandırabilirim? Zira onun niyeti, arzusu, özlemi korkudan kurtulmaktır. Dolayısıyla, korkudan kurtulma arzusuna sapsanmış ama korkunun nedenini çok dikkatli gözlemlemiyor. Gözlemlemek hareketin olmadığı bir zihin halini ima eder. Bu bir kuşu seyretmeye benzer. Ve kuşu çok yakından seyrederken –bu sabah pencere pervazındaki kumruyu seyrettiğimiz gibi– bütün tüylerini, kırmızı gözlerini, gözlerindeki pırlıhtı, gagasını, başının şeklini, kanatlarını seyredersiniz. Bu pür dikkat seyrediş seyrettiğin şeyin sadece nedenini değil bitimini de açığa vurur.

Bu seyrediş gerçekten sonra derece önemlidir. Düşünceyi nasıl sonlandıracağımızı veya korkudan nasıl kurtulacağımızı

zı ya da zamanın ne anlama geldiğini sorabiliriz ama soyutlama yapmadan korkuyu gözlemlediğimizde onun şimdi gerçek olduğunu görürüz çünkü şimdi bütün zamanı içerir; şimdiki zaman geçmiş, geleceği ve şimdikiyi kapsar. Şimdinin niteliği içinde çok dikkatli dinleyebiliriz, sadece kulağın duyusuyla değil, sözcüğü dinleyip onu aşarak korkunun gerçek doğasını görebiliriz. O zaman korkuya dair bilgiler okumuyor olursunuz; o zaman korkuyu gözlemek olağanüstü güzel, hassas ve canlı bir şeye dönüşür.

Bu da olağanüstü nitelikli bir dikkat gerektirir çünkü dikkatte benliğin etkinliği yoktur. Hayatımızdaki öz-çıkarcılığın nedenidir. Bu benlik duygusu, benim ilgim, benim mutluluğum, benim başarımlarım, benim başarısızlığım, benim atılımım, ben şuyum, ben buyum; tüm o korku, acı, ıstırap, bunalım, endişe vb. ifadeleriyle ben-merkezci gözlem öz-çıkarcılıktır, ister Tanrı adına, ister ibadet adına, isterse de inanç adına olsun öz-çıkarcılıktır. Öz-çıkarcılığın olduğu yerde korku ve onun tüm sonuçları da olur.

O zaman insan tekrar şunu sorar: Öz-çıkarcılığın baskın olduğu bu dünyada yaşamak mümkün müdür? İster iktidar arayışı ve iktidarı elinde tutması hevesiyle totaliter dünyada olsun, isterse de kendi iktidarıyla kapitalist dünyada olsun öz-çıkarcılıktır. İster dinsel hiyerarşik Katolik dünyada olsun, isterse de diğer dinlerin dünyalarında olsun öz-çıkarcılıktır ve dolayısıyla korkuyu sürdürürler. Her ne kadar yeryüzünde barış içinde yaşamaktan *-pacem in terris-* bahsetmeler de aslında bunu kast etmiyorlar çünkü güç, mevki arzusuyla, onun tatminiyle öz-çıkarcılık sadece dünyayı değil ayrıca beynin olağanüstü kapasitesini dumura uğratan faktördür.

Olağanüstü şeylerin yapıldığı teknolojik dünyada gördüğümüz gibi beyin müthiş bir kapasiteye sahiptir. Ve aynı engin kapasiteyi korkudan kurtulmak, ıstırapa son vermek, sev-

ğinin ve zekâsıyla birlikte şefkatin ne olduğunu öğrenmek için içimizde kullanmıyoruz asla. Bu alanı hiç araştırmıyor, keşfetmiyoruz, tüm sefaletiyle birlikte dünyaya saplamp kalmışız.⁵

Peki, korku nedir? Fikirlerle, sözcüklerle ilgilenmiyoruz. Hayatla, içimizde ve dışımızda olanlarla ilgileniyoruz. Bu da çok açık, keskin titiz bir zihni gerektirir. Bütün bu konularda duygusal olamazsınız. Korkuyu anlamak için berraklığa ihtiyacımız var, elde edeceğimiz bir şeye dair berraklık değil de gerçeğin fikirden sonsuz ölçüde daha önemli olduğunu anladığınızda oluşan berraklık. Öyleyse nedir korku? Bir şeyin korkusundan söz etmiyoruz. Bizzat korku diye bir şey var mı yoksa korku hep bir şeyle mi ilintilidir? Ve korku var mıdır?

Ben örnek olarak ölümü vereceğim. Siz kendi örneğinizi verebilirsiniz. Eğer düşünce olmazsa yani zaman olmazsa korku olur mu? Çoğu insan ölümden korkar. Öte yandan yine çoğu insan ölümü mantığa bürür. İnançları ne olursa olsun ölüm korkusu vardır. Bu korkunun nedeni zamandır, ölüm değil. Zaman derken şimdiyle gelecekte olan arasındaki arayı kast ediyoruz. Düşünme işlemi olan zaman bilinmeyenden duyulan korkuyu doğurur. Bu, bilinmeyenden duyulan korku mudur yoksa bildiğimiz şeyleri bırakmanın korkusu mu?

Ölümden korkuyoruz? Ölümden ya da ölümden sonra ne olacağından bahsetmiyoruz. Ölümle ilişkisi içinde korkudan bahsediyoruz. Bu korkuya bilmediğim bir şeyin mi sebep olduğunu soruyorum. Açıkçası ölümü bilmiyorum. Onu öğrenebilirim ama şimdi meselemiz bu değil. Ölümün, güzelliğini, çirkinliğini, dehşetini ya da sıra dışı halini araştırıp keşfedebilirim.

Ölümlle ilişkili olan korkunun sebebi ölüm yani bilinmeyele karşılaşmak mıdır? Yoksa onun sebebi benden almacağını bildiğim şeyler midir? Korku elimdekilerin benden alınma-

sıyla, "ben" in ortadan kalkıp unutulmasıyla ilgilidir. Bu yüzden elimdeki şeylerle kendimi korumaya başlarım ve bilinmeyen farkına varmak yerine elimdeki şeylere daha güçlü, daha sıkı sarılırım.

Korktuğum şey nedir? Bilinmeyenle yüzleşmek değil de hoşuma giden, bana yakın şeyler elimden alındığında başıma gelecek şeyle karşılaşmaktır beni korkutan. Yani bundan korkarım, ölümden değil. Teoride değil de fiilen sahip olduğum şey nedir? En temel sorulardan birini, ne olduğunuzu kendinize hiç sordunuz mu bilmiyorum.

Bu soruyu kendinize hiç sordunuz mu ve cevabını buldunuz mu? Bir cevap var mı? Eğer bir cevap varsa bu cevap sizin zaten bildikleriniz üzerinden verilmez. Sizin bildiğiniz geçmiştir ve geçmiş, zamandır; zaman ise "siz" değilsiniz. "Siz" değişiyorsunuz. Canlı olan şey asla korku doğurmaz. Korkuyu besleyen şey geçmiş bir şeydir veya olması gereken bir şeydir.

Sözcüklere sapsap kalıyoruz. Niçin varlık değil de sözcük bu kadar önemli oluyor? Çünkü fikirlerle oynayabilirsiniz ama gerçeklerle oynayamazsınız. Bizler sözcüklerin köleleriyiz. Öyleyse korkuyu anlarken sözcüğün farkına varmak ve tüm anlamını bilmek gerekiyor. Yani zihin sözcüklerden arınmalı. Sözcükten arınmak fevkalade bir haldir. Sembolün, sözcüğün, ismin farkına varmak deyim yerindeyse farklı bir boyuttaki gerçeğin farkında olmaktır.

Şimdi ben sözcük yoluyla korku gerçeğinin farkına varıyorum ve sözcüğün neden varlık kazandığını biliyorum. Sözcük bir kaçıştır, gelenektir, korkuyu inkâr etmek ve cesaret geliştirmek üzere yetiştiğim ortamdır. Ve sözcüğüm tüm anlamını kavradığımda, tamamen farklı olan gerçeğin de bilincine varırım.⁶

Biliyor musunuz, bu dünyanın ihtiyaç duyduğu şey, daha fazla politikacı veya daha fazla mühendis değil, özgür insanlardır. Mühendisler ve bilim insanları gerekli olabilir ama bana öyle geliyor ki dünyanın özgür, yaratıcı, korkusuz insanlara ihtiyacı var ama insanların çoğu korku dolu. Eğer korku meselesine köklü bir şekilde dalıp onu sahiden anlarsanız, masumiyete ulaşırsınız ve böylece zihniniz berraklaşır. İhtiyacımız olan da budur, bu nedenle bir gerçeğe nasıl bakılacağını, korkuya nasıl bakılacağını öğrenmek çok önemlidir. Tüm mesele budur, korkudan kurtulmak değil, nasıl cesaretli olunacağını öğrenmek değil, korkuyla başa çıkmak değil, tastamam gerçeğe olmak.

Haz dalgasının tamamen içinde olmak istiyorsunuz değil mi? Nitekim öylesiniz. Haz arında, kınama, haklı çıkarma veya inkâr yoktur. Hazzı deneyimleme arında zaman faktörü yoktur; fiziksel, duyumsal olarak bütün varlığınız hazla titreşir. Öyle değil mi? Deneyim arında zaman yoktur, değil mi? Feci kızgın olduğunuzda ya da şehvetle dolup taşıduğunuzda zaman yoktur. Zaman ancak deneyim arından sonra devreye girer ve sonra siz, "Tanrım, ne kadar güzeldi!" ya da "Of, ne fenaydı!" dersiniz. Yaşadığınız şey güzelse ondan daha çok istersiniz; fena ya da korkunç ise ondan uzak durmaya çalışırsınız. Böylece açıklamaya, haklı çıkarmaya, kınamaya başlarsınız ve sizin gerçeğe bakmanızı engelleyen zaman faktörleri söz konusudur.

Peki, korkuyla hiç yüzleştiniz mi? Lütfen sorumu dikkatle dinleyin. Korkuyla hiç yüzleştiniz mi? Ya da korkuyu fark ettiğiniz anda korkudan kaçma hali içine girmiş miydiniz? Bu konuyu biraz daha açacağım ve ne demek istediğimi göreceksiniz.

Çeşitli duygularımızı adlandırıyoruz, öyle değil mi? "Ben kızgınım," derken belli bir duyguya bir terim, bir isim, bir eti-

ket veriyoruz. Şimdi, lütfen zihninizi çok açıkça yoklayın. Bir duyguya kapıldığınızda o duyguyu adlandırırsınız, ona öfke, şehvet, sevgi veya zevk dersiniz. Değil mi? Ve bu duyguyu adlandırma sizin gerçeğe yani duyguya bakmanızı engelleyen bir düşünme etkinliğidir.

Bir kuşa bakıp ona papağan, güvercin veya serçe dediğinizde aslında kuşa bakmıyorsunuzdur. Gerçeğe bakmayı henüz bırakmışsınızdır, çünkü *papağan*, *güvercin* veya *serçe* sözcükleri gerçekle sizin aranızda girmiştir.

Bu zor bir düşünsel çaba değildir, anlaşılması gereken zihinsel bir süreçtir. Korku meselesine ya da otorite sorununa veya zevk ya da sevgi konusuna girdiğinizde gerçeğe bakmanıza engel olan bu isimlendirme, etiketleme işlemini görmelisiniz. Anlıyor musunuz?

Bir çiçek görüp onu gül diye adlandırıyorsunuz ve bu ismi verdiğiniz anda zihniniz gerçekten sapıyor, tüm dikkatinizi çiçeğe vermiyorsunuz artık. Demek ki adlandırma, terimlendirme, ifadelendirme, sembolleştirme tüm dikkati gerçeğe yöneltmeye engel oluyor.

Sembollere bağlı olan ve doğası gereği şeyleri söze döken zihin, ifade etmeyi bırakıp gerçeğe bakabilir mi? “Bunu nasıl yapacağım?” demeyin, onun yerine benim sorumu kendinize sorun. Bir duygum var ve ona korku diyorum. Adlandırma yoluyla onu geçmişle ilişkilendiriyorum; dolayısıyla hafıza, sözcük, sembol benim gerçeğe bakmama engel oluyor. Peki, düşünme işlemiyle isimlendiren, dile getiren zihin onu adlandırmadan gerçeğe bakabilir mi?

Bu sorunun cevabını kendi başınıza bulmalısınız; ben size cevabı söyleyemem. Eğer söylersem ve siz de benim söylediğimi yaparsanız, sırf beni takip etmiş olursunuz ve korkudan kurtulamazsınız. Önemli olan nokta ise sizin korkudan tama-

men arınmanız, sürekli kendi gölgesinden korkan yarı ölü yarı canlı, çürümüş, sefil insanlar olmamanızdır.

Bu korku sorununu anlamak için onu oldukça derinlemesine ele almanız gerekir çünkü korku sadece zihnin yüzeyinde değildir. Korku sadece komşunuzdan veya işinizi kaybetmekten korkmak değildir; bundan çok daha derindir ve korkuyu kavramak derin bir kavrayış gerektirir. Derinlemesine nüfuz etmek için çok keskin bir zihne sahip olmalısınız ve zihin salt savlama veya kaçınmayla keskinleşmez. İnsanın sorununa adım adım yaklaşması lazım; işte bu yüzden tüm bu adlandırma sürecini kavramak çok önemlidir. Bir grup insanı Müslüman ya da başka türlü adlandırdığınızda onları bertaraf etmiş oluyorsunuz; artık onları bireyler olarak görmek zorunda kalmıyorsunuz, böylece isim, sözcük sizin diğer insanlarla ilişki içinde bir insan olmanızı engelliyor. Aynı şekilde, bir duyguyu bakmayıp onu adlandırdığınızda, bütünüyle gerçeğe baş başa kalmıyorsunuz.

Bizler sayısız yollarla korkudan kaçıyoruz; ama kaçtığınızda, uzaklaştığınızda korku daima sizi takip eder. Korkudan köklü şekilde arınmak için bu isimlendirme işlemini ve sözcüğün varlık olmadığını anlamalısınız. Zihin sözcüğü duygudan ayırma yetisine sahip olmalıdır ve sözcüğün gerçek olan duygunun doğrudan algılanmasma müdahale etmesine izin vermemelidir.

Yalnızlık diye adlandırılan sıra dışı şey, bütün oyunları, cinliği, ikameleri, zihnin saplanıp kaldığı sözcükler ağıyla birlikte benliğin asıl özüdür. Ancak zihin bu nihai yalnızlığın ötesine geçtiğinde özgürlük, korkudan kesin özgürlük var olur. Ve ancak o zaman kendi başınıza gerçekliğin ne olduğunu, başı ve sonu olmayan o ölçülemez enerjiyi keşfedebilirsiniz. Zihin zaman yoluyla korku ürettiği sürece zamansız olan anlama yetisi taşıyamaz.⁷

YALNIZLIK

Hiç yalnız kaldınız mı bilmiyorum. Hiç kimseyle ilişkinizin olmadığını birdenbire fark ettiğinizde –zihinsel bir fark ediş değil de, fiili bir fark ediş olarak, bu mikrofon kadar somut bir şeyi fark ediş– tamamen soyutlanmışsınızdır. Her türden düşünce ve duygu engellenir. Yöneleceğiniz kimse yoktur, tanrılar ve melekler bulutların ötesine gitmiştir, bulutlar da dağılır, onlar da ortadan kaybolur. Tamamen yalnız kalırsınız. Tek başma sözcüğünü kullanmıyorum.

Tek başınalık oldukça farklı bir anlama sahiptir; tek başınalıkta güzellik vardır. Tek başma olmak tamamen farklı bir şeydir. Ve tek başma olmalısınız. Eğer insan açgözlülük, kıskançlık, hurs, cehalet, başarı, statü barındıran toplumsal yapının prangalarından kurtulduğunda, bunlardan özgürleştiğinde, o zaman hakikaten tek başma olur. Bu oldukça farklı bir şeydir. O zaman büyük bir güzellik, muazzam bir enerji hissi varlık kazanır.

Ama yalnızlık böyle değildir. Yalnızlık her şeyden soyutlanma duygusudur. Bu duyguyu hiç hissettiniz mi bilmiyorum. Ne kadar uyanık olursanız, ne kadar sorgularsanız, sorarsanız, bakarsanız, talep ederseniz, o kadar farkına varırsınız, bilincinizin o kadar derinine inersiniz, tüm düzeylerde kendinizi tamamen kopuk hissedersiniz. Ve bu duygunun ötesine geçememek, o büyük enerjisiyle bu muazzam yalnızlık duygusuna hapsolmak büyük ıstıraplardan birisidir.

Yalnızlık, canlılığa, dürtüye, kararlılığa, çirkinliğe sahiptir ve ondan her türlü kaçmaya çalışırız. Ya cin fikirlerle yalnızlık hakkında kitaplar yazarız ve yalnızlığı bir kenara iteriz, ondan kaçırız, kendimizi eğlendiririz ve asla yalnızlığa dokunmayız. Böylece yalnızlık orada gizli gizli varlığını sürdürürken kanserli bir yara gibi orada durur, bekler. İnsanın onunla temas kurması gerekir, sözel olarak değil fiilen.

Bu yalnızlık bir tür ölümdür. Yalnızca hayatın sona erdiği zaman yaşanan ölüm yoktur, ayrıca cevabın olmadığı, çıkışın olmadığı zaman yaşanan bir ölüm de vardır. Bu da bir ölüm çeşididir: Kendi ben-merkezci etkinliğin hapishanesinde sonsuza dek kendi düşüncelerinize, ıstıraplarınıza, batıl inançlarınıza, günlük ölümcül alışkanlık rutininize saplanıp kalmak. Ve bunu bir elli yıl veya daha uzun bir süre sürdürmek; aynı ben-merkezci, vahşi etkinlikleri, hırsı, rekabeti, statü, mevki ve güç arayışını, tamahı, hasedi sürdürmek.⁸

Ailelerin, birbirimizle olan ilişkimizin bu baskısı altında yaşıyoruz. Cinsel baskı, başkası üzerinde talep, mülkiyet bağımlılığı, zafiyet, kıskançlık, endişe, nefret ve benzeri şeyler söz konusu. Öyleyse dünyanın her yerinde insanlar neden böyle yaşıyorlar? Tembel, kayıtsız, umursamaz oldukları için mi? İlişkiden bahsedip bu sözle aslında hiçbir şey kast etmedikleri için mi? Bu bir alışkanlık, bir gelenek, ondan nasıl sıyrılacağımızı bilmediğimiz bir şey mi? Belki de bu yüzden insanlar bu çatışma içinde yaşamayı bu kadar kolay kabulleniyorlar.

İlişki sözcüğüyle ne kast ediyoruz? İlişki, irtibatlı olmak mı demek? *İrtibatlı olmak* –fiziksel, cinsel olarak değil de daha çok psikolojik olarak– sözcüklerini kullandığımızda bir başkasıyla psikolojik münasebet içinde olduğunuzu ima ediyoruz. Değil mi? Yoksa o başkasına dair zihninizdeki imajla, zihnin otuz ya da kırk yıl boyunca veya on günlük bir ilişki boyunca yarattığı imajla mı temas halindesiniz? O insana ilişkin bir imaj yaratıyorsunuz ve bu imaj o kişiye dair edindiğiniz anıların, deneyimlerin, bilgilerin bir yansımasıdır.

Bu bilgiler beyinde depolanır ve hafızaya dönüşür; böylece siz o kadına veya erkeğe ona dair edindiğiniz bilgilerle bakarsınız. Bu bilgilerinizi ona yansıtırsınız ve yansıttığınız imajı görürsünüz ve o kişiyle temas halinde olduğunuzu sa-

nürsünüz ama aslında o kişiye dair yansıttığınız imajla temas halindedesinizdir sadece.’

Çoğumuzun bazen farkında olduğunu düşünüyorum, belki nadiren, çünkü çoğumuz feci halde aktif olduğumuz için zihnimiz boş. Ve farkında olduğumuz için bu boşluktan korkuyoruz. Bu boşluk halini hiç dinlemedik, bunu derinlemesine, esaslı bir şekilde irdelemedik. Korktuğumuz için ondan kaçıyoruz. Ona bir isim verdik, ona “boş” dedik, “feci” dedik, “acı verici” dedik ve işte ona bu ismi vererek hâlihazırda zihnimizde bir tepki, bir korku, bir sakınma, bir kaçış yaratmış oluyoruz.

Peki, zihin kaçıışı adlandırmadan, ona dair zevkli ve acı anılarımızın olduğu boş gibi bir sözcüğün anlamını kaçışa yüklemeyen, kaçışı duyurabilir mi? Bu boşluğa bakabilir miyiz; onu adlandırmadan, ondan kaçmadan, onu yargılamadan, sadece onunla birlikte olarak boşluğun farkına varabilir miyiz? Çünkü o zaman zihin hakikati görür; o zaman boşluğa bakan bir gözlemci olmaz; onu yargılayan bir sansürcü o naz; sadece bu boşluk hali vardır. Hepimiz bu hale oldukça aşinayız ama ondan kaçıyoruz, onu bir etkinlikle, tapınmayla, ibadetle, bilgiyle, her türlü yanulsama ve heyecanla doldurmaya çalışıyoruz.

Fakat bütün heyecan, yanulsama, korku, kaçış sona erdiğinde, artık ona bir isim vermez, dolayısıyla onu yargılamazsınız; o zaman gözlemci gözlemlediği şeyden farklı mıdır? Elbette bir isim vermek, yargılamak suretiyle zihin kendinin dışında bir sansürcü, bir gözlemci yaratmış olur. Fakat zihin ona bir terim veya isim vermezse, onu yargılamazsa, kınamazsa, o zaman gözlemci var olmaz, sadece boşluk adını verdiğimiz o hal var olur.¹⁰

Psikolojik olarak başkalarına bağlı olduğumuzun farkında mıyız diye merak ediyorum. Psikolojik açıdan başkalarına

bağlı olmak gerekli, haklı çıkarılabilir ya da yanlış olduğu için değil, öncelikle bağlı olduğumuzun farkında mıyız? Çoğumuz psikolojik açıdan bağlı, sadece başka insanlara değil, mülkiyete, inançlara, dogmalara da. Hepimiz bu gerçeğin bilincinde değil miyiz? Psikolojik mutluluğumuz, içsel denge-miz, güvenliğimiz için bir şeye bağlı olduğumuzu bilirsek, o zaman kendimize niçin diye sorabiliriz.

Bizler neden psikolojik olarak başka bir şeye bağlıyız? Açıkçası kendi içimizde yetersiz, yoksul, boş olduğumuz için. Kendi içimizde oldukça yalnızız ve bu yalnızlık, bu boş-luk, bu fevkalade içsel yoksulluk ve kendini dışa kapatma bi-zi bir kişiye, bilgiye, mala mülke, fikre ve bizim gözümüzde gerekli olan diğer pek çok şeye bağlı kılıyor.

Zihin yalnız, yetersiz, boş olduğu gerçeğinin tamamen farkına varabilir mi? Bu gerçeğin bilincine varmak, farkında olmak çok zordur çünkü biz hep bu gerçekten kaçmaya çalışıyoruz. Radyo dinleyerek ve diğer eğlence türleriyle, kilise-ye giderek, ritüeller yaparak, bilgi edinerek, insanlara ve fi-kirlere bağlanarak sözünü ettiğimiz gerçekten geçici olarak kaçıyoruz.

Boşluğunuzu kavramak için ona bakmalısınız ama zihni-niz, boş olduğu gerçeğinden sürekli uzaklaşma peşindeyse o gerçeğe bakamazsınız. Ve bu kaçış bir kişiye, Tanrı ideasına, belli bir dogmaya veya inanca ya da benzeri şeylere bağlan-ma kisvesine bürünüyor.

Zihin kaçışı nasıl durdurabilirim sorusuyla yetinip kaçışa, uzaklaşmaya son verebilir mi? Zira zihnin kaçışa nasıl son vereceği yönündeki sorgulamanın kendisi de başka bir kaçışa dönüşüyor. Eğer bir yolun herhangi bir yere çıkmadığını bilirsem artık o yolda yürümem; o yolda nasıl yürümeliyim diye sormam. Aynı şekilde, kaçışın, sorundan uzaklaşmanın bu yalnızlığı, bu içsel boşluğu asla çözmeyeceğini bilirsem, o

zaman kaçıışı, oyalanmayı durdurabilirim. O zaman zihnin yalnız olduğu gerçeğine bakabilir ve korku olmaz. Zira tam da *olandan* kaçma edimi korkuyu doğurmaktadır.

Zihin kendi boşluğunu bağlılıkla, bilgiyle, inançla doldurmaya çalışmanın beyhudeliğini, kesinkes faydasızlığını anladığında, ona korkusuzca bakma gücüne kavuşur. Ve zihin bu boşluğa herhangi bir değerlendirmede bulunmadan bakmaya devam edebilir mi? Zihin, kaçtığıнын, oyalandığıнын tam anlamıyla farkına vardığında, kaçışın boşunalığını idrak ettiğinde ve tam da kaçma eyleminin korkuyu doğurduğunu gördüğünde, bunun hakikatini kavradığında, o zaman *olanla* yüzleşebilir.

Peki, *olanla* yüzleşmek derken neyi kast ediyoruz? *Olanı* değerlendirirken, yorumlarken, ona dair fikir edinirken onunla yüzleşiyor, ona bakıyor muyuz? Kuşkusuz fikirler, değerlendirmeler, yorumlar zihnin gerçeğe bakmasını engellemekten öteye geçmez. Eğer gerçeği anlamak istiyorsanız, o gerçeğe dair bir fikre sahip olmak fayda sağlamaz. Öyleyse diğer pek çok sorunu doğuran psikolojik boşluğumuza, yalnızlığımıza hiçbir değerlendirmede bulunmadan bakabilir miyiz?

Hiçbir yargılama, kınama, kıyaslama yapmadan kendimize bakmada zorlandığımızı, yetersiz kaldığımızı düşünüyorum çünkü hepimiz kıyaslama yapma, yargılama, değerlendirme, fikir beyan etme üzere eğitilmişiz. Ancak zihin bütün bunların beyhudeliğini, saçmalığını gördüğünde kendine bakma yetisine sahip olabilir. O zaman yalnız, boş olduğu için o kadar korktuğumuz şey artık boş değildir. O zaman herhangi bir şeyle psikolojik bağlılık kurulmaz; sevgi artık bağlılık değil de tamamen farklı bir şeye dönüşür ve ilişki oldukça farklı bir anlam kazanır.

Fakat bunu sadece sözle tekrarlamadan kendi başımıza keşfetmek için kaçış sürecini anlamamız gerekiyor. Tam da

kaçışı anlama süreci içinde kaçış biter ve zihin kendine bakabilir. Kendine bakarken değerlendirmede, yargılamada bulunmaz. O zaman gerçek kendiliğinden önem kazanır ve oylanma isteği olmaksızın eksiksiz bir dikkat ortaya çıkar; böylece zihin artık boş değildir. Eksiksiz dikkat sağlar."

Gençken anne babama bağılıydım ve yaşım ilerledikçe topluma, işime, kapasiteme bağılı oldum. Bunlar beni hüsrana uğrattığında inanca sarıldım. Her zaman bir bağlanma, bir şeye inanma söz konusu; bu bağıllık beni ayakta tutuyor, bana canlılık, enerji veriyor ve tüm bu bağıllıkla birlikte daima korku da var; bu yüzden çatışmayı sürdürüyorum.

Ya da inancın yerine bir tutarlılık geliştiriyorum, kendi düşüncelerime göre hayatımda tutarlı olmaya çalışıyorum ve tam da bu tutarlılık özgüvenimi tehdit ediyor; ne kadar tutarlı olursam o kadar zayıflıyorum, cansızlaşıyorum, kararsızlaşıyorum. Tutarlılık –belli bir forma, belli bir eyleme sadık kalma– çoğumuzun peşinde olduğu özgüvenin işlenmesidir.

Bir şeyler için çabalarken güç verecek bir şeye, bir kişiye, belli bir fikre, siyasi bir partiye, bir sisteme ya da bir deneyime bağlanma isteğini hep duyarız. Demek ki her zaman ayakta kalabilmek için bir şeye bağlanmak gerekir ve giderek daha çok bağlandığımızda korku da filizlenir.

Bağıllık kendi içimizde yetersiz, yalnız ve boş olduğumuz için ortaya çıkar. Bağlanırım ve dolayısıyla inancı yeşertirim; bunun için daha çok bilgi edinirim ve adım adım uygarlaşarak daha çok şey öğrenirken –manevi veya maddi– inanca sahip oluruz veya kinikleşiriz.

Çoğumuz için özgüven gereklidir ve çoğumuz için güven bir deneyimin veya bilginin sürekliliğidir. Özgüven zihni kendi şartlanmasından kurtarabilir mi? Çabayla oluşan bu özgüven özgürlüğe mi götürür yoksa sadece zihni mi şartlan-

dırır? Zihni özgür kılmak, bütün bağlarından özgürleştirmek mümkün müdür? Yani ben kendi yalnızlığımın, tüm boşluğumun farkına varabilir miyim? Ondan kaçmadan, herhangi bir bilgiye veya deneyime bağlı kalmadan yalnızlığımın bilincine varabilir miyim?

Bu bizim sorunumuz, öyle değil mi? Çoğumuz kendimizden kaçıyoruz, bu kaçışa katkıda bulunacak değişik erdemler ediniyoruz. Çeşitli güven, bilgi, deneyim türleri geliştirip inanca bağlanıyoruz. Ne var ki bütün bunların altında engin bir yalnızlık hissi yatıyor ve ancak bu gerçeğe bakabildiğimizde, bu gerçekle birlikte yaşayabildiğimizde, onu tam anlamıyla kavrayabildiğimizde, zihnimizi belli bir eyleme şartlandıran bir dizi çabayı sarf etmeden harekete geçme imkânı doğar. Söylediklerimi iyi dinlerseniz, bunu siz de görürsünüz.

Tüm hayatımız boyunca belli bir düşünceye veya sisteme sadık kalmaya çalışıyoruz ve tam da bu sadakat arzusu enerji ve dürtü yaratıyor, bize güç veriyor ve dolayısıyla zihnimizi daraltıyor. Bağlanmış zihin çok küçük ve zavallı bir zihindir. Küçük bir zihin müthiş bir enerji kapasitesine sahiptir; küçüklüğünden büyük ölçüde güç alır ve böylece hayatımız çok dar, sınırlı ve küçük çaplı olur. Ondan güç devşirdiğimiz, içinde çatışmayı, korkuyu, husumeti, kıskançlığı, rekabeti barındıran ve daima çabalarımızı kısıtlayarak korku üreten bu bağlanma sürecini anlayabilir miyiz?

Yalnızlığımızın, boşluğumuzun farkına varmak, onu görmek ve ondan kaçmadan onu kavramak mümkün müdür? Onu anlamak demek onu yargılamamak demektir, pasif şekilde onun farkına varmak, o yalnızlığın tüm içeriğine kulak vermek demektir. Benliğin, "ben" in ötesine geçmek ve oradan harekete geçmek demektir çünkü bizim şimdiki eylemimiz "ben" in sınırları dâhilindedir. Bu eylem açılabilir, büyü-

tülebilir. "Ben" her zaman bir şeyle veya bir idealle özdeşleşir ve bu özdeşleşme, eylemde bulunmak, yapmak, bir şey olmak için bize büyük ölçüde güç verir; söz konusu özdeşleşme, içinde sürekli çatışma barındıran "ben"i güçlendirmektedir. Dolayısıyla tüm eylemlerimiz hüsrarla sonuçlanmaktadır.

Bunu anladığımızda güç kaynağı olarak inanca, Tanrıya yöneliyoruz; oysa bu da "ben"in büyütülmesi, "ben"in güçlendirilmesi demektir çünkü "ben" kendinden, kendi içindeki yalnızlıktan kaçmaktadır. Ancak bu yalnızlıkla yargılamadan veya kınamadan yüzleşebildiğimizde, ona bakabildiğimizde, onu anladığımızda, "ben"in, bu yalnızlığın tüm içeriğine kulak verdiğimizde "ben"e ait olmayan bir güce sahip olma imkânı doğar. İşte o zaman farklı bir dünya veya farklı bir kültür inşa etme olanağına kavuşuruz.¹²

HOŞNUTSUZLUK

Neden insanların yaşlanırken yaşama sevinçlerini, ötelelerde daha yüce bir şeyin olduğuna dair yatıştırıcı inançlarını yitirdiklerini hiç merak ettiniz mi? Niçin çoğumuz güya olgunlaşırken köreliyoruz, neşeye, güzelliğe, bulutsuz gökyüzüne, harikulade yeryüzüne kayıtsız kalıyoruz?

Bildiğiniz gibi, insan kendine bu soruyu sorduğunda, aklına birçok açıklama geliyor. Kendimizle fazla meşgulüz, açıklamalardan biri bu. Önemli biri olmak için, başarmak ve belli bir konumu elimizde tutmak için çırpınıyoruz; çocuklarımız ve başka sorumluluklarımız var ve para kazanmak zorundayız.

Bütün bu yükler çok geçmeden sırtımıza biner ve dolayısıyla yaşama sevincimizi yitiririz. Çevrenizdeki yaşlı insanla-

rın yüzlerine baktığınızda, çoğunun ne kadar üzgün olduğunu, endişeli, bitkin, hasta, soğuk, içine kapanık, bazen nevroitik ve somurtkan olduklarını görürsünüz. Neden böyle olduğunu kendinize hiç sordunuz mu? Bunu kendimize sordüğümüzda bile çoğumuz kısacık açıklamalarla yetiniyor.

Dün akşam batıdan esen rüzgârın etkisiyle nehirde dosdoğru yüzen bir gemi gördüm. Kasabaya yakılacak odun taşıyan büyük bir gemiydi. Arkasmda batan güneş manzarası vardı; hiçbir çaba olmaksızın rüzgâr gemiyi yüzdürüyordu. Aynı şekilde, her birimiz mücadele ve çatışma sorununu kavrayabiliriz, işte o zaman çabalamadan, yüzümüzde gülümsemeyle mutlu bir hayat sürebiliriz.

Bizi yıkan şeyin çaba olduğunu düşünüyorum. Bu didinme, mücadele içinde hayatımızın neredeyse her anını heba ediyoruz. Çevrenizdeki yaşlı insanları gözlemlediğinizde çoğu için hayatın eşleriyle komşularıyla, toplumla bir dizi kavgadan ibaret olduğunu görürsünüz ve bu bitmeyen çekişme enerjiyi ziyan eder.

Neşeli ve sahiden mutlu insan çabaya saplanıp kalmaz. Çaba sarf etmemek durgunlaşmak, körelmek, ahmaklaşmak demek değildir; aksine ancak bilge, oldukça zeki insan çabalamaz, didinmez.

Fakat gördüğünüz gibi, çaba göstermemek hakkında bir şeyler duyduğumuzda, çabalamayan biri olmak mücadelenin ve çatışmanın olmadığı bir hale ulaşmak isteriz; böylece bunu amaç, hedef ediniriz ve bu amacın peşinden gideriz. Bunu yaptığımız anda yaşama sevincimizi yitiririz. Yeniden çabanın, mücadelenin kapanına kısıılırız. Mücadele nesnesi değişir ama bütün mücadeleler özünde aynıdır. İnsan sosyal reformlar yapmak, Tanrıyı bulmak ya kendisiyle eşi arasında, komşusu arasında daha iyi bir ilişki kurmak için mücadele edebilir; Ganga'nın banklarında oturup bir gurunun ayak-

larının dibinde tapınabilir ve daha birçok şey. Tüm bunlar çabadır, mücadeledir. Öyleyse önemli olan husus mücadele nesnesi değil mücadelenin kendisini anlamaktır.

Peki, zihin için şu anda mücadele etmediğinin geçici olarak farkına varmak değil de her zaman mücadeleden tamamen sıyrılmak mümkün müdür ki böylece üstünlük ve aşağılık duygusunun olmadığı bir sevinç halini keşfedebilsin?

Bizim sıkıntımız, zihnin kendini aşağı hissetmesidir, işte bu yüzden bir şey olmak ya da çeşitli çelişkili arzuları bağdaştırmak için çabalar durur. Öte yandan zihnin neden mücadeleyle dolup taşıdığına dair açıklamalar sunmamızı beklemeyin. Zira düşününen her insan gerek içimizde gerekse dışımızda için mücadelenin olduğunu bilir.

Hasedimiz, açgözlülüğümüz, hırsımız, rekabetçiliğimiz acımasız bir çalışmaya yol açıyor; hiç şüphesiz bunlar gerek bu dünyada gerekse gelecekteki dünyada bizi mücadeleye sevk eden faktörlerdir. Neden mücadele ettiğimizi anlamak için psikoloji kitaplarını okumamıza gerek yok ve elbette önemli olan nokta zihnin mücadeleden tamamen arınıp aranamayacağıdır.

Her şeyden önce, mücadele ettiğimizde, bulunduğumuz durum ile olmamız gereken veya olmak istediğimiz hal arasında bir çatışma çıkar. Peki, açıklamalarda bulunmadan tüm bu mücadele sürecini anlayıp böylece na bir şey verebilir miyiz? Rüzgârda yüzen o gemi gibi, zihin de mücadelesiz olabilir mi? Hiç kuşkusuz asıl mesele budur, içinde mücadelenin olmadığı bir duruma nasıl kavuşulacağı değil. Zira tam da bu duruma erişme çabasının kendisi bir mücadele sürecidir, dolayısıyla o duruma asla erişilmez.

Fakat eğer zihnin hiç bitmeyen mücadeleye nasıl saplandığını anbean gerçeği değiştirmeye çalışmadan, huzur diye adlandırdığımız bir hali zihne dayatmadan gözlemlerseniz, o

zaman zihnın kendiliğinden mücadeleyi bıraktığını görürsünüz ve bu durumda zihin çok şey öğrenir. O zaman öğrenme salt bilgi toplama süreci olmaz, zihnın umduğunun çok ötesinde uzanan olağanüstü zenginlikleri keşfedilir. Ve bu keşfi yapan zihin neşeyi de bulur.

Kendinizi gözlemlediğinizde sabahtan akşama kadar nasıl mücadele ettiğinizi ve enerjinizi bu mücadele uğruna nasıl zıyan ettiğinizi görürsünüz. Eğer sadece neden mücadele ettiğinizi açıklamakla yetinirseniz, açıklamaların içinde kaybolursunuz ve mücadele devam eder; öte yandan eğer açıklamada bulunmadan çok sessiz bir halde zihninizi gözlemlerseniz, sadece zihnın mücadelesinin farkına varmasına izin verirseniz, çok geçmeden içinde hiç mücadele barındırmayan, şaşırtıcı ölçüde farkındalık taşıyan bir hal ortaya çıkar. Bu farkındalık halinde üstünlük ve aşağılık duygusu yoktur, büyük insan ve küçük insan yoktur, guru yoktur. Bütün bu saçmalıklar silinip gider çünkü zihin tamamen uyanıktır ve tamamen uyanık zihin neşe doludur.¹³

Hoşnutsuzluk "daha fazlası" için didinip durmaktır; hoşnutluk ise bu didinmenin son bulmasıdır; fakat "daha fazlasını" edinme mücadelesini ve zihnın neden bunu istediğini anlamadan hoşnutluğa ulaşamazsınız.

Bir şeylerin peşinde koşup duruyoruz ve asla peşinde koştuğumuz şeyin bu mücadeleye değip değmediğini sorgulamıyoruz. Çabalamaya değip değmediğini kendimize hiç sormuyoruz, bu yüzden aslında çabalamaya değmediğinin farkına varamıyoruz ve anne babamızın, toplumun, ustaların, guruların fikirlerine yaslanıyoruz. Ancak "daha fazlasının" anlamını kavradığımızda başarı ve başarısızlık açısından düşünmeye son veririz.

Bildiğiniz gibi, başarısız olmaktan, hata yapmaktan çok korkuyoruz. Hata yapmak korkunç bir şey gibi görülüyor

çünkü yaptığımız hatadan dolayı eleştirilebilir veya kınanabiliriz. Fakat her şeyden önce insan neden hata yapmasın ki? Dünyadaki herkes hata yapmıyor mu? Ve eğer siz hiç hata yapmazsanız dünya bu dehşetengiz kirlikten kurtulur mu?

Taklit bir tür hırsızlıktır: Siz bir hiçsiniz ama o kayda değer biridir, dolayısıyla onu taklit ederek onun şarından pay alırsınız. Bu çürüme insan hayatı boyunca devam eder ve çok az sayıda insan bundan arınmıştır. Öyleyse önemli olan nokta içsel boşluğun doldurulup doldurulamayacağını bulmaktır. Zihin kendini doldurmaya çalıştığı sürece her zaman boş kalacaktır. Ne zaman ki zihin kendi boşluğunu doldurmayla meşgul olmazsa ancak o zaman boşluk ortadan kalkar.¹⁴

Zihin hep daha fazlasını ister ve tüm uygarlığımız daha fazlasını elde etme, daha çok mülkiyet, daha çok para, hep daha çoğunu isteme üzerine kurulmuştur; bu yüzden hep kıyaslama ve dolayısıyla bitmeyen mücadele vardır.

Kıskançlığı öğrendiğimizde kısançlığı yol açmayan ne varsa filizlendirmeye çalışırız ki bu da daha fazlasının olumsuz açıdan başka bir türüdür. Öyleyse zihnin daha fazlası açısından düşünmemesi, kıyaslama yapmaması, olanı yargılamaması mümkün müdür? Bu durgunluk değildir; aksine zihin daha fazlasını aramadığı veya kıyaslama yapmadığı zaman, artık zamanla meşgul olmazsınız.

Zaman "daha fazlasını" ima eder: "Yarın falanca kişi olacağım", "Gelecekte mutlu olacağım", "Zengin bir adam olacağım", "Tatmine ulaşacağım", "Sevileceğim", "Seveceğim" gibi. Kıyaslama yapan daha fazlasını isteyen zihin zamanın, yarının zihnidir, öyle değil mi? Demek ki zihin, "Haset gütmemeliyim," dediğinde bu yine zamanın başka bir formudur, değil mi? Başka bir kıyaslama türü de "Ben böyleydim, böyle olmamalıyım," demektir. Öyleyse daha fazlasını ara-

yan zihin daha fazlasını istemekten yani tamahtan vazgeçebilir mi? Sorunu anlıyor musunuz,.beyler?

Sorun hasetten nasıl arınacağı değil –ki bu küçük bir meseledir– daha fazlası açısından nasıl düşünölmeyeceği, nasıl kıyaslamalı düşünölmeyeceği, zaman açısından nasıl düşünölmeyeceği, nasıl “Ben şöyle olacağım” şeklinde düşünölmeyeceğidir. Zihin daha fazlası açısından düşünmeyi nasıl terk edebilir? Bunun mümkün olmadığını söylemeyin. Bunu bilmiyorsunuz. Tek bildiğiniz daha fazlası, daha fazla bilgi, daha fazla nüfuz, daha fazla elbise, daha fazla mal mülk, daha fazla sevgi. Eğer daha fazlasını elde edemiyorsanız, giderek daha azını istersiniz.

Şimdi, zihnin bu açılardan düşünmemesi mümkün müdür? Önce soruyu ortaya koyalım. Kıskaçlıktan kurtulma yardım etmeyin. Zihin daha fazlası açısından düşünmeye son verebilir mi? Soruyu ortaya koy ve dinle, sadece şimdi değil, eve gittiğinde de, tramvaya bindiğinde de, otobüste oturduğunda da, tek başına yürürken de, bir kıyafet gördüğünde de. Lüks bir arabada giden bir adam, büyük bir politikacı, büyük bir işadını gördüğünde bu soruyu sorup dinle ve keşfetmeye çalış. O zaman meselenin hakikatini anlarsın; o zaman hakikatin zihni daha fazlasından kurtardığını keşfetersin.

O zaman zihin kendini daha fazlasından arındırmak için çaba sarf eden bilinçli zihin olmaz. Zihin daha fazlasını istemek için bilinçli çaba sarf ettiği zaman bu, aynı şeyin, daha fazlasını olumsuzlamanın başka bir çeşidi olur; dolayısıyla bunda cevap yoktur. Fakat eğer soruyu sorup sadece onu dinleyebilirsen, yargılamazsan, sonucu beklemezsen, belli bir eyleme yol açmak için bu soruyu kullanmak istemezsen, meselenin hakikatini öğrenebilirsin. Ancak dinlediğin zaman

hakikat varlık kazanabilir ve bu hakikat zihnini daha fazlasından arındırır.¹⁵

Kocaman bir otelin yanındaki açık bahçede yürüyorduk. Batıda gökyüzü parlak mavi rengindeydi ve yanımızdan geçen arabaların ve otobüslerin seslerini duyuyorduk. Her gün sulanan, çiçeğe durmuş ağaçlar vardı. Sessiz binalar ve çevrelerinde bahçeler vardı. Ve bir kuş havada süzülüp hızla kanat çırparak yeryüzüne iniyordu. Doğuda ise dolunay vardı. Güzel olan ise bunların hiçbiri değil, yeryüzünü saran engin boşluktu. Güzel olan küçük bir yağ şişesini taşıyan, başı öne eğik yoksul bir adamdı.

Bu ülkede ıstırap ne anlama geliyor? Bu ülkede insanlar ıstırapı nasıl karşılıyorlar? Karma açıklamasıyla ıstıraptan kaçıyorlar mı? Hindistan'da zihin ıstırapla karşılaştığında nasıl işliyor? Budist ıstırapı bir şekilde, Hıristiyan ise başka bir şekilde karşılıyor. Hindu nasıl karşılıyor peki? İstırapa direniyor mu yoksa ondan kaçıyor mu? Yoksa Hindu zihni ıstırapı mantığa mı bürüyor?

PUPUL JAYAKAR: Gerçekten ıstırapı karşılamamanın farklı yolları mı var? İstırap acıdır, ölen birinin acısı, ayrılık acısı. Bu acıyı farklı yollarla karşılamak mümkün mü?

KRISHNAMURTI: Çeşitli kaçış yolları var ama ıstırapı karşılamamanın sadece bir yolu var. Hepimizin aşına olduğu kaçışlar aslında ıstırapın büyüklüğünden sakınma yollarıdır. Gördüğünüz gibi, ıstırapı karşılamak için açıklamalara başvuruyorsunuz ama bu açıklamalar sorunu çözmemiyor. İstırapı karşılamamanın tek yolu ona direnmemektir, içsel ya da dışsal olarak ondan kaçmaya çalışmamaktır, tamamen ıstırapla kalmak ve onun ötesine geçmek istememektir.

PUPUL JAYAKAR: İstirabın doğası nedir?

KRISHNAMURTI: Kişisel ıstırap vardır, sevdiğiniz birini kaybetmenin, yalnızlığın, ayrılığın, başkası için endişelenmenin verdiği ıstırap vardır. Ölüm de başkasının çok şey yapmak istediği halde artık aramızdan ayrıldığı hissini verir. Bütün bunlar kişisel ıstıraptır. Sonra çamura batmış, pis, başı öne eğik insan var. Cahil, sadece kitabi bilginin cahili değil, aynı zamanda derinden, adamakıllı cahil. Bu adam için duyulan his ne kendine hayıflanma ne de onunla özdeşleşmedir. Siz ondan daha iyi bir konumda değilsiniz, dolayısıyla ona acımazsınız; ama insanın içinde ıstırapın zamansız ağırlığı vardır. Bu ıstırapın kişisel bir yanı yoktur. O vardır sadece.

PUPUL JAYAKAR: Siz konuşurken ıstırapın devinimi içimde işliyordu. Bu ıstırapın ani bir nedeni yoktur ama bir gölge gibi hep benimledir. İnsan yaşar, sever, bağlanır ve her şey biter. Söylediklerinizin özü ne olursa olsun onda böyle bir sonsuz ıstırap var. Bu ıstırap nasıl sona erdirilecek? Bana öyle geliyor ki bu sorunun bir cevabı yok. Başka bir gün ıstırapın içinde tutkunun devinimi olduğunu söylemiştiniz. Bu ne demek?

KRISHNAMURTI: İstırap ile tutku arasında bir ilişki var mı? İstırapın ne olduğunu merak ediyorum. Sebepsiz ıstırap diye bir şey var mı? Sebep ve sonuç olan ıstırapı biliyoruz. Oğlum ölür; bunda benim oğlumla özdeşleşmem, onun benim olmadığım filanca olmasını istemem, onun aracılığıyla sürekliliğin peşinde olmam söz konusudur burada ve o öldüğünde bütün bunlar biter ve bütün ümitlerimi kaybederim. Bunda kendine acıma, korku vardır. Bunda ıstırapın nedeni olan acı vardır. Bu herkese ağır gelir. İstıraptan kast ettiğimiz işte budur.

Ayrıca zamanın ıstırabı, cehaletin ıstırabı söz konusu; cehalet derken bilgisizliği değil de kişinin kendi yıkıcı şartlanmasından haberdar olmamasını kast ediyoruz; kişinin kendini tanımamasının ıstırabı; varlığının derinlerinde yatan güzelliğin farkına varıp ötelere geçememesinin ıstırabı. Değişik yollarla ıstıraptan kaçtığımız zaman aslında harikulade bir oluştan uzaklaştığımızı görüyor muyuz?

PUPUL JAYAKAR: O zaman insan ne yapmalı?

KRISHNAMURTI: Soruma cevap vermediniz. “Sebeup ve sonuçsuz bir ıstırap var mıdır?” ıstırabı ve ıstıraptan kaçışı biliyoruz. İnsan çok eski zamanlardan beri ıstırapla yaşıyor ama onunla nasıl başa çıkacağını hiç öğrenemedi. Dolayısıyla ya ona taptı ya da ondan kaçtı. Bunların her ikisi de aslında aynı harekettir. Benim zihnim hiçbirini yapmadığı gibi ıstırabı bir uyanış aracı olarak da kullanmıyor. O zaman ne oluyor?

PUPUL JAYAKAR: Diğer tüm şeyler duyularımızın ürünleridir. ıstırap ise bundan fazlasını içerir. ıstırap kalbin bir hareketidir.

KRISHNAMURTI: ıstırap ile sevgi arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu soruyorum.

PUPUL JAYAKAR: Her ikisi de kalbin hareketidir; birisi sevinçle, diğeryise acıyla özdeşleştirilir.

KRISHNAMURTI: Sevgi zevk midir? Sevinç ve zevkin aynı şey olduğunu mu söylüyorsunuz? Zevkin doğasını anlamadan sevincin derinliğine inemezsiniz. Sevinci çağırmazsınız. Sevinç olur. Bu oluş zevke dönüştürülebilir. Bu

zevk inkâr edildiğinde ıstırap da başlar. Zevki çağrabilirim, zevki sürdürebilirim. Eğer zevk sevgiyse o zaman sevgi geliştirilip işlenebilir.

PUPUL JAYAKAR: Zevkin sevgi olmadığını biliyoruz. Zevk sevginin tezahürlerinden biri olabilir ama sevgi değildir. Gerek ıstırap gerekse sevgi aynı kaynaktan doğar.

KRISHNAMURTI: İstırap ile sevgi arasında nasıl bir ilişkinin bulunduğunu sordum? İstırap –konuştuğumuz onca şey olarak ıstırap– varsa sevgi olabilir mi? İstırapta ayrılık, parçalanma faktörü var. İstırapta büyük ölçüde kendine acıma yok mu? Bütün bunların sevgiyle ilişkisi nedir? Sevgide bağlılık var mıdır? Sevgi “ben” ve “sen” unsurlarını taşır mı?

İstıraptan kaçış hareketi olmadığında sevgi ortaya çıkar. Tutku ıstırapın alevidir ve bu alev ancak kaçış ve direnç olmadığında yanar. Ne demek istiyoruz? Demek istiyoruz ki ıstırapın içinde ayrılık faktörü yoktur.

İstırapı ve dolayısıyla onu sonlandırmayı kavrayan bir zihin için ilişki nedir? Artık sondan, ölümden korkmayan bir zihnin niteliği nedir? Enerji kaçış yoluyla harcanmadığında, bu enerji tutkunun alevine dönüşür. Şefkat herkesi tutkuyla sevmek demektir. Sevecenlik herkese duyulan tutkulu sevgidir.¹⁶

GURUR/HIRS

Bir yazar, şair, ressam, işadamı, siyasetçi olarak başarılı olmanın ne anlama geldiğini hiç düşündünüz mü? Kendiniz üzerinde başkalarının sahip olmadığı içsel kontrole sahip olduğunuzu veya başkalarının başarısız olduğu şeyi başardı-

ğınızı hissetmek, başka birinden daha iyi olduğunuzu sezmek, başkaları tarafından örnek alınan başarılı ve saygın bir insan olduğunuzu görmek; bütün bunlar neye işaret ediyor?

Doğal olarak, bu hisse sahip olduğunuzda kibirlenirsiniz. Ben bir şey yaptım, o halde önemli biriyim. "Ben" duygusu tam da doğası gereği bir gurur duygusudur. Dolayısıyla gurur başarıyla birlikte büyür. İnsan başkalarına kıyasla çok daha önemli olmaktan gurur duyar. Kendini başkalarıyla kıyaslama ayrıca emsal, ideal arama çabası içinde de mevcuttur ve bu size umut aşılar, güç, amaç, heves verir. Bu da "Ben"i güçlendirir. Başkalarından daha önemli olduğunuza dair hoş bir hisse kapılırsınız. İşte bu his, bu zevk duygusu gururun başlangıcıdır.

Gurur büyük ölçüde kibir ve benliğin egoistçe şişmesini de beraberinde getirir. Bunu yaşlı insanlarda ve kendinizde görebilirsiniz. Bir sınava girdiğiniz zaman başkalarından daha zeki olduğunuzu gördüğünüzde bir zevk duygusuna kapılırsınız. Bir tartışmada birinden daha iyi bir performans sergilediğinizde ya da başkalarından çok daha güçlü veya güzel olduğunuzu gördüğünüzde hemen kendinizin daha önemli olduğu duygusuna kapılırsınız. Bu "ben önemliyim" duygusu kaçınılmaz olarak çatışma, çekişme ve acı doğurur çünkü bu değerinizi her zaman korumak zorunda kalırsınız.

Varsayalım ki bir şeyi başardığım için kendimle gurur duyuyorum. Müdür olmuşum veya İngiltere'ye ya da Amerika'ya gitmişim. Muazzam şeyler yapmışım, fotoğrafım gazetelerde çıkmış vesaire. Kendimle çok gurur duyup "Bu gururdan nasıl kurtulacağım?" diye soruyorum.

Peki, bu gururdan kurtulmayı neden istiyorum? Önemli olan soru budur, yoksa gururdan nasıl kurtulacağım sorusu değil. Saik nedir, sebep nedir, dürtü nedir? Gururun bana zarar verdiğini, acı verdiğini, ruhuma yaramadığını gördüğüm

için mi gururdan arınmak istiyorum? Eğer sebep buysa, o zaman kendimi gururdan arındırmaya çalışmam başka bir gurur çeşidi olur, değil mi? Zira bu durumda da başarıyla meşgulümdür. Gururu çok acı verici, ruhsal olarak çirkin bulan ben ondan arınmalıyım derim. "Arınmalıyım" ifadesi "Başarılı olmalıyım" ifadesiyle aynı dürtüyü taşır. "Ben" hâlâ önemlidir, arınma mücadelemın merkezinde yer alır.

Şu halde önemli olan nokta gururdan nasıl kurtulmak değil, "Ben"i anlamaktır ve "Ben" çok değişkendir; bu yıl bir şey ister, önümüzdeki yıl başka bir şey. Ve o şey acı vermeye başladığında da başka bir şeye yönelir. Öyleyse "Ben" merkezde olduğu sürece insanın gururlu veya güya mütevazı olması o kadar önemli değildir. Onlar sadece aynı şeyin farklı kılıflarıdır. Belli bir kılıf bana uygun geldiğinde onu kuşanırım ve gelecek yıl hayallerime, arzularıma göre başka bir kılıf bulurum.

Anlamanız gereken husus, bu "Ben" in nasıl varlık kazandığıdır. "Ben" değişik türlerdeki başarı duygusuyla varlık kazanır. Bu hiçbir şey yapmamanız gerektiği anlamına gelmez. Fakat bir şey yapma, bir şeyi başarma duygusunun, gururdan arınmanız gerektiği hissini anlaşıması gerekir. "Ben" in yapısını anlamanız lazım. Kendi düşüncelerinizin farkında olmanız şart. Annenize, babanıza, öğretmeninize ve hizmetçinize nasıl davrandığınızı gözlemlemeniz gerek. Gerek sizin altınızda gerekse üstünüzde olan insanlara, gerek saygı duyduğunuz gerekse küçümsediğiniz insanlara ne gözle baktığınızı görmek zorundasınız. Bütün bunlar "Ben" in hallerini açığa çıkarır. "Ben" in hallerini anladığınızda ondan kurtulursunuz. İşte asıl mesele de budur, gururdan nasıl kurtulacağınız değil.¹⁷

İnsanların, hirs olmadan hiçbir şey yapamayız dediklerini duymuşsunuzdur. Okullarımızda, sosyal hayatımızda, baş-

kalalarıyla olan ilişkilerimizde, hayatta yaptığımız her şeyde ister kişisel, ister ortak veya toplumsal, isterse de milli olsun, belli bir amaca ulaşmak için hırsın gerekli olduğunu düşünürüz. Bu hırs kelimesinin ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Bir amaca ulaşmak, dürtüye sahip olmak, mücadele etmeden, rekabet etmeden, şartları zorlamadan, bu dünyada hiçbir şey yapamayacağınızı düşünmektir hırs.

Lütfen kendinizi ve çevrenizdekileri gözlemleyin; o zaman insanların ne denli hırslı olduklarını göreceksiniz. Memur amir olmak ister, amir müdür olmak ister, bakan başkan olmak ister, teğmen general olmak ister. Dolayısıyla her birinin kendi hırsı vardır. Aynı zamanda bizler bu duyguyu okullarda teşvik ederiz. Öğrencileri rekabet etmeye, başkalarından daha iyi olmaya cesaretlendiririz.

Tüm sözde ilerlememiz hırsa dayalıdır. Eğer resim yapıyorsanız başkalarından daha iyi yapmalısınız. Eğer bir fotoğraf çekiyorsanız başkalarından daha iyi çekmelisiniz. Sürekli bu çekişme vardır. Bu süreç içinde siz çok acımasız olursunuz. Bir amaca ulaşmak istediğiniz için çevrenizde, sınıfınızda, ülkenizde insafsız ve düşüncesiz olursunuz.

Hırs aslında gücün bir çeşididir; hem kendim hem de başkaları üzerindeki güç isteği, başkalarından daha iyi şeyler yapma gücüdür. Hırsta kıyaslama duygusu vardır ve dolayısıyla hırslı insan aslında asla yaratıcı ve mutlu değildir; kendi içinde hoşnutsuzdur. Buna rağmen bizler hırs olmadan bir hiç olacağımızı, ilerleyemeyeceğimizi sanırız.

Hırs olmadan işlerimizi çekip çevirmenin değişik bir yolu var mıdır? Savaşla sonuçlanan bu acımasız rekabet mücadelesi olmadan yaşamamanın, davranmanın, kalkınmanın, icat etmenin farklı bir yolu var mıdır? Ben farklı bir yolun olduğunu düşünüyorum. Ama bu yol alışageldiğimiz tüm o düşünce kalıplarına ters bir şeyi yapmayı gerekli kılıyor.

Bir sonuç alma derdindeyse, önemli olan şey o sonuçtur, sonuca ulaşırken ne yaptığımız değil. Hangi sonucu verirse versin, bize ne sunarsa sunsun, hangi payeye ve etikete kavuşacaksak kavuşalım yaptığımız şeyi anlayıp sevebilir miyiz?

Başarı, açgözlü ve sahiplenmeci toplumun bir icadıdır. Her birimiz büyürken sahiden ne yapmayı istediğimizi –o ister ayakkabı tamir etmek, ister köprü inşa etmek, isterse de etkili ve usta bir yönetici olmak olsun– keşfedebilir miyiz? Yaptığımız şeyi, bize ne vereceğini veya bu dünyada ne işe yarayacağını umursamadan, başlı başına o şeyi sevebilir miyiz? Eğer bu ruhu, bu hissi anlayabilirsek, o zaman eylemimiz şimdi olduğunu gibi ıstırap yaratmaz diye düşünüyorum; o zaman birbirimizle çatışmaya da girmeyiz.

Öte yandan sahiden neyi yapmak istediğinizi keşfetmeniz çok zordur çünkü çok sayıda çelişkili dürtülere sahipsiniz. Bir arabanın çok hızlı gittiğini gördüğünüzde o arabanın şoförü olmak istiyorsunuz. Gençseniz bu arabada harikulade bir güzellik buluyorsunuz. Bunu hiç gözlemlediniz mi merak ediyorum. Fakat daha sonra, bu evre geçtiğinde, bir konuşmacı, yazar veya mühendis olmak istiyorsunuz ve bu aşama da geçiyor. Çürümüş eğitim sistemimizden dolayı yavaş yavaş belli bir kanala veya rutine sürükleniyorsunuz. Böylece bir memur, avukat ya da kurnaz satıcı oluyorsunuz ve bu işle yaşıyor, hırsla rekabet ediyor, mücadeleye veriyorsunuz.

Gençken, sevdiğiniz ve yapmak isteyeceğiniz, yaradılışınıza uygun işi bulmanızı sağlayacak zekâyı harekete geçirmek eğitimin işlevi değildir; söz konusu zekâ içinizde uyanığında nefret ettiğiniz veya sıkıldığınız bir işi –keza evli olduğunuz için ya da anne babanıza bakmak zorunda olduğunuz için ya da siz ressam olmak isterken anne babanız avukat olmanızı istediği için mecbur kaldığınız bir işi– yapmazsınız. Siz gençken, öğretmeninizin bu hırs sorununu fark edip her

birinizle konuşarak, açıklama yaparak bunu önlemesi, reket sorununu ele alarak önüne geçmesi çok önemli değil mi? Bu sizin ne yapmak istediğinizi ortaya çıkarmanızda çok yardımcı olur.

Şimdi biz bir iş yapmayı kişisel bir çıkar sağlaması, topluma ya da ülkeye faydası dokunması bakımından değerlendiriyoruz. İçsel olgunluğa ermeden, ne yapacağımızı bilmeden, gönülden istemediğimiz bir iş yapmak zorunda kalarak yetişkinliğe adım atıyoruz. Bu yüzden ıstırap içinde yaşıyoruz. Ne var ki toplum size –yani anne babanız, velileriniz, arkadaşlarınız ve çevrenizdeki herkes– başarı kazandığınız için ne kadar harika bir insan olduğunuzu söyler.

Bizler hırslıyız. Hırs sadece dış dünyada değil iç dünyada, benliğin ve ruhun dünyasında da yer edinmiştir. Ayrıca bizler başarılı olmak, büyük ideallere sahip olmak istiyoruz. Bir şey olmak için süregelen bu mücadele çok yıkıcıdır; parçalar, mahveder, ifsat eder. Bu “bir şey olma” dürtüsünü kavrayıp neyseniz o olmakla meşgul olup, sonra oradan ilerleyemez misiniz? Eğer ben kıskançsam, kıskanç olduğumu bilerek haset gütmemeye çalışmaktan vazgeçebilir miyim? Kıskançlık insanı dış dünyaya kapatır. Eğer kıskanç olduğumu bilip onu gözlemler ve ona izin verirsem, sonra bu durumdan fevkalade bir şeyin çıktığını görürüm.

İster dış dünyada ister ruhsal dünyada olsun, dönüşen kişi bir makinedir ve gerçek mutluluğun ne olduğunu hiçbir zaman bilemez. İnsan ancak ne olduğunu gördüğünde ve karmaşıklığa, güzelliğe, çirkinliğe, bozulmaya başka biri olmaya çalışmadan izin verdiğinde mutluluğu tanıyabilir. Bunu yapmak çok zordur çünkü zihin her zaman başka bir şey olmak ister. Büyük bir düşünür veya büyük bir yazar olmak istiyorsunuz. “Olan” a değil de başarı putuna tapınıyorsunuz. Ne kadar yoksul olursanız olun, ne kadar boş veya körelmiş

olursanız olun, olanı görebildiğinizde, onu dönüştürmeye başlarsınız. Öte yandan bir şey olmakla meşgul bir zihin olanı asla anlayamaz. İnsanın ne olduğunu kavraması müthiş bir sevinç doğurur; yaratıcı düşünceyi, yaratıcı hayatı coşturur.

Tüm din kitaplarımız, tüm eğitimimiz, tüm sosyal ve kültürel yaklaşımlarımız başarmaya, bir şey olabilmeye dayalıdır. Bu durum mutlu bir dünya yaratmadı; aksine büyük bir ıstırap doğurdu. Bizler hırsla yaşıyoruz. Bu bizim gündelik ekmeğimiz ama bu ekme bizi zehirliyor, içimizde her türden, gerek zihinsel gerek fiziksel ıstırap üretiyor, dolayısıyla hırslarımızı hayata geçirmekten men edildiğimizde hasta düşüyoruz. Fakat eğer bir kişi bir amaç gütmenden, bir sonuç beklemeden sevdiği işi yaptığı hissini içinde taşıyorsa gerçek bir yaratıcı olan bu kişi hüsrana uğramaz ve hiçbir engelle karşılaşmaz.¹⁸

Hırs ve ilgi farklı şeylerdir değil mi? Eğer ben sahiden resimle ilgileniyorsam, resmi seviyorsam, o zaman en iyi veya en ünlü ressam olmak için rekabete girişmem. Sadece resim yaparım. Siz benden daha iyi resim yapıyor olabilirsiniz ama ben kendimi sizinle kıyaslamam. Ben resim yaparken yaptığım şeyi severim ve bu kendi başma bana yeter.¹⁹

Eğer zihin bir kıyaslama hali içindeyse sorunlar yaratır ve her daim o sorunlara saplanıp kaldığından ve asla özgür olmaz. Çocukluğumuzdan itibaren kıyaslama yapmak üzere yetiştiriliriz: Yunan mimarisi, Mısır mimarisi ve modern mimari. Lideri, daha iyi olanı, daha kültürlü olanı, daha kurnaz olanı, mükemmel örnekle, takip edilecek üstatla kıyaslarız; kıyaslamak, kıyaslamak, kıyaslamak ve rekabet etmek. Kıyaslamamanın olduğu yerde çatışma ve çelişki, dolayısıyla hırs da olur. Bu üç olgu kaçınılmaz olarak birbiriyle ilintilidir. Kıyaslama rekabetle birlikte gelir ve rekabet esasında hurstır.

Buna rağmen her toplumun rekabete dayandığını bilirsiniz. Daha fazlası, daha fazlası, daha iyisi; dünya bu rekabete sapanmıştır tek tek bireyler de öyle. Eğer hürsümüz, gayemiz, hedefimiz olmazsa kargaşaya sebep vereceğimizi öne sürüyoruz. Bu durum –başarmak, erişmek, bir şey olmak– bizim zihnimizin, kalbimizin derinlerine kök salmış durumda.

Peki, bu çatışma sürecinin farkına varmak mümkün müdür? Bu çatışmanın algılanması, bu çatışmanın asıl kaynağının –onunla ilgili ne yapılması gerektiğinin değil– görülmesi kendi eylemini doğurur. Şimdi bunu anlıyor musunuz? Asıl mesele işte budur.

“Rekabet kaçınılmaz. Eğer rekabetçi, hürslü ve otoriter toplum içinde rekabet etmezsem ne olacak ki? Başıma neler geleceğini kimse bilmez,” demenin faydası nedir? Sorun bu değil. Bu soruya sonra cevap verebilirsiniz. Öte yandan çatışma içindeki bir zihin en yıkıcı zihindir ve o ne yapmak isterse istesin, yaptığı şey ne kadar yenilikçi olursa olsun yıkım tohumları taşır.

Bu gerçeği bir kobrayı, onun zehirli olduğunu görür gibi görüyor muyum? Meselenin can alıcı noktası burasıdır. Ve söz konusu gerçeği gördüğümde onunla ilgili bir şey yapmak zorunda değilimdir, gerçeği fark etmiş olamam kendi eylemini doğurur. Neden her şeyi tartışıyoruz? Karakter nasıl oluşturulur, neler yapar neler yapmamalısınız vesaire. Elbette sevginin kaynağını ortaya çıkarmak için zihin çatışmadan olabildiğince kurtulmalıdır. Öyleyse zihin çatışmadan yani rekabetten kurtulabilir mi?²⁰

İnisiyatif konusuna girebilirsek kendini tatmin etmeyi de anlayabiliriz. Çoğumuz için bu ya da şu formda tatmin acil, elzem bir meseledir. Tatmin süreci içinde çok sayıda sorun, çelişki ve çatışma ortaya çıkar; ayrıca tatminde bitmeyen bir ıstırap vardır. Buna rağmen ondan nasıl uzak duracağımızı,

tatminsiz nasıl hareket edeceğimizi bilmiyoruz; zira tam da eylemin tatmininde ıstırap vardır.

Eylem sadece bir şey yapmak değil, aynı zamanda bir düşünüşdür. Çoğumuz bir şey yapmakla ilgileniyoruz ve eğer eylem tatmin ediciyse, eğer kişinin arzularını, özlemlerini, heveslerini tatmin etmeyi garantiliyorsa o zaman kolayca yelkenleri suya indiriyoruz. Fakat eğer tatmin olma dürtüsünün ardında yatan saiki keşfetmezsek, hiç kuşkusuz daima korkunun, yılgınlığın pençesine düşeriz; o halde bizi peşinden sürükleyen saiki bulmamız gerekmiyor mu? Bu saik farklı renklere, farklı niyetlere, farklı anlamlara bürünmüş olabilir; fakat eğer bu saik meselesini sorgulayıcı ve deneysel bir şekilde keşfedebilirsek, o zaman bu tatmin bilincinden doğmayan bir eylemi veya düşünceyi anlamaya başlarız.

Saiklerimizin çoğu hırstan, gururdan, güvende olma arzusundan veya insanların gözüne girme isteğinden kaynaklanıyor. Eylemim, iyi şeyler yapma veya doğru değerler bulma ya da yozlaşmayan bir ideolojiye, sisteme sahip olma veya kayda değer bir şey yapma isteğimin ürünüdür. Fakat bütün bu sözlerin, kulağa hoş gelen bütün bu ifadelerin ardında yatan saik –bir tür dürtü– hırs değil midir? Başarmak istiyorum, ulaşmak istiyorum, rahata kavuşmak istiyorum, içinde çatışmanın olmadığı bir zihinsel kararlılığı tanımak istiyorum.

Benim saikim bir sonuç elde etmek ve bu sonuçtan emin olmaktır, tıpkı para biriktirip o parayı güvenceye almak isteyen adam gibi; dolayısıyla her iki durumda da hırs dediğimiz dürtü vardır ve etkinliklerimizi, bakış açımızı ve enerjimizi bu dürtüye yöneliriz. Bu hırs olmasın, tatmin olmayı arzulamadan hareket etmek mümkün müdür? Tatmin olmak istiyorum, ülkemle, çocuklarımla, mal mülkümle, adımla tatmin olmak, “önemli biri” olmak istiyorum. Ve önemli biri olmanın onuru fevkaladedir çünkü hiçbir şey yapmadan olağa-

nüstü bir enerji verir; salt onurlu olma hissi benim direnme-ye, kontrol etmeye, yön vermeye devam etmeme yeter.

Kendi zihninizi işler haldeyken gözlemlerseniz, yaptıklarınızı görürsünüz ve ne kadar tatlı sözlerle üstünü örtmüş olursanız olun eylemlerinizin ardında yatan dürtünün, tatmin olma, önemli biri olma, sonuç elde etme dürtüsü olduğunu görürsünüz. Bu hirs dürtüsünde, rekabet ve acımasızlık vardır ve tüm toplumsal yapımız buna dayanmaktadır.

Hırslı adama değerli adam, topluma faydalı, hırsı sayesinde doğru çevreyi yaratacak kişi gözüyle bakılıyor. Ya da dünyevi olduğunda kınıyoruz ama ruhsal olduğunda hırsı kınamıyoruz. Dünyadan elini eteğini çekmiş, arayış içindeki insan kınanmaz. Ama o insan da önemli biri olma hırsıyla hareket etmiyor mudur?

Her birimiz tatmin arıyoruz, fikirlerle, kapasiteyle, resimle, şiir yazarak, severek, cömert olarak, iyi biri olarak tanınmaya çalışmak suretiyle tatmin arıyoruz. Öyleyse bütün bu etkinlikler tatmin olma dürtüsünün sonucu değil mi? Bu dürtünün arkasında hirs vardır. Bunu duyduğumda, bunu öğrendiğimde, tatminin olduğu yerde ıstırapın da olacağı gerçeğini kavradığımda ne yapacağım? Ne anlatmak istediğimi anlıyor musunuz?

Hayatımın hırsa dayandığını fark ediyorum. Bunu örtbas etmeye çalışsam da, ıstırap çeksem de, kendimi bir fikre adasam da, bütün yaptıklarım kendimi tatmin etmenin bir ürünü. Benim bitip tükendiğimi gördüğünüzde kendiniz kayda değer bir şey yapmaya koyulursunuz. Bu "kayda değerlik" de bir tatmin dürtüsüdür. İşte bu bizim hayatımız, bizim bitmeyen koşuşturmacamız, bilinçli ya da bilinçsiz değişmeyen çabamız... Bunun bilincine vardığımda, bütün bu mücadelenin içeriğini öğrendiğimde, ne yapacağım?

Tatmin olma dürtüsü temel sorunlarımızdan biri değil mi? Küçük şeylerle tatmin olma dürtüsü ve büyük şeylerle tatmin olma dürtüsü. Evimde önemli biri olma, karıma, çocuklarıma, sözümü geçirme, terfi etme başka bir konumda olmak için ofiste gıkımı çıkarmama. İşte bu benim yaşam sürecim, hepimizin yaşam süreci. Öyleyse böyle bir zihin tatmin olma arzusunu nasıl bir kenara atacaktır? Kendimi hurstan nasıl kurtaracağım?

Hırsın kendini tatmin etmenin bir şekli olduğunu ve tatmin olduğunda her zaman çökmenin, kafa karışıklığının, hüsrana uğramanın da söz konusu olduğunu görüyorum. Korku var, tam bir yalnızlık var, hiç bitmeyen umut ve tasa var.

Buna dayanmayan herhangi bir eylem, zihnin herhangi bir hareketi var mıdır? Eğer hırsı bir kenara süpürürsem, kontrol edersem, şekillendirirsem, o yine hırs olarak kalır çünkü, "Bunu yapmak işime yaramıyor ama şunu yaparsam işime yarar," diyorum. Eğer tatmin peşinde koşmamalıyım dersem, o zaman da tatmin olmama mücadelesi, tatmin olmaya karşı direnç başlar ve asıl tatmin olmaya karşı bu direnç başka bir tatmin şekline dönüşür.

Zihin neden tatmin arıyor? Zihin, "ben" yani düşünce neden gururlu ve hırslı? Neden iyi tanınmak istiyor? Bunu anlayabilir miyim? Zihin sürekli dışarıya çıkmak için çırpınan şeyin ne olduğunu kavrayabilir mi? Ve bilincin bu dışı yönelik hareketi kesildiğinde içe yönelir ve orada yine engellenir.

Demek ki bilincimiz önemli olmak ya da olmamak, kabul etmek ya da reddetmek için sürekli nefes alıp vermektedir; bu bizim bilincimizin bir rutindir. Ve onun ardında zihin bir çıkış yolu arıyor. Eğer bunu anlayabilirsem, tüm içeriğini öğrenebilirsem, o zaman hurstan, gururdan, tatminden, zihinden doğmayan bir eylemde bulunabilirim.

Tanrıyı aramak, onu bulmaya çalışmak gururun bir başka çeşididir; bizi daima ileri atılıp geri çekilmeye iten şeyin ne olduğunu bulmak mümkün müdür? İçimizdeki boşluk halinin, umutsuzluk, yalnızlık halinin, bir şeye sırtını dayayamama, kimseye bel bağlayamama duygusunun farkında değil miyiz? Dayanılmaz ölçüde yalnız olduğumuz, ıstırap çektiğimiz, başarının, onurun, düşüncenin, sevginin zirvesindeyken sebepsiz yere umutsuzluğa düştüğümüz anları bilmiyor muyuz? Bu yalnızlığı bilmiyor muyuz? Ve bu yalnızlık daima bizi başka biri olmaya, insanların gözüne girmeye zorlamıyor mu?

Bu yalnızlıktan kaçmadan, onu dönüştürmeye, şekillendirmeye, kontrol etmeye çalışmadan, eyleme geçerek tatmin aramadan onunla yaşayabilir miyim? Eğer zihnim bunu yapabilirse, belki bu yalnızlığın, bu çaresizliğin ötesine geçip, umut değil de bir kendini adama haline girebilir. Sıkıldığımda, korktuğumda, tasalandığımda ortaya çıkan bu garip yalnızlıktan kaçmadan, onunla birlikte –herhangi bir nedenle değil– yaşayabilir miyim? Bu yalnızlık duygusunu tanıdığımda, zihnin onu itmeden onunla birlikte yaşaması mümkün müdür?

Lütfen bunu iyi dinleyin; salt sözcükleri dinlemeyin. Ben konuşurken kendi zihninizi yokladığınızda o yalnızlık duygusuna ulaşırsınız. O şimdi sizinle. Bu ben önerdiğim için bir hipnoz olmasın; zihninizin işleyişini fiilen takip ederseniz, her şeyden, her bahaneden, her çeşit onurdan, erdemden, eylemden sıyrılmış o yalnızlık haline erişirsiniz. Zihin onunla yaşayabilir mi? Zihin hiç kınamadan, yargılamadan onunla birlikte var olabilir mi? Araya girmeden ya da bir gözlemci tavrı takınmadan ona bakabilir mi? Zihin o zaman sözünü ettiğimiz yalnızlık haline erişmez mi? Beni anlıyor musunuz?

Yalnızlığa bakarsam zihin yalnızlık üzerinde çalışmaya başlar, onu şekillendirmeye, kontrol etmeye veya ondan kaçmaya çalışır. Gözlemci olarak değil de bizzat kendisi olarak zihin yalnızdır, bir başınadır ve boştur. Tamamen boş olduğu bir hale, tanımadığı bir hale, bilme ediminin olmadığı bir hale bir tek saniye bile tahammül edemez. Dolayısıyla bundan korkan zihin kaçarak tatmin arayışına sığınır.

Peki, eğer zihin her şeyden, bütün fikirlerden, bütün desteklerden, bütün bağılıklardan kopma halinin içinde kalabilirse, böyle bir zihnin teoride değil de pratikte daha ötelere geçmesi mümkün olamaz mı? Zihin ancak bu yalnızlık halini, bu boşluk halini, bu bağımsızlık halini eksiksiz deneyimleyebilirse, hırs taşımayan bir eylemi doğurabilir. Ancak o zaman rekabetin, acımasızlığın, insafsızca bencilliğin olmadığı bir dünya inşa etmek mümkün olabilir. O zaman yaptığımız eylem "ben" in dar hunisinin içinden geçmez. Bu eylem kendini dışa kapatmaya yönelik olmaz. Bu eylemin yaratıcı olduğunu fark edersiniz çünkü dürtü ve hırs taşımaz, bir sonucun peşinde değildir. Ama ona ulaşmak için bütün bu süreci geçmek mi gerekiyor? Birdenbire ona ulaşamaz mısınız?

Eğer nasıl dinlemem gerektiğini öğrenirsem zihnim birdenbire ona sıçrayabilir. Hiçbir engel olmadan, hiçbir yorumda bulunmadan, keşfe açılan bir kapıyla şimdi dosdoğru dinlersem özgürlük vardır ve ancak bu özgürlükle keşfedebilirim.

Özgürlük, korkudan, başkalarının gözüne girmekten, onurdan, tatmin arzusundan azade olmaktır ve bütün düşünceler tamamen olumsuzlanmadan, zihin tam anlamıyla boşluğa, yalnızlığa kavuşmadan, ne çaresizliğin ne de tatminin olduğu bir hali yakalamadan sözünü ettiğimiz özgürlük ortaya çıkmaz. Ancak bu özgürlüğe kavuştuğumuzda insafsızlığın, vahşetin, rekabetin bittiği bir dünyanın kapısını aralarız.²¹

Toplumun psikolojik yapısı bizim ne olduğumuz, ne dü-
şündüğümüz, ne hissettiğimizdir –haset, hurs, gerek bilinçli
gerekse bilinçdışı bitimsiz çelişkiler– ve bu yapıya hapsolmuş
durumdayız. Bu yapıyı yıkmak için büyük bir çaba sarf etme-
miz gerektiğini düşünüyoruz. Fakat çaba daima çatışmayı,
çelişkiyi ima eder, öyle değil mi? Çelişki olmadığında çaba da
yoktur; yaşarsınız sadece. Ne var ki içinde yaşadığımız top-
lumun psikolojik yapısının ürettiği çelişki söz konusudur bi-
linçli ya da bilinçdışı her birimizin içinde her daim cereyan
eden bir kavga, bir çatışma vardır. Tüm bu psikolojik yapı
tam anlamıyla anlaşılıp yıkılana değin dolu dolu bir hayat
yaşayabileceğimizi veya zihnün ötesini idrak edebileceğimizi
sanmıyorum.

Gördüğünüz gibi, dünya giderek daha yüzeyselleşiyor.
Dünyada her geçen gün artan bir yoksulluk var. Pek çok yön-
de kaydedilen büyük bir ilerleme ve refah hali de söz konusu.
Diğer yandan içsel anlamda bizler az ya da çok statik kaldık;
aynı modelleri, aynı inançları takip ediyoruz. Şartlara uyum
sağlamak için zaman zaman dogmalarımızı değiştiriyoruz
ama çok yüzeysel bir hayat sürdürdüğümüz aşikâr. Daima yüze-
yi tırmalıyoruz ve daha derinlere asla inmiyoruz. Yüzeysel
anlamda ne kadar zeki pek çok konuda ne kadar bilgili veya
kültürlü olursak olalım tamamen derinlemesine değışene,
varlığımızın bütün psikolojik yapısını değıştirenene değin, öz-
gür ve dolayısıyla yaratıcı olabileceğimizi sanmıyorum.

Öyleyse bu akşam sizinle devrimi, psikolojik bir devrimi
çabasız nasıl gerçekleştireceğimiz konusunu konuşmak isti-
yorum. *Çaba* kelimesini uğraşı, başarıma önemli biri olmaya
çalışma anlamında kullanıyorum. Çelişkiye yakalanmış, üs-
tesinden gelmeye, disipline girmeye, uyum sağlamaya, için-
de bir değışim yaratmaya çalışan bir zihnün bütün bu yaptık-
larını anlatmak için *çaba* kelimesini kullanıyorum.

Peki, sadece bilinçli zihinde değil, ayrıca daha derinlerde, bilinçdışı zihinde de çabasız topyekûn bir devrim gerçekleştirmek mümkün müdür? Nitekim kendi içimizde psikolojik bir devrim yapmak için çabaladığımızda bu çaba baskıyı, etkiyi, güdüyü, istikameti ima eder ki bütün bunlar şartlanmamızın sonucudur.

Bilinçli ya da bilinçdışı şartlanmalarımız çok ağır ve derinliktir, değil mi? Bizler Hıristiyan, İngiliz, Fransız, Alman, Hintli, Rus'uz. Bütün dogmalarıyla bir kiliseye, bütün tarihsel birikimiyle bir soya aidiz. Zihnimiz yüzeysel bir eğitimden geçmiş. Bilinçli zihin içinde yaşadığımız kültüre göre eğitilmiş ve belki de bundan yola çıkarak kişi kendini kolayca sıyrabilir. İngiliz, Hintli, Rus veya diğer milletlerden biri olmayı ya da belli bir kiliseye veya dine bağlı olmayı bir kenara koymak çok zor değildir. Ne var ki günlük hayatımızda bilinçli zihinden daha büyük rol oynayan bilinçdışı zihni şartlanmalardan kurtarmak çok zordur.

Bilinçli zihni eğitmek, geçimini sağlamak ya da belli bir iş yapmak –eğitimimizin en çok önem verdiği husus– açısından faydalı ve gereklidir. Belli şeyleri yapmak, bir alanda hemen hemen mekanik şekilde çalışmak üzere eğitim aldık. Bu bizim yüzeysel eğitimimiz. Fakat içsel olarak, bilinçdışının derinliklerinde bizler insanlığın binlerce yıllık atılımlarının ürünüyüz; insanın tüm o mücadelelerinin, umutlarının, çaresizliklerinin, bitmeyen aşkınlık arayışının toplamı ve bu tecrübeler içimizde hâlâ artarak birikiyor. Bu şartlanmanın farkında olmak ve ondan kurtulmak büyük ölçüde dikkat gerektiriyor.

Öte yandan insanın içinin çok derinlerine inebilmesi için hiç kuşkusuz hurstan, rekabetten, kıskançlıktan açgözlülükten arınması gerekir. Ve bunu yapmak çok zordur çünkü haset, açgözlülük ve hurs, parçası olduğumuz toplumun psiko-

lojik yapısının asıl özüdür. Sahiplenme, hurs ve rekabetle dolu bir dünyada yaşayan bizler için dünyadan zarar görmeden bütün bu şeylerden arınmak asıl meseledir.

İnsan çevresini gözlemlediğinde bilginin ve teknolojinin dünyada ne kadar hızlı ilerlediğini görebiliyor. Yakında aya dahi gidilebilecek. Bilgisayarlar dizginleri ellerine geçiriyor ve bizler giderek mekanikleşiyoruz, giderek otomatikleşiyoruz. Çoğumuz her gün ofise gidiyor ve yaptığı işten fena halde sıkıldığı için bu sıkıntıdan kaçmaya çalışıyor. Din şahane bir kaçış; yahut daha fazlasını hissetmek, daha fazlasını görmek için değişik türlerde duyu deneyimlerine ya da uyuşturuculara başvuruyoruz. Dünyada olup biten işte budur.

Bizler sürekli bir çatışmanın içindeyiz, sadece kendimizle değil başkalarıyla da. Bütün ilişkilerimiz çatışmaya, mülkiyete, sahiplenmeciliğe dayalı ve zihin bu çatışmaya, çaresizliğe ve endişeye saplanıp kaldığında, ileri adım atamaz. İnsanın daha ilerisine geçmesi gerekir. İçinde yaşadığı toplumun tüm psikolojik yapısını yıkması şart: Tam bir yıkım. Varoluşumuzun can alıcı noktası budur. Çünkü son derece yüzeysel bir hayat yaşıyoruz ve okuyarak, bilgi edinerek, daha fazla malmata sahip olarak derinlere nüfuz etmeye çalışıyoruz. Ne var ki bütün bilgiler hep yüzeyde kalıyor.

Öyleyse sorulması gereken soru şudur: Bu dünyada insan ne dışsal ne de özellikle içsel çatışma doğurmadan nasıl yaşayabilir? Ne de olsa içsel çatışma dışsal çatışmayı dayatmaktadır. Ancak hiçbir türde psikolojik bir soruna sahip olmadığı için çatışmadan sahiden arınmış bir zihin daha ötede bir şeyin olup olmadığını bulabilir.

Temelde bizim sorunumuz nasıl daha çok para kazanacağımız ya da nasıl hidrojen bombalarını durduracağımız veya ortak piyasaya nasıl katılacağımız değildir çünkü bunlar çok derin meseleler değil. Bu meseleler ekonomik faktörler, tarih-

sel olaylar ve hâkim devletlerin, toplumların ve dinlerin sayısız baskıları tarafından şekillendirilip, kontrol edilebilir. Asıl mesele insanın kendini bütün bunlardan soyutlayabilmesidir, dünyadan elini eteğini çekerek, keşif veya rahibe olarak değil de bütün bunların gerçekten kavrayarak. Toplumun psikolojik yapısından yani hırstan tamamen kurtulmanın mümkün olup olmadığının anlaşılması gerekiyor.

Ben bunun tamamen mümkün olduğunu ama kolay olmadığını söylüyorum. Hırstan arınmak çok zor bir meseledir. Hırs “daha fazlasına” işaret eder; “daha fazlası” ise zamana. Zaman ise ulaşmak, başarmak demektir. Zamanı yadsımak hırstan arınmak demektir. Ben otobüsü kaçırmamak için yadsıyamayacağınız kronolojik zamandan söz etmiyorum. İçsel anlamda bir şey olmak için kendimizin yarattığı zamandan söz ediyorum ki bu zamanı yadsıyabilirsiniz. Bu da çaresizliğe kapılmadan yarına bir ölü gibi tepkisiz kalmayı gerektirir.

Bildiğiniz gibi, insanın dışsal süreçlerini incelemiş zeki entelektüeller var. Bitmeyen savaşlarıyla toplumu incelediler, inançları, dogmaları ve kurtarıcılarıyla kiliseleri araştırdılar ve bunları yaptıktan sonra umutsuzluğa düştüler. Bu umutsuzluktan hareketle anı yakalama felsefesini ortaya attılar: Yarını düşünmeden, eğer mümkünse şimdiyi yaşamak. Bense kesinlikle bunu salık vermiyorum. Bu çok kolaydır. Herhangi bir materyalist, sıg insan bunu yapabilir ve bunun için çok da zeki olması gerekmez. Nitekim çoğumuz bunu maalesef yapıyoruz. Bugünü yaşıyoruz ve bugünü yarınlarımıza uzatıyoruz. Bense kesinlikle bunu kast etmiyorum. Ben hırsı tamamen ve derhal yadsımayı kast ediyorum. Sosyal yapıya kayıtsız kalmayı, böylece zihnin zamana, hırsa, başka biri olma arzusuna saplanmaktan kurtulmasını kast ediyorum.

Ölüm harikulade bir şeydir ve ölümü anlamak büyük ölçüde içgörü gerektirir: Doğal olarak, hırsa son vermek, çaba-

dan arınmak ve hasedi yadsımak. Haset kıyaslamayı, başarıyı, "daha fazlasının" peşinden koşmayı, siz daha fazlasına sahipken benim daha azına sahip olmamı, siz daha çok bilgiliyken benim cahil olmamı ima eder. Kişi bu süreci tamamen ve hemen sona erdirebilir mi? İnsan ancak ona çarpıtmadan bakabilirse hasedi, hırsı, rekabeti toptan yok edebilir. Güdü, dürtü olduğu sürece çarpıtma da olur. Başka bir şey olmak için hursa yüz çevirmeye kalkarsanız hâlâ hırslısınız demektir. Bu hiç de yüz çevirme olmaz. Bir dürtüyle vazgeçerseniz bu vazgeçiş olmaz. Ve en içteki vazgeçişlerin ardında olma, başarıma, ulaşma, bulma dürtüsü vardır.

Şu halde bana öyle geliyor ki bizler giderek daha zeki, daha bilgili kimseler olmaktan öteye geçmiyoruz. Sözcüklere, fikirlere, teorilere, bilgilere bağlı kalınarak yetiştiriliyoruz ve zihnimizde pek az boş yer kaldığı için hiçbir şeyi apaçık göremiyoruz. Ne bilgilerle dolu zihin ne de sürekli aktif halde, arayan, çabalayan, talep eden zihin, yalnızca boş zihin apaçık görebilir. Boş zihin sadece boş olma vasfına sahip değildir. Boş bir zihnin farkına varmak son derece zordur. Ancak bu boşluk içinde kavrayış gelişebilir; yaratıcılık filizlenebilir.

Bu boşluk haline ulaşmak için kişinin tüm toplumsal yapıya –hırsın, prestijin, gücün psikolojik yapısına– sırt çevirmesi gerekir. Yaşlı insanlar için hırslı olmamak, gücü ve mevkiyi yadsımak nispeten kolaydır ama bu tür yadsıyışlar çok yüzeyseldir. İşte bu nedenle bilinçdışını anlamak son derece önemlidir. Bilinçdışım, saklı olanı, bilmediğiniz şeyi pozitif, eğitilmiş ve analizci bir zihinle inceleyemezsiniz. Eğer bilinçdışını, analizin bilinçli süreciyle incelerseniz çatışma yaratmaktan kurtulamazsınız.

Lütfen bu noktayı iyi anlayın, çok karmaşık değil. Herhangi bir derin psikolojik soruna yaklaşımımız her zaman olumluyucu, pozitif niteliğe sahip. Yani ona ulaşmak, sorunu

kontrol etmek, çözmek istiyoruz, dolayısıyla onu analiz ediyoruz ya da onu anlamak için belli bir sistemi takip ediyoruz. Ne var ki bilindik araçlarla bilemediğiniz bir şeyi kavrayamazsınız; olması ya da olmaması gerektiğini söyleyemezsiniz. O soruna boş ellerle yaklaşmalısınız ve boş ele ya da boş zihne sahip olmak da en zor işlerden biridir. Zihinlerimiz öğrendiğimiz bir sürü şeyle dolu; anularımızla dolup taşmış ve her düşünce o anuların bir tepkisi. Pozitif olmayan saklı bilinçdışına pozitif düşünceyle yaklaşıyoruz.

Eğer size ne yapmanız gerektiğinin söylenmesini beklemeden, hiçbir fikre kapılmadan, çelişki yaratmadan ve dolayısıyla çaba sarf etmeden sadece söyleneni dinlerseniz, o zaman bilinçdışına –büyük bir güce, olağanüstü bir dürtüye, zorunluluğa sahip olan– nasıl yaklaşmanız gerektiğini keşfedebilirsiniz.

Bu bağlamda benim söylediklerimi kabullenmek zorunda değilsiniz, umarım kabullenmezsiniz de. Aksi halde beni kendinize otorite kılarırsınız ki bu da yapabileceğiniz en kötü iş olur.

Zihnin bütün düşüncelerini aşan, bilinemez bir şey var. Siz o şeye bütün o bilgileriniz ve anularınızla, deneyimin yaralarıyla, endişe, suçluluk ve korkunun ağırlığıyla yaklaşmazsınız. Ve bu şeyleri hangi türden olursa olsun çabayla bertaraf edemezsiniz. Bunlardan kurtulmanın tek yolu her düşünceyi, her duyguyu dinlemektir; duyduğunuzu yorumlamaya çalışmadan sadece dinlemek, sadece gözlemleyip boşluk sayesinde farkındalığa ulaşmaktır. O zaman bu dünyada onun nefretinden, çirkinliğinden, vahşetinden etkilenmeden yaşayabilirsiniz. İşte o zaman statü sevdasma kapılmadan memur, otobüs şoförü, banka müdürü vs. olarak çalışabilirsiniz. Fakat eğer bu işinize hurs, otorite, güç, prestij gi-

bi psikolojik faktörleri katarsanız bu dünyada hep dinmeyen bir ıstırapla yaşarsınız.

Çoğumuz bütün bunları sahiden biliyoruz. İnsanın benim yaptığım türden bir konuşmayı dinlemesine aslında hiç gerek yok. Bu dünyanın, korkunç, gaddar, çirkin bir dünya olduğunu, her dinin, her politik hizbin insanlığın düşüncesini şekillendirmeye çalıştığını, refah devletinin bizi giderek daha müreffeh, körelmiş, aptal yaptığını çünkü dış dünyada kur-naz, zeki olmak için çatışmayı bir araç olarak kullandığımızı hepimiz gayet iyi biliyoruz. Ne var ki içsel dünyamızda hiç değişmedik. Asırlardır aynı halde yaşayıp gidiyoruz; korkak, endişeli, suçlu, güç ve seks peşinde. Bu hayvanca hayatı sürdürüyoruz yani bizler hâlâ toplumun psikolojik yapısı içinde hareket ediyoruz.

Mesele bu yapıyı tümünden nasıl yıkacağımız, nasıl topyekûn ortadan kaldıracacağımız ve çıldırmadan, keşiş, rahibe veya münzevi olmadan onun dışına çıkacağımızdır. Bu yapının derhal yıkılması gerekiyor. Beklemek için vaktimiz yok. Bunu ya şimdi yıkarız ya da asla yıkamayız.²²

ÖFKE

Bu yükseklikte bile sıcaklık bunaltıyor. Pencere camlarına dokununca eliniz yanıyor. Uçak motorunun muntazam vızılı-tısı sakinleştiriyor ve yolcuların çoğu şekerleme yapıyor. Yer-yüzü bizim çok altımızda, sıcaklığın içinde belli belirsiz parlı-dıyor. Yer yer görünen yeşilliklerle ucu bucağı olmayan kara topraklar. Şimdi yere indik ve sıcaklık dayanılmaz oldu; keli-menin tam anlamıyla işkence. Bir binanın gölgesinde bile in-san saçları yanacakmış gibi hissediyor. Yaz tüm hararetiyle kavuruyor ve ülke neredeyse bir çöle dönmüş.

Uçak serin rüzgârların peşinden uçmak umuduyla tekrar kalkıyor. İki yolcu karşı karşıya oturup seslice konuşuyorlar. Onları duymamak imkânsız. Önce usulca konuşmaya başladılar ama çok geçmeden öfke seslerine hâkim oldu. Laubalilik ve kırgınlık. Seslerine bakılırsa diğer yolcuları unutmuş görünüyorlar. Birbirlerine öylesine öfkeyle kapılmışları ki sanki bir tek onlar yaşıyor, onlardan başka kimse yok.

Öfke ıstırap gibi kendine özgü bir tecrit niteliğine sahiptir; insanı çevresinden koparır ve en azından geçici olarak bütün ilişkileri sonlandırır. Öfke izole olanın geçici gücüne ve canlılığına sahiptir. Öfkede garip bir çaresizlik vardır çünkü soyutlanmak çaresizliktir. Hayal kırıklığından, garezden, yaralama dürtüsünden kaynaklanan öfke kendini haklı çıkarma zevkini veren dizginsiz bir boşalmaya yol açar. Başkalarını suçlarsınız ve tam da bu suçlama kendimizi haklı çıkarma girişimidir. İster kendimizi haklı gösterme isterse de kendimizi suçlama olsun, hiçbir tavır geliştirmeksizin bizler neyiz? Kendimizi pohpohlamak için her türlü yola başvuruyoruz ve nefret gibi öfke de en kolay yollardan biridir.

Yalın öfke, hemen unutulmuş anlık alevlenme bir şeydir, kasıtlı olarak hazırlanan, geliştirilen ve incitmeye, yaralamaya ve yıkmaya yönelik öfke bambaşka bir şeydir. Yalın öfke gözlemlenebilen ve çaresi bulunabilen fizyolojik bir nedene sahip olabilir ama psikolojik bir nedenin ürünü olan öfke çok daha giriftir ve çaresi zordur. Çoğumuz öfkeyi umursamıyoruz ve ona bir bahane uyduruyoruz. Başkaları bize kötü davrandığında neden öfkelenmeyelim ki? Böylece güya haklı olarak öfkeleniyoruz. Basitçe öfkeli olduğumuzu söyleyip asla orada durmuyoruz. Öfkenin sebebine dair hummalı açıklamalara giriyoruz. Basitçe haset güttüğümüzü veya kabalık ettiğimizi asla söylemiyoruz, öfkemizi haklı çıkarmaya veya açıklamaya çalışıyoruz. Kıskançlık olmadan nasıl sevgi olabi-

lir diye soruyoruz veya başkalarının davranışlarının bizi çığırımızdan çıkardığını söylüyoruz.

İster sessiz isterse de sesli açıklama öfkeyi sürdürür, ona alan ve derinlik katar. Sessiz ya da sesli açıklama kendimizi keşfetmemize karşı bir kalkan işlevi görmektedir. Takdir edilmek, övülmek istiyoruz; bir şeyler bekliyoruz ve bu şeyler olmayınca hayal kırıklığına uğruyoruz. Kıskanç ya da hırçın oluyoruz. Sonra şiddetle ya da hafifçe başkalarını suçluyoruz; bizim kızgınlığımızdan başkalarının sorumlu olduğunu söylüyoruz.

Siz çok önemlisiniz çünkü ben mutlu olmak, mevki veya prestij kazanmak için size bağılım. Sizin sayenizde tatmin oluyorum, siz benim için çok önemlisiniz. Sizi korumalıyım, sizi kazanmalıyım. Sizin sayenizde kendimden kaçıyorum, sonra kendimle baş başa kalınca durumumdan endişeleniyorum, öfkeleniyorum. Öfke çeşitli kılıflara bürünebilir: Hayal kırıklığı, içerleme, sertlik, kıskançlık gibi.

Öfkeyi yani kızgınlığı biriktirmenin çaresi affediciliktir; ama öfkeyi biriktirmek affedicilikten çok daha önemlidir. Öfke birikmediğinde affediciliğe gerek kalmaz. Kızgınlık baş gösterdiğinde affediciliğe gerek duyulur ama kayıtsızlık kabalığını göstermeden övgüden ve incinmişlik duygusundan arınmak merhameti ve yardımseverliği körükler.

Öfke irade edimiyle ortadan kaldırılamaz çünkü irade de şiddetin bir parçasıdır. İrade arzunun, yalan söyleme isteğinin ürünüdür ve arzu doğası gereği saldırgan ve baskındır. İrade göstererek öfkeyi bastırmak öfkeyi başka bir seviyeye aktarmak, ona farklı bir isim bulmak demektir ama o hâlâ şiddetin bir parçasıdır. Şiddetten arınmak –ki bu şiddetsizliği yerleştirmek değildir– için arzunun anlaşılması gerekir. Arzunun yerine ikame edilebilecek ruhsal bir şey yoktur. O ne bastırılabilir ne de yüceltilebilir. Arzunun sessiz ve tercih-

siz bir farkındalığına ulaşmak gerekir. Ve bu pasif farkındalık ona isim veren bir deneyimci olmadan arzunun doğrudan deneyimlenmesidir.²³

Bölünmenin olduğu yerde çatışma da olur. Bu bir yasadır. Ebedi bir yasa. Ayrılığın, bölünmenin, iki parçaya bölünmenin olduğu yerde çatışma kaçınılmazdır. Ve gözlemciyi gözlemlenenden ayırdığımız için bu çatışma varlık kazanıyor. Ben öfkemden ayrıyım. Güttüğüm hasetten ayrıyım. İstirabımdan ayrıyım. Ayrı olmak nedeniyle çatışma çıkıyor yani "İstiraptan kurtulmalıyım", "İstiraptan nasıl kurtulacağımı söyle bana", "Korkumu nasıl yeneceğimi anlat bana" gibi sözler sarf ediyoruz. Dolayısıyla daima bir çatışma var. Fakat siz ıstırsınız. Siz ıstırdan ayrı değilsiniz. Öfkeden ayrı değilsiniz. Cinsel arzularınızdan ayrı değilsiniz. Keza hissettiğiniz yalnızlıktan ayrı değilsiniz. Siz yalnızlıksınız.

Şimdi, kendimi ıstırdan ayırdığımda ıstıraba göre hareket ederim. Beni anlıyor musunuz? Eğer yalnızsam, yalnızlıktan kaçırım, onun üstesinden gelmeye gayret ederim, onu analiz ederim ve bu yalnızlığı her türden eğlence, oyalanma ve dinsel etkinliklerle gidermeye çalışırım. Önceden yalnızlığımın üzerinde çalışırken şimdi çalışmam çünkü ben bizzat o yalnızlığımdır. Öyleyse gözlemleyen gözlemlenen olduğunda ne olur? Beni anlıyor musunuz? Öfke ben olduğunda ne gerçekleşir?

Öncelikle bütün çatışmalar sona erer. Sizin bu olduğunuzu kavradığınızda bütün çatışmalar son bulur. Ben kumralım, bu kadar. Bu bir gerçektir. Açık kumral veya koyu kumral ya da başka bir renkte olabilirim. Böylece içinizde çatışma uyandıran bu bölücü süreci bütünüyle ortadan kaldırırsınız.

Gerçek şu ki ben öfkeyim, ben kıskançlığım, ben yalnızlığım. Neden bunu bir düşünceye dönüştürüp soyutluyorsunuz? Gerçekle yüzleşmek yerine soyutlama yapmak daha ko-

lay değil mi? Çünkü o zaman fikirle oynayabilirim, oyalanabilirim. "Evet, bu iyi bir fikir", "Bu kötü bir fikir" diyebilirim. Fakat ortada soyutlama değil de sadece gerçek olunca onunla yüzleşmek zorunda kalırım.²⁴

Korku, zevk, ıstırap, düşünce ve şiddet birbiriyle ilintilidir. Çoğumuz şiddetten zevk alırsınız, birinden nefret etmekten, belli bir gruba veya soya husumet beslemekten, başkalarına karşı düşmanlık duygularına sahip olmaktan zevk alıyoruz. Ne var ki her türlü şiddetin sona erdiği bir zihin halinde çatışmaları, nefretleri ve korkularıyla şiddetin verdiği zevkten çok farklı olan neşe vardır.

Şiddetin asıl kökenine inip ondan kurtulabilir miyiz? Aksi halde birbirimizle hiç bitmeyen bir kavga halinde yaşarsınız. Eğer yaşamak istediğiniz hayat tarzı buysa –çoğu insanın yaşadığı– devam edin. Eğer, "Üzgünüm ama şiddet hep var olacak," diyorsanız iletişim imkânına sahip olamayız ve siz kendinizi engellemiş olursunuz. Öte yandan eğer farklı bir hayat tarzı mümkün olabilir dersiniz o zaman birbirimizle iletişim kurabiliriz.

Öyleyse gelin birlikte düşünelim; iletişim kurabilen bizler için ister kendi içimizde, isterse de bu canavarca gaddar dünyada şiddetin her türüsünü tamamen sona erdirmek mümkün müdür? Ben mümkün olduğunu düşünüyorum. İçimde nefret, kıskançlık, endişe ve korku hissetmek istemiyorum. Tam bir huzur halinde yaşamak istiyorum. Bu demek değil ki ölmek istiyorum. Bu göz kamaştırıcı güzellikte ve zenginlikteki harikulade yeryüzünde dolu dolu yaşamak istiyorum. Ağaçlara, çiçeklere, nehirlere, çayırlara, kadınlara, erkeklere bakmak istiyorum. Bununla birlikte kendimle ve dünyayla tam bir huzur içinde yaşamak istiyorum. Ne yapabilirim?

Sadece toplumdaki harici şiddete, savaşımlara, isyanlara, ulusal düşmanlıklara ve sınıf çatışmalarına değil, ayrıca içi-

mizdeki şiddete de nasıl bakacağımızı öğrenirsek, o zaman belki onun ötesine geçebiliriz.

Bu çok karmaşık bir sorun. Asırlardır insanoğlu şiddete başvuruyor; dinler onu dünyanın her yerinde ehlileştirmeye çalıştı ama bunda başarılı olamadılar. Öyleyse eğer bu meseleyle gireceksek, bana öyle geliyor ki en azından mesele hakkında ciddi olmalıyız çünkü bu bizi çok farklı bir alana götürecektir. Fakat, eğer sırf düşünsel eğlence olsun diye sorunla oynamak isterseniz, çok ilerleyemeyiz.

Sorun hakkında çok ciddi olduğunuzu hissedebilirsiniz ama dünyada diğer pek çok insan ciddi olmadığı ve sorunla ilgili bir şeyler yapmaya hazır olmadığı sürece, sizin bir şey yapmanız ne faydası olabilir ki? İnsanların sorunu ciddiye alıp olmadığı umurumda değil. Ben ciddiye alıyorum, bu yeter. Ben kardeşimin bakıcısı değilim. Bir insan olarak ben kendim şiddet meselesini çok önemsiyorum. İçimde şiddetin yer almadığını görebiliyorum. Ama size veya başka birine, "Şiddete başvurma," diyemem. Kendiniz istemediğiniz süreçte bunu demenin hiçbir anlamı yok. Öyleyse bizzat kendiniz bu şiddet sorununu sahiden anlamak istiyorsanız, birlikte keşif yolculuğumuza devam edelim.

Bu şiddet sorunu dışarıda mı yoksa burada mı? Dış dünyadaki sorunu mu çözmek istiyorsunuz, yoksa içinizdeki şiddeti mi sorgulamak istiyorsunuz? Eğer içinizdeki şiddetten arınmışsanız şu soruyu sorarsınız: "Şiddet, sahiplenmecilik, açgözlülük, haset ve vahşetle dolu bir dünyada nasıl yaşayacağım? Böyle bir dünyada mahvolmaz mıyım?" İşte bu, sürekli sorulan kaçınılmaz sorudur. Böyle bir soruyu sorduğunuzda, bana öyle geliyor ki siz gerçekten huzurlu yaşamıyorsunuzdur. Huzurlu yaşıyor olsaydınız hiçbir sorunuz olmazdı. Orduya katılmayı reddettiğiniz için hapse atılabiliirdiniz ya da savaşmaya karşı çıktığınız için vurulabiliirdiniz ama

bu sorun oluşturmazdı; vurulurdunuz o kadar. Bunu anlamak son derece önem arz ediyor.

Bir düşünce olarak değil de gerçek olarak şiddeti anlamaya çalışıyoruz. Zira bu gerçek insanın içinde yaşıyor ve ben de insanım. Ve meseleye nüfuz etmek için ona tamamen açık ve alıcı olmalıyım. Kendimi kendime ifşa etmeliyim. Kendimi size ifşa etmem şart değil çünkü siz benle ilgilenmeyebilirsiniz. Ama bu sorunu sonuna kadar görmemi talep eden bir zihin halinde olmalıyım. Durup, "Daha fazla ilerlemeyeceğim," demeyen bir zihin halinde.

Şimdi şurası açık ki ben şiddet dolu bir insanım. Öfkede, cinsel taleplerimde, nefrette, düşmanlıkta, hasette ve benzeri şeylerde şiddeti tecrübe ediyorum. Onu yaşıyorum, onu biliyorum ve kendime şunu diyorum: "Tüm bu sorunu savaşta ifade edildiği haliyle kısmen değil de bütünlüklü anlamak, gerek hayvanlarda gerekse insanlarda yer edinmiş olan ve benim bir parçamı oluşturan bu saldırganlığı kavramak istiyorum."

Şiddet sadece başkalarını öldürmek değildir. Sert bir söz sarf ettiğimizde, bir kişiyi bertaraf etmeye çalıştığımızda, korktuğumuz için itaat ettiğimizde de şiddet söz konusudur. Dolayısıyla şiddet sadece Tanrı adına, toplum ya da ülke adına organize edilmiş bir kasaplık değildir. Şiddet çok daha ince, çok daha derinlerdedir ve biz şiddetin o derinliklerine inmeye çalışıyoruz.

Kendinizi Hintli, Müslüman, Hıristiyan, Avrupalı ya da başka bir şey olarak adlandırdığınızda, şiddete yönelmiş oluyorsunuz. Bunun neden şiddet olduğunu anlayabiliyor musunuz? Çünkü kendinizi insanlığın geri kalanından ayırıyorsunuz. Kendinizi, inançla, milliyetle, gelenekle ayırdığınızda bu, şiddeti körükler. Öyleyse şiddeti anlama derdinde olan bir insan herhangi bir ülkeye, herhangi bir dine, herhangi bir

siyasi partiye veya parti sistemine ait değildir; o sadece insanlığı topyekûn anlamının peşindedir.

Şiddetin en yaygın ifadelerinden biri öfkedir. Karıma veya kız kardeşime saldırıldığında kendimi öfkelenmekte haklı görürüm. Ülkeme, fikirlerime, ilkelerime, yaşam tarzıma saldırıldığında öfkelenmekte haklı olduğumu düşünürüm. Ayrıca alışkanlıklarına veya küçük zavallı düşüncelerime saldırıldığında da haklı olarak öfkelenirim. Benim kuyruğuma basarsanız veya bana hakaret ederseniz öfkeye kapılırım. Yahut karımla kaçarsanız kıskançlığa kapılırım; bu kıskançlık yerinde görülür çünkü karım benim malımdır. Ve tüm bu öfke ahlaki olarak haklı çıkarılır. Ülke için öldürmek de haklı çıkarılır.

Öyleyse şiddetin bir parçası olan öfkeden söz ederken ona kendi eğilimlerimiz ve çevresel dürtüler doğrultusunda haklı öfke ve haksız öfke diye mi bakıyoruz, yoksa salt öfkeyi mi görüyoruz? Haklı öfke diye bir şey var mı? Yoksa sadece öfke mi var? İyi etki veya kötü etki diye bir şey yoktur, sadece etki vardır ama ben bana uygun düşmeyen bir şeyden etkilendiğimde onu kötü etki diye adlandırırım.

Ailenizi, ülkenizi, bayrak diye adlandırdığınız boyalı bezi, inancınızı, düşüncenizi, dogmanızı, talep ettiğiniz veya sarıldığınız şeyi koruduğunuz anda, tam da bu koruma öfkeyi gösterir. Öyleyse öfkeye hiçbir açıklama veya haklı çıkarma olmadan, "Sahip olduğum şeyleri korumalıyım" ya da "Öfkelenmekte haklıydım" veya "Öfkelenmekle ne kadar aptallık etmişim" demeden öfkeye bakabilir misiniz? Kendi başına bir şeymiş gibi öfkeye bakabilir misiniz? Onu ne savunmadan ne de kınamadan, tamamen nesnel gözle öfkeye bakabilir misiniz? Bunu yapabilir misiniz?

Eğer size düşmanlık besliyorsam veya sizin ne kadar harika bir insan olduğunuzu düşünüyorsam, o zaman size baka-

bilir miyim? Bu tutumların hiçbirinin olmadığı belli bir mesafe varsa aramızda ancak o zaman size bakabilirim. Peki, öfkeye de aynı şekilde bakabilir miyim, yani bu sıra dışı olguya kendimi tamamen açarak, ona direnmeyerek, herhangi bir tepki göstermeyerek bakabilir miyim?

Bizim bir parçamız olan öfkeye serinkanlı bakmak çok zordur ama ben bunu yapmaya çalışıyorum. İster, siyah, ister beyaz, isterse de sarı tenli olayım ben şiddet dolu bir insanım. Bu şiddeti miras aldığım la ya da onu toplumun mu içime ektiğiyle ilgilenmiyorum; benim tek derdim bu şiddetten kurtulmanın mümkün olup olmadığını öğrenmek. Şiddetten kurtulmak benim gözümde her şey. Seksten, yemekten, mevkiden daha önemli bu çünkü şiddet beni çürütüyor. Hem beni hem de dünyayı yıkıma sürüklüyor. Bu nedenle onu anlamak istiyorum, onu aşmak istiyorum. Bütün bu öfkeden ve dünyadaki şiddetten kendimi sorumlu hissediyorum. Sadece laf kalabalığı yapmayıp kendimi sorumlu hissediyorum ve kendime şöyle diyorum: "Ancak bizzat kendim öfkenin, şiddetin, milliyetin ötesine geçersen, bir şey yapabilirim." İçimdeki şiddeti anlamaya dönük bu his keşfetmek için müthiş bir hevesi ve canlılığı doğurur.

Öfkenizi incelemek için onu yargılamamanız gerekir çünkü onu zıddıyla kavrayıp yargıladığınızda onu olduğu gibi göremezsiniz. Birinden hoşlanmadığınızı veya ondan nefret ettiğinizi söylediğinizde acı olsa da bu bir gerçektir. Eğer bu gerçeğe eğilirseniz, bu gerçeği enikonu irdelerseniz çaresini bulabilirsiniz. Öte yandan eğer, "Nefret etmemeliyim, gönülden sevmeliyim," dersanız o zaman çifte standartlı riyakâr bir dünyada yaşarsınız. Şu an dolu dolu yaşamak için hiçbir, kınama veya haklı çıkarma girişiminde bulunmadan, *olanla* yaşamalısınız. O zaman gerçeği bütün yönleriyle kavrayıp onu aşarsınız. Apaçık gördüğünüzde sorun çözülür.²⁵

Analiz nedir? Analiz gözlemdir, değil mi? Bir tür gözlem. Gözlem yaparım ve kendime bakarak derim ki, "Öfkelenim. Neden öfkelenim?" Açıklamalar, sebep, haklı çıkarmalar, bütün bunlar analizin parçasıdır. Analiz de düşüncenin bir parçasıdır, değil mi?

Ve analiz zaman alır. Sonunda derim ki: "Bu öfke haklıydı ya da şu öfke haklı değildi, dolayısıyla gelecek sefer uyanık olmalıyım. Ancak haklı olduğumda öfkeleneyeceğim. Haklı öfke ve haksız öfke!"

O halde olan bitene bakalım. Düşünce öfkeye uyarır ve öfkeyi gözlemler. Sonra ne olur? Düşünce gözlemleyendir, değil mi? O zaman gözlemleyen, gözlemlediği şeyden yani öfkeden farklıdır. Gözlemleyen düşüncede ve düşüncenin tüm etkinliklerinde bu gözlemden zekâ doğar. Bu zekâ düşüncenin işleyişinin, gözlemin sonucudur.

Şimdi zekâ gözlemliyor, zihni, bedeni, kalbi gözlemliyor. Bu zekâ diyor ki: "Şu yiyeceği yeme –bunu dinleyin– çünkü dün onun yüzünden acı çektin, onu bırak." Ve zekâ işler halde olduğu için o yiyeceği hemen bırakırsınız.

DİNLEYİCİ: Bu hafızadır, beyefendi.

KRISHNAMURTI: Hayır, bekle, dikkatle dinle. Ben dedim ki zekâ düşünce değildir. Zekâ düşüncenin işleyişini gözlemlemekten doğar: Gözlemlemek, kınamamak veya kabullenmemek, sırf düşünceyi, onun nasıl işlediğini gözlemlemek. Bu gözlem beraberinde zekâyı getirir. Şimdi bu zekâ gözlemliyor. Ben yanlış besinler yiyorum, zekâ gözlemlerken –bunu dinleyin– sebebin yani geçinişin farkında. Dolayısıyla zekâ sebebi göz ardı etmiyor; sebebin ve sonucun farkında. Ama o, anı değildir; nedenselliğin tüm devinimini algılayan zekâdır.²⁶

Bakın, ben öfkeliyim, tek faktör bu değil mi? “Öfkelenmemeliyim” dediğimde bu bir çıkarım, bir soyutlama olur. Ama gerçek şu ki ben öfkeliyim. Eğer bu öfkeyi nasıl çözeceğimi bilirim, onun zıddını yaratmam. Öfkenin zıddına başvurup “Öfkelenmemeliyim” demeden öfkeyi çözebilir miyim? “Öfkelenmemeliyim” ifadesi öfkenin zıddıdır. Ve bu ancak öfkenin tüm yapısını kavrayıp onu aşamadığımda ortaya çıkar.

O halde öfkeyi kontrol etmeden, reddetmeden, ona teslim olmadan onu anlayabilir, öfkenin tüm yapıya dair bir içgörüye sahip olabilir miyim? Eğer olabilirsem zıddı varlık sahaya çıkmaz.

DİNLEYİCİ: Eğer öfkemi kontrol etmezsem korkarım birini öldürebilirim.

KRISHNAMURTI: Bakın, birini öldürmeden önce o öfkeyi çözüp çözemeyeceğinize bakın. Onu kontrol etmek demek onu bastırmak demektir. “Öfkelenmemeliyim” demek zıddını yaratmak ve dolayısıyla olan ile olması gereken arasında çatışma doğurmak demektir. Diğer yandan öfkeden kaçmaya çalışsanız dahi öfke yine varlığını koruyacaktır.

Olup bitene bakın. Önce, öfkemi kontrol etmeye çalıştım, bu yüzden enerjimi heba ettim. Önce, öfkemi bastırmaya çalıştım, yine enerjimi heba ettim. Önce, öfkemden kaçmaya çalıştım veya onu mantığa bürümeye çalıştım ki bu da gerçekten bir tür kaçıdır, uzak durmadır. Eğer kaçmazsam, kontrol etmezsem, bastırmazsam veya mantığa bürümeye çalışmazsam, bütün bu enerji birikir, değil mi? Böylece tek bir gerçekle –öfkeyle– başa çıkmak için muazzam bir enerjiye sahip olurum. Bunu anladınız mı? Lütfen, anlamaya çalışın, aksi halde ilerleyemeyiz. Eğer anlamadıysanız sadece laf kalabalığı yapmış oluruz. Anlıyor musunuz?

Öfkeliniz, geleneğiniz, kültürünüz diyor ki: "Onu bastır, kontrol et, ondan kaç ve onu mantığa bürü." Ben de diyorum ki, bunları yapmak enerjinizi boşa harcar, tek gerçeği, öfkeyi gözlemlemenize engel olur. Şu halde öfkenin zıddı yok, sadece öfke var ve sizin de onu halledecek enerjiniz var.

Sonraki adıma gelem. Neden onu öfke diye adlandırıyor-sunuz? Çünkü daha önce öfkelenmiştiniz, onu öfke diye adlandırarak önceki deneyiminizi vurgulamış oldunuz. Demek ki şimdiki gerçeği önceki deneyimle gözlemliyorsunuz, dolayısıyla şimdiki gerçeği koşullandırıyor-sunuz. Anlıyor musunuz? Sonuçta isimlendirmek enerji kaybıdır. Öyleyse isimlendirmeyin, kontrol etmeyin, bastırmayın, kaçmayın; o zaman enerjiye sahip olursunuz. O zaman öfke olur mu?

Bilmediğinizi söylemeyin çünkü o zaman tek gerçekle karşı karşıyasınız. Ve bu gerçekle tastamam karşı karşıya olduğunuzda o gerçek ortadan kalkar çünkü o ancak kaçtığınızda, mücadele ettiğinizde, kontrol ettiğinizde, bastırduğunuzda varlık kazanır. Doğru mu?

Bende yani bir insanda bu ikilik var. Ve kendime soruyorum: "Sahiden ikilik var mı?" Kadın, erkek, aydınlık, karanlık var; bu kesin ama psikolojik açıdan bunlar zıt mıdır? Bu mevzu dikkat gerektiriyor, değil mi? Çünkü bu mevzuyu apaçık görmek için gözlem yapmanız şart.²⁷

Özgürlük tepki değil tepkiyi anladığımız zaman oluşan zihin halidir. Tepki meydan okumaya karşılık vermektir; zevktir, öfkedir, korkudur, psikolojik acıdır vesaire. Ve bu tepkinin çok karmaşık yapısını kavradığımızda özgürlüğe ulaşırız. O zaman özgürlüğün öfkeden, otoriteden ve benzeri şeylerden arınmak olmadığını fark edersiniz. Özgürlük bir şeye karşı olduğunuz için değil de bizzat kendisi için deneyimlenmesi gereken bir haldir.²⁸

SUÇLULUK

Suçluluk nedir? Ve onun egoyla, insanlığın, kadının, erkeğin tüm bilinciyle ilişkisi nedir? Suçluluk nedir? Ve neden insan bu suçluluk duygusunu çokça duyuyor? Suçluluk duygusu çok ama çok yüzeysel olabildiği gibi çocukluktan itibaren hayli derinlere kök salmış ve yaş ilerledikçe ortaya çıkıyor da olabilir. Bu suçluluk duygusu insanın kendini çok boş hissetmesine, bir şey yapacak mecalinin kalmamasına yol açıyor; bunları siz de biliyorsunuz. Ve bu suçluluk duygusuyla insan çevresine bir duvar örüyor. Bu duvar da onun yeni iletişim kurmasını engelliyor. Yahut bu suçluluktan korkuyorum; çocukluktan itibaren bana bir şey yapmamı söylemişsiniz ama onu yapamıyorum. Yapmam gerektiğini düşünüyorum. Yapamadığımda suçluluk duyuyorum. Ve anne babalar bunda çok büyük bir rol oynuyorlar. Kusura bakmayın! Farkında olarak veya olmayarak bu suçluluğu teşvik ediyorlar. Böylece suçluluk egonun, benin bir parçası oluyor.

Bu iki arasındaki ilişkinin ne olduğunu sormak yerinde olmaz sanırım. Meselenin nasıl değiştiğini görüyor musunuz? Bu ikisi ayrı şeyler değildir. Egoyu oluşturan şey diğer faktörlerle birlikte suçluluk duygusunun sonucudur. Onlar iki ayrı etkinlik ya da iki ayrı tepki değildir. Dolayısıyla suçluluk psişenin, egonun, "ben" in bir parçasıdır.

Peki, insan neden kendini suçlu hisseder? İnsanlar sizin kendinizi suçlu hissetmenize ve bu halde kalmanıza yol açar? Çünkü onlar için bu durum çok elverişlidir. Size kabadayılık etmek, kendinizi suçlu hissettirmek isterler; onlara teslim olmanızı, itaat etmenizi, onları kabullenmenizi sağlamaya çalışırlar. Her ne kadar buna isyan etseniz de suçluluk duygunuza bilinçaltınızda saklıyorsunuz ve korumaya devam edersiniz. Ve egoyu, "ben" i oluşturan diğer faktörler de söz konusudur.

Suçluluk, insanın kendini depresyon hissiyle feci yalnız hissetmesine yol açar ve bu suçluluk duygusu çok derin ve güçlüyse onu çözemezsiniz. Böylece size gelir ve derim ki: "Bu suçluluk duygumu yenmeme lütfen yardım et." Ve eğer patron sizseniz bana başka bir suçluluk tepkisi dayatırsınız. Böylece o devam edip gider.

Ben veya biz şunu soruyoruz: Niçin bu suçluluk duygusu vardır? Ortodoks dinlerde bu duygu teşvik edilir, değil mi? Hıristiyanlıkta ilk günah ve kurtarıcı vardır; bu nedenle kendimi suçlu hissetmeliyim ve bunu itiraf etmeliyim ki sirk başlasın. Bu kelimeyi kullandığım için beni bağışlayın. Bu, farklı formlara bürünebilir. Hıristiyan dünyada itiraf ve günah çıkarma var. Asya dünyasında ise onun farklı bir formu var: Tapınaklara gidiyorlar, biliyorsunuz, her türlü şeyi yapıyorlar.

Fakat suçluluk hissetmek gerekli mi? Bunun hiç olmadığı bir eğitim olamaz mı? Bunu merak ediyorum. Meseleyi birlikte ele alıyoruz. Suçluluk duygunun teşvik edilmediği bir yetiştirme tarzıyla çocuğumuzu büyütemez miyiz?

Suçluluğu nasıl çözeceğimiz, onu nasıl halledeceğimiz bir sorunsala dönüşüyor. Her şey bununla başlıyor ve bunu bir sorun haline getiriyoruz. Peki, sorun nedir? İnsanların hiç kuşkusuz bir sürü sorunu var: Siyasi, dini, ekonomik, cinsel ya da ilişkilere dair sorunlar. Hayat, yaşamak bir soruna dönüşüyor ve bu sorunun bir parçası da genellikle suçlulukla ilişkili.

Tek bir soruna bile sahip –cinsel, dinsel, siyasi, ekonomik, ilişkilere dair vesaire– olmamak mümkün müdür? Öyleyse bunun cevabını bulalım. Oyunu benimle birlikte oynuyorsunuz. Öyleyse gelin, insanların neden sorun sahibi olduklarını bulalım.

Çocukluktan itibaren, bir çocuk okula gittiğinde yazmak onun için bir sorun haline gelir. Okumak, yazmak, sonra ma-

tematik, coğrafya, tarih, biyoloji, kimya, fen bilimleri, arkeoloji vesaire. Öyleyse ta başından itibaren bu çocuk sorun sahibi olmak üzere eğitilir veya şartlandırılır. Bu apaçık ortada. Bu suretle beyni sorun sahibi olmaya koşullandırılır. Oyunu benimle birlikte oynuyor musunuz? Ve doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı boyunca beyni sorunlarla yaşamaya devam eder çünkü kıyaslama, smama, ödül, ceza ve benzeri şeylerden oluşan bütün bir sistem içinde eğitilmiş, yetiştirilmiştir. Bütün bunlar beynin sorunları alımlamasını sağlamakla kalmaz, beynin kendi sorunlarına sahip olmasma da yol açar. Beyin bu şekilde şartlandırıldığı için asla hiçbir sorunu çözemez.

Şu halde, hiçbir sorunu olmayan ve sorunlara çözüm bulabilen bir beyne sahip olmak mümkün müdür? Ne de olsa sorunlar var. Peki, bu mümkün müdür çünkü sorunlara sahip olduğunuz sürece onları çözme gereği de duyacaksınız ve çözemeyince de suçluluk duygusuna kapılacaksınız. Böylece sürüp gidecek. Ve başkaları gelip bize yardım edecek. Ve döngü başka bir kılıfta yeniden başlayacak.

Anlattıklarımı iyi dinleyin. Suçluluk mekanizmasına, onun egoyla ilişkisine nüfuz edin. Bu ikisini birbirinden ayırmayın çünkü suçluluk egonun, "ben" in bir parçasıdır, ondan ayrı değildir. Onunla ilintili değildir, onun içindedir. Sonra neden sorunlarımız var, diye sorduk. Çocukluktan itibaren, çocuğun okula gidişinden itibaren sorunlar var. Çocuk sorun sahibi olmak üzere eğitiliyor. Böylece tüm hayatı bir soruna dönüşüyor: Depresyon, endişe ve benzeri. Sonra birinin yanına gidip ondan yardım istiyor. Ama yardım istediği kişinin de kendisi gibi sorunları var; o da bunalımda, kendini yalnız hissediyor. Demek ki başkası sensin. Bunu anlıyor musunuz merak ediyorum. Öyleyse başkasından yardım istemenin ne faydası olabilir ki!²⁹

DİNLEYİCİ: Bir hata yaptım, günah işledim ve bu içimde feci bir suçluluk hissi bıraktı. Bu histen nasıl kurtulacağım?

KRISHNAMURTI: Bayım, günahattan kastınız nedir? Hıristiyanlar günah kavramına sahip ama siz değilsiniz. Fakat siz de başkasından daha fazla paraya, daha büyük eve sahip olduğunuzda suçluluk duyuyorsunuz, en azından duymalısınız. [Gülüyor.] Siz konforlu bir araba sürerken uzun bir otobüs kuyruğunda insanların beklediğini gördüğünüzde bu size dokunur; ya suçluluk duygusu dediğimiz duyguya kapılırsınız ya da bu şeylerin olmaması için bir şeyleri kökten değiştirmek istersiniz, aptalca ekonomik anlamda değil de dinsel anlamda. Ya da suçluluk duyarsınız çünkü başkalarının sahip olmadığı bir kapasiteye, bir içgörüyeye sahip olduğunuzu bilirsiniz. Ne var ki bizler bu gibi durumlarda hiç suçluluk duymuyoruz, sadece dünyevi şeyler –çok paraya sahip olmak, iyi bir makamda oturmak vesaire– hakkında suçluluk duyuyoruz.

Peki, suçluluk duygusu nedir ve ne zaman onun farkına varırsınız? Kendine acımanın bir şekli midir? Çoğumuz sabahtan akşama kadar farklı yollarla kendimizle meşgul oluruz ve bilinçli ya da bilinçsiz bu akıntıya kendimizi kaptırırız. Ani bir meydan okuma olduğunda kendimizle meşguliyetimiz bozulur ve kendimizi suçlu hissederiz, yanlış bir şey yaptığımız veya doğru bir şey yapmadığımız hissine kapılırsınız ama bu his de ben-merkezci etkinlik akıntısının içindedir, değil mi? Beni takip edebiliyor musunuz?

Kendimi neden suçlu hissediyorum? Tüm varlığımla dolu dolu yaşıyorsan, kendine dair bilinçli ya da bilinçdışı her şeyin farkındaysan suçluluk duygusuna yer kalır mı? Parçalar

halinde yaşayan, kendi içinde bölünmüş bir insan suçluluk duyar. Onun bir parçası iyidir, diğer parçası bozuk; bir parçası saygın olmaya çalışır, diğer alçak. Bir parçası hırslı, insafsızdır, diğer parçası barıştan ve sevgiden söz eder. Bu tür insanlar suçluluk duyar çünkü kendi mizaçlarının dışına çıkamazlar. Ben-merkezci etkinlik olduğu sürece suçluluk duygusunu yenemezsiniz, bu imknsızdır. Ancak hayata tüm varlığınızla bütüncül yaklaştığınızda yani kendini tatmin etmenin hiçbir türü olmadığında suçluluk duygusu silinir. O zaman suçluluk duygusunun yok olduğunu görürsünüz çünkü artık kendinizi dşnmyyorsunuzdur, artık ben-merkezci etkinlik yoktur.

Eğer sadece dinleyip eylemde bulunmuyorsanız, durmadan çapa yapıp bir türlü tohum ekme safhasına geçmeyen iftye benzersiniz. Bir hakikati dinlememek, o hakikati dinleyip eyleme gememekten daha iyidir çünkü öbür türlü o hakikat zehre dönüşür. Burada söylenenlerin ayrıntılarını onaylayıp onaylamamanız önemli değildir; önemli olan meselenin özünü anlamaktır ki o da şudur: Ben-merkezci etkinlik alanı içinde abaladığınız sürece ıstırap ve hsranın değişik türlerinden yakanızı kurtaramazsınız. Istırap ve hüsrana ancak tüm varlığınızın, zihniniz, kalbiniz ve bedeninizin yoğunluğuyla bütünlüklü yaşadığınızda sona erer. Ne var ki hep kendinizle meşgul olduğunuzda bu yoğunluğu, bu bütünlüğü yakalayamazsınız. Bugün suçluluk duygusundan kurtulabilirsiniz ama o, yarın veya başka bir gün değişik bir kisede yeniden ortaya çıkar.

Sadece bunu deneyin her gün tüm zihniniz, kalbiniz, bedeniniz, kapasiteniz, duygularınız ve enerjinizle yoğun, dolu dolu yaşamayı deneyin. Arzu kendi içinde çelişkidir ama eğer bedeninizle, zihninizle, kalbinizle, sahip olduğunuz her

şeyle yoğun severseniz o zaman çelişkinin, günahın olmadığını fark edersiniz. Çelişkiyi yaratan, arzu, haset, hırstır ve çelişkiye saplanmış bir zihin asla gerçek olam bulamaz.³⁰

Suçluluk duyduğumda neden onu adlandırıyorum? Ona hemen bir isim veriyorum. Onu adlandırmak onu tanımak demek, dolayısıyla bu hisse daha önce de sahip olmuşum demek. Ve ona daha önce sahip olduğum için şimdi de tanıyorum. Tanıma yoluyla daha önce olanı pekiştiriyorum. “Suçluluk duyuyorum,” diyerek önceki suçluluk duygumun anısını güçlendirmiş oluyorum. Olanları görüyor musunuz? Her tür tanıma geçmişi pekiştirir. Ve tanıma adlandırma yoluyla gerçekleşir. Demek ki tanıma yoluyla geçmişi pekiştiriyorum.

Zihin neden bunu yapıyor? “Suçluluk duyduğum, suçluyum, suçlu olmak korkunç bir şey, bu suçluluktan nasıl kurtulacağım?” diyerek neden geçmişi pekiştiriyor? Bunu niçin yapıyor? Çünkü bir şeyle meşgul olmaya ihtiyacı var. İster Tanrı, ister sigara, ister seks, isterse de başka bir şey olsun bir şeyle meşgul olmaya gereksinim duyuyor. Bu nedenle başıboş kalmaktan korkuyor. Ve suçluluk duygusuyla meşgul olurken bu duyguda bir güvence buluyor. En azından buna sahibim; başka bir şeyim yok ama hiç değilse suçluluk duygum var.

O halde ne oluyor? Tanımayla yani adlandırmayla zihin geçmiş bir duyguyu, daha önce yaşanmış bir duyguyu pekiştiriyor ve böylece zihin sürekli suçluluk duygusuyla meşgul oluyor. Bu ona bir meşgulliyet, bir güvence hissi kazandırıyor ve edimden yola çıkarak nevrozlaşılıyor. Duygu ortaya çıktığında onu adlandırmadan gözlemleyebilir miyim?

Onu adlandırmadığımda artık var olmadığını fark ederim. Ama korkuyorum –bunu iyi dinleyin–; zihin bir hiçlik hali içinde yaşamaktan korkar. Bu nedenle bir sözcük bulmalı. Sözcük son derece önem kazandırır: Ülkem, Tanrım, İsa’m,

Krisha'm yani sözcük. Demek ki sözcük –lütfe beni iyi dinleyin– geçmiştir, sözcük hafızadır, sözcük düşüncedir. Dolayısıyla, düşünce böler.

Bakın, evime gitmek için hafızaya sahip olmalıyım. İngilizce konuşmak için hafızaya sahip olmalıyım. Buraya gelip şu platforma oturmak için hafızaya sahip olmalıyım. Kullandığım dili konuşmak için hafızaya sahip olmalıyım. Keza bisiklet veya araba sürmek için hafızaya sahip olmalıyım. Demek ki hafıza kesinkes gerekli, başka türlü yaşayamam. Hafıza bilgidir, bilgiye sahip olmalıyız. Ve bu bilgi, sözcüklerdir.

Şimdi, önceki suçluluk duygumun bilgisine sahibim. Şimdiki duygumu suçluluk diye adlandırdığımda önceki bilgimi pekiştirmiş olurum. Ve bu bilgi gözlemcidir. Dolayısıyla gözlemci şimdi sahip olduğum duyguya bakar ve onu suçluluk diye adlandırır. Böylece onu suçluluk diye adlandırmak suretiyle geçmişin bilgisini pekiştirir. Bu çok basit ve açık bir mesele.

DİNLEYİCİ: Gözlemci kimdir? Gözlemci pek çok parçadan farklı mıdır?

KRISHNAMURTI: O, parçalardan biridir, değil mi?

DİNLEYİCİ: Fakat benlik hissim var.

KRISHNAMURTI: Var olduğunu biliyorum. Bu bir yanlısıdır. Bekleyin, bayım. Bu bizim kültürümüz, bizim sözel ifademiz, bizim yaşam tarzımız. “Kendimi ülkemle, tarım, bayrağımla, siyasetimle özdeşleştirdim,” gibi şeyler söylüyoruz. Tüm bu şeylerle kendimi özdeşleştirip “Ne aptalmışım, hepsi beni kandırdı, şimdi kendimle özdeşleşmek istiyorum”

rum,” diyorum. Gördüğünüz gibi, kendimin dışındaki tüm özdeşleşmeleri bir kenara atıp şimdi kendimle özdeşleşmek istiyorum.

Kendim nedir? Elbette birçok imaj ve sözcük. Dolayısıyla şöyle diyorum: “Ne yaptığıma bak. Her zaman bir gerçeği bulmaya çalışıyorum ama o gerçekdışı oluyor. Her zaman kendimi bir fikir, bir imaj, bir çıkarımla savunmaya çalışıyorum ama onların hepsi sözcüklerden ibaret.” Zihin tamamen boş kalmaktan korkar, bu nedenle, “Var olmalıyım,” der. Boş olmaktan öylesine korkar ki mutfakla, seksle, Tanrıyla, siyasetle ve daha bir düzine şeyler meşgul olur.

Gözlemci geçmiştir ve gözlemlenen şimdidir. Peki, zihin şimdi olan duyguyu isimlendirmeden gözlemleyebilir mi?”

ARZU

Neden arzunun eziyeti altındayız? Neden arzuyu eziyet verici bir şeye dönüştürdük? Güç arzusu, mevki arzusu, şöhret arzusu, cinsel arzu, para kazanma arzusu, araba sahibi olma arzusu gibi çeşitli arzular var. Peki, *arzu* sözcüğüyle ne kast ediyorsunuz? Arzu neden yanlış bir şey? Neden arzuyu bastırmalıyız veya yüceltmeliyiz ya da onun için bir şey yapmalıyız diyoruz? Öğrenmeye çalışıyoruz. Beni dinlemekle yetinmeyin, benimle birlikte meselenin içine girip kendi başınıza keşfedin.

Arzunun sorunlu yanı nedir? Onu bastırdınız, değil mi? Çoğunuz çeşitli nedenlerle arzuyu bastırdı çünkü o, uygun değil, tatmin edici değil ya da onun ahlaki olmadığını düşündüğünüz için veya din kitapları Tanrıyı bulmak için arzudan arınmalısınız dediği için. Gelenekler, arzuyu bastırmanızı,

kontrol etmenizi, dizginlemenizi söyler. Bu nedenle zamanınızı ve enerjinizi kendinizi disiplin altına almaya harcarsınız.

Şimdi gelin önce, sürekli kendini kontrol eden, arzuyu bastıran, yücelten bir zihne ne olacağına bakalım. Kendisiyle meşgul böyle bir zihin duyarsızlaşır. Duyarlılıktan, iyilikten söz etse de, kardeş olmamız gerektiğinden, muhteşem bir dünya kurmamız gerektiğinden ve arzuyu bastıran insanların bahsettiği diğer tüm o saçmalıklardan bahsetse de, böyle bir zihin duyarsızdır çünkü bastırıldığı şeyi anlamaz.

Arzuyu ister bastırın isterse de ona teslim olun, özünde bu ikisi aynıdır çünkü arzu hâlâ orada mevcuttur. Kadın arzusunu, araba arzusunu, mevki arzusunu bastırabilirsiniz ama bizzat bu şeylere sahip olmama çabası –ki onları arzulamanızı bastırır– arzunun başka bir türüdür. Dolayısıyla arzuya saplanmış olan sizler onu anlamak zorundasınız, onun doğru veya yanlış olduğuna hükmetmeden.

Peki, arzu nedir? Rüzgârda sallanan bir ağaç gördüğümde, onu seyretmek keyiflidir, bunun yanlış tarafı ne ki? Rüzgârda süzülen bir kuşun güzelliğini seyretmenin yanlış tarafı nedir? Harika yapılmış ve oldukça havalı bir arabaya bakmanın yanlış yanı nedir? Simetrik yüze, sağduyu, zekâ ve meziyet okunan bir yüze sahip hoş insana bakmanın yanlış tarafı nedir?

Ne var ki arzu burada durmaz. Algınız salt algı değildir, onunla birlikte duyum da gelir. Duyumun uyanmasıyla birlikte, dokunmak, temas kurmak istersiniz, ardından sahip olma dürtüsü gelir. “Bu güzel, buna sahip olmalıyım,” dersiniz, böylece arzunun hengâmesi başlar.

Peki, “Sahip olmalıyım” ya da “Sahip olmamalıyım” demeden, hayatın güzel ve çirkin yanlarını görmek, gözlemlemek, onların farkına varmak mümkün müdür? Herhangi bir şeyi hiç gözlemediniz mi? Anlıyor musunuz beyler? Kararı-

zı, çocuklarınızı, arkadaşlarınızı hiç gözlemlediniz mi, onlara hiç baktınız mı? Ona gül demeden, onu yakanıza takmadan veya evinize götürmeden veya birine vermeden bir çiçeğe hiç baktınız mı? Zihnin atfettiği tüm değerlerden sıyrılmış bir halde böyle gözlemleyebilirsiniz, o zaman arzunun çok kötü bir şey olmadığını görürsünüz.

Bir kediye bakıp, güzelliğini görerek, arzunun çelişmesine veya çalkantısına kapılmayabilirsiniz. Fakat bu, gelişigüzel bir bakışı değil de yoğun bir gözlemi gerekli kılar. Arzuya sahip olmadığımız için değil, basitçe zihin tarif etmeden bakabildiği için arzunun girdabına yakalanmaz. "Bu ay, ne kadar güzel" demeden aya bakabilir, bu nedenle zihin araya girip gevezelik yapmaz. Bunu yapabilirsiniz, gözlemin, duygunun, gerçek sevginin yoğunluğu içinde sevgi kendi eylemini doğurur ve bu eylem arzunun çelişkili eylemi değildir.

Bunu denediğinizde, zihin için, gözlemlediği şey hakkında gevezelik yapmamanın ne denli zor olduğunu görürsünüz. Ne var ki sevginin böyle bir doğası var, değil mi? Eğer zihniniz hiç sessiz kalmıyorsa, eğer sürekli kendinizi düşünüyorsanız nasıl sevebilirsiniz ki? Birisini bütün benliğinizle, zihniniz, kalbiniz ve bedeninizle sevmek büyük ölçüde yoğunluğu gerektirir ve sevgi yoğun olunca arzu çok geçmeden ortadan kaybolur. Ne yazık ki çoğumuz herhangi bir şeye dair bu yoğunluğa hiç sahip olmadık, bilinçli veya bilinçsizce kendi kazancımıza yoğunlaşmak dışında. Ondaki bir şey elde etmeyi ummadan hiçbir şey için duygulanmadık. Fakat ancak bu yoğun enerjiye sahip insan hakikatin yumuşak devinimini takip edebilir.

Hakikat statik değildir, düşünceden daha devingendir ve zihin onu algılayamaz. Hakikati anlamak için muhafaza edilemeyen veya biriktirilemeyen bu müthiş enerjiye ihtiyaç

vardır. Bu enerji kendini inkâr ya da bastırma yoluyla açığa çıkmaz. Aksine tam bir vazgeçiş gerektirir ve eğer sadece bir sonuç istiyorsanız kendinizi ya da sahip olduğunuz her şeyi terk edemezsiniz.³²

Arzu nedir? Arzu açıklığı doğurur mu? Dolayısıyla açıklık faal haldeki beceri midir? Arzunun tarlasında sevecenlik, şefkat yeşerir mi? Bu soruları sormak zorundasınız. Mesele- nin hakikatini öğrenmek için arzunun ne olduğunu inceleme- lirsiniz; ama nesne arzusunu değil çünkü nesnelere önemli de- ğildir, onlar değişebilirler. Nitekim çocukken bir oyuncak is- tersiniz, yaşınız ilerlediğindeyse başka bir şey. Biz birlikte ar- zu nesnelere tartışmıyoruz veya onlardan konuşmuyoruz, arzunun sahiden ne olduğundan bahsediyoruz. Eğer arzu açıklık doğurmuyorsa ve arzu güzelliğin ve yüceliğin yeşer- diği tarla değilse, o zaman arzunun yeri ve önemi nedir? Bu meseleye girip araştırmalısınız. Herhangi bir psikoloğa, ben dâhil herhangi bir vaize göre değil; onun yerine keşfetmek için meseleyi birlikte irdelemelisiniz. Birlikte düşündüğümüz, birlikte akıl yürüttüğümüz, birlikte keşfettiğimiz husu- sunda ısrar ediyoruz. Ben buluyorum ve siz kabul ediyor ve- ya reddediyor değilsiniz, birlikte buluyoruz.

Öyleyse arzu nedir? Daha iyi bir toplum arzusu ve bu ar- zunun serpilmesi bir düşünceye duyulan tutkuya dönüşür. İnsanlar komünizme oldukça bağlılar, ona veya başka bir ideolojik sisteme tutkuyla bağlılar. Öyleyse arzunun nasıl bastırılacağı, ondan nasıl kaçılacağı, onun nasıl güzelleştirile- ceği meselesi değil de arzunun ne olduğu meselesini ele al- mak son derece önem kazanıyor. Nasıl oluyor da insanlar ar- zuya saplanıp kalıyorlar? Bir yıl veya otuz yıl Hıristiyan olu- yorsunuz, sonra bundan vazgeçip Hindu, Budist, Zen veya başka bir etikete bağlanıyorsunuz.

Sorgularken fikirlerle, kanaatlerle değil, gerçeklerle ilgili lenmeliyiz; aksi halde sizin kendi fikriniz olur, konuşmacının da kendi fikri ve arada çekişme çıkacağından iletişim mümkün olmaz. Bu nedenle bizler gerçekleri ele alacağız, sizin veya benim gerçeğimi değil, insanların devasa arzuları, saçma arzuları, yanıltıcı arzuları olduğu gerçeğinin üzerine eğileceğiz. Öyleyse nedir arzu? Nasıl varlık kazanıyor? Bunu düşünün. Buna bakın. İyi ya da kötü kendi arzularınız var. İyi olma arzusu, bu arzu içinizde nasıl uyanıyor? Güzel bir kadın veya yakışıklı bir erkek görüyorsunuz. Algı, görme, sonra temas derken duyum, ardından bu duyuma düşünce hâkim oluyor ve onu imge yüklü bir arzuya dönüştürüyor. Kendiniz takip edin göreceksiniz.

Güzel bir vazo, zarif bir bina, gözalıcı bir Mısır veya Yunan heykeli görüyorsunuz ve ona bakıyorsunuz. Ona bakarken, dokunmanıza izin veriliyorsa dokunuyorsunuz. Bir sandalyeye oturmuş veya bağdaş kurmuş heykel figürün derinliğini görüyorsunuz. Bundan bir duyum doğuyor, değil mi? "Ne muhteşem bir şey!" Ve bu duyumdan yola çıkan arzu şöyle der: "Keşke bu benim odamda olsaydı. Ona her gün bakmak, her gün dokunmak isterdim." Derken böylesine müthiş bir şeye sahip olmanın gururu devreye girer. Bu arzudur, değil mi? Görmek, temas kurmak, duyum ve ardından düşünce bu durumu kullanarak sahiplenme veya sahiplenmeme arzusunu yerleştirir. Bu apaçık ortada. Bu benim açıklamam değil. Olgusal bir açıklama.

Şimdi zorluk çıkıyor karşımıza: Dünyanın değişik yerlerinden dindar insanlar şöyle diyor: "Bakma! Bir kadın yanına geldiğinde yüzünü başka yöne çevir. Onu kız kardeşin, annen veya Tanrı olarak düşün." Her neyse... [Gülüyor.] Gülüyorsunuz ama bu kültürün içinde yetiştiniz. Bunu yapmaya koşullandırıldınız. Hâsılı bütün dindar insanlar şöyle der:

“Bekârlık yemini et. Kadına bakma. Eğer bakarsan onu kız kardeşin, annen ya da nasıl istersen öyle gör çünkü sen Tanrıya hizmet ediyorsun ve tüm enerjini buna harcamalısın. Tanrıya hizmet etme uğruna büyük çilelerle karşılaşacaksın, o nederle hazır ol, enerjini boşa harcama.” Ama kaynayan bir şey var, değil mi? Biz kaynayan şeyin ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Kadına ya da erkeğe bakma ama arzu sürekli kaynıyor, tatmin olmak istiyor, kendini tamamlamak istiyor.

Arzunun, algı, görüş, temas, duyum ve imgesiyle arzu olarak düşüncenin devinimi olduğunu söyledik. Şimdi biz görüş, dokunma ve duyumun normal ve sağlıklı olduğunu söylüyoruz; bu noktada bitir. Düşüncenin araya girmesine, dizginleri ele almasına, arzuya karışmasına izin verme. Bunu anladığınızda arzunun bastırılmadığını göreceksiniz.

Yani güzel ve biçimli bir ev görüyorsunuz: Biçimli hoş pencereler, bakımlı gözalıci bahçe, göğe uzanan çatı, yerin bir parçası olan kalın duvarlar. Ona bakıyorsunuz, duyum oluyor. Ona dokunuyorsunuz. İlle ellerinizle dokunmanız şart değil, gözlerinizle de dokunabilirsiniz. Havayı, otları, yeni kesilmiş çimenleri kokluyorsunuz ve bu noktada bırakamıyorsunuz? Niçin duyum arzuya dönüşüyor? Algı, temas, duyum olduğunda güzel veya çirkin şeyleri görmek doğaldır, güzeldir. Orada sonlandırmak için, “Güzel bir ev” deyin. O zaman “Bu eve sahip olmak isterdim” diyen –ki bu arzu ve arzunun sürekliliğidir– düşünce kaydı olmaz. Eğer arzunun doğasını anlarsanız bunu gayet kolay –kolay diyorum– yapabilirsiniz.³³

DİNLEYİCİ: Seksin kaçınılmaz bedensel ve psikolojik bir ihtiyaç olduğunu biliyoruz ve seks neslimizin kişisel yaşamındaki kaosun asıl nedeni olarak görünüyor. Bu sorunu nasıl çözebiliriz?

KRISHNAMURTI: Neden dokunduğumuz her şeyi soruna dönüştürüyoruz? Tanrıyı sorun haline getirdik, sevgiyi sorun haline getirdik, ilişkiyi sürgit bir sorun haline getirdik ve nihayet cinselliği sorun haline getirdik. Neden? Niye yaptığımız her şey bir sorun, bir dehşet oluyor? Neden acı çekiyoruz? Neden seks bir sorun oluyor?

Neden sorunlarla yaşamaya teslim oluyoruz da onlara bir son vermiyoruz? Sorunlarla günden güne, yıldan yıla taşımak yerine onları bitiremiyoruz? Seks elbette bizi ilgilendiren bir mesele ama asıl sorulması gereken soru şudur: Neden hayatı bir soruna dönüştürdük? Çalışmak, seks, para kazanmak, düşünmek, duyumsamak, deneyimlemek... Biliyorsunuz, bütün o yaşam galesi neden bir sorun haline geldi?

Seks sorunuyla kast ettiğimiz şey nedir? O bir edim mi, yoksa edimle ilgili bir düşünce mi? Elbette o bir edim değil. Cinsel edim yemek yemekten daha büyük bir sorun değildir sizin için. Fakat eğer düşüneceğiniz başka şey olmadığı için bütün gün yemek yemeyi veya başka bir şeyi düşünürseniz o düşündüğünüz şey sizin görünüşte bir sorun olur. Cinsel edim mi problemdir yoksa onu düşünmek mi?

Neden onu düşünüyorsunuz? Neden onu besliyorsunuz? Bunu yaptığınız ortada. Sinemalar, magazinler, hikâyeler, kadınların giyim kuşam tarzları, her şey seks düşüncenizi besliyor. Zihin neden bunu besliyor? Neden zihin seks üzerine düşünüyor? Niçin? Neden bu hayatınızın merkezine yerleşmiş bir sorun oldu? Dikkate değer pek çok sorun varken neden bütün dikkatinizi seks düşüncesine veriyorsunuz?

Neden zihinleriniz seks düşüncesiyle bu kadar meşgul? Çünkü bu, nihai kaçışın bir yolu, değil mi? Kendini tamamen unutmamanın bir yolu. Bir süreliğine, en azından şimdilik kendinizi unutabilirsiniz ve kendinizi unutmamanın başka bir yolu yok. Hayatta yaptığınız diğer her şey "ben" e vurgu yapıyor.

Sorunu düşünen zihni anlamadığınız sürece seks 'son derece çetin ve karmaşık bir soruna dönüşür. Cinsel edim asla bir sorun olamaz ama edim hakkında düşünmek sorunu yaratıyor. Edimi korumaya alıyorsunuz; ya gelişigüzel bir cinsel hayat yaşıyorsunuz veya evleniyorsunuz, böylece eşinizi kendi malınız haline getiriyorsunuz; bu da toplum tarafından açıkça kabul görüyor. Siz de hoşnut kalıyorsunuz.

Hiç kuşkusuz sorun, ancak "ben" ve "benim" in tüm yapısı ve süreci anlaşıldığında çözülebilir; ancak benim karım, benim çocuğum, benim arabam, benim başarımlarım, bütün bunlar anlaşılıp çözülmeden seks bir sorun olarak varlığını sürdürmeye devam eder. Öyleyse siyasi, dinsel veya başka herhangi bir türde hürsa kapıldığınız sürece, benliği, düşüneni, deneyimleyeni vurguladığınız, onu ister bir birey olarak kendi adınıza, ister ülke, parti veya din adını verdiğiniz bir düşünce adma hürsle beslediğiniz sürece, bu benliğin şişirilme etkinliği var olduğu sürece cinsel sorununuz devam eder.³⁴

Öncelikle bizler dünyanın değişik yerlerindeki insanlar olarak cinselliği hayatımızda niçin bu kadar önemli hale getirdik? Sorumu anlıyor musunuz? Neden? Şimdi Batı'da 12-13 yaşındaki kızların ve erkeklerin seks yapmalarına izin veriliyor. Bu durumda insan şunu sormadan edemiyor: Neden insanlar hayatları boyunca, yaptıkları tüm aktivitelerde cinselliği bu kadar büyütüyorlar? Cevap verin. Soruyu kendinize sorun. Meseleyi birlikte ele alıyoruz, değil mi? Siz bir Delfi kâhinini dinlemiyorsunuz, birlikte meseleyi masaya yatırıyoruz. Sizin hayatınız meselemiz. Ona bakıyoruz.

Tantra adında bir felsefe var. Bu felsefenin bir kısmı cinselliğe dayanıyor ve seks yoluyla Tanrıya -o, her neyse- ulaşabileceğinizi söylüyor. Çok gözde bir felsefe bu. Ayrıca keşişler, Hintli sannyasiler ve Budist rahipler var. Bunlar seksin bir enerji kaybı olduğunu ve Tanrıya hizmet etmek için bü-

tün enerjinizi toplamanız gerektiği düşüncesiyle sekse sırt çeviriyorlar. Dolayısıyla seksi yadsıyorlar, bastırıyorlar, tüm talepleriyle onu içlerine gömüyorlar, kontrol ediyorlar.

Şu halde hoşgörölü ve sözde dini bastırma söz konusu. Bir de arada kalanlar, her iki tarafın da tadını çıkaranlar var, bir ayağı bu tarafta, diğler ayağı ötekinde olanlar. Her iki taraftan da söz edip onları bağdaştırıp Tanrıyı –ya da her ne derseniz onu– bulup bulamayacaklarını merak ederler. Muhtemelen sonunda bir sürü saçmalık buluyorlar.

Öyleyse bizler şunu soruyoruz: Niçin kadınlar ve erkekler bu seks işini bu kadar önemli hale getirdiler? Neden onlar aynı önemi sevgiye vermiyorlar? Anlıyor musunuz? Şefkati niye bu kadar önemsemiyorlar? Öldürmemeyi? Neden yalnızca cinselliği bu kadar el üstünde tutuyorlar? Savaşlarınız, dehşetler, ulusal parçalanmalar, içinizde yaşadığımız tüm o ahlaksız toplum... Neden bütün bunlara aynı önemi vermiyorsunuz?

Hayatınızdaki en büyük zevk seks olduğu için mi? Hayatınız geri kalanı, sıkıntı, çile, didişme, mücadele, anlamsız bir varoluş olduğu için mi? Seks hiç değilse size büyük ölçüde haz, rahatlık, ilişki dediğiniz, sevgi dediğiniz şeyi veriyor, değil mi? Cinsel çılgınlıklarınızın nedeni bu mu? Hayatın diğler alanlarında özgür olmadığımız için mi?

Dokuzdan beşe kadar ofiste olmak zorundasınız, orada tepenizdeki patron sizi sıkıştırıyor. Ofiste, fabrikada veya başka bir işyerinde olan bitenleri biliyorsunuz: Başınıza hep sözünü dinlemeniz gereken biri dikilir ve zihinlerimiz mekanikleşir; durmadan aynı şeyi tekrarlanız; bir geleneğin, rutinin, yeknesaklığın içinde düşeriz. Şöyle düşünürüz: Ben bir Hıristiyan'ım, ben bir Budist'im, ben bir Hindu'yum, ben bir Katolik'im; bildiğiniz gibi, kendini açıkça yaftalayıp ona göre

hareket edersiniz veya bütün bunlara karşı çıkıp kendi rutininizi oluşturursunuz.

Böylece zihinlerimiz çeşitli varoluş kalıplarının esiri olur, değil mi? Yani mekanikleşir. Seks zevk verici olabilir ve yavaş yavaş mekanikleşir. Bu durumda meselenin özünü anlamak isteyen insan şunu sorar: Sevgi seks midir? Siz de sorun bu soruyu. Sevgi haz mıdır? Sevgi arzu mudur? Sevgi seks adını verdiğiniz bir edimin tüm imgelemi, resimleri ve düşünceyle hatırlanması mıdır? Bu sevgi midir? Ah, Tanrı aşkına, sevgi bir anımsama mıdır?

Sevgiyi neye indirgeğimizi gördünüz mü? İnsan ilişkileri zevk, seks, çatışma, münakaşa, ayrılıklardır. Siz kendi yolunuza, ben de kendi yoluma giderim. Anlıyor musunuz? Birbirimizi kıskanırız, birbirimize sahiplenmek isteriz, birbirimize baskın çıkmak isteriz, böylece aramızda husumet olur. Böylece cinsel açıdan tatmin bulamayınca başka birine yönelirsiniz ve bu cinsel ilişkide yalnızlık vardır, değil mi? Bütün bunlar ve haz peşinde koşmak sevgi midir?

Sonuçta sevgi dediğimiz, belki de insanın sahip olduğu en harikulade duyguyu göz ardı edip elinizin tersiyle itersiniz ve kendi arzunuzun, kendi zevkinizin girdabına kapılırsınız, değil mi? Böylece bizler her zaman istiyoruz, salt cinsel tatmini değil, her alanda zevke dayanan tatmini. Ve buna sevgi diyoruz. Vatan sevgisiyle insan öldürüyoruz.

Sonunda erkek veya kadın olsun insanların bu tek şeye, sekse neden bu kadar önem verdiğini soruyorsunuz. İnsanlar başkalarını takip etmemek, bir imgeye, yanılsamaya veya inanca tapınmamak, görebilmek, kendilerine ışık olabilmek için sahip oldukları yaratıcı kapasiteyi –cinsel kapasiteyi değil yaratıcı kapasiteyi– kaybettiler mi?

Bütün bunları bir kenara atıp kendi küçük sefil arzularımızı, kendi cinsel isteklerinizi, tatminleriniz anladığınızda, bütün bunları gördüğünüzde, kavradığınızda o zaman bundan

yaratıcılık doğar. Resim yapmak ya da şiir yazmak anlamında bir yaratıcılık değil bu. Bu bir tazelik duygusudur, anlıyor musunuz? Taze, yeni, dinç, her zaman berrak, bulutsuz, anıların, tatminsizliklerin, korkuların ve endişelerin yükünden arınmış bir zihin. Bütün bunlardan arındığınızda tamamen farklı bir zihin haline ulaşırsınız. O zaman seks olması gereken yerde olur.

Açıkçası biz kendi isteklerimizden kuşkulanma, şüphelik, sorgulama meziyetine sahip değiliz, anlıyor musunuz?³⁵

MUTLULUK

DİNLEYİCİ: Gerçekten mutluluğu aramıyor muyuz?

KRISHNAMURTI: Bu soruya cevap vermek için, soruyu tam anlamıyla kavramak için öncelikle şu arayış fikrini irdelememiz gerekmiyor mu? Neden mutluluğu arıyoruz? Neden bu hiç bitmeyen mutluluk, sevinç ve başka güzel duyguların arayışı var? Neden bu arayış, bu dinmeyen bulma hevesi var? Eğer bunu anlayıp derinlemesine çözersek belki o zaman onu aramadan mutluluğun ne olduğunu öğrenebiliriz.

Zira her şeyden önce mutluluk ikincil önemde bir yan üründür. Kendi başına bir amaç değildir; başlı başına bir amaç olsaydı bir anlamı olmazdı. Mutlu olmak ne demektir? İçki içen adam mutlu olur. Çok sayıda insanın üstüne bomba atan insan kendini yüce hisseder ve Tanrının onunla olduğunu ve dolayısıyla mutluluğa kavuştuğunu söyler. Çok geçmeden silinen geçici duyular da mutluluk hissi verir.

Kuşkusuz mutluluk için vazgeçilmez olan başka bir nitelik vardır. Zira mutluluk kendi başına bir amaç değildir, erdem gibi. Erdem de kendi başına bir amaç değildir, erdem

özgürlük sunar ve bu özgürlükte keşif vardır. Dolayısıyla erdem vazgeçilmezdir. Erdemsiz kişi köle ruhlu, darmadağın, düzensiz, kendini kaybetmiş, kafası karışık kişidir. Öte yandan erdeme veya mutluluğa kendi başına bir amaç gözüyle bakmanın pek anlamı yoktur. Öyleyse mutluluk bir amaç değildir. İkincil bir husustur, ancak başka bir şeyi anladığımızda varlık kazanan bir yan üründür. İşte önemli olan da o başka şeyi kavramaktır, yoksa salt mutluluk peşinde koşmak değil.³⁶

Duyum bir şeydir, mutluluk başka bir şey. Duyum daima daha fazla duyum arar, halkasını sürekli genişletmek ister. Duyumun zevklerinin sonu yoktur; sürekli çoğalırlar ama o zevklerin giderilmesinde hep bir tatminsizlik vardır; hep daha fazlasını arzulamak söz konusudur ve bu arzunun sonu yoktur. Duyum ve tatminsizlik birbirinden ayrılamaz, çünkü daha fazlasını arzulama onları birleştirir. Duyum daha fazlasını veya daha azını arzulamaktır. Tam da duyumun tatmin edilmesi ediminden, daha fazlasına duyulan arzu doğar.

Zihin asla mutluluğu bulamaz. Mutluluk peşinden koşulup bulunabilecek bir şey değildir, duyum gibi. Duyum tekrar tekrar bulunabilir çünkü hep kaybedilir; ama mutluluk bulunamaz. Hatırlanan mutluluk salt bir duyumdur, şimdinin lehinde veya aleyhinde bir tepkidir. Biten şey mutluluk değildir; biten mutluluk deneyimi bir duyumdur çünkü anımsama geçmiştir ve geçmiş duyumdur. Mutluluk duyum değildir.³⁷

DİNLEYİCİ: Mutluluk nedir? Zihni yeni deyimlere sevk eden şey mutluluk arayışı değil midir? Zihnin ötesinde bir mutluluk hali var mıdır?

KRISHNAMURTI: "Mutluluk nedir?" sorusunu neden soruyoruz? Bu doğru bir yaklaşımı mı? Doğru bir sorgulama

mi? Bizler mutsuzuz. Eğer mutlu olsaydık dđnyamız bambaşka bir yer olurdu; uygarlığımız, kđltürümüz tđnden, kökten farklı olurdu. Bizler mutsuz, zavallı, sefil, çırpıp duran, değersiz insanlarız; çevremizi eften püften şeylerle sarmışız, acınası hırslar, para ve mevkiyle tatmin oluyoruz. Bilgili olsak da, paraya, lüks evlere, çocuklara, arabaya, deneyime sahip olsak da mutsuz insanlarız.

Bizler acı çeken mutsuz insanlarız ve acı çektiğimiz için mutluluk istiyoruz; sosyal, ekonomik veya ruhsal mutluluğu vaat eden insanların peşinden gidiyoruz. Böylece *olandan –ıstıraptan, acıdan, yalnızlıktan, çaresizlikten–* kaçıyoruz. Ondan kaçmak istiyoruz ve tam da bu kaçış eylemi bize deneyim sunuyor ve bu deneyime mutluluk diyoruz. Başka bir mutluluk türü var mı?

Eğer acı çekiyorsam mutluluk var mı diye sormamın ne faydası olabilir ki? Acıyı anlayabilir miyim? Benim sorunum bu, nasıl mutlu olacağım değil. Acı çekmediğimde mutlu olurum ama mutluluğun farkına vardığımda artık mutlu olmam. Öyle değil mi? Erdemli olduğumu bildiğim anda erdemli olmaktan uzaklaşıyorum. Alçakgönüllü, cesaretli, cömert olduğumu bildiğim anda, bunun farkına vardığımda artık o meziyetlerde biri olmam.

Erdem gibi mutluluk da peşinde koşulacak, çağrılacak bir şey değildir. Erdem içselleştirildiğinde ölümsüzleşir çünkü “ben”i güçlendirir, saygınlığa yarı benliğe yol açar. Öyleyse acının ne olduğunu anlamalıyım. Zihnimin bir parçası, mutluluk arayışı ve bu sefaletten kurtulma çabası içinde kaçarken ıstırapın ne olduğunu anlayabilir miyim? Eğer ıstırapı anlayacaksam onu reddetmeden, haklı çıkarmadan, kınamadan, kıyaslamadan tamamen onunla olup onu anlamam gerekmez mi?

Yansıtmalarda bulunmadan acının sesini dinleyebilir miyim? Mutluluk arayışmdaysam dinleyemem. Öyleyse benim sorum artık ne mutluluk nedir sorusu, ne zihnin ötesinde bir mutluluk var mıdır sorusu, ne mutluluğun kalıcı olup olmadığı sorusu, ne de onun bir deneyim olup olmadığı, dolayısıyla depolarup depolanamayacağı sorusu olur. Bunlardan herhangi birini yaptığım anda mutluluk çoktan gitmiştir; artık yoktur. Fakat mutluluğun ne olduğu ancak dinlemeyi bildiğimde açığa çıkar. Acıyı nasıl dinlemem gerektiğini öğrenmeliyim. Eğer acıyı dinleyebilirsem, mutluluğu da dinleyebilirim çünkü o, benim.

Acı çekiyorum; ölümden korkuyorum. Ölümden sonra güvende olmak istiyorum. Kalıcı olmak, mevki, zenginlik, konfor sahibi olmak istiyorum. Yalnızlık sancısıyla doluyum. Öyleyse bütün bunları dinleyebilir miyim? O zaman benim sorum mutluluğa giden yolu bulmak olmaz, acının sesini nasıl dinleyeceğimi öğrenmek, onu yorumlamaya çalışmaksızın sadece dinlemeyi öğrenmek olur. Ve bu çok çetin bir süreçtir çünkü zihin ıstıraplı bir hayata daima karşı çıkar; yorumlamadan, haklı çıkarmadan, tercüme etmeden, kınamadan sadece o hayata bakmaya, içeriğini öğrenmeye, onu tanımaya, sevmeye karşı çıkar. Zihin acının ötesindeki bu sesi dinleyebilir şayet söz konusu sesten kaçıp beyhude bir imgeye veya yarulsamaya ya da tatmin arzusuna sığınmazsa.

Şu halde önemli olan husus mutluluğun olup olmadığı değil, ta başmdan itibaren acının ne olduğunu sorgulamak ve doğru cevabı alana kadar da bu soruyla kalmak. Arayış içindeyseniz doğru cevabı bulamazsınız. Doğru cevabı ararken zihin yansıtma yapar çünkü cevabı bulmak istiyordur; dolayısıyla acıyı dinlemekle ilgilenmez. Dinlemekle ilgilenmez, acıyı reddeden cevabı bulmakla meşguldür.

Bir şeyi reddetmek istediğiniz anda tatmin edici cevabı bulursunuz ve işte bu tatmin acıyı anlamayan zihnin aradığı tatmindir. Her şeyden önce hepimiz bunu istiyoruz. Gerek işte, gerek ilişkide, gerekse düşüncede tatmin istiyoruz. Ve ne kadar tatmin olursak, o kadar acı çekiyoruz. Zira tatmin bulan zihin asla tek başına bırakılmıyor; hayatın her alanında meydan okumayla karşılaşılıyor.

Öyleyse tatmin –acıya bir çare bulma arzusunun tatmini-aradığının farkına varan bir zihin bütün bunları bir kenara atar. Dolayısıyla ancak zihnin tüm kaçış sürecini, asla acıyla kalamamasını, korkuyla yüzleşememesini görüp dinlemek suretiyle zihnin ötesine geçebiliriz. Korku ancak ondan kaçtığınızda ortaya çıkar. Korku kaçış süreci içinde ortaya çıkar, gerçeğe yüzleştiğinizde değil. Ancak gerçekten kaçtığınızda, tam da bu kaçış eyleminden korku doğar; *olanı* gözlemlediğinizde değil.

Aynı şekilde ondan kaçmadan acıya bakabilir miyim? Zira ondan kaçmak ıstırap, korku yaratıyor ve ona bakmama engel oluyor. Eğer ona bakabilirsem, o zaman yorumlamadan, yargılamadan, tercüme etmeden veya sonuç beklemeden acıyı dinleyebilirim. Ancak o zaman dinleme, zihnin ötesinde bir şey bulma imkânı ortaya çıkar.

Olanı bilmezsek, *olanla* yüzleşemezsek, zihnin ötesinde ne olduğunu bulamayız. Ve bu büyük ölçüde dikkati, pasif farkındalığı, haklı çıkarmadan, yargılamadan gözlemlemeyi, sadece gözlemleyip dinlemeyi gerekli kılar. Bundan dönüşüm söz konusudur. Bunda zamanla, zihinle ölçülemeyen mutluluk vardır.³⁹

Güzel bir şey gördüğünüzde hemen neşelenirsiniz; günbatımını gördüğünüzde arunda sevinirsiniz. Bu sevinç birkaç dakika sonra anıya dönüşür. Bu sevinç anısı canlı bir şey midir? Günbatımının anısı canlı bir şey midir? Hayır, tamamen

ölü bir şeydir o. Dolayısıyla günbatımının bu cansız iziyle sevinci bulmak istersiniz.

Anuda sevinç yoktur; o sadece sevinci yaratmış bir şeyin anımsanmasıdır. Kendi başına anı, sevinç barındırmaz. Bir ağacın güzelliğine ani bir tepki olarak sevinç yaşarur, ardından anı araya girer ve bu sevinci siler. Öyleyse anıları biriktirmeden güzelliğin daimi algısı olduğunda, o zaman sevinci bitimsiz yaşamak mümkün olur.

Öte yandan anılardan kurtulmak o kadar kolay değildir. Çok hoş bir şeyi gördüğünüzde onu hemen sarılayacağınız bir şeye dönüştürürsünüz. Güzel bir şey, güzel bir çocuk, gözalıcı bir ağaç gördüğünüzde aniden keyif alırsınız ve keyiften daha çok istersiniz. Daha fazla istemeniz hafızanızın tepkisidir. Demek ki daha fazlasını istediğinizde parçalama sürecini başlatmış olursunuz.”

Sevinç zevk değildir. Sevinci düşünemezsiniz; onu düşündüğünüzde zevke dönüştürürsünüz ama sevinç, coşku diye adlandırdığınız duygu, düşüncenin ürünü değildir. Büyük bir sevinç patlaması olduğunda ertesi gün onu düşünemediğinizi hiç fark ettiniz mi? Onu düşündüğünüzde zevke dönüştürmüş olursunuz.

Demek ki korku ve zevk düşünceyle sürdürülür, düşünceyle devamlılık kazanır. İnsan engin güzelliğe, bulutsuz bir gökyüzünün güzelliğine, günbatımının görkemine, bir yüzün zarafetine, hakikatin inceliğine nasıl bakmalıdır? Ona baktıktan sonra orada bitirip onu düşünmemeyi nasıl becerebilir insan?

Zevklerimiz ve korkularımızı geleceğe taşıyoruz. Bir insan olarak siz, benlik ve “ben” korku ve zevkin yüküdür. Ve bu yükü yitirmekten korkuyorsunuz. Düşüncenin doğasını ve yapısını anlayan bir zihin korkudan arınır. Ve korkuyu anladığı için zevki de anlar. Zevke sahip olmayın demiyoruz.

Bir bulutu veya yaprağı seyretmek zevklidir; bir şeyin güzelliği zevk verir ama o zevki yarına taşımak acıyı başlatır.

Neşe, zevkten tamamen farklıdır. Zevki çağırabilirsiniz, arayıp bulabilirsiniz, düşünebilirsiniz, sürdürebilirsiniz, besleyebilirsiniz, koruyabilirsiniz ama bunları neşe ve coşku ile yapamazsınız. Korku ve zevki anladığınızda, bu coşku davetsiz bir biçimde doğal olarak, kendiliğinden kolayca açığa çıkar.

Gerçekten bundan arınmış, daha doğrusu bunu anlamış bir zihin coşkuyla dolar, asla şiddet barındırmaz, hırslı olmaz, aska makam, mevki, itibar ve tüm o saçmalıkların peşine düşmez.⁴⁰

Coşkuda ikilik, dualite yoktur. Onu beklemeksizin, kendiliğinden varlık sahasına çıkan bir haldir o. Acı çekmek ikiliğin bir göstergesidir. Bunu anlamazsak pek çok zihinsel çaba ve ikiliğin üstesinden gelme süreciyle, kendimizi onun zıtlarına adama, erdemler geliştirme ve benzeri yollarla ikiliği sürdürürüz. Bütün bu çabalar ikiliği perçinlemenin ötesine geçmez.

Eğer çirkinliğe, acıya karşı bir duyarsızlık varsa güzelliğe, neşeye karşı da derin bir duyarsızlık oluşur. Acıya direnmek de mutluluğun önündeki bir engeldir.

Coşku nedir? Zihin ve kalp tam bir birlik halindeyken, korku onları ikiye ayırmadığında, zihin kaçmadığında, coşku hali ortaya çıkar.⁴¹

Neşeyi davet edemezsiniz, ederseniz o zevke dönüşür. Zevk düşüncenin hareketidir ve düşünce hiçbir surette neşeyi yaratamaz; düşünce neşeli olan şeyi izlediğinde o şey sadece bir anıdır, ölü bir şeydir. Güzellik asla zamanla kayıtlı değildir. O hem zamandan hem de kültürden büsbütün bağımsızdır. Güzellik benlik olmadığında oluşur. Benlik zamanla, düşüncenin devinimiyle, bilinenle, sözcükle meydana gelir.

Benliğin terk edilmesinde, bu bütüncül dikkatte, güzelliğin özü açığa çıkar. Benliği kovmak, arzu-iradenin hesaplı eylemi değildir. İrade buyurgan ve hayli dirençli, bölücüdür ve dolayısıyla çatışmayı körükler. Benliğin çözülmesi benliğin bilgisinin evrimi değildir; bir faktör olarak zaman asla ona müdahale etmez. Onu sonlandırmanın bir yolu veya aracı yoktur. Eksiksiz bir içsel eylemsizlik güzelliğin müspet dikkatidir.⁴²

Bir buluta, o buluttaki ışığa baktığınızda onda güzellik görürsünüz. Güzellik tutkudur. Bir bulutun veya ağaçtaki ışığın güzelliğini görmek için tutkunun, yoğunluğun olması gerekir. Bu yoğunlukta, bu tutkuda hoşlanmak veya hoşlanmamak gibi duygular yoktur. Coşku kişisel değildir, coşku size veya bana ait değildir, tıpkı sevginin size veya bana ait olmayışı gibi.⁴³

BENLİK ve ÖZDEŞLEŞME

Deneyim neredeyse her zaman zihinde, benlikte sağlam bir merkez oluşturur ki bu da bozucu bir faktördür. Çoğumuz deneyim peşindeyiz. Ün, şöret, zenginlik, seks ve benzeri dünyevi deneyimlerden usanmış olabiliriz. Yine de bizler, hepimiz daha büyük, daha çaplı deneyimler yaşamak isteriz. Deneyim peşinde koşmanın daha geniş bir vizyon kazanmak için doğru yaşam tarzı olduğunu düşünürüz. Ama gerçekten durum böyle midir?

Aslında daha büyük, daha tam bir duyum talebi olan bu deneyini arayışı bizi gerçekliğe götürür mü? Yoksa o zihni körelten bir etmen midir? Onun sayesinde daha büyük duyuma yönelik temel arzu –zevkin büyümesi isteği– günlük hayatımızın acılarına, cansızlığına, rutinine ve yalnızlığa karşı güçlendirilip kalıcı hale getirilir.

Demek ki zihin daima deneyim peşindedir ve deneyim çok güçlü bir merkeze dönüşür ve biz de bu merkeze göre hareket ederiz. Varlığımızı bu merkezde, geçmişin biriktirilmiş, perçinlenmiş deneyimleri içinde bulup yaşarız. Peki, bu deneyim ve duyum merkezini oluşturmadan yaşamak mümkün müdür? Zira bana öyle geliyor ki o zaman hayatımız şimdi olduğundan tamamen farklı bir anlama kavuşacak. Şimdi hepimiz benliği sürekli güçlendiren daha büyük ve geniş çaplı deneyimler biriktirerek merkezin sınırlarını genişletmekle meşgulüz; bunun kesinlikle zihnimizi sınırlandırdığını düşünüyorum.

Öyleyse bu merkezi tesis etmeden bu dünyada yaşamak mümkün müdür? Bence ancak hayatın tamamen farkına vardığımızda o mümkün olabilir. Ne güdünün ne de seçimin olduğu bir farkındalık; sadece yalın gözlemin olduğu bir farkındalıktan söz ediyorum. Eğer bunu deneyimlerseniz ve biraz daha derinine inerseniz, o zaman bu farkındalık deneyimin çevresinde bir merkez oluşturmaz ve deneyime tepkiler birikmeye başlar. O zaman zihin şaşırtıcı ölçüde canlı, yaratıcı olur. Yaratıcılıktan kastım resim yapmak veya şiir yazmak değil de, benliğin tamamen silindiği bir yaratıcılıktır. Bunun çoğumuzun sahiden aradığı şey olduğunu düşünüyorum. Çoğumuz çatışmanın olmadığı bir zihinsel dinginlik ve huzur hali arıyoruz. Ne var ki bu, zihin duyumun aracı olduğu ve sürekli daha fazla duyum istediği sürece mümkün olamaz.

Her şeyden önce, hafızamız büyük ölçüde duyumlara dayanıyor, zevkli veya acılı duyumlara; acı verici duyumlardan kaçıyoruz ve zevk verici duyumlara yapışıyoruz. Birisini bastırmaya veya ondan sakınmaya çalışırken diğerini arayıp bulmaya, onu tutmaya ve düşünmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla deneyimimizin merkezi esasında zevke ve acıya yani duyumlara dayanır ve bizler her zaman kalıcı şekilde tatmin edeceğimizi umduğumuz deneyimlerin peşinden koşarız. İşte daima aradığımız şey budur ve bu yüzden çatışma ortaya çıkmaktadır.

Çatışma asla yaratıcı değildir; aksine hem zihnin içinde hem de çevremizdeki dünyayla, toplumla olan ilişkimizde en yıkıcı etmendir. Bunu yani deneyim peşindeki bir zihnin kendini sınırlandırıp kendi sefaletini yarattığını sahiden derinlemesine anlayabilirsek, o zaman belki farkındalığın ne olduğunu ortaya çıkarabiliriz.

Farkında olmak demek hayattan ders çıkarmak demek değildir; aksine farkında olmak birikmiş deneyimlerin yaralarından arınmış olmak demektir. Her şeyden önce, zihin kendi isteklerine göre deneyim edinmekten öteye geçmezse çok sığ ve yüzeysel kalır. Derinlemesine gözlemci olan zihin ben-merkezci etkinliklere saplanıp kalmaz ve her ne koşulda olursa olsun, kınama ya da kıyaslama ediminin olduğu yerde zihin gözlemci olamaz. Kıyaslama ve kınama anlayış sağlamaz, aksine anlayışı engeller. Farkında olmak gözlemlemek demektir: Kendini anılmama sürecine girmeden sadece gözlemlemek. Böyle bir zihin ben-merkezci etkinliğin oluşturduğu katı merkezden arınmıştır.

İnsanın bu farkındalık halini, başkalarının sunduğu betimlemelerle bilmek yerine kendi başına deneyimlemesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Sürekli deneyim, duyum arayan merkezi anladığımızda farkındalık kendiliğinden, doğal olarak, kolayca varlığa bürünür. Deneyim yoluyla duyum peşindeki bir zihin duyarsızlaşır, incelikli hareket edemez ve dolayısıyla asla özgürlüğe kavuşamaz. Öte yandan onun kendi ben-merkezci etkinliklerini anlayan zihin bu seçimsiz farkındalık haline erişir ve böyle bir zihin tam bir sessizlik, sakinlik hali yaşayabilir.¹

Deneyimin benliği nasıl güçlendirdiği konusunu tartışmak istiyorum.

Benlikten ne kast ettiğimi biliyor musunuz? Düşünceyi, hafızayı, çıkarımı, deneyimi, adlandırılabilir ve adlandırılmaz çeşitli niyetleri, önemli biri olmak veya olmamak için bilinçli çabalar, ister eylem olarak dışarı yansıtılmış olsun isterse de erdem olarak manen içe yansıtılmış olsun bilinçdışının, ırkın, grubun, bireyin, klanın ve geri kalanların birikmiş belleği kast ediyorum; bütün bunların peşinde koşmak benliktir. İçinde rekabet ve başka birine dönüşme isteği yatar.

Bütün bu süreç benliktir ve onunla yüzleştığımızda onun kötü bir şey olduğunu fark ederiz. *Kötü* sözcüğünü bilerek kullanıyorum çünkü benlik böler, benlik insanı dışa kapatır; onun etkinlikleri ne kadar saygın olursa olsun ayrı ve izole dir. Bütün bunları biliyoruz. Ayrıca benliğin silindiği, çaba, gayret duygusunun olmadığı ve ancak sevginin eşliğinde yaşanan o ender anları da biliyoruz.

Bana öyle geliyor ki deneyimin benliği nasıl güçlendirdiğini anlamak önemlidir. Eğer ciddiysek bu deneyim meselesini kavramalıyız.

Peki, deneyimle neyi kast ediyoruz? Her zaman deneyimlere, izlenimlere sahibiz ve o izlenimleri tercüme ediyoruz, onlara tepki veriyoruz ya da o izlenimlere göre hareket ediyoruz; hesaplıyız, kurnazız. Nesnel olarak görünen şeyle bizim ona tepkimiz arasında daima bir etkileşim vardır ve bilinçdışı ile bilinçdışının anıları arasında bir etkileşim söz konusudur.

Amlarıma göre, gördüğüm şeye, hissettiğim duyguya göre tepki veririm. Gördüğüm, hissettiğim, bildiğim, inandığım şeye tepki verme süreci içinde deneyim gerçekleşir. Değil mi? Görülen şeye tepki vermek deneyimdir. Sizi gördüğümde tepki veririm; bu tepki deneyimdir. Bu tepkiyi adlandırmak deneyimdir. Eğer bu tepkiyi adlandırmazsam o deneyim olmaz. Lütfen bunu iyi takip edin. Kendi tepkilerinizi ve size dair olan biteni gözlemleyin. Aynı anda işleyen bir isimlendirme işlemi olmadığı sürece deneyim de olmaz. Eğer sizi tanımazsam nasıl deneyime sahip olabilirim ki?

Bununla birlikte çeşitli arzuların yansıtılması da söz konusu. Korunmak isterim, içsel güvenliğe sahip olmak isterim ya da bir ustaya, bir guruya, bir hocaya, bir Tanrıya sahip olmak isterim ve yansıttığım bu şeyi deneyimlerim. Yani yansıttığım arzu bir forma bürünür ve ben o forma bir isim veririm;

ona tepki veririm. O benim yansıtmamdır. Benim isimlendirmemdir. Bana deneyim kazandıran o arzu şöyle dememi sağlar: "Sahibim", "Deneyimledim", "Üstadımla karşılaştım" veya "Üstadımla henüz karşılaşmadım". Deneyimi isimlendirmenin tüm sürecini biliyorsunuz. Arzu deneyim dediğiniz şeydir, değil mi?

Zihnın sükûnetini istediğimde ne olur? Sessiz, dingin bir zihne sahip olmanın çeşitli açılardan önemli olduğunu fark ediyorum. Sessiz bir zihin istiyorum ve dolayısıyla ona nasıl sahip olacağımı size soruyorum. Bu veya şu kitabın ve çeşitli disiplinlerin meditasyon hakkında ne söylediklerini biliyorum. Disiplin yoluyla dingin bir zihin istiyorum ve sessizliği tecrübe ediyorum. Benlik, "ben" sessizliğin deneyiminde kendini tesis eder. Anlatabiliyor muyum?

Hakikatin ne olduğunu bilmek istiyorum; bu benim arzum, özlemim. Sonra hakikat olarak gördüğüm şeyi yansıtırım çünkü onunla ilgili bir sürü şey okumuşumdur. Ondan söz eden onca insanı dinlemişimdir; din kitapları onu anlatıyor. Bütün bunları istiyorum. Ne oluyor peki? Bu istek, bu arzu yansıtılır ve deneyimlerim çünkü bu hali tanıyorumdur. Eğer bu hali, bu edimi, bu hakikati tanımasaydım, ona hakikat demezdim. Onu biliyorum ve onu tecrübe ediyorum. Bu deneyim benliğe, "ben"e güç veriyor.

Dolayısıyla deneyim her zaman "ben"i güçlendirir. Ne kadar güçlenirseniz, deneyimin içinde o kadar sabitlenirsiniz ve benlik o kadar takviye edilir. Bunun sonucunda belli bir karakter gücüne, bilgi, inanç birikimine kavuşursunuz ve bunları diğer insanların karşısına koyarsınız çünkü onların sizin kadar zeki olmadığını ve yazı yazma kabiliyetinizin olduğunu, uyanık olduğunuzu bilirsiniz.

Benlik hâlâ etkin olduğu için inançlarınız, üstatlarınız, kastlarınız, ekonomik sisteminiz, hepsi bir izolasyon süreci-

dir ve dolayısıyla çekişme doğurur. Bu konuda ciddi veya samimiyseniz bunu haklı çıkarmadan tamamen çözmelisiniz. İşte bu nedenle deneyim sürecini anlamamız gerekiyor.

Zihin için, benlik için yansıtılmamak, arzulamamak, deneyimlememek mümkün müdür? Benliğin bütün deneyimlerinin bir olumsuzlama, yıkım olduğunu görüyoruz; buna rağmen aynı şeye olumlu, pozitif eylem adını veriyoruz. Değil mi? Pozitif yaşam tarzı diyoruz. Bütün bu süreci yok etmeye olumsuzlama diyorsunuz. Bunda haklı mısınız? Pozitif, olumlu diye bir şey yoktur. Bireyler olarak sizler ve ben meselenin kökenine inip benlik sürecini anlayabilir miyiz?

Peki, onu çözen unsur nedir? Benliğin çözülmesine sebep olan şey nedir? Dinsel gruplarla birlikte diğer gruplar onu özdeşleşmeyle açıklıyorlar. Değil mi? Kendinizi daha büyük bir şeyle özdeşleştirdiğinizde benlik ortadan kaybolur; işte onların dediği budur. Biz ise burada özdeşleşmenin yine benliğin işlemi olduğunu söylüyoruz; daha büyük olan basitçe "ben" in yansıtmasıdır, benim tecrübe ettiğim ve dolayısıyla "ben" i güçlendiren şeydir. Beni takip edebiliyor musunuz? Disiplinin, inancın ve bilginin tüm o değişik türleri benliği güçlendirmekten öteye geçmez.

Benliği çözecek bir unsur bulabilir miyiz? Yoksa bu yanlış bir soru mu? Temelde istediğimiz şey budur. "Ben" i çözecek bir şeyi bulmak istiyoruz. Değil mi? Onu bulmanın çeşitli yollarının –bilhassa özdeşleşme, inanç vs. yoluyla– olduğunu düşünüyoruz; onların hepsi aynı düzeyde; biri diğerinden üstün değil çünkü onların hepsi benliği, "ben" i güçlendirmede aynı ölçüde güçlüdür.

Şimdi, işlediği yerde "ben" i görüyorum ve onun yıkıcı güçlerini ve enerjisini fark ediyorum. Ona hangi ismi verirseniz verin, o izole edici bir güçtür; yıkıcıdır ve onu çözenin bir yolunu bulmak istiyorum. Bunu istemiş olmalıyız. Sade-

ce kendime değil, çevremdeki herkese de endişe, korku, yılmılık, çaresizlik, sefalet veren ve her zaman faal olan "ben"i görüyorum. Benliğin kısmen değil de bütünüyle çözümlenmesi mümkün müdür? Benliğin kökenine inip onu yıkabilir miyiz? Yaşamanın tek yolu budur, değil mi?

Kısmen zeki olmak değil de bütünlüklü bir tarzda zeki olmak istiyorum. Çoğumuz bir alanda zekiyizdir, siz muhtemelen bir yönde zekisinizdir, bense başka bir yönde zekiyimdir. Bazılarınız işlerinde zekidir, diğer bazılarınız da eğitimde vesaire. İnsanlar farklı açılardan zekiler ama bizler bütüncül bir zekâya sahip değiliz. Bütüncül anlamda zeki olmak benliksiz olmak demektir. Bu mümkün müdür? Eğer bunu yapmaya çalışırsam tepkiniz ne olur? İşaret etmek istediğim sonuçlar sizde bir tepki uyandırmalı. Tepkiniz nedir?

Benliğin şimdi tamamen yok olması mümkün müdür? Bunun mümkün olduğunu biliyorsunuz. Peki, nasıl mümkün? Bunun için gerekli öğeler, şartlar nelerdir? Bunu meydana getirecek unsur nedir? Onu bulabilir miyim? "Onu bulabilir miyim?" sorusunu sorduğumda bunun mümkün olduğuna inanmışım demektir. İçinde benliğin kendini güçlendireceği bir deneyimi zaten yaratmışımdır. Değil mi? Çok ciddi olan ben benliği çözmek istiyorum. Sonra onu çözenin mümkün olduğunu bildiğimi söylüyorum. "Bunu çözmek istiyorum," dediğim anda, benliğin çözümlenmesi için takip ettiğim süreç içinde, benliğin deneyimi vardır; dolayısıyla benlik güçlenir.

Zihnın oldukça dingin olması, tanımama yani deneyimlememe hali içinde olması, yaratımın gerçekleştiği yani benliğin olmadığı, yok olduğu bir halin içinde olması mümkün müdür?

Sorun bu değil mi? Zihnın olumlu ya da olumsuz her hareketi "ben"i fiilen güçlendiren bir deneyimdir. Zihin için tanımamak mümkün müdür? Bu ancak tam bir sessizlik, ama

benliğin deneyimi olmayan ve dolayısıyla benliği güçlendirmeyen bir sessizlik olduğunda gerçekleşir.

Benlikten ayrı, benliğe bakan ve onu çözen bir varlık var mıdır? Beni takip ediyor musunuz? Benliği iptal edip yıkan, bir kenara atan ruhsal bir varlık mevcut mudur? Mevcut olduğunu düşünüyoruz. Değil mi? Çoğu dindar insan böyle bir unsurun var olduğuna inanıyor.

Materyalist kişi şunu söylüyor: "Benliğin yıkılması mümkün değildir; o ancak siyasi, ekonomik ve sosyal olarak şartlandırılabilir ve kısıtlanabilir; belli bir kalıp içinde ona sınımsız sarılabiliriz veya ona riayet etmeyebiliriz; dolayısıyla daha yüce, ahlaki bir hayata kapı aralayabiliriz ve herhangi bir şeyle müdahale etmeden sosyal yapıya uyup salt bir makine gibi yaşayabiliriz." Bunu biliyoruz.

Güya dindar denilen başka insanlar da var; onları böyle adlandırsak da aslında onlar dindar değiller. Şöyle diyorlar: "Temelde böyle bir unsur vardır. Eğer benliğe dokunabilirsek onu çözebiliriz."

Benliği çözebilecek bir unsur var mı? Ne yaptığımıza lütfen iyi odaklanın. Bizler sadece benliği köşeye sıkıştırıyoruz. Eğer benliğinizin köşeye sıkıştırılmasına izin verirseniz ne olup bittiğini görebilirsiniz. Zamansız olan, benliğe ait olmayan, araya girip yıkacağını umduğumuz, Tanrı dediğimiz bir varlığın olmasını istiyoruz.

Peki, zihnin algılayabileceği böyle bir varlık mevcut mudur? Olabilir de olmayabilir de; mesele bu değil. Zihin benliği yıkmak için eyleme geçecek zamansız bir ruhsal hali aradığında bu, "ben"i güçlendiren bir başka deneyim türü değil midir? İnanığımızda bu, gerçekte olup biten şey değil midir? Tanrının, zamansız halin, ölümsüzlüğün, hakikatin var olduğuna inandığınızda bu, benliği güçlendirme süreci değil midir?

Benlik, gelip benliği yıkacağım düşündüğünüz şeyi yansıtmıştır. Dolayısıyla ruhsal bir varlık olarak, zamansız bir halde bu süreklilik fikrini yansıttığınızda deneyimleyeceksiniz demektir ve bütün bu deneyimler benliği güçlendirmekten öteye geçmez; dolayısıyla ne yapmış oluyorsunuz? Benliği fiilen yıkmış olmuyorsunuz, sadece ona farklı bir isim, farklı bir nitelik vermiş oluyorsunuz ama benlik hâlâ orada durmaktadır çünkü onu tecrübe ettiniz. Öyleyse eylemimiz başından sonuna kadar aynı eylemdir; sadece onun evrildiğini, geliştiğini, giderek güzelleştiğini düşünürüz, ama içinizi gözlemlerseniz aynı eylemin devam ettiğini, aynı "ben" in farklı yüzeylerde, farklı etiketlerle, farklı isimlerle işlediğini fark edersiniz.

Benliğin tüm sürecini, kurnazlığını, olağanüstü icatlarını, zekâsmı, kendini özdeşleştirme yoluyla, erdem yoluyla, deneyim yoluyla, inanç yoluyla, bilgi yoluyla nasıl örtbas ettiğini anladığımızda bir dairenin içinde, bir kafesin içinde dolaştığınızı gördüğünüzde ne olur? Bunun farkına vardığınızda, onu enikonu tanıdığınızda zihniniz zorlamayla, herhangi bir ödülle veya korkuyla değil de kendiliğinden olağanüstü sessiz ve dingin olmaz mı?

Zihninizin her hareketinin sadece benliği güçlendirmenin bir formu olduğunu öğrendiğinizde, bunu gözlemleyip gördüğünüzde, aktif haldeki zihnin tam anlamıyla farkına vardığımızda, bu noktaya ideolojik, sözel veya deneyimsel yolla değil de fiilen geldiğinizde adamaklılı dingin olan zihnin yaratım gücüne sahip olmadığını görürsünüz. Nitekim zihin ne yaratırsa yaratsın bir çemberin içine hapsolür; benliğin alanı içindedir. Zihin yaratmadığında yaratım olur ki bu tanınabilir bir süreç değildir.

Gerçeklik ve hakikat tanınamaz. Hakikatin ortaya çıkması için, inancın, bilginin, deneyimin, erdem, erdemli olma çabasının -ki erdemli olmaktan farklıdır- gitmesi gerekir.

Erdem peşinde koştuğunun farkında olan erdemli kişi gerçekliği asla bulamaz. O çok alçak bir kişi olabilir yani hakikat insanından, arif insandan çok farklı biri olabilir. Hakikat insanına göre hakikat varlığın alanıdır. Erdemli insan haklı insandır, haklı insan hakikatin ne olduğunu asla anlayamaz çünkü ona göre erdem benliğin kılıfıdır, benliğin güçlendirilmesidir çünkü o erdem peşindedir. O, "Açgözlülükten kurtulmalıyım," dediğinde, açgözlülükten sıyrılmayı deneyimlediği hal benliğini güçlendirir.

Hâsılı sadece dünyevi şeylerde değil, inanç ve bilgide de yoksul olmak çok önemlidir. Dünyevi zenginliklere sahip bir adam veya inanç ve bilgi bakımından zengin olan bir adam karanlıktan başka bir şeyi asla bilemez ve tüm kötülüklerin ve sefaletin odağı olur. Fakat eğer bireyler olarak siz ve ben benliğin bütün bu işleyişini görebilsek o zaman sevginin ne olduğunu anlayabiliriz. Sizi temin ederim dünyayı değiştirebilecek tek dönüşüm budur. Sevgi benlik değildir. Benlik sevgiyi tanıyamaz. "Seviyorum," dersiniz ama tam da bunu söylemenizde, bu deneyiminizde sevgi yoktur. Sevgiyi tanıdığınızda benlik yok olur. Sevgi varken benlik olmaz.²

Bizim sosyal ve dinsel yapımız –olumlu ya da olumsuz– bir şey olma çabasına dayalıdır. Böyle bir süreç, isim, aile, başarı, ben ve kendimin özdeşleşmesi –sürekli ıstırap ve çatışma doğuran– yoluyla egonun serpilmesidir. Bu hayat tarzının sonuçlarını görüyoruz: Sürekli yayılan ve insanlığı kısıpıcı altına alan çatışma, karmaşa ve düşmanlık. İnsan bu çatışma ve ıstırapı nasıl aşacak? Bu konuşmalarda anlamaya çalıştığımız şey işte budur.

Benliğin asıl kökeni özlem değil midir? Benliğin genişlemesinin bir aracına dönüşmüş olan düşünce, çatışma ve ıstırapın sebebi olan egoya süreklilik kazandırmadan nasıl işleyebilir? Bu önemli bir soru değil mi? Ben öyle dediğim için

değil. Bu her birimiz için hayati bir soru değil mi? Eğer öyleyse doğru cevabı bulmamız gerekmez mi? Pek çok yolla ego-yu besliyoruz ve kınamadan veya desteklemeden onun anlamını kavramamız gerekmez mi?

Benliği genişletmenin bir yolu olarak dini ve felsefeyi kullanıyoruz; toplumsal yapımız benliğin büyütülmesine dayanıyor; memur, müdür ve ardından işyeri sahibi olur, öğrenci öğretmen olur gibi. Bu süreçte hep çatışma, düşmanlık, ıstırap vardır. Bu zekice ve kaçınılmaz bir süreç midir? Ancak birbirimize bel bağlamadığımızda, kendi başımıza hakikati keşfedebiliriz. Hiçbir uzman bize doğru cevabı veremez. Her birimizin doğrudan kendi başına doğru cevabı bulması şart. Bu nedenle ciddi olmak önemlidir.

Şartlara, ruh halimize ve hayallerimize göre içtenliğimiz değişebilir. İçtenlik şartlardan ve ruh halinden, iknadan ve umuttan bağımsız olmalı. Bizler belki de şok vesilesiyle içten olacağımızı düşünürüz ama başkalarına bağımlık içtenliğin ürünü değildir. İçtenlik sorgulayıcı farkındalık olduğunda varlık kazanır ve bizler gayet bilinçli bir şekilde farkında mıyız?

Eğer farkındaysanız, zihninizin sürekli egonun etkinlikleriyle ve özdeşleşmeleriyle meşgul olduğunu görürsünüz; bu etkinliği sürdürdüğünüzde derinlerde yer edinmiş öz-çıkara rastlarsınız. Bu öz-çıkara düşünceleri günlük hayatın ihtiyaçlarından, anbean yaptığınız şeylerden, toplumdaki rolünüzden ve egonun yapısını kuran her şeyden gün yüzüne çıkar.

Bu çok garip bir şekilde kaçınılmaz görünüyor ama bu kaçınılmazlığı kabul etmeden önce kasıtlı yönelimimizin farkına varmamız gerekmez mi? Egoyu canlandırmak istiyor muyuz istemiyor muyuz? Zira gizli niyetlerimize göre hareket edeceğiz. Benliğin nasıl oluştuğunu ve zevk ve acı ilkesiyle, hafıza, özdeşleşme ve benzeri yollarla nasıl güçlendiğini bili-

yoruz. Bu süreç çatışma ve acının nedenidir. İstirabın sebebi ni yok etmeyi cidden istiyor muyuz?

Niyetlerinizin kaçınılmaz olarak farkına varıp meselenin özünü öğrenebilirsiniz. Bizler genellikle köstekleniriz çünkü eyleme geçmekten bilinçsizce korkarız; bu da daha fazla eziyet ve acı doğurur. Ne var ki benliğin beslenip sürdürülmesiyle ilgili derin ve gizli niyetimizi ortaya çıkarmazsak açık ve kesin olan eylemi gerçekleştiremeyiz.

Anlayışı engelleyen bu korku yansıtmanın, spekülasyonun sonucu değil midir? Benliği büyütme kurtulmanın bir hiçlik hali, bir boşluk olduğunu hayal ediyorsunuz ve bu içinde korku uyandırıyor; bu yüzden de gerçek deneyimi engelliyor. *Olanın* keşfini varsayım, hayalle, imgeleme ön-lüyorsunuz. Benlik sürekli bir akış içinde olduğundan, öz-deşleşme yoluyla kalıcılığı arıyoruz. Özdeşleşme kalıcılık ya-nılsamasını doğuruyor ve kalıcılığın kaybı korku yaratıyor.

Benliğin sürekli akış içinde olduğunu biliyoruz; yine de benliğin içinde, geçici benlikten türettiğimiz kalıcı bir benlik-te, payidar dediğimiz şeye sarılıyoruz. Eğer benliğin geçici olduğunu derinlemesine deneyimleyip anlarsak o zaman hiç-bir özlem çeşidiyle, hiçbir süreklilikle, hiçbir ülke ya da orga-nize düşünce veya din sistemiyle özdeşleşmeyiz çünkü öz-deşleşme beraberinde savaş dehşetini, sözde uygarlığın vic-dansızlığını getiriyor.³

Çoğumuz bütün saldırgan talepleriyle “ben”in, benliğin tamamen yok olduğu ve zihnin hiçbir doğrudan istenç olma-dan tamamen sükûnete kavuştuğu hali geçmişte deneyimle-mişizdir. Bu haldeki insan ölçülemez, kelimelere dökülemez bir şeyi yaşayabilir.

Çektiği bütün zahmetler ve anularıyla, bütün endişeleri ve korkularıyla “ben”in, benliğin ortadan kalktığı kimi ender anlar vardır. Böyle anlarda insan bütün güdülerden, dürtü-

lerden, zorlamalardan kurtulur ve hayret verici ölçüde uçsuz bucaksız bir mesafe, smürsüz bir zaman ve varoluş hissi yaşar veya bu hissin farkına varır.

Bu çoğumuzun başına gelmiştir. Ve bu mesele üzerinde durmamızın ve kapatan, kısıtlayan, smürlandıran "ben"i çözmeye çalışmanın kayda değer olduğunu düşünüyorum. Zira bu "ben" üzüntülere, endişelere, korkulara sahip, hâkimiyet kuruyor veya kendini bir otoriteye teslim ediyor, sayısız anıları var, erdem geliştiriyor ve hep bir şey olmaya, önemli biri olmaya çalışıyor.

İnsanın kendini ifade etmek, sosyal, ahlaki veya ekonomik açıdan önemli biri olmak için bilinçli veya bilinçsiz yürüttüğü o bitmeyen çabayı fark ettiniz mi? Bu önemli ölçüde zorlu bir uğraş gerektirir. Bütün hayatımız ulaşma, başarıya ve önemli bir kişi olmaya dönük hiç bitmeyen bir çabalamaya dayanıyor.

Biz ne kadar mücadele edersek, benlik bütün smürlemaları, korkuları, hırsları, hüsrانlarıyla o kadar önem kazanıp şişer. Benlikten büsbütün kurtulmanın mümkün olup olmadığını kendinize sorduğunuz anlar olmuştur.

Her şeyden önce, benlik duygusunun ortadan kalktığı ender anlar vardır. Benliğin dönüşüm geçirip daha üst bir seviyeye çıkışından söz etmiyorum, tasaları, üzüntüleri, korkularıyla "ben"in basitçe yok olmasından söz ediyorum. İnsan böyle bir şeyin mümkün olduğunu fark edince benliği saf dışı bırakmak için bilinçli bir biçimde yola koyuluyor. Her şeyden önce organize dinin yapmaya çalıştığı şey de budur: Tapınan her bir inanana daha yüce bir şeyde kendini eritmesi ve belki de daha üst bir hali yaşaması için yardım etmek.

Eğer siz dindar bir insan değilseniz kendinizi devletle, ülkeyle özdeşleştirmeye çalışıp bu özdeşleştirme işlemi içinde kendinizi kaybetmeye çalışırsınız ki bu da size yücelik, o kü-

çük benliğinizden daha büyük bir şey olma hissi verir. Yahut bunu da yapmıyorsak yine aynı niyetle şu veya bu türden sosyal çalışmalar içinde kendimizi kaybedip yücelmeye çalışınız.

Eğer kendimizi unutursak, kendimizi yadsırsak, bizden çok daha yüce ve çok daha canlı bir şeye hayatımızı adanarak suretiyle kendimizi devre dışı bırakabilirsek belki de salt fiziksel bir duyum olmayan bir mutluluğu, saadeti yaşayabileceğimizi düşünüyoruz. Ve eğer bunların hiçbirini yapmazsak, erdem, disiplin, kontrol, sürekli pratik yoluyla düşünmeye son verebileceğimizi umuyoruz.

Şimdi bunları hiç düşündünüz mü bilmiyorum ama bütün bunlar elbette bir şey olmaya yönelik bitmeyen bir çabayı işaret ediyor. Ve söyleneni dinlemek suretiyle bütün o sürece girip "ben" duygusunu tamamen silip silemeyeceğimizi kendi başımıza keşfedebiliriz. Korku verici ve kısıtlayıcı disiplin olmadan, kendimizi inkâr etme çabasına girmeden, önemli biri olmak ya da bir gerçekliğe ulaşmak için isteklerimizi, hürsalarımızı öne sürmeden benlik duygusunu bütünüyle silmenin asıl meselemiz olduğunu düşünüyorum. Ne de olsa bütün çabalar dürtülere işaret eder, değil mi? Bir şeyde, bir ritüelde veya ideolojide kendimi kaybetmek için çabalarım çünkü kendimi düşündüğümde mutsuz oluyorumdur. Başka bir şeyi düşündüğümde ise kendimi daha iyi hissedirim, hadiselerle farklı bakarım. Dolayısıyla kendimi unutmaya gayret ederim. Ama bu gayretimin ardında kendimden kaçma amacı vardır çünkü acı çekiyorumdur ve bu kaçma niyeti temelde benliğimin bir parçasıdır.

Peki, insanın hiçbir dürtü olmadan kendini unutmaması mümkün müdür? Her dürtünün kendi içinde endişesi, hürsı, yılgınlığı, yokluk korkusu ve muazzam güvence isteğiyle benlik tohumunu barındırdığını gayet iyi görebiliyoruz. Ve bütün bunlar çok kolay bir şekilde, çabalamadan silinip gide-

bilir mi? Yani bireyler olarak siz ve ben bu dünyada hiçbir şeyle özdeşleşmeden yaşayabilir miyiz?

Nitekim kendimi ülkemle, dinimle, ailemle, ismimle özdeşleştiriyorum çünkü özdeşleşme olmazsa ben bir hiçim. Mevki makam, güç ya da herhangi türden bir itibar olmazsa kendimi kaybolmuş hissediyorum. Bu nedenle kendimi adımla, ailemle, dinimle, bir organizasyonla özdeşleştiriyorum veya keşif oluyorum. Zihnin sarıldığı tüm o özdeşleşme biçimlerini biliyoruz. Ne var ki insan bu dünyada hiç özdeşleşmeden yaşayabilir mi?

Eğer bu konuyu düşünürsek, söyleneni dinleyebilirsek ve aynı zamanda özdeşleşmenin sonuçlarıyla ilgili kendi deneyimlerimizin farkına varırsak, ciddiyetle hareket ettiğimiz takdirde bu dünyada özdeşleşme kâbusu olmadan, bir sonuca ulaşmak için didirip durmadan yaşayabilmenin mümkün olduğunu keşfedebiliriz diye düşünüyorum.

Öte yandan bilginin oldukça farklı bir anlam taşıdığı kanısındayım. Şimdi bizler kendimizi bilgiyle özdeşleştiriyoruz ve onu kendimizi büyütmenin bir aracı olarak kullanıyoruz, tıpkı ülkeyle, dinle veya bir etkinlikle yaptığımız gibi. Edindiğimiz bilgiyle özdeşleşme benliği takviye etmenin başka bir yolu değil midir? Bilgi aracılığıyla "ben" bir şey olma mücadelesini sürdürür ve böylece sefaleti, acıyı daim kılar.

Eğer bütün bunların sonuçlarını çok basitçe görebilsek, hiçbir ön yargıya kapılmadan zihnimizin nasıl çalıştığının ve düşüncelerimizin neye dayandığını farkına varabilirsek, o zaman tüm o özdeşleşme sürecinde yatan büyük çelişkiyi anlayabiliriz.

Öncelikle, kendimi ülkemle özdeşleştirmemin nedeni kendimi boş, yalnız, zavallı hissetmemdir ve bu özdeşleşme bana bir iyilik hissi, güçlü olma duygusu verir. Yahut aynı sebeple kendimi bir kahramanla, bir azizle özdeşleştiririm. Fa-

kat bu özdeşleşme sürecini derinlemesine ele alırsam düşün-
cemin tüm seyrinin ve ne kadar saygın olursa olsun bütün
yaptıklarımın temelde kendimi bu veya şu şekilde devam et-
tirmeye dayandığını görürüm.

Şimdi, bunu gördükten sonra, kavradıktan sonra, tüm
varlığımla hissettikten sonra din oldukça farklı bir anlama
bürünür. O zaman din kendimi Tanıyla özdeşleştirme süre-
ci olmaktan çıkıp "ben" in değil de sadece gerçekliğin olduğu
bir halin varlık kazanması olur. Fakat bu sadece sözel bir ka-
rı, sadece tekrarlanacak bir ifade değildir.

İşte bu nedenle bana göre kendini bilmek yani hiçbir şeyi
varsaymadan kendinin derinliklerine inmek son derece
önemlidir. Bu sayede zihin aldanıştan, yanılısamadan kurtu-
lur ve kendini sahte hallere ve yalancı vizyonlara kaptırmaz.
O zaman herhalde benliğin kendini kapatma süreci sona erer
ama herhangi bir zorlama veya disiplinle değil çünkü benliği
ne kadar disiplin altına alırsanız o kadar güçlenir.

Önemli olan nokta, hiçbir şeyi önceden kabullenmeden sa-
bırla bütün bunların çok derinlerine inerek, böylece insan
zihninin hallerini, amaçlarını, dürtülerini ve yönelimlerini an-
layabilir. O zaman zihin özdeşleşmenin ve dolayısıyla bir şey
olma çabasının yer almadığı bir hale ulaşır; o zaman benlik
sona erer ve sanırım bu gerçektir.

Her ne kadar bizler kısa süreliğine belli belirsiz bu hali
yaşasak da çoğumuzun karşılaştığı zorluk, zihninin deneyime
sarılması ve ondan daha fazlasını istemesidir. İşte bu daha
fazlasını istemek yine benliğin bir başlangıcıdır. Bu nedenle
bu meselelerde sahiden ciddi olanlarımız için kendi düşün-
ce sürecimizin içsel farkındalığına varmak, güdülerimizi,
duygusal tepkilerimizi sessizce gözlemlemek ve "Kendimi
çok iyi tanıyorum" dememek -ki aslında tanımıyorsunuz-
çok önemlidir.

Tepkilerinizi ve dürtülerinizi yüzeysel olarak bilinç düzeyinde biliyor olabilirsiniz. Fakat "ben", benlik çok karmaşık bir olgudur ve benliğin bütünlüğüne girmek dürtüsüz, amaçsız süregelen ve istikrarlı bir sorgulamayı, arayışı gerekli kılar.

Birilerini takip ediyoruz çünkü ekonomik, sosyal veya dinsel anlamda güvende olmak istiyoruz. Her şeyden önce zihin daima güvenlik arıyor, bu dünyada ve ayrıca öteki dünyada güvende olmak istiyor. İşte bu yüzden devlet otoritesini, diktatör otoritesini, kilise otoritesini, idolü, imajı yaratıyoruz. Ve birilerini takip ettiğimiz sürece otorite de yaratacağız ve bu otorite kötü sonuçlar doğuracak çünkü bizler düşünce-sizce kendimizi başkalarının egemenliğine teslim ediyoruz.

Bu meseleyi derinlemesine ele almanın ve zihnin neden takip etmekte ısrarcı olduğunu anlamanın önemli olduğunu düşünüyorum. Sadece siyasi ve dini liderleri takip etmekle kalmıyorsunuz, gazetelerde, dergilerde, kitaplarda okuduğularınızı da takip ediyorsunuz. Uzmanların, yazılı dünyanın otoritesine başvuruyorsunuz. Bütün bunlar zihnin kendisinden emin olmadığını gösteriyor, değil mi? İnsanlar liderlerin söylediklerinin dışında düşünmekten korkuyor çünkü aforoz edilebilir, toplumdaki dışlanabilir veya toplama kampına götürülebilirler.

Hepimizin içinde bu güvence isteği, güvende olma dürtüsü yer aldığından otoriteye teslim oluyoruz. Mallarımız, gücümüz, düşüncelerimiz bakımından garantide olmayı istediğimiz sürece otoriteye, takipçilere sahip olacağız ve bunda kötülük tohumları yatmaktadır çünkü bu kaçınılmaz olarak insanın insanı sömürmesine yol açar. Sahiden hakikati, Tanrıyı bulan insan, ister kitap, ister devlet, ister imaj, isterse de rahip otoritesi olsun bütün otoritelerden tamamen sıyrılmıştır.

Bu, çoğumuz için çok zordur çünkü güvencesiz olmak, kendi ayaklarının üstünde durmak, araştırmak, sorgulamak, asla

tatmin olmamak, hiçbir zaman başarı peşinde koşmamak demektir. Öte yandan bunu ciddi bir şekilde deneyimlersek, artık yaratıcı veya takip edilen otorite meselesinin ortadan kalktığını görürüz çünkü artık başka bir şey yürürlüğe girmiştir, sadece lafta değil, fiili bir gerçek olarak. Sürekli sorgulayan, otorite tanımayan, herhangi bir geleneği, hocayı, kitabı izlemeyen bir insan kendi kendinin ışığı olur.

Sadece, "Kendimi gayet iyi tanıyorum," demek yüzeysel bir ifadeden öte değildir. Diğer yandan bütün varlığınızın bir anılar yumağı olduğunu, bütün düşüncelerinizin ve tepkilerinizin mekanik olduğunu kavramanız, fiilen tecrübe etmeniz hiç de kolay değildir. Bu sadece bilinçli zihnin işleyişinin değil, ayrıca bilinçdışı izlerin, ırksal izlenimlerin, anıların, öğrendiğimiz şeylerin de farkında olmayı içerir; zihnin gerek saklı gerekse aşikâr olan tüm alanını keşfetmek anlamına gelir ki bu son derece çetindir.

Eğer benim zihnim sadece geçmişin bir kalıntısı ise, eğer o, eğitimin ve diğer etkilerin şekillendirdiği anıların, izlenimlerin bir yumağı ise o zaman içimde böyle olmayan bir yanım kalır mı? Eğer ben sadece bana öğretilenleri, bana söylenenleri, edindiklerimi tekrarlayan bir makineysem –çoğumuz gibi– o zaman bu şartlanmadan doğan düşüncelerim beni ancak daha fazla şartlanmaya, daha fazla sefalete ve smurlamaya götürür.

Öyleyse kendi sınırlamasının farkında olan zihin şartlanmanın farkına varıp onu aşabilir mi? Meselemiz budur. Sorumuza evet veya hayır diye cevap vermekle yetinmek aptalca olur. Bütün zihnin şartlandığı apaçık bir gerçek. Hepimiz şartlanmışız; gelenekle, aileyle, deneyimle, zaman süreciyle. Eğer Tanrıya inanıyorsanız bu inanç belli bir şartlanmanın ürünüdür, tıpkı Tanrının var olmadığını söyleyen insanın inançsızlığı gibi. Demek ki inanç ve inançsızlığın çok fazla

önemi yok. Önemli olan husus düşüncenin tüm alanını kavramak ve zihnin orayı aşıp aşamayacağını keşfetmektir.⁴

KRISHNAMURTI: Bizler bencil varlıklarız, ben-merkezci insanlarız; kendimizi, kendi tasalarımızı, kendi ailemizi düşünüyoruz. Merkeziz. Merkezden sosyal çalışmaya, siyasi faaliyete geçebiliriz ama yine merkez işliyordur.

PUPUL JAYAKAR: Bunu görmek zor çünkü merkezin olmadığını düşündüğünüz bir şeyle meşgul olabilirsiniz.

KRISHNAMURTI: Öyle düşünebilirsiniz. Yoksullar için çalışan "ben" dir ama ben hâlâ bu sınır içinde işliyordur.

PUPUL JAYAKAR: Beyefendi, biraz daha netleştirelim. Sorguladığınız şey yoksullar için çalışmak değil, sanırım.

KRISHNAMURTI: Hayır. Kendimi yoksullarla özdeşleştirmem, kendimi ülkemle özdeşleştirmem, kendimi Tanrıyla özdeşleştirmem, kendimi bir idealle falan özdeşleştirmem; işte sorun budur.

PUPUL JAYAKAR: Bu ben-merkezci etkinliği anlamak için sahiden her şeyi yaptık. Gözlem yaptık, meditasyon yaptık ama merkez ortadan kaybolmadı.

KRISHNAMURTI: Kaybolmadı çünkü bence bir hata yapıyoruz. Bu sınırlar dâhilindeki bir eylemin, merkezden çevreye ve sonra çevreden merkeze yönelik bir eylemin, bu ileri geri hareketin enerji israfından başka bir şey olmadığını adanmaklı göremiyoruz; kalbimizle, zihnimizle algılamıyoruz. Bu alanın içindeki her şey ıstıraptır. Bunu fark etmiyoruz.

PUPUL JAYAKAR: Beyefendi, eğer bu beyin hücrelerimizden bir parçasıysa, sürekli dalgalanmalara yol açan beyin hücrelerinin –ben-merkezci varoluşa hapsolmuş– etkinliğiyse, o zaman...

KRISHNAMURTI: Hayır, Pupul. Beynin iki şeye ihtiyacı vardır: Güvenlik ve kalıcılık duygusu.

PUPUL JAYAKAR: Her ikisini de benlik sağlıyor.

KRISHNAMURTI: Bu yüzden o çok önem kazamıyor.⁹

Karşı çıktığımda, bilinç engellendiğinde, “ben” bir amaca ulaşmaya çalıştığımda, sadece “ben”in bu etkinliğinin farkında olurum. “Ben” aktiftir veya zevk sona erdiğinde bu merkezin farkına varırım ve bu zevkten daha fazla isterim; o zaman bir direnç oluşur ve zihin haz, doyum getirecek belli bir amaca yönelik olarak kasten şekillenir. Bir erdemi bilinçlice hayata geçirirken kendimin ve etkinliklerimin farkındayım. Bildiğimiz tek şey bu. Bilinçlice erdem peşinde koşan insan erdemsizdir. Alçakgönüllülük peşine düşülerek elde edilemez ve onun güzelliği de budur.

Öyleyse hangi yönde olursa olsun, bilinçli ya da bilinçsiz, bu etkinlik merkezi var olduğu sürece, zamanın devinimi de var olur ve ben gelecekle bağlantılı olarak şimdinin ve geçmişin bilincinde olurum. Bu etkinliğin merkezi, “ben”in ben-merkezci etkinliği bir zaman sürecidir. Sizin zamandan kast ettiğiniz işte budur; zamanın psikolojik sürecinden söz ediyorsunuz; “ben” merkezinin etkinliğine süreklilik katan şey, hafızadır.

Lütfen içinizdeki işleyişi gözlemleyin; benim sözlerimi dinlemekle yetinmeyin veya kelimelerin büyüüne kapılma-

yın. Eğer kendinizi gözlemleyip bu etkinlik merkezinin farkında olursanız, onun salt bir zaman, hafıza, deneyim ve her deneyimi hafızaya göre tercüme etme süreci olduğunu görürsünüz. Ayrıca benin etkinliğinin zihnin bir işlemi olan tamma olduğunu da görürsünüz.

Zihnin ben-merkezci etkinlikten kurtulması mümkün müdür? Bu önce kendimize sormamız gereken çok önemli bir sorudur çünkü tam da soruyu sorarken cevabı bulacaksınız. Yani eğer ben-merkezi etkinliğin tüm sürecinin farkında olursamz, onun bilincin değişik seviyelerindeki etkinliklerini tam olarak kavramsız, o zaman elbette bu etkinliği sona erdirmenin yani artık zamana göre düşünmemenin, "Ben geçmişte neydim, şimdi neyim ve gelecekte ne olacağım?" diye sormamanın mümkün olup olmadığını kendinize sormanız gerekir.

Nitekim bu düşünceden ben-merkezci etkinliğin tüm süreci başlar; ayrıca bir şey olma kararlılığı, seçme ve sakınma kararlılığı da başlar ki tüm bunlar zamanın bir sürecidir. Bu süreç içinde bitmeyen kötülöklere, sefalete, kargaşaya, bozulmaya tamk oluruz. Bunun farkına varın; beni dinlerken, ilişkilerinizde, zihninizde farkına varın.

Elbette zaman süreci devrimci değildir. Zaman sürecinde dönüşüm yoktur; sadece süreklilik ve bitimsizlik vardır. Zaman sürecinde salt tamma vardır. Ancak zaman sürecini, benliğin etkinliğini tamamen sona erdirdiğinizde yeni olan, dönüşüm ve devrim meydana gelir.

Etkinliği içinde "ben" in tüm sürecinin farkına varan zihin ne yapacak? Ancak yenilenmeyle, ancak devrimle –evrimle değil, oluş halindeki "ben" le değil, tamamen son bulan "ben" le– yeni bir şey ortaya çıkar. Zaman süreci yeniyi ortaya çıkaramaz; zaman bir yaratma yolu değildir.

Eylem değil de yaratım anını hiç yaşadınız mı? Bir şeyi eyleme dökmekten değil de tanınmanın olmadığı yaratım anından söz ediyorum. O anda tanıma yoluyla gerçekleşen etkinlik olarak "ben" in sona erdiği sıra dışı bir hal yaşanır. Sanırım bazılarımız bu anı yaşadılar; belki de çoğumuz yaşadı.

Eğer farkındaysak, bu halde hatırlayan, tercüme eden, tanıyan ve sonra tanımlayan bir deneyimcinin olmadığını görürüz; zamana bağlı düşünme süreci yoktur. Zamansız olan bu yaratım anında, yaratıcılık anında, yeninin hali içinde "ben" in etkinliği asla söz konusu olmaz.

O halde bizim sorumuz şudur: Zihnin böyle bir deneyime sahip olması, bu hali yaşaması, geçici olarak ya da ender anlarda değil de *-ebedi* veya *daima* sözcüklerini kullanmak istemiyorum- zamana bağlı olmadan bu hali yaşaması, bu halin içinde olması mümkün müdür?

Bunun her birimizin yapması gereken önemli bir keşif olduğuna şüphe yok çünkü bu sevgiye açılan kapıdır; diğer tüm kapılar benliğin etkinlikleridir. Benliğin eyleminin olduğu yerde, sevgi barınmaz. Sevgi zamana bağlı değildir. Sevgiyi pratiğe dökemezsiniz. Dökseydiniz o, yaşantı yoluyla bir sonuç kazanmayı uman "ben" in bencil etkinliği olurdu.

Demek ki sevgi zamana ait değildir; herhangi bir bilinçli çabayla, herhangi bir disiplinle, özdeşleşmeyle sevgiye ulaşamazsınız çünkü bunların hepsi zaman süreçleridir. Yalnızca zaman sürecini bilen bir zihin sevgiyi tanıyamaz. Sevgi yeni olan, ebediyen yeni kalacak tek şeydir. Çoğumuz zaman süreci içinde, zamanın sonucunda zihnimizi geliştirdiğimiz için sevginin ne olduğunu bilmiyoruz. Sevğiden bahsediyoruz, insanları, çocuklarımızı, eşimizi, komşumuzu sevdiğimizi söylüyoruz, doğayı sevdiğimizden dem vuruyoruz ama sevdiğimizi fark ettiğimiz anda, benliğin etkinliği ortaya çıkar, dolayısıyla o artık sevgi olmaz.

Zihnin bütün bu süreci ancak ilişki yoluyla anlaşılabilir: Doğayla, insanlarla, kendi düşüncelerimizle, her şeyle ilişki. Aslında hayat ilişkiden ibarettir. Kendimizi ilişkiden ayırmaya çalışsak da ilişkisiz var olamayız; her ne kadar acı veren ilişkiden münzevi olarak tecrit sayesinde kaçmaya çalışsak da bunu yapamayız.

Bütün bu yöntemler benliğin etkinliğinin göstergesidir. Seçimsiz, kararlı ve amaçlı, yönelimsiz, herhangi bir sonuç elde etmeye hevessiz bir halde tüm bu zaman sürecinin bilinç olduğunu farkına varıp, bütün resmi gördüğümüzde bu zaman sürecinin bir isteğin sonucu olarak değil de kendiliğinden sona erdiğini fark ederiz. Ancak bu süreç sona erdiğinde kalıcı sevgi ortaya çıkar.

Hakikati aramak zorunda değiliz. Hakikat uzakta olan bir şey değildir. O, zihnin hakikati, onun anbean etkinliklerinin hakikatidir. Bu anlık hakikatin, tüm zaman sürecinin farkına varırsak, bu farkındalık, bilinci veya enerjisi serbest bırakır.

Zihin bilinci benlik etkinliği olarak kullandığı sürece, tüm sefaletleri, tüm çatışmaları, tüm kötülükleri, kasıtlı aldatmalarıyla zaman varlık kazanır ve ancak tüm bu süreci anlayan zihin sona erdiğinde sevgi varlık kazanır. Ona sevgi diyebilirsiniz ya da başka bir ad verebilirsiniz; ne ad vereceğinizin hiçbir önemi yoktur.⁶

Benlik özdeşleşme yoluyla varlığını sürdürür, değil mi? Benim oğlum, benim karım, benim evim, benim mobilyam. Benim dertlerim, benim tasalarım, ben ve geri kalanlar. Bir şeyle özdeşleşme "ben" in varlığını sürdürür. Kendimi mobilyayla özdeşleştiririm çünkü mobilyam çok eskidir; XIV. yüzyıla aittir, onu seviyorumdur. Onun üzerine titriyorumdur, cilalıyorum, bakımını yapıyorumdur. Ona değer veririm, çünkü bir gün onu satın çok para kazanacağım. Böylece mobilya "ben" den daha önemli hale gelir. Kendimize ve birbir-

lerimize oynadığımız oyunları görüyor musunuz? Bir şeyle özdeşleşme beni değil de özdeşleştiğim şeyi önemli kılar. Ülke, millet, milliyetle, Tanrımla kendimi özdeşleştiririm. Ülke, millet, Tanrı önem kazanır.

Bu özdeşleşmenin neden gerçekleştiğini hiç sormuyoruz. Neden kendimi özdeşleştiriyorum? Ben soruyu soruyorum, siz de sormalısınız.

Kendimi anlamak istiyorum. Ne olduğumu bilmiyorum, sahiden bilmiyorum. Bulmalıyım. Kendimi tanımalıyım ama bir başkasına göre değil. Uzmanlara göre değil; zira onlar yanılabilirler de, haklı da çıkabilirler. Onlarla ilgilenmiyorum ben. Ben kendimi tanımakla ilgileniyorum. Öğrenmek demek gözlem yapmak demek, herhangi bir çıkarımda bulunmadan, herhangi bir önyargıya kapılmadan, herhangi bir umuda bağlanmadan gözlem yapmak. Oları öğrenmeli, ortaya çıkarmalıyım. Bunu yapacak mısınız? İnsanlar bu konuda çok şey söylüyorlar. Başkalarının söylediği her şeyi bir kenara atıyorum. Siz de bunu yapacak mısınız? Başkalarının söylediklerini topyekûn elinizin tersiyle itin.

Keşfetmek istiyorum, bu nedenle bakıyor, gözlemliyorum; ancak ilişki içinde gözlemleyebilirim. Nasıl tepki veriyorum, nasıl öfkeleniyorum, nasıl kıskançlık gösteriyorum, nasıl nefret, düşmanlık, şiddet, baskı ve hâkimiyet sergiliyorum? Gördüğünüz gibi, tüm süreci seyrediyorum.

Bir şeye, bir ağaca, bir buluta, bir dağa veya bir suya bakarken, ona mesafeyle bakarsanız, sizinle onun arasındaki mesafeyle. Sadece fiziksel mesafe değil, ayrıca düşüncenin ayırdığı mesafe de vardır. O ağaç benim bahçemdedir. Bu bölünme söz konusu.

Bu bölünme olmadan o ağaca bakabilir misiniz? Bu demek değil ki siz kendinizi ağaçla özdeşleştireceksiniz, ağaç olacaksınız. Ağacı gözlemliyorsunuz ve bu gözlemede göz-

lemleyen ile gözlemlenen arasında mesafe olmazsa, bu özdeşleşme değil de tamamen farklı bir ilişki biçimi olur.

Bunu bazen yapıyorsunuz. Ne olursa olsun bir nesneye arada mesafe olmadan baktığınızda doğrudan temas olur. Bunu bir ağaçla rahatlıkla yaşayabilirsiniz. Ne var ki aynı şeyi kocanızla, karınızla veya dostunuzla yapmanız çok zordur.

Kocanıza, karınıza, komşunuza, siyasetçilerinize, imge- nin yarattığı ara mesafe olmadan bakabilir misiniz? Kendini- ze kınamadan veya haklı çıkarmadan bakabilir misiniz? Haklı çıkarma ve kınama sansürcüdür. Sansürcü koşullan- mış bir varlıktır. Koşullanmış varlık "ben"im, daha başarılı olmalyım diyen "ben", daha fazla zevk almalyım diyen "ben". O halde düşüncenin hiçbir çarpıtması olmadan ken- dinize bakabilir misiniz? Beni takip edebiliyor musunuz? Bunu yaptınız mı?

Kendinizi bir şeyle özdeşleştirmiş olsanız da kendinizi unutabilir misiniz? Tam da o özdeşleşme benliğinin devam et- mesidir. Kendimi Hindistan'la özdeşleştiririm. Kendim Hin- distan ideasına dönüşür. Ve siz Hindistan'a karşı bir şey söy- lerseniz, incinirim. Diğer yandan Hindistan'ı övdüğünüzde bundan memnun olurum. Kendimi bir inançla özdeşleştiriri- rim ve bu özdeşleşmeyi yok etmeye yönelik her girişimle ölü- müne kadar mücadele ederim çünkü bir şeyle özdeşleşmeye son verdiğim anda kendime bakmaktan başka yapacak şeyim kalmaz. Oysa kendime bakmak istemem, çünkü kendime bakmaktan korkarım.⁷

İnsanın arzunun doğası hakkında çok açık olması gere- kir. Arzu duyumun bir parçasıdır ve düşünce kendini du- yumla özdeşleştirir ve özdeşleşme yoluyla "ben", ego inşa edilir ve sonra ego, "Şunu yapmalıyım," ya da "Bunu yap- mamalıyım," der.

Şu halde bizler ideallere, arzuya, istence dayanmayan bir eylemin var olup olmadığını öğrenmeye çalışıyoruz. Kendiliğinden olmayan eylem, hiç kimse kendiliğinden olmadığı için bu sözcük oldukça tehlikeli. Nitekim insan kendiliğinden olabileceğini sanıyor ama böyle bir şey yok çünkü insanın kendiliğinden olabilmesi için tamamen özgür olması gerekir. Beni takip edebiliyor musunuz?

O halde böyle bir eylem var mıdır? Eylemlerimizin çoğunun ardında bir saik var. Saik hareket demektir. Bir ev inşa etmek istiyorum, şu kadını veya adamı istiyorum. Psikolojik veya fizyolojik olarak incindim ve oç alma dürtüm var. Dolayısıyla günlük hayatımızda her zaman bu veya şu türde bir saik, bir dürtü faal halde. Eylemimiz de o dürtüyle koşullanıyor. Dürtü özdeşleşme sürecinin bir parçasıdır. Demek ki eğer ben özdeşleşmenin benliğim tüm doğasını, yapısını inşa ettiği gerçeğini anlarsam, algılasam o zaman düşünceden doğmayan bir eylem olabilir mi? Bilmiyorum, ya siz ne düşünüyorsunuz?

DAVID BOHM: Meseleye girmeden önce neden özdeşleşmenin olduğunu, özdeşleşmenin niçin bu kadar yaygın olduğunu sorabilir miyiz?

KRISHNAMURTI: Düşünce neden özdeşleşiyor?

DAVID BOHM: Duyum ve diğer şeylerle.

KRISHNAMURTI: Bir şeyle özdeşleşme neden oluyor? Özdeşleşmede ikilik, dualite vardır: Özdeşleşen ve özdeşleşilen. Özdeşleşme olmadığı zaman duyumlar duyum olarak kalır. Fakat neden düşünce duyumlarla özdeşleşiyor?

DAVID BOHM: Evet, bu henüz açıklık kazanmadı.

KRISHNAMURTI: Açıklığa kavuşturacağız.

DAVID BOHM: Duyum hatırlandığında özdeşleşmenin gerçekleştiğini mi söylüyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Evet.

DAVID BOHM: Bunu biraz daha açar mısınız?

KRISHNAMURTI: Biraz daha açalım. Konuya eğilelim. Hoş bir gölü algılamak, güzel bir gölü seyretmek söz konusu olduğunda bu seyrediş esnasında ne gerçekleşir? Burada sadece gözün optik görüşü söz konusu değildir, ayrıca duyumlar da uyanır: Suyun kokusu, göldeki ağaçlar.

DAVID BOHM: Bir an için durabilir miyiz? Görüşten bahsederken, elbette, görsel duyuyla görüşürüz.

KRISHNAMURTI: Tamamen saf görsel duyudan bahsediyorum.

DAVID BOHM: Dolayısıyla salt görmek için uyanmış görsel duyuma hâlihazırda sahipsiniz. Bunu mu kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Evet, salt görüşü.

DAVID BOHM: Görsel olarak.

KRISHNAMURTI: Görsel olarak, optik olarak. Ben sadece görüyorum, sonra ne oluyor?

DAVID BOHM: Sonra diğer duyumlar işlemeye başlar.

KRISHNAMURTI: Evet, diğer duyumlar çalışmaya başlar. Neden bu noktada durulmaz?

DAVID BOHM: Sonraki adım nedir?

KRISHNAMURTI: Sonraki adım düşüncenin araya girmesidir: "Ne kadar güzel şey! Keşke burada kalabilseydim," der.

DAVID BOHM: Dolayısıyla düşünce onu tanımlar.

KRISHNAMURTI: Evet.

DAVID BOHM: "O budur," der.

KRISHNAMURTI: Çünkü bunda zevk vardır.

DAVID BOHM: Neyde?

KRISHNAMURTI: Görmek ve görmenin tadı, sonra düşünce devreye girerek, "Daha fazlasına sahip olmalıyım, burada bir ev inşa etmeliyim, o benim olmalı," der.

DAVID BOHM: Fakat neden düşünce bunu yapıyor?

KRISHNAMURTI: Neden düşünce duyumlara müdahale ediyor? Şimdi bir dakika bekleyin, beyefendi. Duyumların zevk aldığı, "Ne kadar hoş," dediği anda, bu noktada durulsa düşünce araya girmez. Peki, düşünce neden araya giriyor?

Eğer o acı vericiyse düşünce ondan sakınır, kendini onunla özdeşleştirmez.

DAVID BOHM: Onun karşısında konumlanır, "Onu istemiyorum," der.

KRISHNAMURTI: Hayır, onu kendi başına bırakır, ondan kaçır; onu ya yadsır ya da ondan uzaklaşır. Ama eğer o zevkliyse, duyumlar zevk almaya başlayıp, "Ne hoş," diyor-sa, düşünce kendini onunla özdeşleştirmeye başlar.

DAVID BOHM: Ama neden?

KRISHNAMURTI: Neden mi, zevk için.

DAVID BOHM: Fakat düşünce bunun ne denli beyhude olduğunu gördüğünde neden bundan vazgeçmiyor?

KRISHNAMURTI: Bu çok sonra oluyor.

DAVID BOHM: Uzun bir yol.

KRISHNAMURTI: Acı verici olduğunda, düşünce özdeşleşmenin hem zevki hem de korkuyu beslediğinin farkına vardığında, o zaman sorgulamaya başlar.

DAVID BOHM: Düşüncenin ta en başta bir hata, masum bir hata yaptığını söylüyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Evet, doğru. Düşünce kendine haz veren ya da içinde haz barındıran bir şeyle özdeşleşmekle bir hata işlemiştir.

DAVID BOHM: Ve düşünce dizginleri eline almaya çalışır.

KRISHNAMURTI: Dizginleri almak.

DAVID BOHM: Onu kalıcı kılmak, belki.

KRISHNAMURTI: Kalıcılık, evet, bu da hafıza demek. Nergisler, ağaçlar, sular, güneşiği ve geri kalan güzellikleriyle gölün hatırlanması.

DAVID BOHM: Anlıyorum ki düşünce bir hata işliyor, daha sonra hatasının farkına varıyor ama nasıl duracağını bilmediği için çok geç kalmış oluyor.

KRISHNAMURTI: O şimdi şartlandırılmış durumda.

DAVID BOHM: Öyleyse onun neden vazgeçmediğini açıklayabilir miyiz?

KRISHNAMURTI: Neden vazgeçmiyor? Bizim sorunumuz da bu zaten.

DAVID BOHM: Bunu açıklığa kavuşturabilir miyiz?

KRISHNAMURTI: Neden düşünce tanıdığı veya acı verdiğini bildiği bir şeyden vazgeçmiyor?

DAVID BOHM: Evet.

KRISHNAMURTI: Bu yıkıcıdır. Neden? Gelin basit bir örnek verelim, birisinin psikolojik açıdan incindiğini varsayalım.

DAVID BOHM: Bu daha sonra oluyor.

KRISHNAMURTI: Ben bir örnek veriyorum, sonra olsun ya da olmasın. Birisi inciniyor; neden insan bu incinmeyi hemen bırakmıyor, bu incinmenin büyük ölçüde hasar vereceğini bildiği için mi? Yani ben inciniyorum, daha fazla incinmemek için çevreme duvar örüyorum, peşinden korku, izolasyon, nevrotik eylemler falan geliyor. Düşünce kendime dair imgeyi yaratmıştır ve bu imge yaralanır. Neden düşünce "Evet, Tanrım, bunu yaşamıştım" deyip orada bırakmıyor? Aynı soru. Çünkü imgeyi bıraktığında geriye bir şey kalmaz.

DAVID BOHM: O zaman başka bir unsura sahip olursunuz, çünkü düşünce o imgenin anısına tutunmak ister.

KRISHNAMURTI: İmgeyi yaratan anılara tutunmak.

DAVID BOHM: Anılar onu tekrar yaratabilir. Düşünce anıların çok değerli olduğunu sanır.

KRISHNAMURTI: Evet, onlar çok değerli ve nostaljiktir.

DAVID BOHM: Dolayısıyla bir şekilde buna çok yüksek bir değer verir. Bunu yapma noktasına nasıl geliyor?

KRISHNAMURTI: Niçin düşünce imgeyi bu kadar değerli kılıyor? Neden düşüncenin yarattığı imge bu kadar önemli oluyor?

DAVID BOHM: Şunu diyebilirim ki başlangıçta basit bir hataydı ve düşünce bir zevk imgesi yarattı ve o imge çok önemli ve değerli oldu ve düşünce ondan vazgeçemez oldu.

KRISHNAMURTI: Evet, neden vazgeçemiyor? Bayım, eğer zevki terk edersem, düşünce zevki terk ederse, geriye ne kalır?

DAVID BOHM: Düşünce hiçbir şeyin olmadığı başlangıç haline dönemez gibi görünüyor.

KRISHNAMURTI: Evet, bu saf haldir.

DAVID BOHM: O bu hale dönemiyor. Bence olan biten şudur: Düşünce çok değerli hale gelmiş zevki terk etmeyi düşündüğünde sırf bu düşünce acı verici oluyor.

KRISHNAMURTI: Evet, vazgeçmek acı veriyor.

DAVID BOHM: Bu yüzden düşünce vazgeçişten kaçıyor.

KRISHNAMURTI: Evet, zevke sarılıyor.

DAVID BOHM: Acıyla yüzleşmek istemiyor.

KRISHNAMURTI: Daha iyi bir zevk ödülü olana değin.

DAVID BOHM: Değişen bir şey yok.

KRISHNAMURTI: Elbette.

DAVID BOHM: Düşünce kendi kurduğu tuzağa düşmüş görünüyor çünkü o masumca zevki hatırlıyor; sonra yavaş yavaş onu önemsiyor ve ardından ondan vazgeçmek

çok acı verici hale geliyor çünkü zevkin hemen yok edilmesi çok acı veriyor.

KRISHNAMURTI: Çünkü artık başka hiçbir şeyi olmadığından korkuyor. Dolayısıyla tanıdığı bir şeye sarılıyor.

DAVID BOHM: Tanıdığı ve kendisi için çok değerli olan.

KRISHNAMURTI: Fakat bunun korkuyu besleyeceğini bilmiyor.

DAVID BOHM: Bildiğinde bile ona sarılıyor.

KRISHNAMURTI: Fakat zevkin devam edeceğini umarak korkudan kaçmayı tercih ediyor.

DAVID BOHM: Sonunda akıldışı olmaya başlıyor çünkü beyni akıldışı kılan ve istediğini dosdoğru ele geçirme gücünü elinden alan baskılar yaratıyor.

KRISHNAMURTI: Evet. Şu soruyla yola koyulduk: Gündünün, sebebin olmadığı ve benliğin hiç katılmadığı bir eylem var mıdır? Elbette var. Benlik olmadığı yani özdeşleşme gerçekleşmediğinde bu eylem meydana gelir. Renk cümbüşü, zarafet ve hoşluğuyla bir gölün güzelliği vardır, bu kadarı yeter. Özdeşleşme süreciyle gelişen anının yerleştirilmesine gerek yok.

DAVID BOHM: Bu durum şu soruyu önümüze getiriyor: Bu özdeşleşmeyi nasıl durduracağız?

KRISHNAMURTI: "Nasıl"ın olduğunu düşünmüyorum. Bildiğiniz gibi, bu meditasyon, kontrol, pratik, pratik ve tek-

rar pratik demek. Ve bu yol zihni mekanik, donuk –bu kelimeyi kullandığım için özür dilerim– ve yeni olanı algılama yetisinden yoksun kılar.

DAVID BOHM: Genellikle dilimizle özdeşleşiyoruz ve dolayısıyla onun peşinden sürükleniyoruz ama eğer özdeşleşmeden sıyrılırsak...

KRISHNAMURTI: Bu doğru, bayım. Dilin bize, “Ben bir komünistim,” dedirtmesi sıra dışı bir durumdur.

DAVID BOHM: Bu bir özdeşleşme.

KRISHNAMURTI: Evet.

DAVID BOHM: Fakat siz dilin özdeşleşmenin başlıca kaynağı mıdır?

KRISHNAMURTI: Kaynaklardan biridir.

DAVID BOHM: Başlıca kaynaklardan biri.

KRISHNAMURTI: Evet.⁸

DİNLEYİCİ: “Özdeşleşme” ile ne kast ediyorsunuz?

KRISHNAMURTI: Seni seviyorum, seninle özdeşleşiyorum. Ya da onun kalbini kırıyorum ve sen onunla özdeşleşip bana kıızıyorsun. Ne olup bittiğini görüyor musunuz? Zararlı ve nahoş olan bir şey söylüyorum ona ve sen onun arkadaşım olarak onunla özdeşleşip bana kıızıyorsun. Dolayısıyla bu, ben-merkezci etkinliğin bir parçasıdır, değil mi? İkna oldunuz mu?

Senden hoşlanıyorum, seni çok beğeniyorum, bunun anlamı nedir? Görünüşünü beğeniyorum, çok iyi bir arkadaşsın vesaire. Bu ne anlama geliyor?

DİNLEYİCİ: Benim başkalarından daha iyi arkadaş olduğum ve bu nedenle benden hoşlandığınız anlamına geliyor.

KRISHNAMURTI: Biraz daha derine inin. Ne anlama geliyor?

DİNLEYİCİ: Beni kendinize ayırıp diğerlerini dışlıyorsunuz.

KRISHNAMURTI: İşin içinde bu da var. Daha ileri gidin.

DİNLEYİCİ: Benimle olmak keyif veriyor.

KRISHNAMURTI: Seninle olmak keyif veriyor, başkalarıyla olmak keyif vermiyor. Dolayısıyla seninle olan ilişkim zevke dayanıyor. Eğer senden hoşlanmazsam, "Ben ayrılıyorum," derim. Benim zevkim beni bağlar, tıpkı benim yaram, benim öfkem gibi. Dolayısıyla kendimle ilgili kaygım sadece kendimi düşünmek ve bu ya da şu mülkiyetle, kişiyle veya kitapla özdeşleşmekten ibaret değildir. Sizin bütün gün yaptığınız bu değil mi? Çevresel meşguliyet de var. Ayrıca ben kendimi sizinle kıyaslarım; bir merkezden doğan bu etkinlik her zaman devam eder.

DİNLEYİCİ: Hindistan'daki sığınmacılar hakkında yazılar okudunuz ve onlarla kişisel bir ilişkiniz olmasa da özdeşleşiyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Öldürölüp Doğu Pakistan'dan kovulan o insanlarla niye özdeşleşiyorum? Geçen gün onları televizyonda seyrettim; sadece Pakistan'da değil her yerde bu oluyor. Şimdi siz bütün o mültecilerle özdeşleştiğinizi söylüyorsunuz. Ne hissediyorsunuz?

DİNLEYİCİ: Duygudaşlık.

KRISHNAMURTI: Devam edin, bunu keşfedin, aydınlığa kavuşturun.

DİNLEYİCİ: Buna yol açanlara karşı öfke.

İKİNCİ DİNLEYİCİ: Hiçbir şey yapamadığım için yulgunluk.

KRISHNAMURTI: Bu kötü şeyleri yapanlara, genç erkekleri öldürüp yaşlı kadınları ve çocukları kovanlara karşı öfke duyuyorsunuz. Yaptığınız bu mu? Bununla özdeşleşip öbürünü reddediyorsunuz. Bu özdeşleşmenin yapısı, analizi nedir?

DİNLEYİCİ: İkili bir yapıya sahip.

KRISHNAMURTI: Devam et.

DİNLEYİCİ: Kendini güvende hissetmezsün.

KRISHNAMURTI: Özdeşleşme yoluyla bir şey yapabileceğini düşünürsün.

DİNLEYİCİ: Taraf tutmak suretiyle bile belli bir şey yapma şansınızın olduğunu düşünürsünüz.

KRISHNAMURTI: Ben Katolik karşıyım. Kilise karşıtı bir grupla kendimi özdeşleştiriyorum. Kendimi onlarla özdeşleştirmek suretiyle bir şey yapabileceğimi hissediyorum. Ama daha ileri gittiğimde, bununla ilgili bir şey yapan yine benimdir, hâlâ kendimle meşgulümdür. Kendimi daha büyük olduğunu düşündüğüm bir şeyle özdeşleştiririm: Hindistan'la, komünizmle, Katoliklikle vesaire. Ailem, Tanrım, inancım, evim, incinmemle kendimi özdeşleştiririm. Beni takip ediyor musunuz? Bu özdeşleşmenin sebebi nedir?

DİNLEYİCİ: Kendimi dünyanın geri kalanımdan ayırırım ve daha büyük bir şeyle özdeşleşmek suretiyle o şey benim yoldaşım olur.

KRISHNAMURTI: Evet, ama bunu neden yapıyorsunuz? Sizden hoşlandığım için kendimi sizinle özdeşleştiriyorum. Ondan hoşlanmadığım için kendini onunla özdeşleştirmiyorum. Ve ayrıca kendimi ailemle, ülkemle, Tanrıyla, inancımle özdeşleştiriyorum. Peki, neden kendimi bir şeyle özdeşleştiriyorum? Bunun doğru veya yanlış olduğunu söylemiyorum, sadece soruyorum: Bu özdeşleşmenin ardında ne var?

DİNLEYİCİ: İçsel karmaşa.

KRISHNAMURTI: Öyle mi?

DİNLEYİCİ: Korkuyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Daha ileri git.

DİNLEYİCİ: Özdeşleşmenin yarattığı karmaşa.

KRISHNAMURTI: Öyle mi? Sizi sorguluyorum siz de beni sorgulayın. Söylediğimi hemen kabullenmeyin, irdeleyin. Tüm bu özdeşleşme süreci neden gerçekleşiyor? Eğer kendimi sizinle veya başka bir şeyle özdeşleştirmezsem kendimi yılmış hissedirim. Bundan emin misiniz?

DİNLEYİCİ: Bilmiyorum.

İKİNCİ DİNLEYİCİ: Kendinizi eksik, boş hissediyorsunuz.

KRISHNAMURTI: Devam edin. Kendimi üzgün, yılmış, tatminsiz, yetersiz, boş hissediyorum. Şimdi kendimi neden bir grupta, bir cemaatle, duygularla, düşüncelerle, ideallerle, kahramanlarla ve diğer şeylerle özdeşleştirdiğimi öğrenmek istiyorum. Neden?

DİNLEYİCİ: Sanırım güvenceye sahip olmak için.

KRISHNAMURTI: Evet. Fakat *güvence* sözcüğüyle ne kast ediyorsunuz?

DİNLEYİCİ: Tek başıma zayıfım.

KRISHNAMURTI: Tek başınıza kalamadığınız için mi?

DİNLEYİCİ: Tek başıma kalmaktan korktuğum için.

KRISHNAMURTI: Yalnız olmaktan korktuğunuz için özdeşleşiyorsunuz, öyle mi?

DİNLEYİCİ: Her zaman değil.

KRISHNAMURTI: Ama bu işin özü, kökeni. Kendimi neden özdeşleştirmek istiyorum? Çünkü o zaman kendimi güvende hissediyorum. Kişilere ve yerlere dair hoş amlarım var, dolayısıyla kendimi onlarla özdeşleştiriyorum. Özdeşleşme içinde kendimi çok daha güvende hissediyorum, doğru mu?

DİNLEYİCİ: Bu özel durumla ilgili konuşmak ister misiniz bilmiyorum; Vietnam'da bir katliamı gördüğünüzde, Washington'da savaş karşıtı gösteri yapan gruba katılırsınız.

KRISHNAMURTI: Şimdi biraz bekleyin. Savaş karşıtı bir grup var ve ben onlara katılıyorum. Kendimi onlarla özdeşleştiriyorum çünkü barışla ilgili bir şey yapan bir grup insanla özdeşleşerek ben de barışla ilgili bir şey yapmış oluyorum; zira tek başıma bir şey yapamam. Diğer yandan gösteri yapan, yazılar yazıp, "Savaş korkunçtur," diyen bir grup insana katılmak suretiyle ben savaşı durdurmada aktif rol alırım. Bu özdeşleşmedir. Bizler bu özdeşleşmenin iyi ya da kötü olsun sonuçlarının peşinde değiliz. Peki, insan zihni neden bir şey özdeşleşmek istiyor?

"Ben burada güvendeyim," diye düşündüğünüz için özdeşleşme gerçekleşiyor. Şu halde özdeşleşmenin nedeni kendinizi güvencesiz hissetmeniz midir? Bu mudur? Güvencesizlik korku, belirsizlik, ne düşüneceğini bilememe, kafa karışıklığı demektir. Dolayısıyla korunmaya ihtiyaç duyarsınız; teminata sahip olmak iyidir. Özdeşleşmenizin nedeni bu mudur?

Sonraki adım nedir? Ben kendi içimde belirsizim, kafam karışık, korkuyorum ve yetersizim; bu nedenle kendimi bir inançla özdeşleştiririm. Peki ne olur?

DİNLEYİCİ: Kendimi hâlâ güvenden yoksun hissedirim.

KRISHNAMURTI: Hayır. Kendimi kimi ideolojilerle özdeşleştirmişim. Bu durumda ne olur?

DİNLEYİCİ: Güvenliğinizi sağlama almaya çalışırsınız.

KRISHNAMURTI: Bu özdeşleşmenin çeşitli nedenlerini ortaya koydum çünkü o rasyonel, işe yarıyor ve geri kalan birçok neden var. Şimdi, kendimi bir şeyle özdeşleştirdiğimde ne olur?

DİNLEYİCİ: Bir çatışma içine girersiniz.

KRISHNAMURTI: Bakın, ne oluyor. Kendimi bir ideolojiyle, bir grup insanla veya bir kişiyle özdeşleştirdim; o benim bir parçam oldu. Bunun korumalıyım, değil mi? Dolayısıyla o tehlikeye girerse kendimi kaybederim. Güvenceme geri dönüyorum. Öyleyse ne oluyor? Ona saldıran veya ondan kuşkulanan herkese kızarım. O zaman fiilen ne olur?

DİNLEYİCİ: Çatışma.

KRISHNAMURTI: Bakın. Kendimi bir ideolojiyle özdeşleştirdim. Onu korumalıyım çünkü o benim güvenliğim ve onu tehdit eden herkese direnç gösteririm, çelişik bir ideolojiye sahip olmak anlamında. Öyleyse kendimi bir ideolojiyle özdeşleştirdiğim yerde direnç vardır. Kendimi onunla özdeş-

leştirdiğim Şeyin etrafına bir duvar rerim. Duvarın olduğu yerde bölünme de vardır. Sonra da atışma. Bütün bunları fark ediyor musunuz bilmiyorum.

Peki, sonraki adım nedir? Devam edin.

DİNLEYİCİ: zdeşleşmeyle işbirliği arasındaki fark nedir? İşbirliğinin daha iyi anlaşılması gerekiyor gibi.

KRISHNAMURTI: Birlikte çalışmanın, işbirliği yapmanın ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Özdeşleşmenin olduğu yerde işbirliği olabilir mi? Özdeşleşmenin ne olduğunu biliyor musunuz? Onun anatomisini inceledik. İşbirliği birlikte çalışmak demektir. Eğer kendimi bir ideolojiyle zdeşleştirirsem, siz de kendinizi başka bir ideolojiyle zdeşleştirirseniz sizinle birlikte çalışabilir miyim? Kesinlikle hayır.

DİNLEYİCİ: Fakat insanların birlikte çalışması gerekiyor.

KRISHNAMURTI: Bu işbirliği midir?

DİNLEYİCİ: Hayır.

KRISHNAMURTI: Meselenin özünü görüyor musunuz? Bir ideolojiyle zdeşleştiğimiz için birlikte çalışıyoruz; siz onu koruyorsunuz, ben de. O bizim güvencemiz; Tanrı adına, güzellik adına, herhangi bir Şey adına. Bunun işbirliği olduğunu sanıyoruz. Şimdi ne olur? Bir grupla özdeşleşme olduğunda işbirliği mümkün olabilir mi?

DİNLEYİCİ: Hayır, nk bölünme var. Grubun üyeleriyle zdeşleştiğim için kendimi grubun üyeleriyle çatışma içinde bulurum.

KRISHNAMURTI: Bakın, ne oluyor. Siz ve ben kendimizi bir ideolojiyle özdeşleştiriyoruz. Bizim o ideolojiye dair yorumumuz...

DİNLEYİCİ: ... farklı...

KRISHNAMURTI: Elbette. Eğer ideoloji yorumlarımız farklı olursa birbirimizden ayrılmız yani çatışma içine düşeriz. Bu nedenle her ikimizin de aynı ideolojide sonuna kadar hemfikir olmamız gerekir. Bu mümkün mü?

DİNLEYİCİ: Ekolle olan biten tam da bu. İdeoloji yerine ekolle özdeşleşirsiniz ve herkesin kendi anlayışı olur.

KRISHNAMURTI: Doğru, çok doğru, neden peki?

DİNLEYİCİ: İdeolojiden söz ederken öne sürdüğünüz sebepten dolayı bazen burada çatışma çıktığını düşünüyorum. Siz ve ben ekolle özdeşleştiğimde işbirliği yaptığımızı sanırsınız. Ama aslında o ruh yoktur.

KRISHNAMURTI: Bu nedenle soruyorum: Özdeşleşmenin olduğu yerde işbirliği olabilir mi?

DİNLEYİCİ: Hayır.

KRISHNAMURTI: Ne dediğinizi biliyor musunuz? [*Gülüyor.*] Dünyada her şey böyle yürüyor. Özdeşleşmenin olduğu yerde işbirliği olamaz derken bir gerçeği mi dile getiriyoruz? Bunun hakikatini keşfetmek fevkalade bir şeydir. Ne sizin fikrinizi ne de benim fikrimi ama hakikati, onun geçerliliğini. Bu nedenle işbirliğinden ne kast ettiğimizi ortaya koy-

mamız lazım. Gördüğünüz gibi, bir fikirle, bir liderle, bir grupta ve benzeri şeylerle özdeşleşme olduğunda işbirliği olamaz. Öyleyse özdeşleşmeyi barındırmayan işbirliği nedir?

DİNLEYİCİ: Duruma göre hareket etmek.

KRISHNAMURTI: Haklı olduğunuzu söylemiyorum ama siz ve ben farklı düşündüğümüzde birlikte çalışabilir miyiz? Ben kendimi siz de kendinizi düşünürken işbirliği yapabilir miyiz? Sırf kendimizi düşündüğümüzde işbirliği yapamadığımız için işbirliğini yaratmak umuduyla bir ideolojiyle kendimizi özdeşleştirmeye çalışıyoruz. Ama eğer özdeşleştirmiyorsak, bu durumda işbirliği nedir?

Burada, Brockwood'da bir okuldayız. Okulla, bir fikirle, bir programla, herhangi bir politikayla özdeşleşme olduğunda işbirliğinin var olamayacağını gördük. Ve ayrıca özdeşleşmenin bölünmenin nedeni olduğunu da gördük. O halde işbirliği nedir? "Bir hususta" birlikte çalışmak. Farkı görüyor musunuz? Birlikte bir şey yapmadan önce şunu cevaplamalıyız: İşbirliğinin ruhu nedir? Duygu, onun içselliği; nedir bu duygu?

DİNLEYİCİ: Anlamak, ona tamamen açık olmak.

KRISHNAMURTI: Biraz daha derinine inin. Özdeşleşmenin işbirliği olmadığını söyledik. Bu söylediğime tamamen katılıyor musunuz? Her birimiz kendimizi düşündüğümüz zaman işbirliğinin olamayacağı noktasında net misiniz? Fakat siz kendinizi düşünüyorsunuz, bu nedenle işbirliği ruhunuz yok, sadece işinize geldiğinde işbirliği yapıyorsunuz. Öyleyse işbirliği ne anlama geliyor? Salon dansı yapmıyoruz. "Ben" olmadığında işbirliği ne anlama geliyor? Aksi halde iş-

birliği yapamazsınız. Bir fikir etrafında işbirliği yapmayı de-
neyebilirim ama her zaman işin içinde "ben" olur.'

DİNLEYİCİ: Özdeşleşme yoluyla bölünmeye, ayrılığa
yol açtığınızı söylüyorsunuz. Fakat sizin yaşam tarzınız
bazılarımıza bölücü, soyutlayıcı ve daha önce birlikte olan-
ları birbirinden ayırıştırıcı geliyor. Kendinizi neyle özdeş-
leştirdiniz?

KRISHNAMURTI: Şimdi, öncelikle özdeşleşmenin böl-
düğü, ayırdığı gerçeğine bir bakalım. Bunu defalarca dile ge-
tirdim. Bu bir gerçek mi değil mi?

Özdeşleşmeyle ne kast ediyoruz? Meseleye sadece sözel
yaklaşmayın, ona doğrudan bakın. Kendinizi ülkenizle öz-
deşleştiriyorsunuz. Değil mi? Bunu yaparken ne oluyor? Bel-
li bir grupla özdeşleşerek kendinizi hemen dışarıya kapatı-
yorsunuz. Bu bir gerçek, değil mi?

Kendinizi Hindu diye adlandırdığınızda belli inançlarla,
geleneklerle, umutlarla, düşüncelerle özdeşleşmiş oluyorsu-
nuz ve tam da bu özdeşleşme sizi ayırıyor. Bu da bir gerçek,
değil mi?

Eğer bunun hakikatini görürseniz o zaman özdeşleşmeye
son verirsiniz; dolayısıyla artık dinsel veya siyasi anlamda
Hindu, Budist veya Hıristiyan olmazsınız. Demek ki yaşamın
içinde özdeşleşme bölücü ve bozucu bir faktör. Bu bir gerçek;
hoşunuza gitsin veya gitmesin meselenin hakikati budur.

Soruyu soran kişi benim, eylemlerim yoluyla, daha önce
hiçbir bütünü parçalayıp parçalayamadığını soruyor. Gayet
doğru. Doğru bir şey gördüğünüzde bunu ifade etmez misi-
niz? Sıkıntıya veya parçalamaya yol açsa da, onu ifade etmez
misiniz? Yarlışıklık üzerine birlik nasıl kurulabilir? Kendinizi
bir inançla, bir fikirle özdeşleştiriyorsunuz ve bir başkası çı-

kıp inancınızı, fikrinizi sorguladığında onu dışlıyorsunuz. Onu çekmiyorsunuz, itiyorsunuz. Onu izole ediyorsunuz; size yaradığınızı söyleyen kişi sizi izole etmiyor. Dolayısıyla sizin eyleminiz soyutlayıcı, onunki değil; doğruyu işaret eden kişinininki değil. Özdeşleşmenin ayırıcı olduğu gerçeğiyle yüzleşmek istemiyorsunuz.

Bir aileyle, bir fikirle, bir inançla, herhangi bir organizasyonla özdeşleşmek bölücüdür. Biri çıkıp buna doğrudan bir son verdiğinde veya işin aslını size gösterdiğinde, o zaman özdeşleşmek isteyen siz, bölücü olmak isteyen siz, o kişinin izole edici olduğunu söylersiniz.

Varoluş tarzınız, yaşam biçiminiz bölücü ve bu bölünmeden sorumlu olan sizsiniz, ben değil. Beni dışladınız. Beni içeri almadınız. Doğal olarak, benim ayırıcı, bölücü, izole edici olduğumu, benim fikirler ve ifadelerimin yıkıcı olduğunu düşünmeye başlarsınız. Onlar yıkıcı olmalı, devrimci olmalı. Yoksa yeni bir şeyin ne değeri olabilir ki?

Hiç kuşkusuz, devrim olmalı ama belli bir ideolojiye veya şablona göre değil. Eğer o bir ideolojiye veya şablona göre olursa devrim olmaz, sadece geçmişin devamı olur; yeni bir fikirle özdeşleşme olur ve dolayısıyla belli bir yapıya süreklilik kazandırır ve bu da kesinlikle devrim değildir.

Bütün özdeşleşmeler içimizde son bulduğu zaman devrim gerçekleşir. Ancak kendinizi kandırmadan ve yorumcunun konu hakkında söylediklerine kulak asmadan doğrudan gerçeğe bakabilirseniz sözünü ettiğimiz devrimi yapabilirsiniz.

Özdeşleşmenin hakikatini gördükten sonra elbette hiçbir şeyle özdeşleşmem. Bir şeyin acı verdiğini gördüğümde artık sorun kalmamıştır. Onu bırakırım. Onunla veya başka bir şeyle kendimi özdeşleştirmem artık. İster dinsel inançlar alanında, isterse de siyasi diyalektik bakış açısında olsun özdeşleşme sürecinin ayırıcı, bölücü olduğunu anlarız. Bunu

anladığınızda, bunun tamamen farkına vardığınızda, o zaman özgürleşirsiniz; dolayısıyla hiçbir şeyle özdeşleşmezsiniz. Özdeşleşmemek demek, yalnız ayakta durmak demektir ama dünyayla yüzleşen asil bir varlık olarak değil. Bunun birlikte olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Ama siz ayrılıktan korkuyorsunuz.

Soruyu soran kişi benim ayrılığa yol açtığımı söyledi. Öyle mi? Bundan emin değilim. Siz kendi başınıza meselenin aslını keşfettiniz. Eğer söylediklerim nedeniyle ikna olup kendinizi benimle özdeşleştirirseniz o zaman yeni bir şey yapmış olmazsınız; sadece bir kötülüğün yerine bir başkasını koymuş olursunuz.

Keşfetmek için kopmalıyız. Gerçek devrim içsel devrimdir; şeyleri apaçık gören şeydir devrim ve sevgiyi barındırır. Bu durumda hiçbir şeyle özdeşleşmezsiniz.¹⁰

Farkındalık özdeşleşme tarafından engellenen keşif sürecidir. Açıkgözlülüğün karmaşasının dosdoğru farkına vardığınızda ona karşı mücadele etmezsiniz; açıkgözlü olmayayım diye tersinden bir benlik gösterisi içine girmezsiniz; bu farkındalık içinde açıkgözlülüğün sona erdiğini görürsünüz zaten.

Bizim sorunumuz, çevremize "anlayış" adını verdiğimiz çıkarımlar örmemizde yatıyor. Bu çıkarımlar anlayışın önündeki engellerdir. Eğer meselenin daha derinlerine inerseniz, anlayış ve bilgelik adına biriktirilmiş her şeyin tümüyle terk edilmesi gerektiğini anlarsınız. Basit, yalın olmak sizin peşinden koştuğunuz zihinsel bir kavram, bir çıkarım değildir. Ancak bütün birikimleriyle benlik ortadan kalktığında basitliğe ulaşılabilir.

Aileden, mülkiyetten, şandan şöhretten, dünyevi şeylerden feragat etmek nispeten kolaydır; bu sadece bir başlangıçtır ama bütün bilgileri, bütün o şartlanmış belleği bir kenara atmak son derece zordur. Bu özgürlükte, bu yalnızlıkta, zih-

nin tüm yaratımlarının üstünde ve ötesinde olan deneyim yarat. Zihnin şartlanmadan, etkilenimden kurtulup kurtulamayacağını sormamızı beklemeyin, bunu kendimizi tanıma ve anlama yolunda ilerlerken cevaplandıracağız. Bir sonuç olan düşünce sebepsiz olanı anlayamaz.

Birikim yolları çeşitlidir; birikim ısrarcıdır, kendinden emindir, taklit gibi. Bir çıkarıma varmak kendi etrafına duvar örmektir; anlayışa engel olan koruyucu bir güvence tesis etmektir. Birikmiş çıkarımlar bilgelik sağlamaz, sadece benliği ayakta tutar. Birikim olmadan benlik de olmaz. Birikimlerin ağırlığını taşıyan bir zihin hayatın narin, yumuşak devinimini takip edemez, derin ve esnek farkındalığa ulaşamaz.

DİNLEYİCİ: Taklitçi olan bizler ne yapmalıyız?

KRISHNAMURTI: Kendinizin farkında olmak taklit, düşmanlık, korku, güvence özlemi, güç isteği ve benzeri şeylerin gizli saiklerini açığa vurur. Benliğin özdeşleşmesinden arınmış bu farkındalık kavrayış ve dinginlik doğurur ve yüce bilgelığın hayata geçmesine yol açar.

DİNLEYİCİ: Bu farkındalık süreci ve benliğin açılması, sahiplenmenin başka bir çeşidi değil midir? Benliğin büyümesine yol açan sahiplenmeciliğin başka bir tezahürünün peşine düşmek değil midir?

KRISHNAMURTI: Eğer soruyu soran kişi farkındalık içinde tecrübe etmiş olsaydı sorusuyla ilgili hakikati keşfederdi. Anlayış asla birikimsel değildir; anlayış ancak dinginlik, pasif uyanıklılık varsa gerçekleşir. Zihin sahiplenmeci olduğunda dinginlik, pasiflik gerçekleşmez. Sahiplenmecilik dur durak bilmez, tamahkârdır. Söylediğimiz gibi farkındalık

birikimsel değildir. Özdeşleşme yoluyla birikim elde edilir, hafıza aracılığıyla benliğe süreklilik kazandırılır.

Benliğin özdeşleşmesi olmaksızın, kanuma veya onaylama olmaksızın farkında olmak son derece zordur çünkü tepkilerimiz zevke ve acıya, ödüle ve cezaya dayanıyor. Çok az insan sürgit özdeşleşmenin farkında. Biz de o insanlardan olsaydık bilinçsizliği gösteren bu soruları sormazdık. Uykudaki bir insan rüyasında uyanması gerektiğini görür ama bu sırf rüya olduğu için uyanamaz ya, biz de farkındalığı fiilen yaşamadan bu soruları soruyoruz.

DİNLEYİCİ: İnsanın farkında olması için yapabileceği bir şey var mıdır?

KRISHNAMURTI: Siz çatışma içinde, ıstırap içinde değil misiniz? Eğer böyleyseniz bunun sebebini araştırmıyor musunuz? Sebebi benliktir, onun eziyet veren istekleri. Bu isteklerle mücadele etmek sadece direnç yaratır, daha fazla acı yaratır ama seçimsiz bir şekilde isteğinizin farkına varırsanız, o zaman yaratıcı anlayış ortaya çıkar. İşte bu anlayışın hakikati –husumete, öfkeye, guruba karşı direnme mücadeleniz değil– sizi özgürlüğe kavuşturur.

Öyleyse farkındalık iradenin bir edimi değildir çünkü irade dirençtir, benliğin olumlu ya da olumsuz anlamda serpilme, sahiplenme isteğiyle yürüttüğü çabadır. Sahiplenmeciliğin farkında olmak, onun değişik düzeylerdeki tezahürlerini pasifçe gözlemlemek hayli çetindir çünkü düşünce-duygu kendini özdeşleşme suretiyle sürdürür ve işte bu, birikimin anlaşılmasını engeller.

Farkına varın, kendinizi keşif yolculuğa çıkın. Bu yolculukta ne olacağını sormayın çünkü bu sadece endişeye, korkuya mahal verir ve sizin güvelik ve kesinlik isteğinizi açığa

vurur. Bu sığınma isteği kendinizi tanımanıza, kendinizin serpilmesine ve dolayısıyla kavrayışa engel olur. Bu içsel endişenin farkına varın ve onu doğrudan tecrübe edin. O zaman bu farkındalığın neleri açığa çıkaracağını görürsünüz. Fakat ne yazık ki çoğumuz yolculuğa bilfiil çıkmadan sadece ondan söz etmek istiyor.

DİNLEYİCİ: Yolculuğun sonunda bize ne olacak?

KRISHNAMURTI: Soruyu soran kişinin bu soruyu neden sorduğunun bilincinde olması önemli değil mi? Sebep, bilinmeyenden duyulan korku, bir sonuca ulaşma isteği veya benliğini sürdürmenin güvencesi değil mi? İstirap içinde olduğumuz için mutluluk anyoruz, fani olduğumuz için kalıcılık peşindeyiz, karanlıkta olduğumuz için aydınlığı özölüyoruz. Fakat *olanın* farkına varsak, o zaman ıstırabın, faniliğın, hapishanenin hakikati, düşünceyi kendi cehaletinden kurtarır.

DİNLEYİCİ: Yaratıcı düşünce diye bir şey var mıdır?

KRISHNAMURTI: Neyin yaratıcı olduğunu düşünmek oldukça boş bir çabadır. Eğer şartlanmamızın farkında olsaydık, o zaman bunun hakikati yaratıcı varlığı ortaya çıkarırdı. Yaratıcı varlık hakkında fikir yürütmek engelden başka bir şey değildir; bütün faraziyeler anlayışın önündeki engellerdir. Ancak zihin kendini kandırmaktan ve kurnazlıktan arınarak edindiklerinden temizlenip yalınlığa ulaşırsa gerçek açığa çıkar. Zihnin temizlenmesi bir irade eylemi olmadığı gibi taklitçi zorlamanın ürünü de değildir. *Olanın* farkına varmak insanı özgürleştirir."

Farkındalık sorunlarımızın çaresidir. Onu deneyimlemeli ve hakikatini keşfetmeliyiz. Sadece kabullenmekle yetinmek ahmaklıktır. Kabul etmek anlamak değildir. Kabul etmek veya karşı çıkmak yaşantıyı ve anlayışı engelleyen bir edimdir. Yaşantı ve öz-bilgiyle gelen anlayış güven doğurur.

Bu güvene inanç adı verilebilir. Bu, ahmağın inancı değildir; bir şeye inanmak değildir. Cehalet bilgeliğe, karanlık aydınlığa, zalimlik sevgiye inanabilir ama bu inanç yine de cehalettir. Sözüünü ettiğim bu güven veya inanç, kabullenme ve umut yoluyla değil de öz-bilgi içinde tecrübe etme yoluyla oluşur.

Çoğu insanın sahip olduğu kendine güven cehaletin, başarının, şanın veya kapasitenin ürünü olabilir. Benim bahsettiğim güven ise anlayıştır; "Ben anlıyorum" değil de kendini özdeşleştirmenin olmadığı bir anlayıştır. Öte yandan ne kadar saygın olursa olsun bir şeye inanmak veya güvenmek sadece inatçılık doğurur ve inatçılık zalimliğin bir başka adıdır.

Zeki insanlar kör inancı yıktılar ama kendileri ciddi bir çatışma ya da ıstırap içine düştüklerinde inancı benimsediler veya kinik oldular. İnanmak dindar olmak değildir; zihnin yarattığı bir şeye inanmak gerçeğe açılmak değildir.

Güven kendiliğindene var olur, zihin tarafından imal edilemez; güven keşif ve deneyimle gelir; inancın, kuramın veya hafızanın deneyimi değil de, öz-bilginin deneyimi. Bu güven veya inanç benliğin dayattığı bir şey veya inançla, formülasyonla, umutla özdeş bir şey değildir. Benliği büyüten arzunun ürünü değildir o. Farkındalıkla yaşantıda kendi anlayışı içinde özgürleştirici olan keşif vardır. Pasif farkındalıkla oluşan bu öz-bilgi birikimsel değil anlaktır; sonsuzdur, sahiden yaratıcıdır. Farkındalık yoluyla hakikate açılma gerçekleşir.

Gerçeğe açılmak, açık olmak için düşüncenin birikimsel olmaya son vermesi gerekir. Bu, düşüncenin veya duygunun

hırsız hale gelmesi değildir, zira bu yine birikimseldir, benliğin büyümesinin negatif bir formudur. Gerçeğe açılmak düşüncenin veya duygunun hırsız olması demektir. Hırslı bir zihin çatışan bir zihindir; hırslı bir zihin kendini geliştirme ve tatmin içinde sürekli korku dolu ve hasetçidir. Böyle bir zihin kendi arzu nesnelere sürekli değiştirir ve bu değişime gelişim gözüyle bakılır. Gerçekliği ve Tanrıyı bulmak için dünyadan feragat eden zihin de hırslıdır; hırs hiç bitmez sürekli gelişme, tatmin peşindedir ve bu dur durak bilmeyen etkinlik "ben"i öne çıkaran bir zekâ yaratır ama gerçeği anlama kapasitesinden yoksun dur.

Açgözlülük karmaşık bir sorundur. Açgözlülüğe kapılmadan açgözlülük dünyasında yaşamak derin kavrayış gerektirir. Ekonomik girişim ve büyüme esasına göre tanzim edilmiş bir dünyada hakkaniyetli bir geçim sağlayıp sade yaşamak ancak içsel zenginliği keşfetmiş insanların becerebileceği bir şeydir.

DİNLEYİCİ: Farkındalığın bir tekniği var mıdır?

KRISHNAMURTI: Bu soru ne anlama geliyor? Onunla farkında olmayı öğrenebileceğiniz bir yöntem arıyorsunuz. Farkındalık pratiğin, alışkanlığın veya zamanın sonucu değildir. Dayatılmaz acı veren bir dişin hemen tedavi edilmesi gerektiği gibi derin ıstırap da acilen dindirilmelidir. Fakat bunun yerine kaçıyoruz veya ıstırabı örtbas ediyoruz. Asıl mesele olan benlikten uzak duruyoruz.

Çatışmamızla, ıstırabımızla yüzleşmediğimiz için farkına varmak için çaba göstermemiz gerektiğine tembelce ikna olmaya çalışıyoruz ve dolayısıyla farkında olmak için bir yöntem talep ediyoruz.¹²

Gözlemci ve gözlemlenen birdir. Düşünen ve düşünülen birdir. Düşüneni ve düşünceyi bir olarak tecrübe etmek zordur çünkü düşünen hep düşüncenin ardında kendini korumaya alır; kendini korumak için, kendini sürekli veya kalıcı kılmak için kendini düşüncelerinden ayırır; düşüncelerini değiştirir ama o hep kalır. Kendinden ayrı düşünme çabası, düşünceyi değiştirip dönüştürme yanılısamaya yol açar. Düşünen düşüncesidir; düşünen ve onun düşünceleri iki ayrı süreç değildir.

Bizler genellikle düşüncelerimizi sanki onlar kendimizden ayrıymış gibi değerlendiririz. Düşünenle onun düşüncesinin bir olduğunun farkında değiliz. Bunu fark etmek hayli zordur. Her şeyden önce, benliğin nitelikleri benlikten ayrı değildir; benlik, düşüncelerinden, sıfatlarından ayrı bir şey değildir. Benlik parçalardan oluşan bir bütündür ve parçalar çözüldüğünde benlik yok olur.

Fakat yanılısamaya düşen benlik kendini korumak için, kendini sürekli, kalıcı kılmak için kendini vasıflarından ayırır. Kendini vasıflarından ayırmak yoluyla güvenceye alır. Benlik şu şudur veya bu budur şeklinde değerlendirmeler yapar; benlik, Ben düşüncelerini, niteliklerini değiştirir, düzeltir, dönüştürür ama bu değişim benliğe, onun koruyucu duvarlarına güç katmaktan öteye gitmez. Öte yandan derinlemesine farkına vardığınızda düşünenle, düşüncelerinin bir olduğunu algıyorsunuz. Gözlemleyen gözlemlenendir.

Bu fiili bileşik olguyu deneyimlemek son derece zordur ve doğru meditasyon bu bütünlüğe giden yoldur.

Eklemeli süreç gerçeği deneyimlemeye engel olur. Birikimin olduğu yerde benliğin oluşumu gerçekleşir ki bu da çatışmanın ve acının kaynağıdır. Zevke duyulan birikimsel arzu ve acıdan sakınma bir oluşumdur. Farkındalık birikimsel

değildir çünkü o hep hakikati keşfediyordur ve hakikat ancak birikimin olmadığı, taklidin olmadığı yerde tecelli eder.¹³

Farkındalık kınamadan gözlemlemektir. Farkındalık anlayış doğurur çünkü kınama ya da özdeşleşme söz konusu değildir; sadece sessiz gözlem yaşanmaktadır. Elbette eğer bir şeyi anlamak istiyorsam gözlem yapmalıyım, eleştirmemeliyim, yadırgamamalıyım, onun peşinden zevk diye koşmamalıyım veya zevksizlik diye ondan uzak durmamalıyım. Yalnızca bir gerçeğin, olgunun sessiz gözlemi olmalı. Göz önünde bir amaç olmamalı, sadece her şeyin farkındalığı doğmalı. Bu gözlem ve bu gözlemin anlaşılması kınama, özdeşleşme veya haklı çıkarma olduğunda sona erer.

Farkındalık benliğin gelişmesi değildir, aksine benliğin, "Ben" in kendine özgü tüm önyargıları, anıları, talepleri ve çabalarıyla sona ermesidir. Farkındalıkta kınama veya özdeşleşme yoktur, bu nedenle benliğin gelişmesi de söz konusu değildir. İkisi arasında büyük bir farklılık vardır. Kendini geliştirmek isteyen insan farkında değildir çünkü gelişme kınamayı ve bir amaca ulaşmayı ima eder. Oysa farkındalıkta kınamasız, yadsımasız, kabulsüz gözlem söz konusudur.

Bu farkındalık dışsal şeylerle, nesnelere, doğanın bilincinde olmak, onlarla temas kurmakla başlar. Önce, kişinin kendisi hakkındaki şeylere farkındalığı, nesnelere, doğaya ve diğer insanlara duyarlı oluşu söz konusudur ki bu da ilişki demektir. Sonra fikirlerin farkındalığı vardır. Nesnelere, doğaya, insanlara, fikirlere karşı duyarlı olmak; bu farkındalık ayrı süreçlerden oluşmayan tek bir süreçtir. Her şeyin, her düşüncenin, duygunun ve eylemin insanın içinde uyanır uyanmaz sürekli gözlemlenmesi demektir. Ve farkındalık yargılayıcı olmadığından birikim de söz konusu olmaz. Ancak bir standardınız yani birikiminiz ve dolayısıyla benliğin gelişimi olduğunda yargıyorsunuz.

Farkındalık insanlar, fikirler ve nesnelere ilişkisi içinde benliğin, "Ben" in etkinliklerini anlamaktır. Bu farkındalık anlaktır, dolayısıyla pratiğe dökülemez. Bir şeyi pratiğe dök-tüğünüzde alışkanlık haline gelir; oysa farkındalık alışkanlık değildir. Alışkanlık içindeki bir zihin duyarsızdır; belli bir eylemin sınırları dâhilinde hareket eden zihin körelmiştir, ka-lınlaşmıştır. Oysa farkındalık sürgit esnekliği, uyanıklılığı ta-lep eder.

Bu zor değildir. Hepinizin bir şeyle ilgilenirken, çocuğunuzu, karınızı, bitkilerinizi, ağaçları, kuşları seyrederken yaptığınız şeydir bu. Kınamadan, özdeşleşmeden gözlemlersiniz ve dolayısıyla bu gözlemde tam bir birliktelik vardır, gözlemleyen ile gözlemlenen tamamen bir olmuşlardır. Bir şeyle derinlemesine, esaslı bir şekilde ilgilendiğinizde gerçekleşen şey işte budur.

Farkındalık benliğin etkinliğinden kurtulma işlemidir. Günlük hareketlerinizin, düşüncelerinizin, eylemlerinizin farkında olmanız, başkasını fark etmeniz, onu gözlemlemeniz demektir. Bunu ancak başkasını sevdiğinizde, bir şeyle derinlemesine ilgilendiğinizde yapabilirsiniz. Ve ben kendimi, tüm varlığımı, benliğimin sadece bir iki katmanını değil de tümünü tanımak istiyorsam elbette kınamaya yer vermemeliyim. O zaman elbette kınama olmaz. Sonra her düşünceye, her duyguya, tüm ruh hallerine, tüm bastırmalara açık olmalıyım. Farkındalığım giderek genişleyip büyüdükçe, düşüncelerin, dürtülerin ve meşguliyetlerin tüm o saklı deviniminden giderek daha fazla özgürleşirim. Demek ki farkındalık özgürlüktür, özgürlük getirir, özgürlüğe götürür.

Peki, hangi türde olursa olsun esaslı bir deneyim yaşarken gerçekten nedir? Böyle bir deneyim olurken deneyimi yaşadığınızı fark eder misiniz? Öfkelendiğinizde, tam da o öfke, kıskançlık veya neşe anında öfkeli veya neşeli olduğunuzun

farkına varır mısınız? Ancak deneyim bittiğinde deneyimleyen ve deneyimlenen söz konusu olur. O zaman deneyimleyen deneyimleneni, deneyim nesnesini gözlemler. Fakat deneyim anında ne gözlemci ne de gözlemlenen vardır; sadece deneyim vardır.

Şimdi, çoğumuz deneyimlemiyoruz. Bizler her zaman deneyimleme halinin dışındayız, bu nedenle gözlemleyenin, farkında olanın kim olduğuna dair sorular soruyoruz. Hiç kuşkusuz böyle bir soru yanlış sorudur, değil mi? Deneyimin yaşandığı anda ne farkında olan kişi vardır ne de farkında olunan nesne. Ne gözlemci vardır ne de gözlemlenen, sadece deneyim hali söz konusudur.

Çoğumuz deneyimleme hali içinde yaşamayı son derece zor buluruz çünkü bu, olağanüstü esnekliği, çevikliği, büyük ölçüde duyarlılığı gerekli kılar ve bir sonuç peşindeyse, bir şeyi başarmak istiyorsak, önümüze bir hedef koymuşsak, hesap yapıyorsak, bütün bunlar bizi yılgınlığa götürür. Öte yandan herhangi bir şey talep etmeyen, bir amaç gütmeyen, tüm getirileriyle birlikte bir sonuç hedeflemeyen bir insan, böyle bir insan daima deneyimleme hali içindedir. O zaman her şey bir devinime, bir anlama sahip olur ve hiçbir şey eskimez. Hiçbir şey kömürleşmez, hiçbir şey tekrarlanmaz, çünkü *olan* asla eski değildir.

Olan daima yenidir. Yalnızca *olana* tepki eskidir ve eski daha çok iz bırakır yani anı. Böylece gözlemci kendini gözlemlenenden, *olandan*, deneyimden ayırır. Bunu kendiniz çok yalın ve kolayca tecrübe edebilirsiniz. Gelecek sefer öfkelendiğinizde, kıskançlığa kapıldığınızda, ağgözlülük ettiğinizde, şiddete başvurduğunuzda veya başka bir duyguya kapıldığınızda kendinizi seyredin. Bu halin içinde "siz" yoksunuzdur. Sadece bu hal vardır. Ama ondan sonraki an, onu kelimelere döker, adlandırır, onu kıskançlık, öfke, ağgözlülük olarak ta-

nımlarsınız. Böylece hemen gözlemciyi ve gözlemleneni, deneyimleyeni ve deneyimleneni yaratırsınız.

Deneyimleyen ve deneyimlenen olduğunda, o zaman deneyimleyen deneyimi değiştirmeye, düzeltmeye, onunla ilgili şeyler hatırlamaya çalışır, böylece kendisi ile deneyimlenen arasındaki bölünmeyi sürdürür.

Fakat yaşadığımız duyguyu isimlendirmezseniz yani bir sonuç peşinde koşmazsanız, kınamazsanız, sadece duygunun sessizce farkında olursanız, o zaman bu duygu, bu deneyim hali içinde ne gözlemcinin ne de gözlemlenenin olduğunu görürsünüz; çünkü gözlemleyen ve gözlemlenen birleşik bir olgudur ve sadece deneyimleme vardır. Farkındalık, içinde kınama, haklı çıkarma, özdeşleşme taşımayan bir haldir. Bu nedenle anlayış vardır ve bu pasif, uyanık farkındalık halinde ne deneyimleyen ne de deneyimlenen vardır.

Beyefendi, söylediğim şeyi şifahen zor bulabilirsiniz ama aslında çok zor değildir. Bir şeyle çok derinlikli, çok ciddi bir biçimde ilgilendiğinizde, dikkat ederseniz sözünü ettiğim şeyin gerçekleştiğini görürsünüz. İlgilendiğiniz şeye öylesine gömülürsünüz ki ne dışlama ne de odaklanma kalır.

Farkındalık, hakikatin, *olanın* hakikatinin, günlük varoluşun yalın hakikatinin varlık kazandığı haldir. Ancak günlük varoluşun hakikatini anladığımızda ilerleyebiliriz. Uzağa gitmek için yakından başlamalıyız; oysa çoğumuz zıplamak istiyoruz, yakında olanı anlamadan uzaktan başlamak istiyoruz. Yakında olanı anladığımızda yakın ile uzak arasında mesafe olmadığını fark ederiz. Arada mesafe yoktur, başlangıç ve son birdir.¹⁴

DİNLEYİCİ: Söylediklerinizi dinledim ve öğretilerinizi hayata geçirmek için yaşadığım dünyadan feragat etmem gerektiği hissine kapıldım.

KRISHNAMURTI: Beyefendi, dünyadan feragat edemezsiniz. Dünya nedir? Dünya nesnelere, ilişkilerden ve fikirlerden oluşmuştur. Nesnelere nasıl feragat edebilirsiniz? Evinizden feragat etseniz bile bir "kurtha"ya (giysi) yine sahip olacaksınız.

Karınızdan feragat etseniz bile birisiyle, örneğin sütçüyle veya size yemek veren kişiyle yine ilişki içinde olacaksınız. Ve inançtan feragat edemezsiniz, değil mi? Etmenizi isterdim. Şuradan başlayım: Eğer bir şeyden feragat edecekseniz, her şeye atfettiğiniz yanlış değerlendirmelerden feragat edin. Yanlış değerlendirmeler zarara yol açar. İşte siz sefalete yol açan bu yanlış değerlendirmelerden kaçmak istiyorsunuz.

Yanlış değerler atfettiğinizi anlamak istemiyorsunuz. Yanlış değerlendirmelerin akıbetinden kaçmak istiyorsunuz ama eğer dünyayı anlarsanız –fikirler, ilişkiler, nesnelere ve onların gerçek anlamı olan dünya– o zaman dünyayla çatışma içinde olmazsınız. Dünyadan el etek çekemezsiniz; el etek çekmek demek izolasyon demektir ve siz tecrit içinde yaşayamazsınız. Ancak bir tımarhanede izolasyon içinde yaşayabilirsiniz, dünyadan el etek çekerek değil.

Ancak dünyaya ait olmadığınızda yani dünyadaki şeylere yanlış değerler atfetmedikçe dünyayla mutlu yaşayabilirsiniz. Bu da ancak kendinizi, yanlış değerler atfedeni anladığınızda gerçekleşebilir.

Sözünü ettiğimiz durum aptallıktan vazgeçmeye çalışan bir aptalın durumuna benzer. O yine aptaldır; zeki olmaya çalışabilir ama aptal olarak kalacaktır. Fakat eğer aptallığın yani kendinin ne olduğunu anlarsa hiç kuşkusuz o zaman büyük yüceliklere erişir. O zaman akıl sahibi olur. Feragat etme yoluyla gerçekliğe ulaşamazsınız. Feragatle ancak yanılısamaya düşersiniz; gerçeği keşfedemezsiniz.

Söylemeye çalıştığım şey insanın nesnelere, ilişkilere, fi-
kirlere doğru değerler atfetmesi ve dünyadan kaçmaması ge-
rektiğidir. İnzivaya çekilmek nispeten kolaydır ama farkında
olmak ve doğru değerler vermek zorlu bir adımdır.

Nesnelerin kendi başlarına değerleri yoktur. Evin kendi
başına değeri yoktur, siz ona değer veriyorsunuz. Eğer psiko-
lojik açıdan boşsanız, kendinize yetemiyorsanız ev sizin gö-
zünüzde çok değerli olur çünkü kendinizi evle özdeşleştirir-
siniz ve o zaman bağlanma ve feragat sorunu ortaya çıkar. Bu
sahiden aptalcadır ve eğer içsel doğanızı, içsel boşluğunuzu
anlarsanız sorunun o kadar büyütülecek bir sorun olmadığı-
m fark edersiniz.

Kendi yalnızlığınızı örtbas etmek için kullandığınızda her
nesne olağanüstü önem kazanır. Aynı şey, ilişkiler, fikirler,
inançlar için de geçerlidir. Öyleyse zenginlik ancak *olanın*
kavranmasında yatar, kaçıp tecrit olmakta değil.

Kitapların ne dediği önemli değil. Düşünen düşüncesin-
den ayrı mıdır? Eğer ayrıysa sorun devam ediyor demektir.
Ayrı değilse bütün sorunların kaynağından uzaklaşabilir.

Eğer düşünen düşüncelerinden ayrıysa bu ayrılık nasıl
oluşturmuştur? Düşünenin niteliklerini, onun düşüncelerini bir
kenara attığınızda düşünen nerededir? Düşünen yoktur ar-
tık. Benliğin niteliklerini yani hafızayı, hırsı ve benzeri şeyle-
ri attığınızda benlik nerededir? Ama eğer, "Benlik düşünen
değildir, düşünenin ardındaki bir varlıktır," dersanız, o hâlâ
düşünendir çünkü düşüneni daha geriye atmışsınızdır.

Neden düşünen kendini düşüncelerinden ayırmıştır? Düş-
ünen düşüncesiz olamaz çünkü düşünce olmasaydı düşü-
nen de olmazdı.

Şimdi düşünenin kendini düşünceden ayırmasının tek se-
bebi düşüncenin değiştirilebilir, dönüştürülebilir olmasıdır

ve dolayısıyla düşünen kendine kalıcılık kazandırmak için kendini düşünceden ayırır.

Geçici ve değişken olan düşünce değiştirilebilir ama düşünceyi yaratan düşünen kalıcı olabilir. O kalıcı bir varlıkken düşünce şartlara göre, çevresel etkilere göre değişebilir ama düşünen öylece kalır. O, düşüncedir ve düşünce ortadan kalksa bile düşünen ortadan kalkmaz elbette; her ne kadar tüm kitaplarımız farklı söylese de.

Bunu ilk kez kendinizde deneyin. Kitaplarınızı bir kenara koyun, otoritelerinizi unutun ve doğrudan soruna bakın. Düşüncesiz düşünen olmaz ve düşünen düşünceyi yaratır ve kendini korumak için kendini düşünceden ayırır, böylece kendine devamlılık, istikrar ve kesinlik kazandırır.

Peki, düşünen nasıl varlık kazanıyor? Elbette arzuyla. Arzu algının, temasın, duyumun, özdeşleşmenin ve "ben" in ürünüdür. Bir arabayı algılamak, temas, duyum, arzu, özdeşleşme ve "Ben ondan hoşlanıyorum", "Ben onu istiyorum" demek. Böylece ben ürün olurum; düşünen, arzu ürünü olur ve "Ben" i üretmiş olan "Ben" kendini düşünceden ayırır çünkü daha sonra düşünceyi değiştirebilse de kendisi öylece kalır.

Demek ki düşünen düşüncesinden ayrı kaldığı sürece sorun devam edecektir: Peş peşe gelen sayısız sorun. Fakat eğer ayrılık olmazsa, düşünen düşünce olursa, o zaman ne olur? O zaman bizzat düşünen bir radikal, özsel bir dönüşüm geçirir ve daha önce dediğim gibi, bu meditasyondur.

Bu öz-bilgidir, düşünen hakkında söylediğim her şeydir; kendini düşünceden nasıl ayırdığı ve düşünenin nasıl varlık kazandığıdır. Bunu kendinizde deneyebilirsiniz. Meselenin hakikatini öğrenmek için kutsal bir kitap okumak zorunda değilsiniz. Bu, öz-bilginin başlangıcıdır ve bu bilgidен meditasyon doğar.

Meditasyon, düşüncenin, düşünenin sona ermesidir; düşünene önem vermemek, düşünene süreklilik kazandırmaktır. Düşünen düşüncesini disiplin altına alıp mülkiyet aile, fikirler aracılığıyla kendine süreklilik kazandırmak için kendini ayırır. Ve düşünen var olduğu sürece sorunlar da var olacaktır. Düşünen düşünmeye son verdiği anda meditasyon başlar.

Meditasyon öz-bilgidir ve öz-bilgi olmadan meditasyon olmaz. Bilgeliğin başlangıcı olan öz-bilgi meselesine daldığınızda –pratikte değil çünkü pratik salt dirençtir– “Ben”i ve benliği yaratan arzu olan merkezden başlayıp daha derinlere inebildiğinizi görürsünüz ve benlik, Atman veya yüce benlikte devam ediyorsa, o hâlâ kendine daha fazla kalıcılık sağlayan düşünendir.

Tüm bu sürecin farkına varana dek sorunlar bitmez. Farkına vardığınızda ise zamanın –geçmişin ve geleceğin belleği olarak zaman– bitiğini görürsünüz ve artık “hemen şimdi” vardır, ebedi olan ve işte bu anda gerçeklik yatar.¹⁵

Konuşmacı değişik konuşmalarında *ıçgörü* sözcüğünü kullandı yani şeylerin içini, düşüncenin, sözgelimi kıskançlığın tüm devinimini görmek, açgözlülüğün doğasını algılamak, acının tüm içeriğini görmek. Bu ne analizdir, ne zihinsel kapasitenin egzersizidir ne de bilginin ürünüdür. Bilgi geçmiş yoluyla deneyim olarak biriken ve beyinde depolanan bir şeydir. Bilgi her zaman cehaletle birlikte yürür. Tam bir bilgi yoktur; bu nedenle her zaman bilgi ve cehalet vardır, aynı arabaya koşulan iki at gibi...

Öyleyse *ıçgörü* nedir? Eğer gözlem bilgiye, akıl yürütme kapasitesine, keşfe veya analize dayanmıyorsa o zaman gözlem nedir? İşte mesele budur.

O, sezgi midir? *Sezgi* sözcüğü çok alengirli bir sözcüktür. Sezginin gerçekliği arzunun sonucu olabilir. İnsan bir şeyi ar-

zulayabilir ve birkaç gün sonra onunla ilgili bir sezgiye sahip olursunuz. Ve sezginin en önemli şey olduğunu düşünürsünüz. Ama sezginin daha derinlerine indiğinizde onun arzuya, korkuya, zevkin değişik türlerine dayandığını fark edersiniz. Dolayısıyla insan bu sözcükle ilgili oldukça şüpheli bir tavra bürünüyor, özellikle oldukça romantik, oldukça hayalperest, duygusal ve bir şeyleri arzulayan insanların kullandığı anlamda *sezgi* sözcüğü söz konusu olduğunda. Onların elbette sezgileri olabilir ama bu sezgiler apaçık benliği kandıran arzuya dayanıyor olabilir. Bu nedenle şimdilik *sezgi* sözcüğünü bir kenara koyuyoruz. Umarım sezgilere kapılmış herhangi birinizi incitmiyorumdur.

Peki, sezgi bu değilse nedir? Yani bir şeyi hemen dosdoğru, mantıklıca, akıllıca algılamak. Anlıyor musunuz? Ve bu içgörü anlık işlemelidir. Benim bir içgörüm var ve onun için bir şey yapmıyorum diye bir şey söz konusu olamaz.

Düşünme konusunda biraz daha açıklama yapacağım. Düşünme hafızanın tepkisidir. Hafıza beyinde depolanmış deneyimin, bilginin kalıntısıdır ve hafıza tepki verir. "Nerede yaşıyorsun?" sorusuna yanıt verirsiniz. "İsmin nedir?" Ani tepki söz konusudur.

Düşünce hafıza olarak birikmiş deneyimin, bilginin sonucu veya tepkisidir. Bu basitçe ortada. Bilgiye dayanan düşünce sınırlıdır çünkü bilgi sınırlıdır. Dolayısıyla düşünce asla her şeyi içeremez, kuşatamaz. Her zaman kısmi, sınırlı, bilgiye ve cehalete dayalı olmak zorunda. Bu nedenle hep dar ve eksik olmak zorunda. Şimdi, içgörüye sahip olmak demek salt düşüncenin tekrarı olmayan bir eylem demektir. İçgörüye sahip olmak demek hafızasız, anısız, lehte ve aleyhte savlamasız gözlemlemek, sadece tüm devinimi görmek demektir ve bu içgörüden eylem doğar. Bu eylem mantıklıdır, akıllıcadır, salimdir, sağlıklıdır. Bir içgörüye sahipsiniz de onun

zıddını yapıyorsunuz diye bir şey söz konusu değildir. O zaten bir içgörü değildir. Beni anlıyor musunuz merak ediyorum. Çok empatik olduğum için kusuruma bakmayın. Benim âdetim bu.

Sözgelimi insanın çocukluktan kalan yaralarına, incinmişliklerine dair bir içgörüyü ele alalım. Hepimiz doğduğumuz andan başlayıp ölüme kadar çeşitli nedenlerle inciniyoruz. İçimizde bu tür psikolojik yaralar var. Bu yaranın tüm doğasma ve yapısına dair bir içgörüyü sahip olabilir misiniz? Beni anlıyor musunuz? Psikolojik olarak yaralanmadınız mı? Oyunu benimle oynayın. Top sizin elinizde.

Hiç kuşkusuz yaralandınız. Bir psikoloğa, analizciye, psikoterapiste gidebilirsiniz ve onlar sizin neden yaralandığınızı izini sürebilir, "Çocukluğunuzda anneniz böyleydi, babanız şöyleydi," gibi şeyler söyleyebilir. Fakat yalnızca sebebi ortaya çıkarmaya çalışmak yarayı iyileştirmez. Yara hâlâ oradadır ve bunun sonucu izolasyon, korku, direnç ve kendini dış dünyaya kapatarak artık yaralanmamayı istememek olur.

Bütün bunları biliyorsunuz. Yaralanmanın tüm süreci budur. Yara kendinize dair bizzat kendinizin yarattığı bir imgedir. Değil mi? Bu imge var olduğu sürece yaralanacaksınız. Bu kesin. Analiz yapmadan bütün bunları içgörüyle hemen görürseniz, bütün dikkatinizi ve enerjinizi talep eden bu içgörünün algısı sayesinde yaranız iyileşir. Dolayısıyla o iyileşince artık tekrar yaralanmazsınız.

Kibarca şu soruyu sorabiliriz: Yaranızı tamamen iyileştiren, ardında hiçbir iz bırakmayan ve dolayısıyla hiç kimsenin sizi incitemediği bir içgörüyü sahip oldunuz mu? Zira kendinize dair yarattığınız imge mevcut değildir. Beni takip edebiliyor musunuz? Bunu yapıyor musunuz? Yoksa sadece ağızdan çıkanlara sözde kulak mı kabartıyorsunuz?

DİNLEYİCİ: Bu yarayı kendimiz yarattık derken ne kast ettiğinizi tam olarak anlayamadım.

KRISHNAMURTI: Öncelikle, yaralanan kim? Yaralanmaktan kastınız nedir? Beyefendi, yaralanmaktan ne kast ediyorsunuz? “Ben yaralandım,” diyorsunuz, bilinçli olarak bunun farkında olun ya da olmayın. Birisi yaralanmış. Peki, bu yaralanan şey nedir? Sorumu anlıyor musunuz? Bu yaralanan şey nedir? “O benim,” diyorsunuz. Bu “ben” nedir öyleyse? O, kendinize ilişkin imgenizdir. Eğer kendime dair bir imgeye sahipsem, harikayımdır, ruhsalımdır. Siz gelip bana, “Hayır, sen aptalım tekisin!” dersen ben yaralanırım. Yani düşünce kişiye dair bir imge yaratır ve bu imge her zaman kıyaslamacıdır. Dolayısıyla kişi kendine dair bir imgeye sahip olduğu sürece bir başkası tarafından kötülüğe uğrar ve bu onu ruhsal olarak yaralar, incitir.

İçgörü sahibi olmak bütün devinimi, sebebi ve imgeyi görmek demektir ve bu sayede asıl algı imgeye son verir.¹⁶

Birden fazla kanadı olan bir pervane çok hızlı dönüyorsa kanatlardaki ayrı parçalar tek bir nesneymiş gibi görünürler. Aynı şekilde benlik, “ben” de birleşik bir varlık gibi görünür ama etkinlikleri yavaşlatıldığında onun birleşik bir varlık olmadığını, birçok ayrı ve çatışan arzulardan ve meşgaleden oluştuğunu algılarız. Bu ayrı istekler, umutlar, korkular ve sevinçler benliği oluşturur.

Benlik farklı kisvelerdeki özlemin üstünü örtmek için kullanılan bir terimdir. Benliği anlamak için onun çeşitli kılıklara bürünen özlemini fark etmek gerekir. Pasif farkındalık, seçimsiz ayırt etme benliğin hallerini açığa vurur, esaretten kurtulup özgürleşmeyi sağlar. Dolayısıyla zihin sakin ve etkinlikten ve gevezelikten arındığında yüce bilgelik hasıl olur.

Şu halde bizim sorunumuz düşünceyi birikmiş deneyimlerinden ve anularından nasıl kurtaracağımızdır. Bu benlik var olmaya nasıl son verebilir? Ancak bu birikme edimi sona erdiğinde derin ve hakiki deneyim yaşanır. Hakikatin deneyimi yaşanmadığı sürece ister sosyolojik, ister dinsel, isterse de kişisel olsun sorunlarımızın hiçbirini çözemeyiz. Sadece sınırları yeniden çizmek veya ekonomik değerleri yeniden düzenlemek yahut yeni bir ideoloji dayatmak suretiyle çatışmayı sona erdiremeyiz. Asırlar boyu bu yöntemleri denedik ama ıstırap ve çatışmaya son veremedik.

Gerçeği kavramadığımız sürece sadece benliğimizin yayılan dallarını budamanın pek faydası olmayacaktır çünkü merkezi sorun çözülmeyen kalmış olacaktır. Hakikati keşfetmediğimiz sürece acılarımızın ve sorunlarımızın cenderesinden çıkamayacağız. Çözüm, zihnin dingin, farkındalığın sükûneti içinde, algının açıklığı içinde olduğu zaman yaşanan hakikatin doğrudan algısıdır.

Sık sık dinsel deneyimler yaşarız; bazen belli belirsiz, bazen apaçık. Yoğun adanma veya neşe, derinden algı, her şeyle bütünleşme deneyimlerini zorluklara ve acılara karşı koymak için kullanırız. Bu deneyimler sayısızdır ama zamana, karışıklığa ve acıya saplanmış düşüncemiz bu deneyimleri çatışmalarımızın üstesinden gelmek için birer teşvik olarak kullanır. Zorluklarımızla başa çıkmada Tanrının veya hakikatin bize yardım edeceğini söyleriz ama bu deneyimler aslında ıstırabımızı ve karmaşamızı çözmez.

Düşünce benliği koruyan anılar içinde aktif olmadığı zaman bu derin deneyim anları yaşanır; bu deneyimler bizim çabamızdan bağımsızdır ve onları mücadelemizde güç kazanmak için teşvik olarak kullanmaya çalıştığımızda benliği ve onun kendine özgü zekâsını daha da büyütmekten başka bir işe yaramazlar.

Şu halde sorumuza geri dönüyoruz: Çok yıkıcı bir şekilde geliştirilmiş bu benliğin zekâsına nasıl son verilebilir? Ancak pasif farkındalıkla ona son verilebilir.

Farkındalık anlaktır, benliği koruyan amların birikimsel sonucu değildir. Farkındalık ne kararlılıktır, ne de iradenin edimidir. Farkındalık mantığa bürümeden, gözlemci ve gözlemlenen ayrımından bağımsızdır. Farkındalık birikimsel olmadığından, izler bırakmadığından, benliği olumlu ya da olumsuz anlamda geliştirmez. Farkındalık hep şimdinin içindedir, dolayısıyla özdeşleşmeci ve tekrarlı değildir. Ayrıca alışkanlık da yaratmaz.

Örneğin sigara içme alışkanlığını ele alıp onu farkındalık içinde deneyimleyin. Sigara içmenin farkına varın, onu kınamayın, mantığa bürümeyin veya kabullenmeyin, sadece farkında olun. Eğer yeterince farkında olursanız alışkanlık sona erer. Eğer yeterince farkında olursanız alışkanlık tekrar etmez ama farkında değilseniz alışkanlık kalır. Bu farkındalık bırakma veya devam etme kararlılığı değildir.

Dikkat edin: Varlık ile oluş arasında temel bir farklılık vardır. Farkında olmak için çaba sarf edersiniz. Çaba dirence ve zamana işaret eder ve çatışmaya götürür. Oysa anın içinde farkında olursanız çaba ortaya çıkmaz, benliğin kendini koruyan zekâsı devam etmez. Ya farkındasınız ya da değilsinizdir. Farkında olma arzusu sadece uyuyanın, rüya görenin arzusudur.

Farkındalık inkâr veya kabul olmadan, haklı çıkarma veya özdeşleşme olmadan sorunu büsbütün ifşa eder. Anlayışı hızlandıran şey ise özgürlüktür. Farkındalık gözlemleyen ile gözlemlenenin birleşik sürecidir.

Kendi başma dertler açan zavallı benliğin ta kendisidir ve sorunlarının sebebinin, benliğin farkına varılarak o sorunlar çözülür. Darlığın ve onun çeşitli sonuçların farkına varmak

bilincin tüm farklı düzeylerinde –nesnelerde, ilişkilerde ve fikirlerindeki zavallılığı– onu derinlemesine kavramaya işaret eder.

Zavallı, şiddete eğilimli veya hasetçi olduğumuzun bilincine vardığımızda böyle olmamak için çabalarız; kendimizi kınarız çünkü başka bir şey olmak istiyoruzdur. Yorumlayıcı tavır *olanın* ve onun sürecinin anlaşılmasını kesintiye uğratar. Açgözlülüğü bitirme arzusu benliği öne sürmenin bir başka yoludur ve dolayısıyla sürgit çatışma ve acının sebebidir.

Ancak farkındalık yoluyla çatışmanın nedeni ortadan kaldırılabılır. Düşüncenin veya eyleme ait herhangi bir alışkanlığın farkına vararak anlayışa engel olan akıl yürütme, yorum yapma sürecini tamırsınız. Farkındalık aracılığıyla –alışkanlık kitabını sayfa sayfa okumak suretiyle– öz-bilgi kazanırsınız.

Sizi özgürlüğe kavuşturacak şey hakikattir, özgür olma çabası değil.¹⁷

ÖZGÜRLÜK

Özgürlük birini takip etmemek anlamına gelmez mi? Sorgulamak, kabullenmemek, bir rehber, bir sisteme, bir kurtarıcıya, bir guruya yönelmemek için özgür olmalısınız. Özgürlük sorgulama kapasitesine sahip olmayı, başkalarının söylediklerinin peşinden gitmek yerine kendi içinizde sorgulamayı, araştırmayı, insan zihninin yani zihnimizin tüm yapısını incelemeye işaret eder.

Uyum göstermenin her çeşidi, bir şablonu, bir kalıbı taklit etmek özgür sorgulamaya izin vermez. Ve bizim hakkında konuşacağımız mesele sizin dinleme özgürlüğüne sahip olmanızı gerektiriyor; sadece sözcüğü, değil sözcüğün anlamını da dinleme. Sözcüğün kölesi olmayı, konuşmacının her söylediğini kabul etmeyi veya reddetmeyi değil de keşfetmek için yalnızca dinlemek. Bir yoruma, başka bir konuşmacıya göre değil de kendi başınıza keşfetmek, söylenen sözün doğruluğunu veya yanlışlığını kendi başımıza bulmak.

Özgürlük istediğiniz her şeyi yapmak değildir. Bu hiç de özgürlük değildir. Ve bu tür bir özgürlüğün, herkesin her istediğini yapmasının dünyanın başına büyük felaketler açacağını düşünüyorum. Bu durum geleneğin ve disiplinin –*disiplin* sözcüğünü sizin kullandığımız anlamdan tamamen farklı anlamda kullanıyorum– olmadığı bu ülkede yaygındır.

Özgürlük, seçimi ima etmez. Seçebiliyorsanız özgür olduğunuzu sanırsınız. Bu seçim meselesini hiç düşündünüz mü bilmiyorum. Önünüzde geniş bir yelpaze var: Çeşitli hocalar, yogiler, felsefeciler, bilim insanları, psikologlar, analistler.

Bunlar günbegün sürekli zihninizi bombardımana tabi tutuyorlar. Ve bu geniş yelpazedeki insanlar arasından takip etmeniz gereken, sözüne kulak vermeniz gereken kişiyi seçiyorsunuz.

Mizacınuza göre, arzunuzla göre, zevkinize göre seçiyorsunuz. Lütfen bunu dikkatle dinleyin çünkü bu sorunla karşı karşıyasınız. Çoğu insan size, "Bunu takip et, şunu takip etme," diyor. "Bunu yap, şunu yapma," diyor. Ve siz de ister öğretmen, ister filozof, isterse guru olsun kimi dinleyip, kimi takip edeceğiniz hakkında kara kara düşünüyorsunuz.

Özgür değilsiniz ve sizin için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ortaya çıkarmanız için özgür olmanız şart. Doğru ve yanlışın ne olduğunu hiç kimse, hiçbir sistem, hiçbir felsefe, hiçbir guru size söyleyemez. Bu hocalar, düşünürler ve sistemler kümesiyle karşılaştığınızda onlardan birini seçmek mecburiyetinde kalıyorsunuz. Kafanız karışık olduğu için hayat korkunç, acı verici, belirsiz bir hal alıyor; çok fazla yoksulluk, yıkım tehlikesi, şiddet var ve siz bütün bunlardan kaçmak istiyorsunuz. Ve doğal olarak seçiminiz kafa karışıklığına dayanıyor; "Şu hocayı, şu guruyu, şu filozofu mu takip etsem yoksa öteki hocayı, öteki guruyu, öteki filozofu mu takip etsem?" diye düşünüyorsunuz. Böylece kendinizden yola çıkıp seçme özgürlüğüne sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz. Seçimin arkasında hep karmaşa, karışıklık var. Seçim yaparken kafanız karışık değil mi? Bütün bunlar arasından birini seçerken kararsız değil misiniz? Dolayısıyla seçiminiz aslında karışıklığın ürünüdür.¹

Düşündüklerimizin şartlanmış olduğu gerçeğinizi hepimizin apaçık anlaması gerekiyor. Düşünceniz ne olursa olsun, ne kadar asil, geniş çaplı veya sefil ve dar olursa olsun şartlandırılmıştır ve buna göre düşünce özgürlüğünden söz edemeyiz. Düşüncenin kendisi şartlandırılmıştır çünkü düşünce

hafızanın tepkisidir ve hafıza da tüm geçmiş deneyimlerinin kalıntısıdır ki sonuçta o geçmiş deneyimleriniz de şartlanmanızın sonucudur. Hangi düzeyde olursa olsun tüm düşüncelerin şartlanmış olduğunu kavrarsak o zaman düşünmenin bu sınırlılıktan kopuş yolu olmadığını görürüz. Bu demek değildir ki boş veya farazi bir sessizliğe gömülmeliyiz.

Aslına bakarsanız her düşünce, her duygu, her eylem uyarlanmış, şartlandırılmış ve etkilenmiştir. Mesela bir aziz gelip konuşmasıyla, mimikleriyle, bakışıyla, belli kaynaklardan yaptığı alıntılarla sizi etkiler. Siz de etkilenmek istersiniz ve her tür etkiden uzak durmaktan korkarsınız. Meselenin derinlerine inip etkilenimin sonucu olmayan bir varoluş halinin olup olmadığını keşfetmeliyiz.

Neden etkileniyoruz? Bildiğiniz gibi, politikada politikacının işi bizi etkilemektir ve her kitap, her öğretmen, her guru düşüncesini, yaşam tarzını, davranış biçimini bize dayatır. Ne kadar güçlü, ağzı ne kadar iyi laf yaparsa ondan o kadar hoşlanırsınız. Mamafih hayat bir fikir savaşı, etki savaşıdır ve sizin zihniniz de bu savaşın meydanıdır. Politikacı ve guru sizden zihninizi ister, aziz size ne yapıp yapmayacağını söyley ve o da sizden zihninizi ister. Keza her gelenek ya da her alışkanlık zihninizi etkiler, şekillendirir, yönlendirir, kontrol eder. Bunun bariz bir gerçek olduğunu düşünüyorum. Bu gerçeğe karşı çıkmak saçma olur.

Etki altında, şekillenmiş, otoriteye bağlı bir zihin kesinlikle özgür olamaz ve ne düşünürse düşünsün, idealleri ne kadar ulvi olursa olsun, düşünceleri ne kadar derin ve ince olursa olsun yine de şartlandırılmıştır. Zihnin zamanla, deneyimle, binlerce geçmiş günle şekillendirildiğini, şartlandığını ve düşüncenin çıkış yolu olmadığını kavramanın önemini vurgulamak istiyorum. Bu demek değil ki düşüncesiz olmalısınız. Aksine çok esaslı, çok derin, çok geniş ölçekli, çok in-

ce bir anlayış yetisine sahip olursanız, ancak o zaman düşün-
cenin ne kadar zavallı, ne kadar küçük olduğunu kavrarsınız.
O zaman bu şartlanma duvarı yıkılır.

Şu halde bütün düşüncelerin şartlanmış olduğu gerçeğini
görebiliyor muyuz? Düşünce, ister bir komünistin, ister bir
kapitalistin, ister bir Hindu'nun, ister bir Budist'in, isterse de
bu konuşmayı yapan kişinin olsun düşünce şartlandırılmış-
tır. Ve hiç kuşkusuz zihin zamanın, dünün, binlerce yıllık
tepkilerin ya da on yıl öncesinin ürünüdür; zihin sizin öğre-
nim ve acı sürecinizin, geçmişin ve şimdinin bütün etkileri-
nin ürünüdür. Şimdi böyle bir zihin kesinlikle özgür olamaz;
oysa bizim aradığımız şey özgürlüktür, değil mi?

Gençken hayattan tatmin olmayınca, şeyleri olduğu gibi
kabul edemeyince, geleneksel değerlerin aptallığın da etki-
siyle bizler yaşımız ilerledikçe yavaş yavaş toplumun tesis et-
tiği eski modellerin etkisine kapılıp kendimizi kaybederiz.
Saf hoşnutsuzluğu, "Bu yeterli değil, başka bir şey olmalı,"
diyen hoşnutsuzluğu sürdürmek çok zordur. Hepimiz bu
hissi, bu ötekilik hissini, çok geçmeden Tanrı veya Nirvana
diye tercüme edeceğimiz ötekiyi biliriz ve ona dair bir kitap
okuyup kendimizi kaybederiz. Fakat bu ötekilik hissinin, ona
yönelik arayışın bütün bu siyasi, dini ve geleneksel etkiler-
den kurtulup bu duvarı yıkmaya dönük asıl dürtünün baş-
langıcı olduğunu düşünüyorum.

Elbette değişik özgürlük türleri vardır. Örneğin siyasi öz-
gürlük vardır; işleri nasıl çekip çevireceğinizi bildiğinizde,
bilginin verdiği özgürlük vardır. Dünyayı dolaşma imkânına
sahip zengin kişinin özgürlüğü vardır. Kapasitenin getirdiği
özgürlük; yazabilmenin, kendini ifade edebilmenin, duru dü-
şünebilmenin verdiği özgürlük vardır. Ayrıca bir şeyden öz-
gür olmak da söz konusudur: Baskıdan azade olma, kıskanç-
lıktan arınma, geleneğin bağlarından kurtulma, hurstan sıyrılm-

ma ve benzeri. Bir de sonunda kazanacağımızı umduğumuz özgürlük vardır; mesela disiplinin sonunda, erdem edinmenin sonunda, çabanın sonunda kazanacağımız özgürlük, kimi şeylerle kazanmayı beklediğimiz özgürlük.

Kapasitenin verdiği özgürlük, bir şeyden kurtulma anlamında özgürlük ve erdemli bir hayatın sonunda kazanmayı umduğumuz özgürlük; bunlar hepimizin bildiği özgürlük çeşitleri. Peki, bu değişik özgürlükler salt tepki midir? “Öfkeden kurtulmak istiyorum,” dediğinizde bu salt bir tepkidir. Öfkeden kurtuluş değildir. Erdemli bir hayatın sonunda mücadeleyle, disiplinle elde etmeyi umduğunuz özgürlük de geçmişte olanlara bir tepkiden öteye geçmez.

Bir şeyden azade olmak anlamına gelmeyen ve sebebi olmayan bir özgürlük hissi vardır. Özgür olma hali. Gördüğünüz gibi, bizim bildiğimiz özgürlük her zaman iradeyle doğuyor, değil mi? Özgür olacağım. Bir teknik öğreneceğim. Uzman olacağım. Öğrenimden geçeceğim ve bu bana özgürlük sunacak. Dolayısıyla biz iradeyi, özgürlüğü elde etme aracı olarak kullanıyoruz, değil mi? Fakir olmak istemiyorum, bu nedenle kapasitemi, irademi, her şeyimi kullanıp zengin olmaya çalışıyorum. Veya faydasız biriyimdir ve irademi kullanıp faydalı olmaya çalışırım. Neticede iradeyi kullanıp özgürlüğe kavuşacağımızı düşünürüz. Ne var ki irade özgürlüğü doğurmaz.

“Şu olacağım bu olmamalıyım, bir şey olmak için mücadele edeceğim, yeni şeyler öğreneceğim.” Bütün bunlar iradeyi kullanmanın değişik yollarıdır. Peki, nedir bu irade ve nasıl oluşmaktadır? Elbette arzuyla. Hüsrانları, zorlamaları ve tatminleriyle pek çok arzumuz bir ipin, bir sicimin lifleridir. İşte irade budur, değil mi? Pek çok çelişkili arzunuz birlikte çok güçlü ve etkili bir ipe dönüşür ve siz bu ipe başarıya, özgürlüğe tırmanmaya çalışırsınız.

Peki, irade özgürlük sunar mı veya tam da özgürlük arzusu özgürlüğün inkârı değil midir? Lütfen kendinizi seyredin; kendi arzularınızı, kendi hırsınızı, kendi iradenizi yoklayın. Ve eğer insanın iradesi yoksa ve sadece sürüklenip gidiyorsa bu da iradenin bir parçasıdır: Direnme ve akıntıyla sürüklenme iradesi. Arzunun ağırlığıyla, bu iple Tanrıya, mutluluğa veya her ne istiyorsak ona tırmanmayı umuyoruz.

Şu halde size soruyorum: İradeniz özgürleştirici bir faktör müdür? Yoksa özgürlük tepkiyle hiç ilişkisi olmayan, kapasiteyle, düşünceyle, deneyimle, disiplinle veya sürekli uyumla elde edilemeyen tamamen farklı bir şey midir? Bütün kitaplar şöyle diyor: Bir şablona uy, sonunda özgür olursun. Şunları şunları yap, itaat et, sonunda özgür olacaksın. Bana göre tüm bunlar katıksız birer saçmalık çünkü özgürlük sonda değil başlangıçtır. Bunu size göstereceğim.

Bir şeyi doğru görmek mümkündür, değil mi? Gökyüzünün mavi olduğunu görebilirsiniz. Nitekim binlerce insan bunu söylemiştir ama siz bu gerçeği kendi başınıza da görebilirsiniz. Bir yaprağın hareketini, yeterince duyarlıysanız, kendi başınıza görebilirsiniz. Ta başından beri doğru olanı zorlamayla, ayarlamayla veya uyumla değil de içgüdüsel olarak algılama kapasiteniz vardır.

Duyarlı, sorgulayan bir zihnin, sahiden dinleyen bir zihnin bir şeyin hakikatini derhal algılayabileceğini size göstermeye çalışıyorum. Öte yandan, hakikat “uygulanamaz”. Hakikati görürseniz o sizin bilinçli çabanız olmadan kendi yordamınca işler.

Hoşnutsuzluk özgürlüğün başlangıcıdır ve hoşnutsuzluğu manipüle etmeye çalıştığınız sürece, hoşnutsuzluğun yok olması için otoriteyi kabullendiğiniz, güvenilir kanallara girdiğiniz sürece, gerçek duygunun saf anlamını kaybedersiniz.

Çoğumuz hoşnutsuz durumdayız, değil mi? Ya işimizden, ya ilişkilerimizden veya ne yapıyorsak ondan hoşnutsuzuz. Bir şeyin vuku bulmasını, değişmeyi, taşınmayı, eskiyle bağı koparmayı istiyorsunuz. Ne aradığınızı bilmiyorsunuz. Sürekli araştırıyor, arıyorsunuz, özellikle gençken, açıkken, duyarlıyken. Sonra yaşılanıyorsunuz, alışkanlıklarınız, işiniz oturuyor çünkü aileniz güvenli, eşiniz size sadık. Böylece olağanüstü alev sönüyor ve siz saygın, zavallı, düşüncesiz biri haline geliyorsunuz.

Özgürlük zihnin bir niteliğidir. Bu nitelik çok dikkatli, uygun araştırmalar ve sorgulamalarla, çok titiz analizler ve fikirlerle ortaya çıkmaz. İşte bu nedenle hep talep ettiğimiz özgürlüğün her zaman bir şeyden kurtulmak, söz gelimi ıstıraptan kurtulmak olduğu gerçeğini kavramak son derece önemlidir. Elbette ıstıraptan kurtulmak diye bir olgu vardır ama ondan kurtulma talebi salt bir tepkidir ve dolayısıyla sizi ıstıraptan kurtarmaz. İstıraptan kurtulma dürtüsü acıdan doğar. Eşim, oğlum veya başka birisi yüzünden acı çekerim. İçinde bulunduğum halden hoşlanmam ve bu halden çıkmak isterim. Özgürlük arzusu bir tepkidir, özgürlük değil. O, *olanın* karşısında istediğim başka bir arzulama halidir sadece.

Bolca parası olduğu için dünyayı dolaşabilen bir insan esasında özgür değildir; zeki veya etkin insan da öyle çünkü onun özgürlük isteği yine salt bir tepkidir. Özgürlük, kurtuluş öğrenilemez, elde edilemez; herhangi bir tepkiyle onun peşinden gidilemez. Bu nedenle tepkinin yanı sıra özgürlüğün herhangi bir irade çabasıyla kazanılamayacağını da anlamalıyım.

İrade ve özgürlük çelişir, düşünce ve özgürlüğün çeliştiği gibi. Düşünce özgürlük doğuramaz çünkü düşünce şartlandırılmıştır. İnsanın daha konforlu yaşaması, daha fazla yiyeceğe, giyeceğe ve barınağa sahip olması için dünyanın ekono-

mik yöntemlerini düzenleyebilir ve belki de bunun özgürlük olduğunu düşünebilirsiniz. Bunlar gerekli ve vazgeçilmez şeylerdir ama özgürlük bundan ibaret değildir. Özgürlük zihnin bir niteliği ve halidir. Ve bizim irdelediğimiz şey de bu niteliklidir. Bu nitelik olmadan ne yaparsanız yapın, isterseniz dünyaya bütün erdemleri aşılaysın, yine de özgürlüğe ulaşamazsınız.

Ötekilik duygusu, zihnin bu niteliği nasıl varlık kazanıyor? Siz onu geliştiremezsiniz çünkü beyninizi kullandığımız anda düşünceyi kullanıyorsunuzdur, düşünceyse sınırlıdır. İster Buddha'nın düşüncesi olsun, isterse de bir başkasının; bütün düşünceler sınırlıdır. Öyleyse sorgulamamız olumsuz bir yola sapacaktır. Özgürlüğe doğrudan değil de dolaylı ulaşmak zorundayız. Özgürlük saldırgan bir biçimde peşinden koşulup elde edilecek bir şey değildir. Özgürlük reddiyeler, disiplinler, kendini kontrol etme, kendine çile çektirme, çeşitli egzersizler yapma vesaire gibi şeylerle geliştirebileceğiniz bir şey değildir. Özgürlük erdem gibi sizin haberiniz olmadan gelmelidir.

Geliştirilmiş erdem erdem değildir; hakiki erdem öz-bilinçli olamaz. Gururu, kibri, küstahlığı yüzünden alçakgönüllülük edinmiş bir insan aslında alçakgönüllülüğü değildir. Alçakgönüllülük, zihnin kendi niteliğinin bilincinde olmadığı bir haldir, tıpkı güzel kokulu bir çiçeğin, kendi kokusunun bilincinde olmayışı gibi. Bu özgürlük herhangi bir disiplin çeşidiyle kazanılamayacağı gibi, disiplinsiz bir zihin de onu anlayamaz. Bir sonuç elde etmek için disiplini kullanıyorsunuz ama özgürlük sonuç değildir. Eğer sonuç olsaydı artık özgürlük olmazdı çünkü üretilmiş olurdu.

Çok çeşitli bir sürü etkiyle, değişik türlerde çelişik arzularla, zorlamalarla dolu, zamanın ürünü olan böyle bir zihin özgürlük vasfına nasıl sahip olabilir? Sözümlü ettiğim tüm o şeylerin özgürlük olmadığını biliyoruz. Onlar çeşitli baskılar, zor-

lamalar ve etkiler altında zihnün ürettiği şeylerdir. Eğer ona olumsuz bir şekilde yaklaşırsam, bütün bunların özgürlük olmadığı bilinci içinde zihin disipline kavuşmuş olur ama bu disiplin bir sonuç elde etmeye yönelik değildir.

Zihin, "Bir sonuç elde etmek için kendimi disipline etmiyorum," der. Ama bu disiplin özgürlük doğurmaz. Bir sonuç doğurur çünkü siz sonucu doğuran bir dürtüye, bir nedene sahipsiniz ama sonuç asla özgürlük değildir, sadece bir tepkidir. Şimdi, eğer ben bu tür disiplinin işleyişini kavramaya başlarsam, o zaman tam da bu anlayış, sorgulama, irdeleme süreci içinde zihnim tamamen disipline olmuş olur. İradenin bir sonuç elde etmek üzere kullanılmasına disiplin denir. Öte yandan iradenin, disiplinin ve sonuç dediğimiz şeyin tüm anlamını kavramak olağanüstü berrak ve "disiplinli" -iradeyle değil de olumsuzlayan anlayışla- bir zihni gerektirir.

Böylece olumsuzlayarak özgürlüğün ne olmadığını kavradım. Onu inceledim; kalbimi ve zihnimi, varlığımın girinti ve çıkıntılarını yokladım; özgürlüğün ne anlama geldiğini öğrenmek için yaptım bunları. Anlattığımız bu şeylerin hiçbirinin özgürlük olmadığını gördük çünkü bunların hepsi arzuya, zorlamaya, iradeye, sonunda elde edeceğim şeye dayanıyor ve hepsi birer tepki. Onların özgürlük olmadığını fiilen görüyorum. Bunları anladığım için zihnim özgür olan şeyi algılamaya veya keşfetmeye açılır.

Böylece zihnim ne bir sonuç peşinde koşan disiplinli bir zihne ne de serseri mayın gibi gezinen disiplinsiz bir zihne ait olan bir niteliğe kavuşur. Olumsuzlama yoluyla *olanı* ve olması gerekeni idrak etmiştir ve özgürlüğün bir şeyden azade olmak anlamına gelmediğini, özgürlüğün bir sonuç olmadığını algılayabilir.

Evren küçük zihne giremez; ölçülemez olan, ölçümü bilen bir zihne giremez. Dolayısıyla bizim sorgulamamız ölçümü

nasıl yok edeceğimize yöneliktir. Bu demek değil ki bir tapınağa gidip adanmış bir nevroitik olacağım.

Burada önemli olan şey öğretmen değil öğretidir. Şu anda burada konuşan kişi önemli değildir, onu çöpe atın. Önemli olan şey söylenen sözlerdir. Demek ki zihin sadece ölçülebilir olanı, kendi kapsamını, sınırları, hırsları, umutları, çaresizliği, sefaleti, ıstırapları ve neşeleri bilir. Böyle bir zihin özgürlüğü davet edemez. Tek yapabileceği şey kendinin farkına varmak ve gördüğünü yargılamamaktır; çirkinini kınamamak veya güzele bağlanmamak; sadece *olanı* görmek.

Olanın salt algısı zihnin ölçümünü, sınırlarını, modellerini yıkmanın başlangıcıdır, sırf şeyleri olduğu gibi görmek için. O zaman zihnin bu özgürlüğe istemsiz bir şekilde, bilmeden ulaştığını fark edersiniz. Bizzat zihindeki bu dönüşüm hakiki devrimdir. Tüm diğer devrimler tepkidir; her ne kadar onlar *özgürlük* sözcüğünü kullanarak ütopya ve cennet gibi pek çok şey vaat etseler de. Ancak zihnin niteliğinde gerçek devrim gerçekleşir.²

Çoğumuzun tamamen özgür olmayı isteyip istemediğinden emin değilim. Bunun yerine hoş, tatmin edici, karmaşık ideolojileri ve bizi hoşnut kılan formülleri savunmayı tercih ediyoruz. Elbette acı veren her şeyden –çirkin anılardan, sancılı deneyimlerden vesaire– kurtulmak istiyoruz.

Hepimiz özgür olmayı sevdiğimizi söylüyoruz ama eğilimlerimizin veya yönelimlerimizin karşımıza çıkardığı arzuyu gerçekleştirmeden önce özgürlüğün doğasını ve yapısını anlamamız gerektiğini düşünüyorum. Bir şeyden azade olduğunuzda, acıdan kurtulduğunuzda, endişeden sıyrıldığınızda bu özgürlük müdür? Yoksa özgürlük bir şeyden azade olmaktan tamamen farklı bir şey midir? İnsan öfkeden, belki kıskançlıktan sıyrılabilir ama bir şeyden sıyrılmak bir tepkidir, hiç de özgürlük değildir.

Özgürlük tepkiden, eğilimden, arzudan tamamen farklı bir şey değil midir? İnsan analiz ederek, onu kovmak suretiyle dogmadan çok kolay uzaklaşabilir ama bir dogmadan kurtulma dürtüsü kendi tepkisini içerir, öyle değil mi? Bir dogmadan kurtulma arzusu, dürtüsü o dogmanın artık elverişli olmaması, gözden düşmüş olması, makul olmaması, revaçta olmaması olabilir; şartlar ona karşıdır, bu nedenle ondan kurtulmak istersiniz. Bunlar salt tepkilerdir.

Özgürlük bir şeyden kurtulma tepkisi midir yoksa hiçbir dürtüye, eğilime, yönelime ve koşula bağlı olmayan, kendi başına var olan, tepkiden tamamen farklı bir şey midir? Böyle bir özgürlük var mıdır?

Manevi ya da siyasi bir lider bir sürecin sonunda özgürlük vaat edebilir mi? Disiplinle, uyumla, kabullenmeyle bir idealin takip edilmesiyle kazanılan özgürlük sahiden özgürlük müdür? Yoksa özgürlük her tür bağımlılığı, köleliği, riayeti ve kabullenmeyi yadsıyan gayet aktif, keskin bir zihin hali midir?

Zihin böyle bir özgürlüğü ister mi? Böyle bir özgürlük tam bir yalnızlığa, çevresel uyarım, fikirler ve deneyime bağlı olmayan bir zihin haline işaret eder. Böyle bir özgürlük açıkça yalnızlığı, tek başmalığı ifade eder.

Çevreye, kendi eğilimlerine, yönelimlerine oldukça bağlı bir kültürde yetişen zihin tamamen yalnızlık olan özgürlüğü bulabilir mi? Ancak böyle bir yalnızlık içinde başkalarıyla ilişki kurulabilir; böyle bir yalnızlıkta sürtüşme, baskınlık, bağımlılık olmaz. Lütfen bunu iyi anlayın; bu sadece sizin kabul veya ret edeceğiniz sözel bir çıkarım değildir. Her bir bireyin ısrarla talep ettiği bu özgürlük, liderliği, geleneği ve otoriteyi tanımayan özgürlük müdür?

Aksi halde özgürlük olmaz; aksi halde bir şeyden özgür olduğunuzu söylediğinizde o salt bir tepkidir. Ve o tepki ol-

duğu için başka bir tepkinin nedeni olacaktır. İnsan bir tepki zincirine sahip olabilir, her bir tepkiyi özgürlük olarak benimseyebilir ama bu zincir özgürlük değildir; zihnin bağlandığı değişmiş geçmişin sürekliliğidir.

Özgürlük kendi içinde tamdır; bir tepki değildir, ideolojik bir çıkarım değildir. Özgürlük tam bir yalnızlıktır, herhangi bir uyarıma, bilgiye bağlı olmayan içsel bir zihin halidir. Herhangi bir deneyimin veya çıkarımın sonucu değildir. Özgürlüğü kavrarırken ayrıca yalnızlığı da kavranır. Çoğumuz içsel bir yalnızlık yaşamıyoruz. İnsanın kendini dış dünyadan koparması olan soyutlanma ile yalnızlık, tek başınalık arasında fark vardır.

Tecrit olmanın, kendi etrafına yalananmamak için inşa edilen bir direnç duvarı örmenin ne demek olduğunu biliyoruz. Ya da bizler hiçbir değeri olmayan ahmakça hayali bir ideolojiyle yaşayabiliriz. Bütün bunlar beraberinde kendini soyutlamayı getirir ve günlük hayatımızda, ofiste, evde, sosyal ilişkilerimizde, her etkinlikte bu kendini soyutlama süreci devam eder. Bu tür izolasyonun ve bir ideolojinin fildişi kulesinde yaşamının yalnızlıkla, tek başınalıkla hiçbir ilişkisi yoktur. Ancak kendi halimizle ve tepkilerimizle tesis ettiğimiz toplumun psikolojik yapısmadan kurtulduğumuzda yalnızlık, tek başınalık hali doğar.

Uzun zamandan beri yaşayıp çok deneyim toplayan biz insanlar ikinci el varlıklarız, özgün bir yanımız yok. Çeşit çeşit işkence, çatışma, itaat, kabul, korku, kıskançlık ve endişeyle kirlendik, dolayısıyla sözünü ettiğimiz yalnızlığa ulaşamadık.

İnsan sadece bir sonuç, psikolojik bir üründür. Bütün ilişkilerimiz olagelene veya olması gerekene dayanıyor, dolayısıyla bütün ilişkiler birer çatışma, birer savaş alanı. Eğer insan doğru ilişkinin ne olduğunu öğrenecekse tamamen yalnız

nuz olmanın yapısını ve doğasını keşfetmelidir. Fakat yalnızlık sözcüğü bir imge yaratır, kendinize bakarsanız bunu kendinizde görebilirsiniz. *Yalnızlık* sözcüğünü kullandığınızda bir formüle, bir imgeye zaten sahip olmuş olursunuz ve bu formüle, bu imgeye göre yaşamaya çalışırız. Ne var ki imge veya sözcük gerçek değildir. İnsanın fiilen gerçek olanı anlayıp onunla yaşaması gerekir.

İnsan sahiden yalnızlığın ne olduğunu anlayıp o hal içinde yaşarsa bu fevkalade bir şey olur çünkü o zaman zihin hep tazedir ve hiçbir eğilime, yönelime, koşula bağlanmaz. Yalnızlığı anladığınızda gerçekte neyseniz o halinizle yaşamamanız gerektiğini de anlamaya başlarsınız.

Kendimi gözlemlediğimde, kıskanç, endişeli veya hasetçi olduğum gerçeğini fark ederim. Şimdi ben bu gerçekle yaşamak istiyorum çünkü ancak bir şeyle içtenlikle yaşadığımızda o şeyi anlamaya başlarım. Ama hasetle, tedirginlikle yaşamak dünyanın en zor işlerinden biridir. Ona alıştığım an artık onunla yaşamadığımı anlarım.

Şurada ırmak var ve her gün onu görebiliyorum, sesini duyabiliyorum, sularının çağltısını dinleyebiliyorum ama birkaç gün sonra ona alışırım ve her zaman onu duymam. Evimde bir tablom vardır, her gün ona bakarım. Onun güzelliğine, renklerine, değişik derinliklerine ve gölgelerine, niteliklerine. Ona bir hafta baktıktan sonra ona alışırım ve onu kaybederim. Aynı şey dağlar, vadiler, ırmaklar, ağaçlar, aile veya eşler için de geçerlidir.

Öte yandan kıskançlık, haset gibi canlı bir şeyle yaşamak onu asla kabullenmeyeceğim anlamına gelir. Ona asla alışmam. Yeni diktiğim bir ağaca baktığım gibi ona bakmalıyım. Onu güneşe fırtınaya karşı korumalıyım. Ayrı şekilde endişe ve hasetle de yaşamak zorundayım; ona bakmak zorundayım, ona alışmamalıyım, onu kınamamalıyım. Böylece onu

sevmeye ve ona özen göstermeye başlarım; bu hasetçi veya tedirgin olmayı sevdiğim anlamına gelmez, daha ziyade onu gözlemlemeyi önemsedüğim anlamına gelir. Bu, odadaki bir yılanla yaşamaya benzer; onunla yakın ilişkiyi yavaş yavaş görmeye başlarım ve bunda çatışma yoktur.

Siz ve ben fiilen gördüğümüz şeyle yaşayabilir miyiz? Donuk, hasetçi, korkak olduğumuz, her şeyden kolaylıkla etkilenip kırıldığımız, canımızın sıkıldığı göz önüne alınırsa bütün bu sıkıntılarla, onları yadsımadan veya kabullenmeden sadece gözlemleyerek, hastalıklı, bunalımlı veya mutlu olmadan yaşayabilir miyiz? O zaman korkunun başlıca sebeplerinden birinin gerçekte neyse öyle yaşamak istemeyişimiz olduğunu fark ederiz.

Önce özgürlükten, sonra yalnızlıktan ve ardından gerçekte olduğumuz hali fark etmekten söz ettik. Gerçekte olduğumuz halin geçmişle nasıl bir ilişkisinin olduğunu ve geleceğe yönelik devinimini gördük. Ayrıca bu gerçeğin farkında olmanın, bununla yaşamamanın, buna asla alışmamanın ve bunu asla kabullenmemenin gereğini de gördük. Eğer bunu anlarsak, zihinsel olarak değil de fiilen bunu yaparak anlarsak, o zaman yeni bir soru sorabiliriz: Bu özgürlük, bu yalnızlık, *olanın* tüm yapısıyla kurulan bu yakın temas zamanla mı ortaya çıkar? Yani özgürlük zamanla, kademeli bir süreçle mi kazanılır?

Tedirgin, korku dolu olduğum için, ölümden korktuğum için, komşumdan endişelendiğim için, işimi kaybetmekten kaygılandığım için, kocamın bana karşı gelmesinden tasalandığım için, yaşamım boyunca biriken bütün bu şeylerden ötürü özgür değilim. Özgür değilim, onları teker teker eksilterek, ortadan kaldırarak özgür olabilirim ama bu hakiki özgürlük olmaz. Özgürlük zamanla kazanulabilir mi? Elbette hayır. Çünkü zamanı işe kattığınız anda bir süreç devreye

girer ve kendinizi giderek daha fazla köleleştirirsiniz. Eğer şiddetten adım adım kurtulmaya çalışırsam, şiddetsizliği hayata geçirmek yoluyla kurtulmaya çalışırsam, o zaman bu kademeli pratik içinde her zaman şiddetin tohumlarını ekerim. Dolayısıyla çok esaslı bir soru soruyoruz: Özgürlük zamanla kazanılabilir mi, daha doğrusu zamanla varlık kazanabilir mi?

Sonraki sorumuz şu: İnsan bu özgürlüğün bilincine varabilir mi? İnsan, "Ben özgürüm," derken aslında özgür değildir. Dolayısıyla özgürlük, bizim sözünü ettiğimiz özgürlük onu elde etmeye dönük bilinçli bir çabanın semeresi değildir. Bu nedenle o çok daha ötelede yatar, bilinç alanının ötesinde. Özgürlük bir zaman meselesi değildir. Zaman bilinçtir, ıstıraptır, düşüncenin korkusudur.

"Bu karmaşık özgürlüğü anladım," dediğinizde eğer kendinize karşı sahiden dürüstseniz daha önce olduğunuz yere döndüğünüzü kesinkes bilirsiniz. Bu durum, "Ben mutluyum," diyen bir adamın bunu dediği anda biten bir şeyin anısıyla yaşama benziyor. Özgürlük zamana bağlı değildir ve zihnin zamanın bağı olmadan engin bir devinim olan hayata bakması gerekir.³

Özgürlük alan talep eder. İçsel alan yoksa içsel özgürlük de olamaz. *Alan* sözcüğü olgudan farklıdır, dolayısıyla bu sözcüğü anlayamayabilirsiniz ve onu analiz etmeye veya tanımlamaya saptır kalabilirsiniz.

O halde şu soruyu sorabiliriz: Alan nedir? Sözcüğü tanımlamaya çalışmadan, onu irdelemeye çalışmadan, ona sokulmaya çalışmadan sadece onun ne anlama geldiğini sözde değil de fiilen görmeye çalışmak. Özgürlük ve alan ele ele gider. Çoğumuza göre alan bir nesnenin çevresindeki boşluktur; bir sandalyenin, bir binanın, bir kişinin veya zihnin çevresindeki boşluk.

Çoğumuz alanı nesne dolayısıyla tanır. Bir nesne vardır ve onun çevresini alan dediğimiz şey sarar. Bu çadır var [*konusma büyük bir çadırda gerçekleşiyor*] ve çadırın içinde ve çevresinde alan var. Şu ağacın çevresinde, şu dağın çevresinde alan var. Biz alanı ancak bir evin dört duvarı içinde veya binanın dışında ya da bir nesnenin çevresinde var olan şey olarak biliyoruz. Aynı şekilde biz içsel alanı ancak ona baktığımız merkez dolayısıyla biliyoruz. Eğer geri dönüp bu sözcüğü kullanacak olursam bir merkez, bir imge var ve *imge* sözcüğü gerçek değildir. Bu merkezin çevresinde alan var; dolayısıyla alanı ancak o alan içindeki nesne dolayısıyla tanıyoruz.

Peki, nesnesiz, bir insan olarak merkezinden izlediğiniz bir alan var mıdır? Bildiğimiz alanın tasarımıyla, yapıyla ilişkisi vardır; o bir yapının başka bir yapıyla, bir merkezin başka bir merkezle ilişkisi içinde var olur. Şimdi, eğer alan ancak nesne dolayısıyla veya zihin ondan baktığı bir merkeze sahip olduğu için varsa o zaman alan sınırlıdır ve dolayısıyla bu alanda özgürlük yoktur. Bir hapisanede özgür olmak özgürlük değildir. Keza insanın ilişkilerinin dört duvarı içindeki belli bir sorundan kurtulması yani kişinin kendi imgesinin, kendi düşüncelerinin, etkinliklerinin, fikirlerinin, çıkarımlarının sınırlı alanındaki özgürlük aslında özgürlük değildir.

Bir yıkım ve vahşet dünyasında belli bir toplum içerisinde yaşayan bir insan olarak başka bir insanla ilişkiniz içinde kendi çevrenizde yarattığınız sınırlı alanı konuşmacının sözleriyle gözlemliyorsunuz. Kendi alanınızı gözlemleyin, onun ne kadar sınırlı olduğunu görün. İçinde yaşadığınız odanın büyüklüğünü, küçük veya büyük olmasını kast etmiyorum. Bahsettiğim şey bu değil. Her birimizin kendi imgemiz etrafında, bir merkez etrafında, bir çıkarım etrafında yarattığımız

içsel alandan söz ediyorum. Dolayısıyla bizim bildiğimiz tek alan merkezinde bir nesne bulunduran alandır.

Şimdi, insanın ilişki içinde özgürlüğü anlamak için alanın ne olduğu meselesine girmesi gerekir çünkü çoğumuzun zihni sınırlı, küçük ve zavallıdır. Bizler dinle, içinde yaşadığımız toplumla, teknolojiyle, yoğun şekilde şartlandırılmış durumdayız; sınırlıyız, belli bir modele uymaya mecbur kalıyoruz ve bu kuşatılmış alanda özgürlüğün olmadığını görüyoruz. Ama insan özgürlüğü talep ediyor, kısını özgürlüğü değil de tam özgürlüğü. Günün yirmi dört saati bir hücre hapsinde yaşayıp arada bir hapishanenin bahçesini dolaşmak özgürlük değildir. Bütün kargaşası, sefaleti, çatışmaları, çileleriyle şimdiki toplumda yaşayan bir insan olarak bizler özgürlüğü talep ediyoruz ve bu talep sağlıklı, normal bir şeydir.

Toplumda yaşayan, ailenizle, sahip olduklarınızla, fikirlerinizle ilişki içinde yaşayan sizler için özgürlük ne anlama geliyor? Kendi içinde sınırsız bir alana sahip olmayan zihin özgür olabilir mi? Merkez olarak kendisinin çevresinde yarattığı sınırlı bir alana sahip olan imgenin, bir fikrin yaratmadığı alandan söz ediyoruz. Hiç kuşkusuz insan özgürlükle alan arasında varolan ilişkiyi keşfetmelidir.

Alanın ne olduğunu kendi başımıza bulmamız çok önemli, aksi halde bizler her zaman birbirimizle çatışma halinde ve topluma karşı isyan içinde oluruz. Sadece sigarayı bırakmanın veya mevcut düzene isyan etmenin bir anlamı yoktur çünkü bütün bunlar hapishanedeki başkaldırı türleridir.

Şimdi, isyan dışı bir şey olarak özgürlüğün var olup olmadığını bulmaya çalışıyoruz. Zihnin ideal bir yaratımından değil de bir olgu, bir gerçek olarak özgürlükten söz ediyoruz. İnsanın bunun keşfetmesi için alan meselesini köklü bir şekilde irdelemesi gerekir. Küçük zavallı bir burjuva zihni, orta sınıf bir zihin veya aristokrat bir zihin –o da zavallı-

dır- o sınırlı alan içindeki özgürlüğü özgürlük sanır çünkü o kendi alanının sınırları içinde, imgenin yarattığı sınırlayıcı alan içinde yaşıyordur.

Özgürlük olmadan düzen de olamaz ve alan olmadan özgürlük olamaz. Alan, özgürlük ve düzen: Bu üçlü birlikte var olur, ayrılamaz.

Düzen erdemdir ve erdem ya da iyilik daima kendisiyle çatışma yaşayan bir toplumda yeşeremez. Dışsal etkiler –ekonomik düzenleme, sosyal reformlar, teknolojik ilerleme, Mars’a yolculuk gibi- düzen sağlayamaz. Düzeni sağlayacak şey özgürlüğü keşfetmektir; zihinsel keşif değil de, şartlanmamızı, sınırlayıcı önyargılarımızı, dar fikirlerimizi fiilen yıkma girişiminden söz ediyorum. Bir parçası olduğumuz toplumun tüm psikolojik yapısını yıkmak...

Bütün bunları yıkmadan özgürlük gerçekleşmez, dolayısıyla düzen de kurulamaz. Bu durum küçük bir zihnin dünyanın, hayatın, güzelliğin enginliğini kavramaya çalışmama benzer. Kavrayamaz. Bu küçük zihin hayal kurabilir, şiirler yazabilir, resimler yapabilir ama gerçeklik sözcüklerden, imgeden, sembolden, resimden farklıdır.

Düzen ancak düzensizliğin farkındalığıyla doğabilir. Siz düzeni yaratamazsınız, lütfen bu gerçeği görün. Siz sadece içsel ve dışsal düzensizliğin farkına varabilirsiniz. Düzensiz bir zihin düzeni yaratamaz çünkü düzenin ne olduğunu bilmez. O sadece “düzen” adını verdiği bir model yaratmak ve o modele uymak suretiyle düzensizlik olarak gördüğü şeye tepki verebilir. Öte yandan eğer zihin, içinde yaşadığı düzensizliğin bilincine varırsa –sözde olumluyu öne sürmeden, olumsuzun farkına vararak- o zaman düzen olağanüstü yaratıcı, canlı ve harekete geçirici bir şey olur.

Düzen sizin günbegün takip edeceğiniz bir model değildir. Sizin tesis ettiğiniz bir modeli takip etmek, onu günbe-

gün hayata geçirmek düzensizliktir, çabanın, çatışmanın, tahmin, hasedin, hürsüm düzensizliği; mevcut toplumu yaratıp bu toplum tarafından şartlandırılmış tüm o zavallı küçük insanların düzensizliği.

Peki, insan düzensizliğin farkına varabilir mi? "Bu düzen- dir, şu düzensizliktir," demeden, seçim yapmadan düzensiz- liğin farkına varabilir mi? İnsan seçim yapmada düzensizli- ğin bilincine varabilir mi? Bu ise son derece iyi durumda bir zekâ ve duyarlılık gerektirir; bu seçimsiz farkındalığın içinde salt uyum olmayan bir disiplin de yatar.

O ister dayatılmış disiplin olsun isterse de öz-disiplin, di- siplinin tüm yapısını ve anlamını incelediğimizde onun bir çeşit içsel veya dışsal uyum veya bir modele, bir anıya, bir deneyimle sağlanan uyum olduğunu görürüz. Ve bu disipli- ne isyan ederiz. Her insan diktatörler, din adamları, tanrılar veya başka şeyler tarafından tesis edilmiş bu aptalca uyuma isyan eder. Yine de insan hayatta bir tür disiplinin olması gerektiğini anlar; salt uyum olmayan bir disiplin, bir mode- le uyum olmayan bir disiplin, korku veya benzeri şeylere bağlı olmayan uyum. Ne de olsa insan disiplin olmadan ya- şayamaz.

İnsanın uyum olmayan disiplinin var olup olmadığını bulması lazım çünkü uyum özgürlüğü yok eder, asla özgür- lüğe varlık kazandıramaz. Dünyadaki organize dinlere, siya- si partilere bakın. Apaçık göreceksiniz ki uyum özgürlüğü yok ediyor. Bu gerçeği görüp görmemek sizin elinizde.

Toplum korkusuyla yaratılan ve toplumun psikolojik ya- pısının bir parçası olan uyumun disiplini ahlakdışı ve başıbo- zuktur ve biz buna saplanmış durumdayız. Peki, zihin bir kontrol etme, şekillendirme, uyum sağlama süreci olmayan belli bir disiplin hareketinin olup olmadığını keşfedebilir mi? Bunu öğrenmek için insanın içinde yaşadığımız şu olağanüs-

tü düzensizliğin, keşmekeşin ve sefaletin farkına varmalıyız ve bunun farkına varmak –kısmen değil de tümüyle ve dolayısıyla seçimsiz– kendi başına disiplindir.

Eğer yaptığım şeyin farkına adamakıllı varırsam, eğer örneğin elimin hareketinin seçimsiz farkına varırsam, işte bu farkındalık uyum barındırmayan bir disiplin türüdür. Bunu sadece lafta anlayamazsınız, kendi içinizde eyleme dökmeniz gerekir.

Düzen ancak seçim barındırmayan ve dolayısıyla bütünsel bir farkındalık olan, düşüncenin her hareketine tam bir duyarlılık gösteren bu farkındalık hissiyle varlık kazanabilir. Kendi başına bu bütünsel farkındalık uyumsuz düzendir; dolayısıyla düzensizliğin bu bütünsel farkındalığmdan düzen doğar. Zihin düzeni üretmemiştir.

İyiliğin ve güzelliğin serpilip geliştiği düzene sahip olmak için özgürlük gerekir ve alanın olmadığı yerde özgürlük de olmaz.

Öyleyse zihnin, sadece sözleri dinleyerek değil de sıkı çalışarak merkezsiz bir alanın gerçekten var olduğunu keşfetmesi gerek. Bir kez onu keşfederse işte o zaman özgürlük ile düzen varlık kazanır ve ardından iyilik ile güzellik insan zihninde filizlenir.

Disiplin, düzen, özgürlük ve alan zaman anlaşılmadan var olamaz. Zamanın doğasını incelemek çok ilginçtir; saatler; dün, bugün ve yarın olarak zaman; çalışma zamanı ve uyuma zamanı. Öte yandan saatlerden farklı bir zaman daha vardır. Ve bu zamanı anlamak çok daha zordur.

Zamana düzeni tesis etmenin bir aracı olarak bakıyoruz. "Bize birkaç yıl ver, iyi olacağız, yeni bir nesil, şahane bir dünya yaratacağız," diyoruz. Ya da tamamen komünist olan veya tamamen bambaşka bir insan türü yaratmaktan söz ediyoruz. Dolayısıyla zamana düzeni tesis etmenin bir aracı gö-

zyle bakıyoruz ama insan gözlemlediğinde zamanın sadece düzensizliği beslediğini görür.⁴

Eski ile varlık kazanabilecek yeni arasmda bir boşluk olmalı. Bir aralık olmalı. Eskinin tüm anlamını kavradığınızda bu boşluk, bu aralık ortaya çıkar, eski olan yeniye doğuramaz. Hepimiz yeniye istiyoruz çünkü eski olanla, sıkıcı olanla bugünlere geldik. Eskinin ne olduğunu biliyoruz ve yeniye istiyoruz. Zinciri nasıl kıracağımızı bilmiyoruz. Gurular, hocalar ve "Zinciri nasıl kıracağını sana oğreteceğim," diyen o saçma insanlar var. Ve onların zinciri kırması yine düşünce modelinin içinde gerçekleşir. "Bunu yap, şunu yapma. Bunu takip et, şunu takip etme," derler ama yine de düşünce sisteminin içine hapsolmuşlardır.

Meseleye dair bir içgörüye sahip olmak zamanı gerekli kılmaz. Tüm bu dinsel yapının, onun çevresinde örülen kurumlaşmanın, papanın, rahiplerin ne kadar saçma olduğunu, bütün bu saçmalığı hemen görebilirsiniz. Yetişkin insanlar çocukça şeylerle oyalanıyorlar. Bu durumun özünü kavradığınızda iş bitmiştir. O zaman şunu sorarsınız: Peki bu içgörüyü nasıl kazanabilirim? Bu da beni henüz dinlemediğini gösterir. Siz hâlâ kilisenin, inançların ve ideolojilerin eteklerine sarılarak, "Bunlardan vazgeemem çünkü korkuyorum," dersiniz. "Aksi halde komşum benim için ne düşünür?" "işimi kaybederim." Dolayısıyla dinlemezsiniz; sorun da bu işte. Algınızı geliştirmiyorsunuz, nasıl içgörü sahibi olabileceğinizi düşünmüyorsunuz, düşüncenin doğurduğu şeyin tehlikesini dinlemiyorsunuz. Oysa içgörü sahibi olmak için dinlemeniz lazım, her şeyi bir kenara atıp dinlemelisiniz.⁵

Bağlanmaktan kurtulmak, zıt anlamlı bir biçimde, ayrılma, kopuş anlamına gelmez. Bağlandığımızda bağlanmanın verdiği acıyı, onun endişesini tarırız ve "Tanrı aşkına, kendimi bu dehşetten koparmalıyım," deriz. Böylece ayrılık sava-

şı, çatışma başlar. Öte yandan eğer olgunun ve sözcüğün, *bağlanma* sözcüğünün ve bu sözcükten kurtulmanın, bu hissin farkına varırsanız, o zaman bu hissi yargılamadan gözlemlersiniz. Onu gözlemleyin. O zaman bu bütünsel gözlemden yola çıkarak tamamen farklı bir hareketin –ne bağlanma ne de kopuş olan– olduğunu fark edersiniz.

Bu bağlanmadan sıyrılabilir misiniz, öyle ki bir görev değil de sorumluluk oluşsun? Öyleyse bağlanma olmadığında sevgi nedir? Bakın, eğer bir milliyete bağlanırsanız o milliyetin soyutlanmasına –ki bu da yüceltilmiş kabileciliğin bir çeşididir– tapmırsınız. Ona bağlanırsınız. Bu neye yol açar? Bölünmeye, değil mi? Ben bir Hindu olarak kendi milletime bağlanırım, siz de Almanya, Fransa, İtalya veya İngiltere'ye bağlanırsınız. Bu durumda ayrılız birbirimizden ve savaşlar, onca kargaşa, keşmekeş... Peki bağlanma olmazsa, bağlanmazsamız ne olur? Bu sevgi midir?

Demek ki bağlanma ayırır. Ben kendi inancıma bağlanırım, siz de kendi inancınıza; böylece ayrılık meydana gelir. Bağlanmanın sonuçlarına bir bakın. Demek ki bağlanmanın olduğu yerde ayrılık ve dolayısıyla çatışma oluşur. Çatışmanın olduğu yerde sevgi olamaz.

Kadınla erkek arasındaki ilişki nedir? Bağlanmadan kurduğunuzda başkalarıyla kurduğunuz ilişkilerin içeriği, anlamı ne olur? Bu sevginin, şefkatin başlangıcı mıdır? Sadece *başlangıç* demekle yetiniyorum. Anlıyor musunuz? Milliyet olmadığında ve hiçbir türden inanca, çıkarıma, ideale bağlanılmadığında, o zaman insan özgür olur. Ve onun başkalarıyla kurduğu ilişki bu özgürlükten doğar, değil mi? Sevginden, şefkatten doğar.

Gözlemlemek için özgür olmak, önyargılardan, özlemden, korkulardan, hep sözünü ettiğimiz bu şeylerden kurtulmak şarttır. Zihin hareketten tamamen arınabilir mi? Zira hareke-

tin olduğu yerde çarpıtma da olur. Öyleyse zihin tamamen dingin olabilir mi? Bu oldukça zordur çünkü düşünce hemen devreye girer ve kişi kendi kendine, "Düşünceyi kontrol etmeliyim" der. Kontrol eden kontrol edilendir, bundan daha önce söz ettiğimiz için şimdi bir kez daha değinmeyeceğim. Bunu fark ettiğinizde, düşünenin düşünülen olduğunu, kontrolcünün kontrol edilen olduğunu, gözlemcinin gözlemlendiği şey olduğunu fark ettiğinizde, o zaman hareket biter. Bu durumda kişi, öfkenin, "Ben öfkeliyim," diyen kişinin bir parçası olduğunu, öfkeyle gözlemcinin aynı olduğunu kavrar. Bu apaçık ortadadır. Aym şekilde, düşünceyi kontrol etmek isteyen düşünen de yine düşüncedir. İnsan bunu idrak ettiğinde düşüncenin hareketi durur.

Zihinde hiçbir türden hareket olmadığında, doğal olarak zihin dinginleşir, çabasız, zorlamasız, iradesiz olur. O artık doğal olarak dingindir, dinginliği geliştirmiş değildir. Zira dinginliği geliştirmek mekanik bir şeydir ve bu aslında dinginlik değildir, sadece dinginliğin bir yanulsamasıdır. Demek ki sözünü ettiğimiz özgürlükte sükûnet yani hareketsizlik vardır. O zaman gözlemleyebilirsiniz, o zaman gözlem gerçekleşir; o zaman sadece gözlem vardır, gözlemleyen gözlemci değil. Dolayısıyla bu topyekûn sessizlikten, zihnin tam dinliğinden gözlem doğar. Sonra ne olur? Sonra da zekâ işlemeye başlar, değil mi?

Bakın, size göstereceğim. Bağlanmak, büyük acıyı, endişeyi, korkuyu ve dolayısıyla sahiplenmenin pekişmesini ima eder. Bunu görmek zekânın bir işlevidir, değil mi? Bağlanmanın içeriğini ve onun sonuçlarını görmek, bunu kavramak zekâdır. "Bu ne kadar da doğru," diyen düşüncenin kurnazca zekâsından söz etmiyorum. Eğer bağlanmanın sonuçları görürseniz ve bağlanmanın tehlikesini kavrararsanız, bu algı zekâdır. Hepsi bu. Mesele bundan ibaret.⁶

NOTLAR

GİRİŞ

1. M. Lutyens, *The Years of Awakening*, s. 170.
2. A.g.e., s. 171-172.
3. *The Dissolution of the Order of the Star*, 3 Ağustos 1929.

SORGULAMA

DİYALOG

1. Bombay, 3. Halk Konuşması, 29 Ocak 1983.
2. *Talks and Dialogues Saanen 1967*, 10. Halk Konuşması, 9 Temmuz 1967.
3. Madras, 5. Halk Konuşması, 19 Ocak 1952.

OTORİTE

4. *Talks and Dialogues Saanen 1967*, 10. Halk Konuşması, 30 Temmuz 1967.
5. Bombay, 4. Halk Konuşması, 20 Şubat 1957.
6. *The Wholeness of Life*, 2. kısım, 2. bölüm (Orijinali: 2. Halk Konuşması, Saanen, 12 Temmuz 1977).
7. *Education and the Significance of Life*, 3. bölüm, "Intellect, Authority and Intelligence".
8. Bombay, 4. Halk Konuşması, 5 Mart 1950.

İNSAN OLARAK

9. *The Awakening of Intelligence*, 4. kısım, 1. bölüm (Swami Venkatesananda ile 1. Konuşma, Saanen, 25 Temmuz 1969).
10. Brockwood Park, Prof. Bohm, Bay Narayan ve iki Budist âlim ile 2. Konuşma, 23 Haziran 1978.
11. Yeni Delhi, 10. Halk Konuşması, 11 Mart 1959.

DUYGU

KORKU

1. Saanen, 6. Halk Konuşması, 2 Ağustos 1962.
2. Saanen, 4. Halk Konuşması, 7 Ağustos 1971.
3. Bombay, 3. Halk Konuşması, 29 Ocak 1983.
4. *Beyond Violence*, 2. kısım, 1. bölüm (Ayrıca, San Diego State College, 2. Halk Konuşması, 6 Nisan 1970).
5. Brockwood Park, Mary Zimbalist ile 2. Konuşma, 5 Ekim 1984.
6. Varanasi, 5. Halk Konuşması, 10 Ocak 1962.
7. Yeni Delhi, 4. Halk Konuşması, 24 Şubat 1960.

YALNIZLIK

8. Madras, 5. Halk Konuşması, 30 Aralık 1964.
9. Ojai, 3. Halk Konuşması, 8 Nisan 1978.
10. Amsterdam, 4. Halk Konuşması, 23 Mayıs 1955.
11. Brüksel, 4. Halk Konuşması, 23 Haziran 1956.
12. Bombay, 5. Halk Konuşması, 22 Şubat 1953.

HOŞNUTSUZLUK

13. *Bunları Düşün*, 25. bölüm, Çev. Deniz Aktan, Omega Yayınları, 2011.

14. A.g.e.

15. Bombay, 5. Halk Konuşması, 22 Şubat 1953.

16. *Tradition and Revoluton*, 1. Diyalog, Yeni Delhi, 12 Aralık 1970.

GURUR / HIRS

17. *Yeni Bir Yaşam*, 1. kısım, 10. bölüm, Çev. Orhan Düz, Omega Yayınları, 2010.

18. Banaras, Hindistan, Rajghat Okulu öğrencileriyle 8. Konuşma, 13 Ocak 1954.

19. *Yeni Bir Yaşam*, 1. kısım, 7. bölüm, Çev. Orhan Düz, Omega Yayınları, 2010.

20. Yeni Delhi, 3. Halk Konuşması, 13 Ocak 1961.

21. Bombay, 9. Halk Konuşması, 8 Mart 1953.

22. Londra, 1. Halk Konuşması, 5 Haziran 1962.

ÖFKE

23. *Commentaries on Living Series I*, 30. bölüm, "Anger".

24. Bombay, 2. Halk Soru-Cevap Buluşması, 7 Şubat 1985.

25. *Bilinenden Kurtulmak*, 6. bölüm, Çev. Ayşegül Korkmaz, Omega Yayınları, 2009.

26. Saanen, 3. Halk Diyalogu, 6 Ağustos 1971.

27. Saanen, 2. Halk Tartışması, 3 Ağustos 1972.

28. Saanen, 3. Halk Konuşması, 11 Temmuz 1963.

SUÇLULUK

29. Ojai, 1. Soru-Cevap Buluşması, 14 Mayıs 1985.

30. Bombay, 2. Halk Konuşması, 10 Şubat 1957.

31. Saanen, 1. Halk Diyalogu, 1 Ağustos 1973.

ARZU

32. Bombay, 2. Halk Konuşması, 10 Şubat 1957.
33. Saanen, 4. Halk Konuşması, 17 Temmuz 1977.
34. *İlk ve Son Özgürlük, "Sorular ve Cevaplar"*, 21. Soru, Çev. Ayşegül Korkmaz, Omega Yayınları, 2010.
35. Brockwood Park, 2. Halk Soru-Cevap Buluşması, 30 Ağustos 1979.

MUTLULUK

36. Ojai, 14. Halk Konuşması, 28 Ağustos 1946.
37. *Commentaries on Living Series I*, 85. bölüm, "Sensation and Happiness".
38. Bombay, 6. Halk Konuşması, 25 Şubat 1953.
39. Rajghat, Gençlerle 10. Konuşma, 21 Aralık 1952.
40. *Talks and Dialogues Sydney 1970*, 3. Halk Konuşması, 25 Kasım 1970.
41. Ommen, 5. Halk Konuşması, 6 Ağustos 1937.
42. *Krishnamurti's Journal*, 8 Nisan 1975, Ojai.
43. *Kartalın Uçuşu*, 8. bölüm, Çev. Orhan Düz, Ruh ve Madde Yayınları, 1998.

BENLİK ve ÖZDEŞLEŞME

1. Stockholm, 4. Halk Konuşması, 22 Mayıs 1956.
2. Madras, 5. Halk Konuşması, 19 Ocak 1952.
3. Ojai, 1. Halk Konuşması, 7 Nisan 1946.
4. Hamburg, 2. Halk Konuşması, 6 Eylül 1956.
5. J. Krishnamurti, *Exploration into Insight*, "Energy and Cultivation of the Field".
6. Madras, 12. Halk Konuşması, 10 Şubat 1952.
7. *Talks and Dialogues Sydney 1970*, 2. Halk Diyaloğu, 19 Kasım 1970.

8. Brockwood Park, Prof. Bohm, Bay Narayan ve iki Budist âlim ile 3. Konuşma, 23 Haziran 1978.
9. *Beginnings of Learning*, 1. kısım, 10. bölüm, Okul Diyalogu, Brockwood Park, 19 Haziran 1971.
10. Madras, 12. Halk Konuşması, 10 Şubat 1952.
11. Ojai, 5. Halk Konuşması, 5 Mayıs 1946.
12. Ojai, 4. Halk Konuşması, 28 Nisan 1946.
13. Ojai, 6. Halk Konuşması, 12 Mayıs 1946.
14. Bombay, 11. Halk Konuşması, 21 Mart 1948.
15. Madras, 11. Halk Konuşması, 28 Aralık 1947.
16. Brockwood Park, 2. Halk Soru-Cevap Buluşması, 30 Ağustos 1979.
17. Ojai, 4. Halk Konuşması, 28 Nisan 1946.

ÖZGÜRLÜK

1. San Francisco, 1. Halk Konuşması, 20 Mart 1975.
2. Poona, 5. Halk Konuşması, 21 Eylül 1958.
3. *Talks and Dialogues Saanen 1967*, 5. Halk Konuşması, 18 Temmuz 1967.
4. Saanen, 4. Halk Konuşması, 18 Temmuz 1965.
5. Brockwood Park, 1. Halk Konuşması, 9 Eylül 1972.
6. Saanen, 5. Halk Konuşması, 1 Ağustos 1976.